

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİMDALI

DOKTORA TEZİ

ÜÇÜNCÜ DÜNYA GÜVENLİĞİ VE İNSANI
MÜDAHALE

Gizem BİLGİN AYTAÇ

2502070406

Bu Tez, İ.Ü Bilimsel Araştırmalar Proje Birimi tarafından Doktora Tez projesi kapsamında 14951 numaralı proje altında desteklenmiştir.

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. BURAK SAMİH GÜLBOY

İSTANBUL 2013

DOKTORA

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : GİZEM BİLGİN AYTAÇ

Numarası : 2502070406

Anabilim/Bilim Dalı : SİYASET BİL. VE ULUS. İLİŞ.

Danışman : DOÇ. DR. BURAK SAMİH GÜLBOY

Tez Savunma Tarihi : 24.07.2013

Tez Savunma Saati : 13:00

Tez Başlığı

: "ÜÇÜNCÜ DÜNYA GÜVENLİĞİ VE İNSANİ MÜDAHALE"

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF. DR. NEVİN ATEŞ		Kabul
2-DOÇ. DR. HALDUN YALÇINKAYA		Kabul
3-DOÇ.DR.AHMET KASIM HAN		KABUL
4- DOÇ. DR. BURAK SAMİH GÜLBOY		Kabul
5-DOÇ. DR. NAMIK SİNAN TURAN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-DOÇ. DR. NURAY MERT		
2-DOÇ.DR.MİTHAT ÇELİKPALA		

ÖZ

Üçüncü Dünya Güvenliği ve İnsani Müdahale - Gizem Bilgin Aytaç

Anahtar Sözcük: Uluslararası Güvenlik, Eleştirel Güvenlik Teorisi, İnsani Müdahale, Üçüncü Dünya Ülkeleri

21.yüzyılda yaşanan bölgesel - etnik çatışmalar, ekonomik bağımlılık, kimlik üzerinden yürüyen çatışma alanları; toplumu ve bireyi aktör olarak güvenlik unsurunun bir tarafı yapmıştır. Devletin ulusal güvenlik sınırları, insan güvenliği ve toplumsal güvenlik çerçevesinde genişlemiştir. Güvensizlik politikaları içinde oluşacak yeni tanımlamalar özellikle daha karmaşık müdahale araçlarını doğuracaktır. Uluslararası örgütlerin ulus devletlerle birlikte oluşturdukları yeni değerler bütünü dünyanın geri kalan toplulukları hatta post kolonyal 3. Dünya için farklı sonuçlara götürür.

Soğuk Savaşın iki boyutlu dünyasında tanımlanan Üçüncü Dünya devletleri kırılabilirliklerini Soğuk Savaş sonrasına Üçüncü Dünya'nın siyasal yapılarının batının açıklamalarıyla dönüştüğü bir gerçektir. Otoriter yapıları dönem dönem bu siyasal bağımlılıktan kurtulmak için hatta ekonomik içe dönüş için tercih eden bu ülkeler, gene bu sürecin çözümünde tehdit algılamalarını gelişmiş ülkelerin yaklaşımlarıyla açıklayacaklar politikalarını buna göre biçimleyeceklerdir.

İnsani müdahale kavramı bu ülkeler için çelişkili bir alan yaratmaktadır. Soğuk Savaş sürecinde gelişmiş ülkelerin dolaylı olarak blok içi gelişmelerle destekledikleri otoriter rejimler, bugün gelişmiş ülkelerin insan hakları temelinde oluşan parlamenter demokratik yapıları için ortak tehdittir. Birleşmiş Milletler rejimi altında her ülkenin eşit ve egemen devletleri insan hakları ve demokratikleşme anlamında başarısız oldukları anda, egemenlik ve eşitlik haklarını kaybetmeye başlamışlardır. Müdahale sonrası hedeflenen evrensel değerlerin tesisi ise liberalizmin sahiplendiği yeni insani güvenlik algısıyla oluşturulmaya çalışacaktır. Bu müdahalenin bir uluslararası örgütün meşruiyetinde mi yoksa Irak müdahalesinde gördüğümüz gibi haklı bir mücadele zemini bulduğunu düşünen tek bir devletin himayesinde mi olacağı tartışma konusudur.

Tarihsel perspektifte Osmanlı topraklarındaki azınlık haklarını savunan müdahalelerden, bugün Kosova ve Libya'ya kadar değişen yaklaşımların insani müdahalelerin, güvenlik boyutuyla ve temel paradigmalarla değerlendirilmesi önemlidir. Çalışmada müdahalenin çok aktörlü boyutu ve insani müdahalenin insani eylem boyutu küresel sivil toplum algısıyla da araştırılacak bu nedenle, 1990 sonrası Irak'ın yaşadığı müdahale bu perspektifte değerlendirilecektir.

ABSTRACT

Third World Security and Humanitarian Intervention - Gizem Bilgin Aytaç

Key Words: International Security, Critical Security Theory, Humanitarian Intervention, Third World Countries

Globalization has challenged the world security multilaterally. The transformation in the state sovereignty is one of basic evaluation in the beginning of 21st Century. Human right abuses were stipulated by the regional conflicts and became one of the important agenda of the Post Cold War issue. Democratization of the post-colonial countries turned in to the concern of the big hegemonic power in a way to broaden their intervention. Although not only basic state interest have motivated this process but also with the monitoring of the non-state actors and public opinion turned into an important issue with the global networks.

Hence individual human being became one of the important aspects of the world security. Threats to human security like hunger, lack of raw materials, poverty, ethnic cleansing, and genocide are all surpassed the sovereignty of the state. Sometimes this can be challenge with the implications of the states. Hence the resistance coming from the state centric theories determined a new kind of threat perception, coming from the post-colonial countries of the Cold War, which is now called by realistic view as *'failed states'*.

The Third World countries transferred their vulnerabilities to the Post Cold War period. They are still in front of the economic and political independency. Sometimes they have chosen authoritarian regimes for stable economies or accelerating threat coming from other countries. 1990's have determined intervention to the state sovereignty in order for protecting human right regimes. Hence this study is going to analyze the link between security vulnerabilities of the Third World countries and the impact of the humanitarian intervention on their state building process after intervention.

This intervention process has shown the multi-actor features of humanitarianism in post conflict countries. Iraq after the 1991 and 2003 intervention have been opened to humanitarian emergency and relief projects. The case study for Iraq will be constructed by the idea of civil society and Non-governmental involvement, to understand the features of the Third World security vulnerabilities and post society and state construction after the humanitarian intervention.

ÖNSÖZ

Güvenlik, uluslararası politikanın tarihsel girdapları içinde imparatorluklardan, ulus devletlere kadar her ülkenin varolma dinamiğinin bir parçasıdır. Aynı zamanda güvenlik, her insanın öncelikli yaşam hakkını garantiye alan, insanın erdemle yaşamasını sağlayan en önemli koşuldur. Devlet ve insan arasındaki güvenliği bir aktör olarak sağlama antlaşması, bugün çeşitli insan hakları ihlallerinde de görüldüğü üzere kırılmaktadır. Üçüncü Dünya bu deneyimleri en çok yaşayan ülkelerdir; insan haklarının bu ülkelerde güvenceye alınma süreci ise, yine güvenliğin bir unsuru olan askeri müdahaleleri de içinde barındıran insani eylemleri kapsamaktadır. İnsani müdahalelerin gerçekleşmesinin nedenleri ve bu çatışma sonrası toplumlarda oluşan yeni sistemi değişen güvenlik olgularıyla açıklamak önemlidir.

Her şeyden önce başlangıcımı Üçüncü Dünya perspektifinden gerçekleştirmemi öneren, danışmanım olarak eleştirileri ve katkılarıyla yanımda olan ancak kötüleşen sağlık koşullarından dolayı ne yazık ki sürece devam edemediğim, değerli hocam Prof. Dr. Toktamış Ateş'i saygıyla anıyorum. Siyasi tarihin, akıcı olayları içinde toplumsal dönüşümleri ve politik teorinin karmaşık analizlerini keyifle önümüze seren hocamı, bize bıraktığı değerli anılar önünde anmayı kendime bir borç bilirim. İçimizde toplumsal mücadele ateşini yakan hocamın ışığı daha nice çalışmalarda yanımızda olacak.

Doktora ders aşamasından, tezimin yazılmasına kadar, çalışmamı her yönüyle irdeleyen, sadece bir hoca değil bir dert ortağı olarak yanımda duran, tez danışmanım Doç.Dr. Burak Samih Gülboy'a tüm emekleri ve desteği için teşekkür ederim. Bu süreçte tartışmaları ve sorularıyla destek veren tez komite üyelerim, Doç.Dr. Namık Sinan Turan ve Doç. Dr. Ahmet Kasım Han'a, teorik çerçevenin belirlenmesinde tezimi başından beri izleyen Prof.Dr. Levent Ürer'e, teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Liberal müdahalecilik üzerine tartışmalarımı derinleştirdiğim Doç. Dr. Nuray Mert'in eleştirel yaklaşımı için ayrıca minnettarım. Özverili tavırlarıyla, tez jürimde olmayı kabul eden değerli hocalarım Prof. Dr. Nevin Ateş ve Doç. Dr. Haldun Yalçınkaya'ya ayrıca teşekkürlerimi sunmak isterim.

Bu tez çalışması, önemli kurumsal destekler de almıştır. 2012 yılında İtalya Bologna Üniversitesi'nde, misafir öğrenci olarak geçirdiğim yedi ayı teorik tartışmaları ile verimli geçirmemi sağlayan değerli akademisyen, Prof.Dr. Gustavo Gozzi'ye müteşekkirim. Bu süreci maddi olarak olanaklı kılan T.C Yüksek Öğretim Kurumunun araştırma bursu desteği benim için önemlidir. Yine ekipman ve alan araştırmamı maddi olarak gerçekleştirmemi sağlayan, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırma Koordinasyon biriminin tez projesi desteğinin benim için önemini belirtmem gerekir.

Alan araştırmamı Irak'ta programlamam konusunda hiçbir desteği benden esirgemeyen, İraçi Al Amal Derneği'nin direktörü ve insan hakları aktivisti Hanaa Adwar'a, güvenlik konusunda her türlü sorumu yanıtlayan, araştırmam sırasında sahada bizzat görüşüp, desteklerini esirgemeyen değerli ve genç diplomatlar, TC Bağdat Büyükelçiliği'nden Efe Ceylan ve Göksel Gökçe'ye, TC Erbil Konsolosluluğundan Cafer Aşık ve İbrahim Yükseltan'a, ve tüm bu isimlere ulaşmamı sağlayan Musul Konsolosluluğundan değerli diplomat M.Ahmet Yazal'a teşekkürlerimi sunarım.

Alan araştırmasının gerçekleşmesinde sonuçlarının değerlendirilmesi ve deşifrelerin analizinde desteğini esirgemeyen insan hakları uzmanı dostum Zeyneb Gültekin'e ne kadar teşekkür etsem az. Zor ve sıkışık dönemlerimde akademik ve teknik eleştirileriyle tezime katkı sağlayan çok değerli dostum Yard. Doç. Utku Özer'e, her aşamasıyla süreçte teorik tartışmalarımı paylaştığım, manevi desteğini esirgemeyen meslektaşım ve dostum Gül Pınar Gülboy'a gönülden teşekkür ederim.

Tezimin başladığı günden itibaren, bambaşka bir gözle tüm çalışmamı gözden geçirip, katkılarını sunan, gazeteci yazar ve herşeyden önemlisi annem, Feride Bilgin Esen benden daha çok yorulmuştur. Benimle paylaşmaktan bir an olsun çekinmediği tüm ışığı ve heyecanı için, kucak dolusu sevgilerimi ve gönül borcumu iletmek isterim. Ailemin desteği ve sevgileri yanımda olmasa bunların hiçbiri olmazdı. Her an umudumu yeşerten, en önemli desteğim eşim Veteriner Hekim Murat Aytaç'a, ve maddi manevi desteğini hiç yitirmediğim babam Teoman Bilgin'e bu süreçte yanımda oldukları için minnettarım.

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AU	African Union
ASEAN	Association of South East Asian Nations
BM	Birleşmiş Milletler
DB	Dünya Bankası
ECOWAS	Economic Community of West African States
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
HDI	Humanitarian Development Indeks
ICISS	International Commission on Intervention and State Sovereignty
IFOR	Implementation Force
IICK	Independent International Commission on Kosovo
ILA	International Law Association
IMF	International Monetary Fund
ISAF	International Security Assistance Force
ISET	Iraq Social and Education Team
KBY	Kürdistan Bölgesel Yönetimi
KDP	Kürdistan Demokratik Partisi
KFOR	The Kosova Force
KYB	Kürdistan Yurtseverler Birliği
NGO	Non-governmental Organization
OAU	Organization of African Unity
OLS	Operation Lifetime Sudan

SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Örgütü
UN	United Nations
UNAMI	United Nation Assistance Mission for Iraq
UNAMIR	United Nations Assistance Mission for Rwanda
UNAMSIL	United Nations Mission
UNDP	United Nations Development Program
UNESCO	United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund
UNOCI	The UN operation Cote d'Ivoire
UNOPS	The United Nations Office for Project Services
UNPROFOR	UN Protection Force

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
KISALTMALAR	ix
İÇİNDEKİLER	xi
Giriş.....	1
1. Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Politikanın Yeniden Dönüşümü Güvenlik Teorilerinde Yeni Yaklaşımlar	9
1.1 Soğuk Savaş sonrasında güvenlik Kavramı ile ilgili yeni algılar... 10	
1.1.1 Anarşi Kavramının yeniden yorumlanması.....	11
1.1.2 Güç Kavramının Yeniden Yorumlanması.....	24
1.1.3 Rasyonel Davranış Yaklaşımının Yeniden Yorumlanması.....	32
1.1.4 Uluslararası Topluma Farklı Bakışlar.....	41
1.2 İnşacı Kuramlar ve Güvenlik Teorileri- Kimlik temelli analiz	47
1.2.1 Toplumsal Güvenlik.....	49
1.2.2 Bireyci yaklaşımlar.....	53
1.3 Eleştirel güvenlik Teorisi	55
1.3.1 Güvenlik Tanımı Yerine Güvensizliğin Tanımlanması	57
1.3.2 Tarihsel Sosyolojik Bakış – Toplumsal Bakış	71
1.3.3 Güvenliğe Toplumsal Cinsiyet Açısından Yaklaşımlar- Feminist Güvenlik Teorisi	72
2. Soğuk Savaş sonrası Üçüncü Dünya: Güvenlik teorilerinde yeni bir yaklaşım olarak Üçüncü Dünya Güvenliği	76
2.1 Üçüncü Dünya Kavramı	77
2.1.1 Soğuk Savaş ve Üçüncü Dünya	79
2.1.2 Soğuk Savaş Sonrası Üçüncü Dünya'nın yeniden tanımlanması	82
2.2 Üçüncü Dünya Kavramı ile ilgili Güvenlik Yaklaşımları	89
2.2.1 Ekonomi politik temelli yaklaşım	89

2.2.2	Egemenlik ve Eşitsizlik temelli yaklaşım	92
2.2.3	Başarısız devletten haydut devlete – Yeni tanımlar, yeni eleştiriler 95	
3.	Güvenlik Perspektifinde insani müdahale	100
3.1	20.Yüzyılda Gelişen insan hakları Rejimi - İnsani Prensipler, İnsani Müdahaleye tarihsel bakış	102
3.1.1	İnsani Müdahalenin Tarihsel Kökenleri ve İnsani Yardım İlkeleri 103	
3.1.2	Soğuk Savaş ve Uluslararası Politikada İnsan hakları ve İnsani Prensipler 110	
3.1.3	Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Politikada İnsani Eylem ve İnsani Müdahale 119	
3.2	İnsani müdahalenin Teorik Analizi	129
3.2.1	Egemenlik ve etik tartışması.....	129
3.3	insani müdahale üzerine eleştirel yaklaşımlar- insani müdahalenin yeniden değerlendirilmesi.....	156
3.3.1	İnsani Eylem ve İnsani Müdahalelerin sınırları- İnsani güvenlik ve Kalkınma ekseninde Yönetim ve Denetim ilişkisi.....	157
3.3.2	Yeni Savaş Kavramı.....	166
4.	GÜVENLİK TEORİLERİNDEN ULUSLARARASI MÜDAHALEYE - BİR ÖRNEK OLAY OLARAK IRAK'A ÖZGÜRLÜK OPERASYONU.....	173
4.1	Alan Çalışmasının Metodolojisi.....	175
4.2	Üçüncü Dünya Güvenliği ve İnsani müdahale parametresinde Irak örneği 177	
4.2.1	Değişen Güvenlik Algıları Üzerinden Irak Örneği	178
4.2.2	Liberal Sorumluluk ve Irak: Üçüncü Dünyanın kırılğan güvenliği ve Başarısız Devlet Algısı.....	189
4.2.3	Uçuş Yasaktan Önleyici Savaşa: İnsani Müdahale ve Irak.....	197
4.3	Alan çalışmasının Sonuçları ve çalışma üzerine değerlendirmeler 209	
Sonuç	211	

KAYNAKÇA	219
Kitaplar.....	219
Makaleler	227
Birleşmiş Milletler Metinleri, Raporlar, Elektronik Kaynaklar	240
Alan Araştırması Ses Deşifreleri	242
EKLER	244
EK I. Alan araştırmasında Sivil Toplum Kuruluşlarına Sorulan Sorular. (İngilizce)	244
Ek 2. Alan Araştırmasında Sivil Toplum ve insan hakları alanında uzman komisyonlarda çalışan Iraklı yetkililere Sorulan sorular.....	247
Ek 3. Alan Araştırmasında Gerçekleşen deşifrelerden seçmeler.....	250
6 Kasım 2012 Görüşmeleri: Hanaa Adwar Iraqi Al Amal Association Bağdat, Ses Deşifreleri.	250
8 Kasım 2012 görüşmeleri: Husain Botani, Programme Officer-Office for Development and Humanitarian Support, ses deşifreleri.....	262
Özgeçmiş	274

GİRİŞ

Güvenlik kavramının küreselleşmesi, tehditlerin devlet ötesi boyutlarla tanımlanması ve güvenliği sağlamadaki araçların özellikle şiddet kullanımı bağlamında Soğuk Savaş sonrası süreçte farklılaşması, 21. Yüzyılın değişen güvenlik yaklaşımı ve devletin egemenliği açısından önemlidir. 11 Eylül olaylarına dönük geliştirilen, yeni muhafazakar Amerikan dış politikası, ülkelerin gündeminde değişen güvenlik algıları ile, yeni müdahale alanları getirir. Oluşan bu algılar ve yenilenen müdahale alanları ise uluslararası ilişkiler teorisinde hakim analizlerin dönüşmesini sağlar.

Yapısal ve eleştirel uluslararası politikanın ABD hegemonyasını yeniden tanımlaması, ABD'nin Afganistan ve Irak müdahaleleri gerçekleşmiştir. Kolektif güvenlik değerlerinin bu müdahalelerde göz ardı edilmesinin yanında devlet merkezli bakışın, insani değerlerin önüne geçmesi bu müdahalelerde eleştirilir. Bu eleştiriler, Soğuk Savaş sonrası iki kutupludan tek döndüğü iddia edilen yeni dünyanın krizlerini çözmeye çalışacaktır. Bu yöndeki öncül tespitleri, Dünya politikasının iki bloklu yapısının dağılmasının yarattığı farklı çatışma alanlarında taraf olan her unsuru güvenliğin bir aktörü haline getirmesidir. Bu nedenle hem müdahale edilen hem müdahale eden ülkelerin halklarının oluşturduğu yeni aktörler bu çalışmanın öznesi olacaktır.

Uluslararası politikada bu bağlamda oluşan çok boyutluluk nasıl açıklanacaktır? Bu soru, 1970'lerden itibaren büyük ölçüde üretimini artıran eleştirel uluslararası ilişkiler teorisinin, neden bizim çalışmamızın da teorik bütünü oluşturduğunu açıklar. Eleştirel teorisinin önem kazanması, bu çok aktörlülüğü analiz eden ve bireye kadar indirgeyen en son paradigma olmasındandır. Soğuk Savaş'ın miras bıraktığı nükleer dengenin ötesinde, yaşanan bölgesel, etnik çatışmalar, ekonomik bağımlılık, kimlik üzerinden yürüyen çatışma alanları; toplumu ve bireyi aktör olarak güvenlik unsurunun bir tarafı yapmıştır. Yani devletin ulusal güvenlik sınırları, insan güvenliği ve toplumsal güvenlik çerçevesinde genişlemiştir. Güvenlik teorileri, devletten bireye şekillenen güvenlik araçlarını dönüştürür; mesela ulus devletler temel aktör olarak güvenliği sağlamada yetersiz kalır. Aynı zamanda ulus devletlerin güvenliğinin sağlanmasını ana hedefi sayan politikalar, insanların

güvensizliğine neden olabilir. Her iki koşulu açıklayacak neden, güvenliğin çok boyutlu aktörlerce belirlenmesidir. Yeni aktörler, devletle beraber güvenliği sağlayan ya da güvensiz alanları oluşturan belirleyicilerdir. Bu aktörler, liderlerden, teröre, hükümetlerarası örgütlerden, sivil toplum kuruluşlarına, çok uluslu şirketlerden, uluslararası işçi hareketlerine, hatta bugün bilgisayarlarımıza sızan **hackerlardan**, sosyal medyada örgütlenen direnişçilere kadar tüm yapıları kapsar. **Güvenlik** ve **güvensizlik** politikaları arasında oluşan tarihi akış, devlet araçlarının diğer aktörlere yönelik müdahalesini, ilişkisini daha karmaşık hale getirecektir. Hatta devletlerin kendi aralarındaki müdahaleleri günümüzün, uluslararası örgütlerin, ulus devletlerle birlikte oluşturdukları yeni değerler bütününden doğacak, insan hakları ve demokrasi gibi değerlerin bütünleştiği ortak prensipleri yaratacaktır. Dünyanın Batı ekonomik sistemi ve parlamenter rejimleri dışında kalan önemli bir kısmı yani Dünya nüfusunu büyük bölümü, post-kolonyal Üçüncü Dünya'ya, Soğuk Savaş sonrasında farklı özellikler kazandıracaktır. Bu ülkeler ve halkları kendilerini bambaşka bir güvenlik algısının ve sorunlarının içinde bulacaklardır.

Çalışmanın başlığında Üçüncü Dünya ve insani müdahale olgularının beraber işlenmesinin nedeni, bu güvenlik algılarının insani müdahaleye yönelten politikalarının analiz edilmesidir. Dört bölümde şekillenen bu tez çalışmasında, **“uluslararası politikada tanımlanan güvenlik algısının, insan güvenliğini genişletip, devlet egemenliğini sınırlarken, böylece hiyerarşinin alt sıralarına itilen Üçüncü Dünyanın da, insani müdahaleler çerçevesinde nasıl etkilendiğini?”** sorgulayacağız. Bu nedenle teorik tartışmaların izinde yürüyecek üç bölüm, eleştirel uluslararası ilişkiler teorisinin bakışını sürekli olarak kullanacaktır. Eleştirel uluslararası ilişkiler yaklaşımının, Richard Wyn Jones ve Ken Booth gibi teorisyenlerini nasıl güvenlik çalışmalarında bir eleştirel okul kurmaya yönelttiğini de bu şekilde anlamlandıracağız. Klasik teorilerin yani realizm ve liberalizmin güvenlik çalışmalarındaki ortak algılarından bugün nasıl eleştirel sorgulamaya gidildiğini her üç bölümde göstermeye çalışacağız; bu nedenle ilk bölümde ana metinlerle zenginleştirilen, tarihsel ve felsefi boyutta teorik yaklaşımlara ağırlık vereceğiz. İkinci bölümde Üçüncü Dünya Güvenliği kavramının şekillenmesini, Soğuk Savaş sonrası güvenlik teorilerinin ile bütünleşmesiyle değerlendirirken,

ekonomik, eşitlik ve egemenlik üzerinden şekillenen eleştirilere bakacağız. Bu eleştirel yaklaşım bizi üçüncü bölümde, insani müdahale kavramının tarihsel, teorik ve eleştirel boyutta incelemesine taşıyacaktır. İnsani müdahale, Üçüncü Dünya güvenliğinin doğrudan konusu olurken aynı zamanda insani müdahaleyi yaratan insani eylem ve prensipler Üçüncü Dünya güvenliğini doğrudan dönüştürecektir.

Eleştirel güvenlik çalışmalarından klasik teorileri ayıran en önemli tartışma metodolojik yaklaşımdır. Realizmin insan doğasına yönelik karamsar analizin yanında, liberalizmle ortaklaştığı noktalar güç ve devletin rasyonel davranışı üzerine odaklanan, yaklaşımıdır. Kierke, eleştirel güvenlik yaklaşımında tarihsel bir perspektifle nükleer tırmanmayı metodolojik tartışmada önemli bir noktada görür. Uluslararası güvenlik çalışmalarının güç ilişkileriyle son derece meşgul olması realizm ve sosyal bilimlerin politik olandan, politik ilişkiden, ayrışmasına sebep olmuştur. Yazar, özellikle neo realizminin, tarihsel referanslarından ayrılarak klasik realizmden kopuşunu da bu örnekle açıklamıştır. ¹ Richard Wyn Jones ise, güvenlik çalışmalarında bu yaklaşımı, aşırı basitleştirme olarak niteler. Klasik güvenlik çalışmalarında geleneksel ve stratejik algıdan kopuşu ise eleştirel güvenliğin yaygınlaşması olarak tanımlar. Geleneksel güvenlik metodolojisinde iki önemli unsurdan bahsedilir, **devlet merkezli bakış** ve **bilimsel nesnellik**. Bu metodolojik unsurlar devletlerin ampirik olarak davranışlarının gözlemleneceği fikrinden hareket eder. ² Belki de tam da bu nedenle, eleştirel güvenlik yaklaşımının en büyük metodolojik farklılığı klasik teorilerin pozitivist metodolojisine karşı çıkılmasıdır. Çalışmaların ortak noktası güvenliğin, sadece devletlerin aktör olduğu bir olgu olmaması, güvenlik ve güvensizliğin doğrudan, insanın, toplumun, kadının çocuğun, kaynakların, doğanın konusu olmasıdır. İşte bu yüzden, eleştirel güvenlik çalışmalarında yaklaşım, değerlerden ve söylemlerden bağımsız değildir. Bu tez çalışmasında metodoloji, , eleştirel güvenlik perspektifinde olacaktır. İnsan, toplum

---

¹ K.M. Fierke, **Critical Approaches to International Security**, Cambridge, Polity Press, 2010, pp. 23-27.

² Richard Wyn Jones, **Security, Strategy and Critical Theory**, London, Critical Security Studies, Lynne Rienner, 1999, pp. 95-99.

doğa ilişkisi değerlerden ve söylemler üzerinden analiz edilecek bu açıdan teoriye yorumsayıcı - hermeneutik bir yaklaşımla bakılacaktır.

Birinci Bölümde bizi yönlendiren en önemli dinamik, Soğuk Savaş sonrası süreçte, güvenlik kavramının küreselleşmesi, tehditlerin devlet ötesi boyutlarla tanımlanmasıdır. Güvenliği sağlamadaki araçların, özellikle şiddet kullanımı bağlamında farklılaşması, alandaki çalışmaları önemli ölçüde etkiler. Soğuk Savaş'ın miras bıraktığı nükleer denge, Dünya politikasında hedeflenen istikrarı sağlamaya yetmemiştir. Yaşanan bölgesel çatışmalar, bazı devletlerin sosyal refah düzeyleri artarken, Dünya devletlerinin üçte ikisinin yaşadığı ekonomik bağımlılık, kimlik üzerinden yürüyen çatışma alanları, toplumu ve bireyi, aktör olarak güvenlik unsurunun tarafı yapmıştır. Uluslararası politikayı etkileyen unsurların çoğalması, güvenlik politikalarında değişimi ifade etmektedir. Bu değişim klasik teorilerde özellikle Soğuk Savaşın doktrini olarak da nitelenen realizmi ve onun temel kavramlarını tartışmaya açmamamıza neden olur. Güvenliğin devlet merkezli analizinin temel kavramlarını inceleyerek başlayacağımız birinci bölüm, anarşiden güce, devletlerin mutlak rasyonel davranış tezinden ve devletlerce oluşan uluslararası topluma kadar uzanan kavramları tek tek ele alacaktır. Tarihsel süreçte devletin yanında gittikçe önemini artıracak, birey ve toplum merkezli yeni güvenlik teorileri ise sosyal inşacı kuram ve eleştirel teori üzerinden değerlendirilecektir. Nitekim bu teorik yaklaşımlar bizi ikinci bölümde tanımlanan Üçüncü Dünya güvenliği ile üçüncü bölümde irdelenecek insani müdahale olgusuna doğrudan bağlayacaktır. İnsan ve toplum, Üçüncü Dünyanın güvenlik politikalarında daha etkin olduğu müddetçe, diğer ülkeler tarafından zayıf veya başarısız tanımlanan bu toprakları yeniden güvenlik gündeminin bir parçası yapacaktır. Bu durum ise bu ülkelerin daha iyi hale getirilmesi değiştirilmesi ve korunması ilkeleriyle gelişecek, şiddet dışı zorlayıcı yöntemlerin tüketilmesi veya yetersiz kalması durumunda da, devletlere cebren müdahaleyi içeren insani müdahale olgusunu tarihin sayfalarından çıkarıp geliştirerek bugüne taşıyacaktır.

Soğuk Savaşın iki boyutlu Dünyasında tanımlanan Üçüncü Dünya devletleri kırılganlıklarını Soğuk Savaş sonrasına devretmiştir. Bağımlılık okulunun özellikle üzerinde durduğu gibi, bu ülkelerin azgelişmişlik parametreleri batı ülkeleriyle olan

ekonomik pazar ilişkileriyle açıklanabilir; ancak Üçüncü Dünya'nın siyasal yapılarının da batının değerleriyle dönüştüğü bir gerçektir. Otoriter yapıları, dönem dönem bu siyasal bağımlılıktan kurtulmak için hatta ekonomik içe dönüş için tercih eden bu ülkeler, gene bu sürecin çözülüşünde tehdit algılamalarını, gelişmiş ülkelerin yaklaşımlarıyla açıklar, politikalarını buna göre biçimlendirir.

Üçüncü Dünya ülkelerinin tartışılması, Bağlantısızlık hareketiyle tarihsel olarak başlar. Ekonomik, siyasal bağımlılık, yoksulluk, otoriter rejimler ve iç çatışmalarla yaşayan bu ülkelerin toplumları ve insanları için güvensiz bir alan oluşmuş, bu ülkelerdeki otoriter rejimler, Soğuk Savaş sürecinde gelişmiş ülkelerin doğrudan blok içi siyasetleriyle desteklenmiştir. Soğuk Savaş sonrası ise, bu ülkelerin ideolojileri, yeni hegemonyanın ve gelişmişlik algısına karşı güvenlik tehdidi oluşturmuştur. Bu bölümde çeşitli yaklaşımlarla Üçüncü Dünya'nın tanımı ve kapsamı üzerine tartışmalar ele alınacaktır. Başarısız devletler kavramının incelenmesi ve bu kavram üzerindeki eleştiriler değerlendirilecektir. Bu devletlerin güvenlik sorunları birçok perspektifte incelenmiştir. Bu bölümde Muhammed Ayoob' un öncülüğünde gerçekleşen devlet merkezli eşitsizlik analizi ve politik ekonomi temelli Caroline Thomas gibi önemli teorisyenlerin odaklandığı yoksulluk perspektifli yaklaşımlar çalışılacaktır.

Üçüncü bölümde, bu çalışmanın temel hedefini çizmek istemekteyiz. Bu hedef, insani müdahale kavramının eleştirel teoriler perspektifinden analizini gerektirir. Eleştirel güvenlik yaklaşımının insani müdahale kavramı üzerine üretimi büyük ölçüde bölümün ana teorik çerçevesini çizerken, uluslararası hukuk ve etik temelli tartışmalar bu teorik tabanda zaten bizi destekleyecektir. Devletlerin, uluslararası örgütlerin, hatta sivil toplumun taraf olduğu insan hakları temelli askeri operasyonların niteliği bizi çok boyutlu tartışmalara götürür. Bu askeri operasyonların klasik güç kullanımından farkı, yoğun insan hakları ihlalleri olan bölgelerde gerçekleşmesidir; ancak bu operasyonları yürüten tarafların çıkış nedenleri, hedefleri ve karşılaştıkları olaylar, korku ve tehdidin daha da tetiklendiği durumları yaratır. Bu çalışma kavrama eleştirel güvenlik teorilerinin perspektifinde bakmaya çalışırken bu yaklaşımlarda homojen bir yönelim mevcut olmadığını belirtme gereği duyuyoruz. Şiddeti reddeden ve egemen devlet arasındaki eşitliği

savunan görüşler olduğu gibi, insani değerleri devlet egemenliğinden üstün gören görüşler de fazladır.

Üçüncü Dünya ülkeleri, gelişmiş devletlerin ortak kararlarıyla insan hakları rejiminin denetimine, askeri müdahalelerin gölgesinde girmektedir. Tam da bu nedenle insani müdahale olgusu, bu ülkeler için çelişkili bir alan yaratmaktadır. Soğuk Savaş sürecinde gelişmiş ülkelerin doğrudan veya dolaysız blok içi gelişmelerle destekledikleri, otoriter rejimleri bugünün gelişmiş ülkelerin ortak değerleri açısından yeni tehdittir. Böylelikle BM'nin en temel nitelikte her ülkenin eşit ve egemen devletleri kapsamına giren bu devletlere karşı oluşan yeni müdahale alanı insan hakları ve demokratikleşme anlamında doğru mudur? Bu müdahale klasik anlamda devlet egemenliği altında bulunan milli güvenlik sınırlarını aşıp insan hakları, demokratikleşme sorunsalı yönünde devletlerin güvenlik politikalarını güç kullanımıyla doğrudan etkileyecek midir? Müdahale sonrası hedeflenen evrensel değerlerin tesisi gerçekleşecek midir? Bu evrensel değerler nelerdir? Müdahale eden ülke veya örgütlerin üyelerinin güç ve güvenlik yaklaşımları hedeflenen değerlerle ne kadar ilişkilidir? Bu müdahaleyi bir uluslararası örgüt mü yoksa Irak müdahalesinde gördüğümüz gibi haklı bir mücadele zemini bulduğunu düşünen güce sahip gelişmiş devlet mi yapacaktır? Tüm bu soruların yanıtı tarihsel perspektifte uluslararası müdahalelerin haklı savaş yaklaşımı ile ilişkisinden günümüze kadar incelenmeli, insani müdahale kavramının oluşumuyla araştırılmalıdır. Özellikle Afrika'da, Kongo, Sudan, Somali gibi ülkelerde görülen BM müdahalelerinin içeriği, alınan kararların analizi, Soğuk savaş öncesi ve sonrası değişen yaklaşımların uluslararası ilişkilerde değişen güvenlik boyutuyla ve temel paradigmalarıyla değerlendirilecektir.

İnsani müdahalenin gölgesinde olan Üçüncü Dünya güvenliği, yukarıda sıralanan tüm soruları içinde barındırır. Tezin alan araştırmasıyla desteklenmesinin en önemli nedenlerden biri aklımızda uyanan temel bir sorudur. **Devletlerin çıkarlarıyla, insani kaygılar arasındaki denge büyük ölçüde küresel sivil toplumun artan rolüyle sağlanabilecek midir?** Çalışmamız bu bölümde bu soruyu teorik olarak bu müdahalelerin niteliğini ve amacını gözeterek, güvenlik teorileri

çerçevesinde değerlendireceğiz. Bu bizi son bölümde incelediğimiz Irak örneğine götürecektir.

Bu tez çalışmasının, dördüncü ve son bölümü Irak üzerine alan çalışmasını kapsamaktadır. Irak, İngiliz sömürgesi altında kalmış, bağımsızlığını 1932 yılında ilan etmiş ancak Haşimi monarşisi tarafından uzun süre İngiliz etkisiyle yönetilmeye devam etmiş bir ülkedir. Post kolonyal ülke olmanın sancısını gerek zengin petrol kaynakları, gerek çok etnikli ve dinli yapısıyla yaşayan Irak, tarihi boyunca Üçüncü Dünya ülkesi olmanın verdiği farklı güvenlik sorunlarıyla karşılaşmıştır. Soğuk Savaş öncesi sürekli yaşadığı askeri darbelerle önemli insan hakları ve demokrasi sınavı veren bu ülke, Soğuk Savaş sonrası ise iki önemli askeri müdahaleyle, baştan sona yeniden devlet yapısını şekillendirecektir. Bu nedenle son bölümde Üçüncü Dünya güvenliği ve insani müdahale perspektifinde önemli bir örnek oluşturan Irak, müdahale sonrası yerel sivil toplum hareketi üzerinden bir alan araştırmasıyla irdelenecektir. Buradaki amaç güvenlik açısından son derece kırılgan olan ve tam da bu sebeplerle insan hakları ve demokrasinin yeniden tesisi için müdahalelere uğrayan bir devletin, müdahale sonrası sivil toplum ve yönetim ilişkisinin nasıl yönetildiğini ve denetlendiğini anlamaktır. 2012 yılının Kasım ayında gerçekleşen 17 görüşmeyle sonuçlanan bu alan araştırması kalitatif araştırma metodu içinde derinlemesine görüşme yöntemi altında şekillenmiştir. Yetkili ve uzman kişilerle görüşmeleri kapsayan **elit görüşme**, derinlemesine görüşme yönteminin bir türüdür.³

İkinci Dünya savaşın sonunda bağımsızlaşan yeni devletlerin sayısının artması, ulus devletlerin Dünya politikasında rekabet ve güvenlik ittifakı merkezli bir sistem kurmasını sağlamış, bu sistemin nükleer tehdit ve blokarası dinamiklere rağmen iç savaşları engelleyememesi insan güvenliği ve insani prensipleri, gelişen insan hakları rejimi içinde gündeme taşımıştır. Bu prensiplerin batı değerlerinin sahiplenmesi sonucu Üçüncü Dünya'ya sadece ekonomik değil, siyasi baskı yaratması, hem blokların devrilmesine hem de yeni çatışmalı alanların doğmasını sağlamıştır. Bugün Üçüncü Dünya güvenliği liberalizmin insani prensipleri yeni bir

---

³ Detaylı örnekler için V. Janet Buttolph Johnson- Richard Joslyn, y.y., **Congressional Quaterly**, 1995, pp.261-293.

hedef olarak belirlemesiyle, kendini yeni bir askeri müdahaleler zincirinin içinde kurgulayacaktır.

1. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI POLİTİKANIN YENİDEN DÖNÜŞÜMÜ GÜVENLİK TEORİLERİNDE YENİ YAKLAŞIMLAR

İki büyük Dünya savaşı sonrası uluslararası politika, savaşın içinden güçlenerek çıkan devletlerin iki farklı ideolojide güvenlik, ekonomi ve yönetim algılarının farklılıklarıyla yönlendirilmiştir. Soğuk Savaş'ın modern ve topyekün savaş mantığını dönüştürmesinin en büyük nedeni de bu olacaktır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletlerinin merkezinde örgütlenecek iki blok, askeri, ekonomik politik çıkarlarını tanımlarken, kendi içlerinde de sürekli yapı değiştirecektir.

1960'larda yaşanan Küba Füze Krizi Sovyetler'in Soğuk Savaş'ta bağımsızlık hareketlerini ciddiye almasına neden olurken, ABD merkezli Batı bloku Vietnam ile birlikte yıllarca süren savaşın etkilerini sorgulayacaktır. Bu ortamın içinden doğacak Avrupa'nın güvenlik ve işbirliği yaklaşımı, güvenlik çalışmalarının şimdiye kadar gerçekçi tanımlanan keskin ortamına, yine devletlerin perspektifinde tanımlanan insan hakları rejimini getirecektir. Ancak buradaki en önemli ve geri dönülmez dönüşüm artık devletlerin egemenlik sınırlarının tartışılması olacaktır.

1980'lerden itibaren, devletlerin yanında uluslararası örgütlerin etkinliğinin artması, uluslararası toplumun yanında bireylerin ve toplumun da güvenliğinin bir unsuru olduğu fikrini doğuracaktır. Uluslararası sivil toplumun oluşması ve 1990'larla devlet sınırlarının dışına çıkan küresel sivil toplumun etkisinden bahsedilmesi bu dönüşümü ifade eder.

Soğuk Savaşın bitiminin birçok simgesi vardır. Kimi için Berlin duvarının yıkılması ve liberal parlamentarizmi savunan Federal Almanya'nın içinde Sosyalist Doğu Almanya'nın yok olması, kimi için Doğu Avrupa ülkelerinin hızla Sovyetlerin siyasi ekonomik ve kültürel hegemonyasından çıkarak yepyeni devletler ve yepyeni krizlerle yüzleşmesidir. Kuşkusuz Soğuk Savaş'ın bitimi Batı'nın demokrasi, parlamentarizm ve neoliberal ekonominin zaferi olarak dünyaya çıkarken yepyeni bir şiddet döneminin de habercisi olacaktır. Bu şiddet, bölgesel, etnik kimlik, dinsel

temelli tüm çatışmaları, Ortadoğu'dan Avrasya'ya, Güney Asya'dan Amerika kıtasına yayacak yeni güvenlik algılamalarını ifade edecektir.

Bu tez çalışmasından birinci bölüm bu nedenle üç aşamada kurgulanacaktır.

- Realizm ve liberalizmin Soğuk Savaşta itibaren ortaya attığı ve tartıştığı devlet merkezli temel güvenlik kavramlarının incelenmesi,
- Sosyal İnşacı kuramın ve toplumun analizi, burada uluslararası toplum ve devletler üzerindeki toplumların inşa sürecinin ve bunun güvenliğe etkisinin incelenmesi
- Eleştirel güvenlik teorilerinin kapsadığı güvenliğin ontolojik, epistemolojik, tarihsel boyutunun analiz edilmesi ve önerdiği çözümlerin irdelenmesi

Bu kurgu çalışmamızın teorik kısmının eleştirel teori ayağını oluşturacak ve bu yaklaşımların, Üçüncü Dünya'nın güvenlik yaklaşımlarına ve insani müdahaleye nasıl bakacağı konusunda bize ışık tutacaktır.

1.1 SOĞUK SAVAŞ SONRASINDA GÜVENLİK KAVRAMI İLE İLGİLİ YENİ ALGILAR

Uluslararası Güvenlik çalışmaları, Uluslararası Politikanın içinde çok geniş bir yere sahiptir. Bunun nedeni, Soğuk Savaş sonrası uluslararası politika içinde her kavramın, her olgunun çok boyutluluk kazanmasıdır. Güvenlik, uluslararası politikanın şimdiye kadar tek aktörü olarak görülen devletin bekasının, çok daha ötesine geçmiştir. Bunu kuşkusuz sadece iki bloğun yıkılışıyla paralel tutamayız; bu sürece doğru giden bütün Soğuk Savaş dinamiklerini de göz önünde bulundurmamız zorundayız. Bu nedenle, İkinci Dünya Savaşı sonrası ağırlıklı olarak şekillenen uluslararası politik teorideki gelişmeler, Dünya'nın güvenliğini anlamamız açısından biz uluslararası politika çalışanlarına, ışık tutacaktır. Soğuk Savaş sürecinde ve sonrasında, klasik teorilerde değişmeyen ya da değişen tezler nelerdir; bu tezler, devletin güvenliğinden, insanın güvenliğine doğru yönelen yelpazeyi nasıl

etkileyecektir? Bu bölümde cevabını aramaya çalıştığımız sorular bunlardır ki, bu sorular ışığında, uluslararası politik teorinin, güvenlik çalışmalarını hangi düzlemlerde yönlendirdiğini görebiliriz. Anarşi, güç, devletlerin rasyonel davranışı tezi ve uluslararası toplum gibi olgular ya da tanımlar, klasik teorilerin incelediği alanları anlamamızı sağlamaktadır. Değişen politik tarihin akışıyla yanıtız kalan sorular ya da aklımızda uyanan yeni soruları ise, eleştirel teorilerle üçüncü Dünya temelli yaklaşımların içinde arayacağız.

1.1.1 ANARŞİ KAVRAMININ YENİDEN YORUMLANMASI

Uluslararası politikada, hakim ortodoks teorilerin genel analizi, sistemin anarşik olduğu değişmezliği üzerinde kurulur. Ortodoks teoriler içinde realizm bu değişmezliği, kadercı bir biçimde kabul etmiş ve devletlerin merkezinde olduğu çok aktörlü uluslararası sistemi, bu açıdan tanımlamıştır. Realist teori, uluslararası ilişkiler teorileri içerisinde en çok tartışılan, Dünya politikasını belirgin şekilde etkileyen yaklaşımlardan biridir.

Uluslararası ilişkiler literatüründe, Dünya konjonktürüne koşut olarak farklılaşan realist teoriyi, 18. Yüzyıl'dan günümüze uzanan geniş bir yelpazede değerlendirebiliriz. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçları, İkinci Dünya Savaşı'nın nedenlerinden başlayarak, Soğuk Savaşın değişen dinamiği içerisinde şekillenen realist teori, kendi içinde de, tarihsel konjonktür çerçevesinde değişimler yaşar. Klasik realizm ve neorealizm, tarihin getirdiği yeni kavramların ışığında ayrışacaklardır ki, buna karşın realizm, metodolojik olarak, pozitivistin bütün aşamalarını kullanır. Klasik realizmdeki temel kavramlar ve tezler, neorealizmin teorik mirası olacaktır.

Realizmin kaderciliği, siyasi düşünce tarihine damgasını vuran aydınlanma düşüncesinden, bu pozitivist perspektif nedeniyle etkilenir. Realizmde incelenen başat aktör devlettir ve devletin sistemle arasındaki ilişkisi, neden sonuç ilişkisine dayalı olarak belirlenir. Pozitivist anlayışla, devletin diğer devletlerle olan ilişkisi, modern hukukun oluşumundan önceki doğa haliyle koşut tutulur. Bu varsayım,

mutlakiyetçi politikalardan, aydınlanmaya geçişte kurumsallaşan, **doğanın kuralsızlığına karşı toplumun devlete egemenliğini devretmesi** fikriyle son derece tutarlıdır. Devletlerin yetkilerini devredebilecekleri böyle bir üst yapının olmaması, kaotik, yani yaptırımların olmadığı bir düzen fikrini doğuracaktır.

Aydınlanmanın klasik metodolojiye, başka bir etkisi de, rasyonel davranış teorisisidir. İnsanın çıkarları üzerinden rasyonel davrandığı varsayımı, klasik teorilerin ortak noktasıdır. Özellikle kaynağını, Antik Yunan'dan başlayarak savaşın ve barışın kökeninde arayan realizm, belki de bu yüzden anarşiyi savaşa gebe, mutlak bir ortam olarak tanımlar.

Siyasi tarihin dönüm noktaları, uzun süren bölgesel savaşlar ve bunların sonucu kurulan yeni ittifak sistemleridir. Özellikle Dünya savaşlarının küresel sonuçları, uluslararası ilişkilerde anarşi veya anarşik sistem yapısının tanımlanmasını gerekli kılar; çünkü, sözleşmecî kuramlarının etkili olduğu anarşi yaklaşımının temelini, tanımladıkları **doğa hali** fikrinde bulabiliriz. Genel geçer bir yaptırımsızlık, üst kuralsızlık yönüyle tanımlanan **Anarşik Dünya Düzeni** bu şekliyle 19. yüzyılın 20. yüzyıla miras bıraktığı bir algılayış biçimini oluşturmuştur..

Aydınlanma dönemi yazarlarının, özellikle ortodoks teorileri, önemli şekilde etkilediğini biliyoruz. Günümüzde bu etkinin de farklı kavramlarla, sorgulanmaya başlandığı, teorik çalışmaların hızıyla genişleyen, üretken bir uluslararası politika analizi görmekteyiz. Realizmin tanımladığı anarşinin, siyasi düşüncedeki önemli teorilerden yararlanmasının nedeni, pozitivist yaklaşımla bir sistem tanımı yapma isteğidir. Bu sistem değişken midir yoksa sabit midir? İçindeki birimlerden etkilenmekte midir, yoksa içindeki birimleri mi etkilemektedir? Bu sorulara verilen değişik yanıtlar genelde bir noktada toplanır. Realistler, sistem içerisinde en belirgin birimi devlet olarak kabul eder. Devletin iç dinamikleri yeniden, Waltz sonrası neorealisterde ciddi olarak ele alınsa da, sistemin genel kaderciliği değişmez.⁴

Aydınlanmacı eserler ve özellikle sözleşmecî kuramlar, pozitivist anlayışlarıyla realizmin kuramsal yapısını oluşturmada kaynaklık etmişlerdir. Bu nedenle,

---

⁴ *passim.*, Ken Booth and Nicholas Wheeler; **The Security Dilemma-Fear, Cooperation and Trust in World Politics**, Palgrave-Macmillan, New York, 2008

çalışmada, anarşiyi tanımlarken, önemli aydınlanmacıların realizmi nasıl etkilediğini inceleyeceğiz. Bunun için, sözleşmeciler içinde kronolojik bir sırayı izlemeye çalışacağız. Nitekim **anarşi** fikrini **doğa hali** tanımıyla en önemli şekilde etkileyecek düşünür Hobbes olacaktır.

Hobbes insan doğasına yaklaşımıyla, en şüpheli sözleşmeci olarak kabul edilir. Bu noktada realizmin devleti insanla özleştirmesinde kolaylıklar sağlar. Bir kere devletin oluşumu son derece kuşkucu ve pesimistlik yaklaşımla değerlendirilir. Yalnız, tüm bunların yanında, Hobbes'un epistemolojik incelemesi bize realizmin çıkarımlarından öte bir Dünya politikası sunmaktadır.

Hobbes insan doğasına yaklaşımıyla, en şüpheli sözleşmeci olarak kabul edilir. Bu noktada realizmin devleti insanla özleştirmesinde kolaylıklar sağlar. Bir kere devletin oluşumu son derece kuşkucu ve pesimistlik yaklaşımla değerlendirilir. Yalnız, tüm bunların yanında, Hobbes'un epistemolojik incelemesi bize realizmin çıkarımlarından öte bir Dünya politikası sunmaktadır.

Hobbes'un, doğa halinin getirdiği insan ilişkilerine bakışı, İngiliz Devrimi'nin etkisiyle de kuşkucudur; öyle ki Hobbes kendi hayatını da korkuyla ikiz tanımlar. Hobbes İngiliz Devrimi sırasında, 1640'da politik sürgüne gönderilmiştir.⁵ Bu olayın düşünürün üzerinde yarattığı etki Hobbes'un insanların ilişkilerini karamsar yönüyle incelemesinde son derece etkilidir. Hobbes, **insanların eşit olduğunu ama onların anarşi içinde ilişkide oldukları** varsayımını kullanır. İnsan, doğası gereği, rekabet, ihtiras, şan şeref gibi motivasyonlarla hareket eder. Bu açıdan realizm, Hobbes'un insan doğasına yönelik bu kuşkucu tavrı, devletlerarası ilişkilerdeki analizine de yansımıştır. Devletin korkuyla hareket etmesi, savaş durumunu kaçınılmaz kılar; bu da aslında doğa halinin özüdür. Hobbes somut olarak Dünya'yı anlatmaz; ancak teorik anlamda uluslararası politikanın öğelerini anlamamamız açısından bize yol gösterir. Hobbes, kuşkucudur ve insan doğasını başkalaştırır.⁶

---

⁵ Glen Newey, **Hobbes and Leviathan**, Routledge, 2008, p. 1.

⁶ Jack Donnelly, "Realism", **Theories of International Relations**, Ed. by, Burchill, Linklater, et.al. 3rd Ed. by, Palgrave, Macmillan, 2005, p. 33-34.

Hobbes, kuşkuculuğu devletin amacını doğrudan güvenlikle ilişkilendirmesini sağlar. Leviathan'ın devleti tanımladığı bölümde, **“Devletin amacı bireysel güvenlidir.”**⁷ diye başlar.

“...Bu güvenlik doğal hukukla sağlanamaz. Çünkü adalet, hakkaniyet, tevazu merhamet ve, özet olarak, bize ne yapılmasını istiyorsak başkalarına da onu yapmak gibi doğa yasaları, bunlara uyumasını sağlayacak bir gücün korkusu olmaksızın, bizi taraf tutmaya, kibre, öç almaya ve benzer şeylere sürükleyen, doğal duygularımıza aykırıdır.”⁸

Hobbes'un devletin kuruluş sebebini üzerinde yaşayan insanın güvenliğini sağlamasıyla açıkladığına göre, doğal hal durumunu bitirecek yapının da devlet olduğunu belirtir. Bunun kurallarını da belirleyen devlettir, çünkü insan doğal haliyle belirtilen tüm davranışlarıyla, kendi çıkarını arayacak bir varlıktır. Bu nedenle uluslararası ilişkiler teorisiyle onun altında şekillenen güvenlik teorileri içinde, realizmin felsefik altyapısını tamamladığı söylenir. Leviathan'da Hobbes, devletin varlığının korunmasından çok insanın güvenliğini- vurgular, bu nedenle bizce realizmin rasyonalizminden bir ölçüde ayrılmaktadır. Bunun nedeni de devletten insana değil, insandan devlete bakmasıdır.

Hobbes'un Leviathan'da belirttiği, insanın doğal durumuna yapılan referanstır. Hobbes'a göre; İnsanlar doğuştan eşittir, bu insanın fiziksel ve zihinsel gücü açısından da geçerlidir. Bir insan diğerine üstünlük sağlamak için, bir hedefte bir araya gelip fiziksel üstünlüğü ortadan kaldıracaktır; ya da zihinsel yetkisi-deneyimi, bu eşitliği sağlayan en önemli etkidir.⁹

Williams, Hobbes'u farklı algılayan bir kuramcıdır. Hobbes'un bilgiyi tanımlama biçimini, teorisinde önemli bir yere koymaktadır; Hobbes'un, realizmin üzerindeki etkisini de buna göre açıklamaktadır. Buna koşut olarak, Hobbes'un yaşadığı dönemi ve o dönemi hazırlayan tarihi de göz önünde bulundurur. Williams'ın, 16. ve 17.

---

⁷ Thomas Hobbes, **Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin, İçeriği, Biçimi ve Kudreti**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınlar, Trans. by Semih Lim, 8. Baskı, 2005, p.133.

⁸ **Ibid.**, p. 133.

⁹ **Ibid.**, p. 99.

Yüzyılın **kriz paranoyası** olarak nitelendirdiği bu süreç, Hobbes'un fikirlerini, realizmin Hobbes'dan aldığı referansları önemli ölçüde dönüştürecektir. Yazar, Hobbes'un realist teorideki etkisini bu yönüyle sorgular ve Hobbes'un eserlerini incelediğinde özellikle realist yaklaşımdaki 'temel varsayımı' sorunlu bulur. Bu varsayımda, Hobbes'un **doğa hali** durumunda insanın mutlak olarak rasyonel davranacağı fikri hakimdir; böyle olunca da çıkarlarına bağlı yaşayan güvensiz bir insan tipi oluşur. Williams, realistlerin Hobbes'un bu düşüncesini savunmalarına katmalarını eleştirir. Bu düşüncenin, Hobbes'un felsefesinin temeli olduğunu reddeder. Düşünürün, doğa hali yaklaşımının, bilgi, inanç ve sosyal hareketin yapıları arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmasını, çok daha fazla önemser. Böylelikle, realist teori içinde, Hobbes üzerine analizlerde, bilginin oluşum süreciyle ilgili noktaları eksik bulur.¹⁰

Hobbes, doğal halde insanın davranışlarına iyi ve kötü gibi ahlaki bir değer yüklemeyi. Çünkü insan doğası ona engel olan yasalar ortaya çıkmadığı sürece suçlanamaz....

“Adalet ve adaletsizlik ne beden ne zihnin melekeleridir. Böyle olsalardı, Dünyada yapayalnız bir insanda da duyuları ve duyguları gibi varolmaları gerekirdi. Bunlar tek başına değil, toplum içinde yaşayan insanlara ait niteliklerdir. Herkesin herkese karşı savaşının bir başka sonucu; mülkiyetin, egemenliğin, benim ve senin ayrımının bulunmaması, sadece herkesin eline geçirebildiği şeye, onu elinde tutabildiği sürece sahip olmasıdır.”¹¹

Hobbes'un devam eden bölümlerde de vurguladığı asıl nokta zaten bu öze dayanır. Bu doğanın insanı sürüklediği noktadır. Oysa insan, doğa yasaları ve aklıyla bu süreçten çıkabilir.¹²

Rasyonel davranış teorisinin kökenlerini arayabileceğimiz, politik düşünür Hobbes ironik olarak, realistler tarafından, son derece eksik incelenir. Williams'a

---

¹⁰ Michael C. Williams, **The Realist Tradition and the Limits of International Relations**, Cambridge, 2006, pp.19-21.

¹¹ Hobbes; **op. cit.**, p. 103.

¹² **Ibid.**, p. 103.

göre, Hobbes'un fikirleri ile Hobbes, doğadaki insanın özünün, agresif olduğundan çok doğadaki insanlar arasında doğal bir uzlaşma durumunun bulunmadığını savunur. İyi ve kötü, potansiyel olarak hem yararlı hem de tehdit edicidir. Doğa hali, sadece otoriteden ve koordinasyondan yoksunluk anlamına gelmez. Bu durum aslında 'doğrulukluğun' var olmamasıdır.¹³

William'ın bu değerlendirmesine katkı sağlamak adına, Hobbes'un ana metinlerinde eşitlik durumunun analizini faydalı bulmaktayız. İnsanlar arasındaki doğal hal durumunun, eşitlikten kaynaklandığını ve bunun doğal bir güvensizlik yarattığını iddia eden Hobbes, insanın kazanç, güvenlik ve şan şöhret için, eşitler arasında bir üstünlük yaratıp egemen olmak için şiddet kullandığını söyler. Bu insanın eşit güçteki diğer insanlar arasında var olma halidir. Bazen varlığını korumak hatta bazen de zevk almak için birbiri üzerine egemenlik kurmak isteyen insanlar, doğanın insanı bu özelliklerle eğilimli kılması sonucudur.¹⁴

De Cive'de eserinde Hobbes, insanın doğal hal durumu gene bu eşitlik-ve onun yarattığı güvensizlikle belirtilmiştir. İnsanın zarar verme isteği ortak ve birbiriyle aynı nedenlerden kaynaklanmaz ancak insanın eşitliği gereği diğerinin de aynı güce sahip olduğunu bilmesiyle, ortaya çıkar.¹⁵

İşte Hobbes böylece, uluslararası politikada, kuşkucu devletlerin kuramcısı olarak tanımlanacaktır. Hobbes'un doğa hali ile açıklamak istediği, somut bir Dünya hali değildir. Bunun yerine doğa hali, entelektüel bir yapı, insan eylemini açıklamaya çalışan kuramsal bir aşamadır. Williams, uluslararası ilişkilerde anarşi ortamıyla, Hobbes'un bireyin doğa hali aşamasında kurulan paralelliği, bu nedenle sorgular. Hobbes'a göre 'Birey, doğa halinin kaosundan çıkmak için, sosyal sözleşme ile yönetme yetkisini, devlete devreder'. Bu fikre eğer, devletleri doğadaki insanlara benzer bir yapı olarak algılıyorsak, devletler, anarşik ortamdan neden çıkamamaktadır? Williams'a göre, eğer insan doğasının yetkinliğinden farklı gelişen

---

¹³ Michael C. Williams, **op. cit.**, p. 39-40.

¹⁴ Hobbes; **op. cit.**, p. 100-101.

¹⁵ Thomas Hobbes, **De Cive- An English Version**, Ed. by, Edward Warrender, Oxford University Press, New York, 1983, p. 45-46.

devlet, bu konuda yetersizse, Hobbes'un kuramında devlete atfettiği üstünlük, yanlışlanır.¹⁶

Daha sonraki bölümlerde özellikle eleştirel güvenlik teorilerinde üzerinde duracağımız Ken Booth ve N. Wheeler, realist paradigmadaki anarşi ortamını **Hobbes'çu korkuyla (Hobbesian Fear)** tanımlamışlardır. Hobbes'çu korku, uluslararası politikada, çözülemeyen bir belirsizlik halini doğurur. Realizmdeki mutlak çatışma hali bu belirsizlikte aranmalıdır. Anarşik ortamın karmaşası, devletler arasındaki ilişkilerin incelenmesinde süregiden **güvensizlik**¹⁷ alanı oluşturur. Yazarlara göre bu kaderci yaklaşımdan başka bir şey değildir.¹⁸ Her realist için varolan bu ortak korku, devletlerin hırsları yönünde davranacağı teziyle büyür. Devletlerin de korkuları ve hırsları olduğu için, her birinin insan doğasına benzer davranacağı fikri, realist paradigmada ortaktır. Bu iki kavramla ilgili, devletlere ilişkin farklı gözlemler, teoride, farklı görüşlere neden olmuştur. Siyasi tarihin dönüşümünden etkilenen teoriler de, bu kavramları dönemlerine göre farklı yorumlarlar. Böylelikle, klasik realizm ve yeni realizm arasında fark daha net gözlemlenebilir.

Yeni realizmde, kavramlarının tanımlarında baktığımızda, Hobbes'çu korkuyu daha net ayırt ederiz. Hobbes'un tanımladığı **savaş koşulları (condition of war)**¹⁹ Waltz'ın savaş **durumu (state of war)** olarak tanımladığı olguya işaret eder. Waltz'a göre, devletler arasındaki **doğa hali**, her şekilde **savaş durumudur**. Bu devletlerin her an güç kullanımına karar verebilecekleri ortamı ifade eder.²⁰ Hobbes'un düşüncesindeki **doğa hali** kesin bir bilimsel olgudan ziyade tasarlanan bir yapıdır. Bu nedenle, realizmin anarşinin kökenini, doğa halinde araması, özellikle eleştirel ekollerde sorunlu görülecektir.

---

¹⁶ Michael C. Williams, **op. cit.**, p. 28 .

¹⁷ 'Güvensiz' ve 'Güvenliksizlik' kavramları, uluslararası ilişkiler teorisinde, eleştirel kuramla birlikte yer almaya başlamıştır. Birçok düşünür tarafından farklı olarak tanımlanan güvensizlik, burada güvenliğin olmadığı kaosu olduğu anlamına gelmektedir.

¹⁸ Ken Booth and Nicholas Wheeler; **The Security Dilemma**, pp.13-15.

¹⁹ Leviathan'da savaş durumu, insanın egemenin altında, herkesin herşeye sahip olmaya gücü olduğu doğal durumda olur. V. p. 101 ve devletlerin egemenliğine bağlı mülkiyet kurallarının barışı doğurması fikri için p. 141

²⁰ Kenneth N. Waltz, **Theories of International Politics**, p. 102.

Sosyal Sözleşme kuramcılarında J. J. Rousseau, realist Uluslararası İlişkiler teorisini etkileyen aydınlanma düşünürlerinden biridir. Real-politiğin kuramcısı olarak da tarif edilen Rousseau, aynı zamanda Waltz'ı, önemli ölçüde etkilemiş bir düşünürdür. Rousseau'yu, anarşinin tanımını çizen düşünürlerin altında irdelememizin nedeni; Rousseau'nun özellikle devletlerarası ilişkilerle ilgili önemli saptamaları olmasıdır. İnsanlar doğa halinden toplumsal sözleşme ile devlete yetkilerini devrederek ilişkilerini düzenlemişlerdir. Bu insanların, kendi devletini, politik rejimini, oluşturması demektir. Oysa devletler arasındaki ilişkiler, bu süreçte benzer bir şekilde ancak üst bir yapıyla kaostan çıkabilir. Rousseau, böyle bir yapının hiçbir zaman kurulmayacağına inanmaktadır.²¹

Rousseau'nun anarşi tanımının üzerindeki etkisini anlamak için, Hobbes'un **doğa hali** tanımındaki farklılıklarını belirtmek gerekir. Rousseau doğa hali fikrinde, bireyin gücünü, kontrolsüzce çıkarıyla kendi lehine kullanmasından ziyade, insanın ihtiyaçlarından daha fazla tüketmesine odaklanmıştır. Doğa hali içinde iki insan aynı kaynağa ulaşırken kendi ihtiyaçları için kavga eder ancak bu aynı zamanda özgürlük, tam doyurulan haz, tutkuyu da içinde barındıran bir ideadır. Rousseau birinci aşamadaki **doğa hali** ile **de facto doğa halini** birbirinden ayırır. Rousseau'ya göre Hobbes, bu aşamalara dikkat etmeyerek hata yapar. Doğa halindeki olumsuzlukları bu yüzden vurgular; oysa Rousseau'nun **gerçek doğa hali** bozulmamış mutlak eşitlik halini ve huzurlu bir sosyal yapıyı ifade eder. Bu açıdan Montesquieu'nun doğa hali analizine benzemektedir; ancak Rousseau'da sivil toplumun doğuşu Montesquieu'dan farklıdır. **De facto** doğa hali yani toplumu kurallarını belirlemeye yönlendiren, yıkılma durumu, Hobbes'un eserlerindeki gibi, insanın doğasından ve toplumlaşmasından ileri gelmez. Bu durum daha çok, düşünürün tanımladığı, **insanlık halinden** kaynaklanır. İnsanlık hali, daha çok fiziksel gerekliliklerin ve istisna durumların sonucudur. Bir bakıma doğanın insana oynadığı oyunların ve büyüyen ihtiyaçların gerekliliğidir. Bu Hobbes'daki gibi insanların çıkarlarına

---

²¹ Faruk Yalvaç, **Rousseau ve Uluslararası İlişkiler**, Ankara, Phoenix, 2008, 3. Baskı, p. 43, Burada aslında Yalvaç Rousseau'nun bir liberal olarak devletleri anarşiye mahkum etmediğini savunuyor.

bağımlı ihtirasları değil, onları bir araya getirip toplumsallaşmaya götürecektir. ihtiyaçlardır.²²

Nitekim Rousseau'nun Savaş durumuna ilişkin politik metninde gördüğümüz doğal hal, Hobbes'dan daha farklıdır. Rousseau, insan doğasının çekingen ve korkak yönünü vurgular. Önyargılar, intikam ve çıkarlar insanın kendi özünde değil, toplumsal ilişkiyle yüklendiği davranış biçimleridir. Bireylerin arasındaki savaş hali medeni bir devletin içinde yaşayamaz.²³

Hobbes ve Rousseau'da ortaklaşan, nedenleri farklı tanımlansa da devletler arası ilişkilerde görülecek yaptırımsızlığın anarşiyi oluşturacağı fikridir. Nitekim bu, en çok neorealizmin öncüsü, Kenneth Waltz'ın yapısal realizmini etkileyecektir. K. Waltz'ın yapısal realizminde, **güç dağılımı** ve **hiyerarşi, anarşi** kadar belirgin kavramlardır. Bu nedenle birinci bölümün başlıkları altında defalarca yapısal realizmi tartışacağız; ancak, özellikle anarşinin Waltz'ın ana metinlerinde nasıl oluştuğu, bu bölümde bize yol gösteriyor.

Waltz'ın anarşiye yaklaşımını tanımlamak için öncelikle sisteme yaklaşımını nasıl tanımladığı önemlidir. Metot yönünden, 18. yüzyılın Aydınlanmacılarının, Waltz'ın üzerindeki etkisi, sisteme bakışında son derece belirgindir. Waltz'a göre, sisteme indirgemeci, diğer bir deyişle, tek bir etkiyi göz önünde bulundurarak birim üzerinden bakarsanız, analitik bir perspektifle bakmış olursunuz. Yani bir olguyu ve olgunun yarattığı etkiyi incellersiniz, oysa Waltz buna karşı çıkar. Örneğin Wallerstein'in Dünya Sistemi Teorisi'nde, böyle bir analitik inceleme vardır. Ancak kurumların incelenmesinde, böyle bir analitik inceleme yapılamaz. Waltz'a göre, kurumlar daha karmaşık ve çok yönlüdür; çünkü birbirleriyle ilişkili birimlerdir ve bir sistemi oluştururlar. Uluslararası yapı ve birimler, sürekli kendi aralarında da birbirlerini etkilerler. Bu Waltz'ın tanımladığı uluslararası sistemdir.²⁴

---

²² Stanley Hoffmann, "Rousseau on War and Peace", **The American Political Science Review**, Vol: 57, No. 2 (Jun., 1963), p. 318.

²³ J.J.Rousseau; **Rousseau on International Relations** (Selected Writings), Ed. by, Stanley Hoffman, David P. Fidler, Oxford, Clarendon Press, 1991, p. 35.

²⁴ Kenneth N. Waltz, **op. cit.**, p. 42.

Waltz 1979'da yazdığı **Uluslararası Politikanın Teorisi** eserinde sistem kavramını açıklarken kendine göre indirgemeci bulduğu yaklaşımları incelediğini görürüz. Stanley Hoffmann'ın tarihsel sosyoloji perspektifi, bu yaklaşımlardan biridir. Waltz; Hoffmann'ı eleştirirken, Rousseau'nun fikirlerini neorealizmin kuramsal altyapısında kullanmakta ve düşünürün kavramlarına, kendi perspektifindeki neden sonuç yaklaşımıyla bakmaktadır. Hoffmann, Rousseau'nun devletler arası barışın gerçekleşmesinde, devletlerin iç politikalarında yaptıkları doğru tercihlerin, diğer devletlerle ilişkilerinde de barışı getireceğini iddia etmektedir. Oysa Waltz devlete dışarıdan bakmakta ve devletin dış politika kararlarını iç politikanın etkisinden ayırmaktadır. Yani devlet, bağımsız, rasyonel bir aktördür. Waltz bu nedenle Rousseau'nun metninde, Hoffmann'ın savunduğunun tersine, devletlerin birbiriyle mesafeli ilişkiler kurması durumunda ancak barışın gerçekleşeceği, yorumunu bulmaktadır.²⁵

Waltz'ın genellemeci tavrı büyük ölçüde sistem tanımından hareketle birimlerin rasyonel davranışları noktasına getirecek ve Waltz dış politikayı uluslararası politikada iç politikadan daha etkili bulacaktır. Bu devletlerin kuvvet kullanımını etkileyecektir. Eğer dışarıdan şiddetli bir saldırı tehlikesi varsa yapıdaki farklılık hiç bir şeyi değiştirmez. Ulusal ve uluslararası boyutta temas çatışmayı ve şiddeti genelleştirecektir.²⁶

Klasik realizmin anarşi söylemine ilişkin en önemli kuramsal düşünce, Herz'in, 1950'deki eserinde ortaya attığı, **güvenlik ikilemi teorisidir**. Devletlerin kendi güvenliklerini sağlarken başkalarını tehdit etkilerini ve güvensizliklerini oluşturduğunu, bunun da değişmez olacağını belirtmiştir.²⁷ Realist çerçevede içinde her ülke kendi güvenliğini özellikle silahlanmayla bir bakıma güç birikimiyle sağlamak zorundadır.

Kissinger bu dönemi 20. yüzyıldaki güvenlik ikilemi anlayışı ile tanımlamış, Almanya'nın yarattığı güvensizlik ortamı içinde güç dengesinin bozulduğunu ileri

---

²⁵ **Ibid.**, p. 48.

²⁶ **Ibid.**, p. 103.

²⁷ John Herz, "Idealist Internationalism and Security Dilemma", **World Politics**, Vol: 2, No. 2. (Jan., 1950), pp. 157-180.

sürmüştür.²⁸ Siyasi tarihte, Nazi Almanya'sı örneğinin güvenlik ikilemine etkisi birçok akademisyen tarafından vurgulanmıştır. Hitler'in uzun soluklu iktidarının açıklanması, Versay Antlaşması sonrası Almanya'nın üzerindeki ağır tazminat yaptırımı ve Weimer solunun şiddetli şekilde bastırılmasında aranabilir. Nazi Almanya'sının hızla büyümesi ve yayılmacı politikaya yönelmesi, iki savaş arası dönemin en vahim sonucudur; üstelik İngiltere ve Fransa gibi parlamenter demokrasilerin belirli dönem bu büyümeyi ciddiye almadığı da gerçektir. Faşist bloğun liderliğini üstlenen Nazi Almanya'sı, 1938 Münih düzenlemesi sonrasında Avrupa'nın ortasından hızla jeopolitik önemi olan alanlara yayılmıştır. Realizmin anarşiyi tanımlamasında devletlerin davranışlarını payı önemlidir. İşte güvenlik ikileminin aslında kuramsal olarak altında yatan budur. Korku ve hırs devletlerin temel hareket noktası olarak kabul edilebilir. Bunların ayrı veya benzer motivasyonlar olup olmadığı ise güvenlik kuramcılarının yeni ilgilendiği bir alan olarak gözükmektedir.

Herz ve Butterfield'in bu döneme ilişkin yorumları, devletlerin güvenliklerini sağlamadaki temel motivasyonlarını açıklamaya yöneliktir ve güvenlik ikilemi kavramının epistemolojik tartışmalarına dayanır. Herz, devletlerin güvenlik politikalarında iki önemli motivasyon olduğunu belirtir:

- Devletlerin, güvenliğin olmadığı Dünyada, kendi güvenliğini sağladıkları politikalar.
- Devletlerin öz çıkarların neden olduğu, kendi güvenliğinin sağlanması sınırın aşan, saldırgan politikalar.

Herz özellikle Nazi Almanya'sı örneğini, bir ülkenin güvenlik ikilemi olarak değil, bir liderin ve rejimin hırsı olarak tanımlamıştır.²⁹ Butterfield'in aşılamayan ikilem olarak aktardığı **irreducible dilemma** Hobbes'çu korkunun devamı olarak anılabilir bu korku ve hırs sarmalını birbirinin içinde görmüştür.³⁰ Bu bağlamda karar

---

²⁸ Kissenger; **Diplomasi**, Trans. by İbrahim Kurt, 6. Baskı, İstanbul, , Türkiye İş Bankası yayınları, 2007, p. 184.

²⁹ Ken Booth and Nicholas Wheeler; **The Security Dilemma**, p. 31-32.

³⁰ Nicholas J. Wheeler ,“To Put Oneself into the Other Fellow's Place’: John Herz, the Security Dilemma and the Nuclear Age”, **International Relations**, Vol 22(4), p. 495

alıcılar, politikacılar bu ikilemin içinden çıkamazlar. Bu ancak tarihçilerin yeniden yapılandıracakları bir tarih anlayışına bağlıdır. Butterfield kaderecidir ve hırs ve korkunun devletlerin davranışlarında her zaman süreceğini savunur

Burada Booth ve Wheeler'ın önemle vurguladıkları soru; “Devletler yalnızca kendi varlıklarını sürdürebilmek için mi güvenliğe gereksinme duyarlar, yoksa sistemdeki rekabetçi ortam gereği, diğer devletlerin güvensiz ortamından faydalanacakları için mi?”.³¹ Bu soru bize klasik paradigmanın kullandığı güvenlik ikilemi kavramının, birçok çelişkisi olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda uluslararası ilişkiler literatüründe güvenlik ikileminin birçok tanımını da bulabilmekteyiz; nitekim çalışmanın ‘anarşi’ bölümünde eleştirel yaklaşımın analizine değinilmesinin de nedeni budur. Eleştirel teorisyenler özellikle önemli sistem analizleri bulunan Robert Jervis, Thomas Christensen ve Mearsheimer gibi akademisyenlerin sisteme ve güvenlik ikilemi kavramına bakışını incelemiştir.

Bu yazarların özellikle Soğuk Savaş dönemi yaptıkları gözlemler Soğuk Savaş sonrası güvenlik yaklaşımları ile ilgili önemli nüveler içerir. Jervis özellikle çalışmalarında devletlerin niyetleri üzerindeki analizlerini genişletmiştir. Bunun nedeni uluslararası politikadaki sistem yaklaşımının önemli öğesini oluşturan güvenlik ikileminin anlaşılmaya çalışılmasıdır. Devletlerin politikalarda saldırgan uçlarda hareket etmesinin nedeni, karşı devletin davranışındaki -olaya karşı vereceği tepkisindeki- belirsizliktir. Bu açıdan devletlerin özellikle agresif davranan tarafa karşı dirençli durması gerekecektir. Bu devletler her koşulda her şekilde statükocu ve beklenildiği gibi davranmaz. Yani her zamanki pozisyonundan caymayacağı anlamına gelmez. Jervis özellikle saldırgan devletlerin karşısındakine dış geçiremezse çok daha uzlaşmacı bir yola gireceğini söylemiştir.³²

Bu yaklaşım bize devletlerin niyetlerinin her şekilde en kötüsünden okunduğunu göstermektedir. Realizmde, güç kullanımının artması ya da bu açıdan gücün kullanılacağı fikrinin verilmesi caydırıcılığı artırmaktadır. Sonuçta devletlerin rasyonelliği tartışma dışıdır. Bu rasyonellik ister korku ister çıkar temelli olsun

---

³¹ **Ibid.**, p. 39.

³² Robert Jervis, **Perception and Misperception in International Politics**, New Jersey, Princeton University Press, 1976, p. 59-60.

tartışılmaz ve bu nedenle Jervis'in analizindeki gibi anarşinin yapısı son derece belirgin ve daimidir. Devletlerin iyi ve kötü arasındaki sınırsız tercihleri sistemi belirsiz yapar. Mearsheimer bunu çok daha güçlü bir biçimde belirsizliğin kesinliği olarak tanımlayacaktır. Ofansif realizme göre devletler birbirinin niyetlerin en kötüsünü göz önünde bulundurarak hareketlerini belirlerler.

Mearsheimer, Soğuk Savaşın Avrupa'da çatışmasız geçmesini caydırıcılığın etkin olarak kullanılmasına bağlar. Özellikle makalesinin girişinde Soğuk Savaş sonrası görülen iyimser havanın doğru olmadığını savunur. Mearsheimer güvenlik ikilemi için kesinlik atfeder, sistem sürekli kendi **güvensizliğini** yaratır. Bir başka deyişle her devlet kendi güvenlik ikilemiyle yaşamak zorundadır. Bu değişmezdir. Soğuk Savaş sonrası Avrupa'da iki kutupluluktan çok kutupluluğa doğru değişen bir dinamik gözükmemektedir. Sovyetlerin yıkılması eski güçlerinin Doğu Avrupa'da kalmayacağı anlamına gelmeyecektir. Almanya iki ayrılmış yapısıyla NATO'nun kuruluşunda güvenliğini NATO'ya bağlamışken bugün birleşik bir Almanya ile NATO'nun güçlü üyelerindedir. Bu çok merkezli güçlerin yarattığı etki, Avrupa' Soğuk Savaş sonrası büyük istikrarsızlıklara neden olacaktır.³³

Mearsheimer 1945 yılından, makalesini yazdığı 1990'lara kadar, yaşanan bütün uluslararası politik gelişmeleri, teorik olarak realizmle açıklamıştır. Devletlerin özünün işbirliğine yönelik olmamasının nedenini doğrudan realizmle ilişkilendirir. Devletlerin karşılıklı "ne kazanacağız?" dan daha çok "ben ne kazanırım?" sorusunu sorması, işbirliği eğilimini zayıflatır. Neorealist paradigmda bu, devletlerin görece çıkarlara daha çok önem verdiği teziyle açıklanır.³⁴ Kuramcının yapısal realizmden ayrılmasının nedeni, Waltz'ın metinlerinde kabul ettiği anarşik yapının, aynı zamanda niyetler söz konusu olduğu zaman çok daha sert önlemlere gereksinim duymasındır. Bu nedenle, güvenlik ikilemine yaklaşımları incelediğimizde, yani anarşiyi anlamaya çalıştığımız zaman, ofansif realizm bizim için yol göstericidir.

---

³³ John J. Mearsheimer, "Back to the Future-Instability in Europe After Cold War", **International Security**, Vol: 15, No. 1 (Summer, 1990), , p. 7.

³⁴ Robert Jervis, **op.cit.**, p.44.

Devletlerin tek tip olmaması, ardılı yeni realistler tarafından eleştirilmesine neden olmaktadır. Nitekim Jervis'in döngüsel güvenlik ikilemi ve caydırıcı (spiral security dilemma and deterrence) güvenlik yaklaşımı oluşturmasının nedeni bu olacaktır.

William'sa göre 1960'lar sonrasındaki literatür, Morgenthau'nun klasik realizminden farklıdır. Williams, Morgenthau'yu bir sonraki bölümde de inceleyeceğimiz gibi, devleti sistem içinde ikili bir etkiyle düşünen ve salt bir dış politik aktör olarak değil karar mekanizmaları, güç dengesine yönelik ittifak ihtiyaçları ve uluslararası hukuku belirleyen sınırlarıyla çok daha geniş bir teorik altyapıyla değerlendirmiştir. Williams'ın önemi realizmi yeniden ele alan bir eleştirel kuramcı olması ve bu bağlamda Morgenthau öncülüğündeki klasik realizmin sorduğu sorularla gündemde kalan demokrasi nükleer güç tehlikesi gibi soruları yanıtlamasıdır. Neorealist yaklaşım ise Williams'a göre çok daha ampirist ve davranışçıdır, özellikle Waltz'ın 'sistem baskısı', klasik realizmin yeniden ele alınması ihtiyacını doğurmuştur. Hobbes'çu korku ve kadercî anlayışın realist perspektifte güç ve normları nasıl etkileyeceğini bir sonraki bölümde inceleyeceğiz.

35

1.1.2 GÜÇ KAVRAMININ YENİDEN YORUMLANMASI

Güç kavramını teorik olarak yeniden incelememizin nedeni, klasik teorilerin içinde kullanılan gücün tanımının, öğelerinin, kapasite ve etkisinin zamana, ülkelere hatta insanın toplumla, devletle ilişkisinde çeşitli aşamalarda değişmesindedir.

Gücün politik düşünce tarihinin metinlerinde yeri çok çeşitlidir. Hobbes'a göre güç, iyi görünen gelecekte, her şeyi elde etmeye yarayan doğal bir araçtır, bu aracı da devlet kullanır.³⁶ Machiavelli'ye göre ise sistemdeki devlete etki eden önemli liderler

---

³⁵ Michael C. Williams, "Introduction", **Realism Reconsidered-The Legacy of Hans Morgenthau in International Relations**, Ed. by, Michael C. Williams, Oxford University Press, New York, 2007, p. 6-9.

³⁶ Hobbes; **Leviathan**, p. 72; Hobbes'un İngilizce metnin natural power- instrumental olarak betimlenmiştir. Cf. Hobbes, Thomas; **Leviathan**, Ed. by, Richard Tuck, Cambridge University Press, 1996, p.62.

ve birçok aktördür.³⁷ Özellikle Forde, Machiavelli ve Tychudides'in devlet merkezli bir analize sahip olmadığını bu açıdan önemli kişileri üstün gördüğünü, hatta devletin inşa sürecine referans yaparak devlet merkezli anlayıştan çıktığını iddia etmektedir.

38

Ulusal gücün neye dayanarak belirlendiği, militer kapasitelerin uluslararası politikaya etkisi, politik gücün yapısı ve hiyerarşisi, kültürel ve ekonomik gücün kapsamı geniş biçimiyle realizm açısından tanımlanmıştır. Kuşkusuz realizm açısından güç, daha önce söz ettiğimiz nedenlerle de aslında kaderci yaklaşımın ve devamlı çatışmanın mutlak sebebidir. Öncelikle klasik realizm için devletin güçlenme motivasyonu, insanın güç arayışı ile paralel tutulur. Bu nedenle anarşiyi yeni realistlerin gözüyle tanımlayıp, eleştirellerin vurguladığı kaderselliği anlamaya çalışırız. Bunu algılamak için ise, gücün en büyük kuramcılarında birine, yani Morgenthau'ya bakmamız gereklidir.

1.1.2.1 KLASİK REALİZME GÖRE GÜCÜN TANIMLANMASI

Klasik realizmde ardılı yapısal realizmi ve ofansif realizm gibi yaklaşımları etkileyen en önemli düşünür, Alman kökenli bir kuramcı olan Morgenthau'dur. Hans Morgenthau, insan doğası ile uluslararası politikadaki aktörlerin davranışlarını benzer görür. Yazarın ünlü eseri **Politics Among Nations**'da açıkladığı gibi, Wilson'dan Hitler'e, tarihte Haçlılar'dan, Westphalia sistemine kadar, amacı ister barışı sağlamak ister rekabet olsun, her ülke ve lider politik gücü kullanmıştır. Bu açıdan Machiavelli'nin ahlak dışı yönetim anlayışından esinlenen Morgenthau, liderin davranışları üzerine de önemli düşünceler geliştirecektir; bu da uluslararası

---

³⁷ V . Birinci ve İkinci bölüm, Nicolo Machiavelli **The Prince**, Translated by W.K. Marriott, Icon Classics, 2005; Machiavelli'nin İtalyanca metninde i domini (baskın güçler devletler) olarak ve ikinci bölümde ortalama güç avarage power- ordinaria industria- yani sıradan yapı olarak kullanılmıştır. Bu açıdan her koşulda devlet merkezli bir güç anlayışına, örgütsel bir yapıya işaret edilmektedir. Cf. Nicolo Machiavelli, Il Principe, Kindle Edition ebook format.

³⁸ Steven Forde, "International Realism and the Science of Politicp. Thucydides, Machiavelli, and Neorealism", **International Studies Quarterly**, Vol: 39, No: 2 (Jun., 1995), p. 144.

politikada etik-dışılıktan, uluslararası hukukun oluşumuna kadar kuramcının birçok tezini etkileyecektir.

Morgenthau uluslararası ilişkileri her yönüyle dönüştürmüş bir kuramcıdır. Ölümünden sonra, Morgenthau'ya yönelik referansların artması onun teorideki varlığının önemini göstermektedir. Williams, Morgenthau'nun insan doğası üzerine analizinin, uluslararası politika literatürüne neo-neo tartışması olarak geçen, liberalizm ve realizm arasındaki kuramsal tartışmaya, son derece büyük etkisi olduğunu savunur. Morgenthau kendi döneminin davranışçı politika analizini reddeder ve politik teoride incelenen birçok kuramcıyla olan ilişkisi, teorisyenin üzerine yazılan önceki yüzeysel çalışmalardan daha derindir. Morgenthau'nun iki savaş arası dönemdeki idealizme karşı çıkışı ve çıkarım güçle tanımlanması bize ABD'nin Dünya politikasındaki rolünü de anlamak açısından önemli bir araç sunar.³⁹

Nitekim Williams, Morgenthau'nun realizmini anlamak için üç önemli düşünürün teorisyen üzerindeki etkisini vurgular. Bunlardan ilki Nietzsche'dir. Morgenthau'nun 'güce yönelik istek', güçlenme kavramlarını burada aramak gerekir. Zaman zaman, biyolojik elitizm ve Darwinizmle ilgili eleştirilen bu görüşlerde, özelliğin inşası, kolektivitinin oluşumu, modern sosyal ve politik ortamın ifadesi gibi çok daha derin düşünce sistemleri bulunur. Bunun yanında Morgenthau'nun entelektüel yazınında Carl Schmitt ve Max Weber'in etkisini görebiliriz. Max Weber'in politik sorumluluk ve etik üzerine düşünceleri, **mutlak uçların ahlak sorunu**⁴⁰ kavramıyla betimlenir. Carl Schmitt, Morgenthau'nun özellikle hukuksal altyapısını etkileyen bir düşünürdür. Politik düzenin oluşumunda ve hukuksal düzende ortaya çıkan sorular, Morgenthau'nun üzerinde durduğu konular arasında yer alacaktır; bu onun yaşadığı Weimer Almanya'sındaki politik sürecin de bir

---

³⁹ Michael C. Williams, "Introduction", p. 2-5.

⁴⁰ Max Weber, **Vocation Lectures-Science as Vocation, Politics as a Vocation**, Ed. by, David Owen and Tracy B. Strong, translated by, Rodney Livingstone, Cabridge, Hackett Publishing, 2004. V. Max Weber Politics as a Vocation eserinde, devletin araçsal olarak şiddeti kullanımını tekelinde bulunduğunu belirtir ve devletin içindeki bütün güç dağılımını 'politikanın kendisi' olarak tanımlar. Ethics of absolute ends, ethics of absolutes olarak geçen bu kavram liberal çoğulculukla, çatışmaların uzlaşmacı yöntemlerle çözülmesidir.

yansımasıdır. Morgenthau'nun, Weimer Almanya'sında gelişen düşüncesi, onu Amerikan reel-politiğini belirleyen en önemli isimlerden biri yapmıştır.⁴¹

Alman otoriter düşüncesinin önemli isimlerinden biri olan Carl Schmitt, Morgenthau'yu neden ve nasıl etkilemiştir? Eleştirel analizin birçok yazarı farklı boyutlarda, Morgenthau'nun güç kuramının etkisini sorgulamışlardır; ancak Carl Schmitt'in etkisi konusunda fikir birliği yoktur. Erken dönemde, Nasyonal sosyalist fikrin öncülerinden biri olarak kabul edilmiş olan Carl Schmitt, beklenenin aksine Nazi Almanya'sı döneminde Hitler'in ırkçı politikalarını eleştirmiştir. Schmitt'in düşünceleri, liberalizme karşı keskin duruşu ve özellikle Weimer deneyimi üzerine eleştirel yaklaşımıyla dikkat çeker. Bu dönem ile ilgili, Morgenthau ile karşılıklı bazı fikirlerini tartışmıştır. 1927'de Schmitt'in politik alanın keskinliği üzerine yazdığı yazıda vurguladığı önemli nokta, estetik, ahlak ve ekonomi gibi olguların, güzel –çirkin, iyi-kötü, kar ve zarar gibi karşıt değerler üzerinden belirlenmesidir. Morgenthau ise buna karşılık; insan eyleminin birçok yönüyle politik olacağı tezini savunmuştur. Estetik, etik ve ekonomi gibi kavramların insan eyleminin en yoğun ve çatışmalı politik alanını yarattığını bu nedenle bu kavramların güzel çirkin, iyi kötü, gibi değerlerle sınırlanamayacağını belirtir. Nitekim 1932'de genç Morgenthau, Schmitt'ten eleştirisine yönelik destekleyici bir mektup alacak ve Schmitt, eserinin yeni baskısında bu çatışmalı ve politik alanı Morgenthau'nun eleştirisinin getirdiği katkıyla değerlendirecektir.⁴²

Morgenthau'nun, Amerika'ya göçen Yahudi bir entelektüel olarak, hukuk formasyonun önemli bir bölümünde, Schmitt'ten etkilenmesi daha ileriki tarihlerde nasyonal sosyalizme destek veren bir düşünürü beslemesi açısından ironik bulunur.⁴³ Aslında, Schmitt ile Morgenthau'yu birleştiren iki savaş arası dönemde Dünya'nın politik seyrini yönlendirmesi açısından, idealist liberalizme karşı duydukları endişedir. Schmitt'in özellikle 1648 sonrası, Vestfalya sistemini yüceltmesi Morgenthau'nun akademik üretimini etkiler. Morgenthau'nun, iki savaş arası

⁴¹ Michael C. Williams, "Introduction", p. 7-8.

⁴² William E. Scheurman, "Carl Schmitt and Hans Morgenthau: Realism and Beyond", **Realism Reconsidered-The Legacy of Hans Morgenthau in International Relations**, Ed. by, Michael C. Williams, New York, Oxford University Press, 2007, p. 62.

⁴³ William E. Scheurman, **op. cit.**, p. 63-64.

dönemde Amerikan erken liberalizminin başarısızlığına tanık olması da, Schmitt 'ten daha çok ilham almasına neden olur. Schmitt ve Morgenthau dönemin teknolojik gelişiminin, **topyekûn savaş** üzerindeki etkisini görmezden gelirler. Bunun yerine, Wilson'un 'savaşların sonu isteğinin' haklı savaş geleneğini uyandıracağını savunurlar. Schmitt ve Morgenthau, yeni liberal savaşların önceki örneklerinden daha şiddetli olduğunu belirtmişlerdir; üstelik onlara göre dönemin ideolojik inşasında, Amerikan liberalizmine karşı çıkan her fikir şeytanlaştırılmıştır.⁴⁴

Morgenthau'nun, Amerikan liberalizminin evrensel iddialarını, gerçekçi bulmamasının nedeni, özellikle Amerika, İngiltere gibi büyük güçlerin profesyonel değerler adına, kendi güç ve çıkarları için bu kavramları sömürmesidir.⁴⁵ Bu tez bize devletlerin her koşulda neden çıkar temelli olarak davrandıkları ve güce gereksinme duyduklarını, klasik realizmin bakışıyla açıklar. Morgenthau, İkinci Dünya Savaşı'nın ağır sonuçlarını yaşamış bir teorisyen olarak, tıpkı İngiliz Devriminin içinde doğan Hobbes gibi, insan ile korku arasındaki ilişkiyi, devlet ile korku arasındaki ilişkiyle bütünleştirir.

Morgenthau, insanın doğasında bulduğu gücü, aşkın tarihiyle açıklar. Gelenekten moderne, iki ruhun ve beden birleşmesini sağlayan aşkın, bugünün modern cinselliğini oluşturan bir etkisi olduğunu iddia eder. Aşk, birliktelik, evlilik gibi ilişkilerle açıklar ve tüm bu olguları kısa süreli doğası olan bir kavram olarak değerlendirir. Oysa modern yaklaşımın anlamadığı, aşkı fenomen olarak belirleyen, iki kişinin ilişkilerine kendilerini topyekûn adamalarıdır. İnsanın doğasındaki yalnız kalmama isteği onu aşka bağlı kılar, bu da aslında güce duyulan tutkulu istekle ilgilidir. Aşk ve güç, insanın yalnızlığından uzaklaşması, bu yetersizliğini aşması için, benliğini kopyalamasını sağlayan bir araçtır.⁴⁶

Morgenthau'ya göre güç insan için, başka bir insanın davranışlarını kontrol eden, diğerinin isteklerine müdahale eden, psikolojik bir ilişkiyi ifade eder. Politik

---

⁴⁴ **Ibid.**, p. 68-69.

⁴⁵ **Ibid.**, p.70.

⁴⁶ Hans J. Morgenthau, "Love and Power, Commentary", **Public Affairs**, No.33 Vol: 3 (1962:Mar.) p. 247-248.

alandaki aktör, geleceği yönlendirme gücüne sahip olmalıdır. Biri diğerinin üzerinde güç sağlamaya çalışırken diğeri de onun üzerinde güç sağlamaya çalışır. Kazananı belirleyen, etkileme gücü ve daha güçlü silahlara sahip olmaktır.⁴⁷

Morgenthau'nun devletin gücüyle insanın doğasındaki gücü paralel tutması, aşk ilişkisinin vazgeçilmez bir parçası olarak güç ilişkisini görmesi, devletlerin yönetimlerinin, karar mekanizmalarının nasıl işlediğine dair açıklamalarını da etkiler. Örneğin istikrarlı yönetimlerin, toprağında yaşayan unsurları, farklı bir şekilde itaat ettirmesi gereklidir. Bu itaat karşındaki unsurun düşünce biçimini etkilemek üzerine kuruludur; yönetenin kararının, itaat edenin de kararına dönüştüren, otoriter bir ilişkidir. Morgenthau, faşist yönetimlerdeki, lider söylemleriyle bu tezini örneklendirir. İtaat eden tebaa, yöneticiye sevgiyle bağlıdır: Stalin ve Nazi rejiminde 'sevgili liderimiz'⁴⁸ ile başlayan konuşmalar gibi.⁴⁹

Morgenthau, politik güce ihtiyacın sebeplerini, üç noktada açıklar

- Çıkarlardan doğan beklentiler
- Kayıplardan duyulan korku
- Kişilere veya kurumlara duyulan sevgi veya saygı, bu tehditlerden, otorite veya karizmadan ya da bunların birleşiminden olabilir.⁵⁰

Morgenthau'ya göre, politik gücün bir kolu olan, militer nükleer ve diğer konvansiyonel silah gücünün etkisi, bu etkinin nasıl kullanıldığı önemlidir. Tıpkı liderlerin, tarihte güçlerini tebaalarının zihniyeti yönlendirmede kullandıkları gibi, devletler de bir devlet üzerinde elindeki militer tehdidi, diğerinin gücünü göz önüne alarak kullanabilir. Bu militer kapasitenin rasyonel kullanımı veya irrasyonel kullanımıyla ilişkilidir. Örneğin nükleer güçleri eşit olan iki ülkenin bu kapasiteleri kullanmaları irrasyoneldir ancak bunun kullanılması yönündeki tehdit, caydırma,

---

⁴⁷ **Ibid.**, p. 249.

⁴⁸ Morgenthau makalesinde bunu "our beloved leader", şeklinde kullanıyor.

⁴⁹ **Ibid.**, p. 250.

⁵⁰ Hans J. Morgenthau, **Politics Among Nations-The Struggle for Power and Peace**, New York, McGrawHill 7.th ed revised by Kenneth W. Thompson and W. David Clinton, 2005, p. 30-31.

birbirlerinin güçlerini denkleştirecek ve ülkelerin rasyonel davranmasına neden olacaktır.⁵¹

Güç kullanımında meşruiyet, Morgenthau için son derece önemlidir. Bir polisin arama emriyle bir soyguncunun silahı arasındaki gücün, şekli açısından fark vardır. Etik ve yasal otorite, çıplak güçten ayrılmalıdır. Devletler için dış politikalarında bu meşruiyeti sağlayacak alan ise uluslararası hukuktur⁵².

Yapısal neorealizmle, klasik realizmin farkını bu noktada belirtmekte yarar görüyoruz. Waltz'ın, sistem yaklaşımının, bütün indirgemeci analizleri analitik çalışmalar olarak gördüğünü ve bu bağlamda kendi çalışmasında bunu dışladığını gördük. Devletlerin iç işleyişlerin sistem analizinin içerisine girmediğini ve devletlerarası ilişkilerde önemsemediğini, Waltz'ın metot üzerindeki yaklaşımında inceledik. Waltz'ın bu tutumu neorealizmde sistemin önceliği olarak değerlendirilmekte ve birçok eleştirel düşünürün de ortaklaştığı gibi klasik realizmden daha farklı görülmektedir. İşte, iki kuram arasındaki farkın nedeni, eleştirel teorisyenlerin de sıklıkla vurguladığı şekilde, Morgenthau'nun kuramında aranmalıdır. Morgenthau devletin yapısını insanın yapısıyla özleştirir, devlet çıkarını güçte arar. Bu açıdan devletlerin iç politikalarındaki karar mekanizmaları ve liderlerin seçimi önemlidir. Düşünürün, devletlerin iç politikalarının oluşumuna dair önemli değerlendirmeleri, bize, özellikle Waltz'ın sistem merkezli yaklaşımı dışında, realizme ilişkin kavramsal altyapı sunmaktadır; bu aslında sistemin işleyişini de etkileyecek olan güç ve güç dengesi kavramlarıdır.

1.1.2.2 GÜÇ DENGESİNİN KLASİK REALİZME GÖRE TANIMLANMASI

Güç dengesinin kavram olarak realizmde önemi, Morgenthau'nun idealist Dünya'ya yaptığı eleştirinin belki de en büyük uzantısıdır. Realist literatürün tarihi, bu gözle yorumlaması da uluslararası politikaya yaklaşımda bize önemli katkılar

---

⁵¹ **Ibid.**, p. 32-34.

⁵² **Ibid.**, p. 32.

sağlamaktadır. Uluslararası politikanın, devleti merkezine alarak, savaş ve barış arasındaki tüm tercihlerini rasyonel yönde kullandığı tezini ve bunun teoriye yansımalarını bir sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak inceleyeceğiz ancak; klasik realizmde, devletlerin tercihlerinden en önemlisi, güç dengesinin sağlanması ya da sağlanamamasıdır.

Richard Little, uluslararası politikada güç dengesinin, hegemonik ilişkilerin devamlılığı ile ilişkilendirildiğini, büyük güçlerin sosyal, düşünsel ve materyal faktörleri sağlayarak bir denge oluşturmalarıyla tanımlandığını belirtir. Morgenthau'nun güç dengesinde, bu ayrım yoktur. Ancak Morgenthau'nun güç dengesi üzerine yaptığı açıklamaların, onu izleyen yapısal realizme göre- ki burada Waltz da Morgenthau ile aynı sonuçlara ulaşır –çok daha açık ve esnekler.⁵³

Morgenthau güç dengesini, bir ittifak kurma oyununa indirger. 1648 Westphalia Antlaşmasını, 30 yıl savaşlarını bitiren, bir süreç olarak tanımlar. Güç dengesinin en önemli örneği ve siyasi tarihin altın çağı olarak görür. Birinci Dünya Savaşına kadar bozulmayan evrensel monarşilerin yaşamasını sağlamıştır. Aynı zamanda dinin bir güç ögesi olarak bastırılması dönemidir.⁵⁴

Klasik teoride, güç dengesi geçici bir istikrar dönemini temsil eder. Savaşın oluşumunu erteleyebilir, kontrol altına alabilir ama engelleyemez. Realizmin kaderci tarafı bu yönüyle devam eder. Güvenlik çalışmalarında bu görüşün yansıması iki şekilde açıklanabilir;

- Ülkeler bekaları için çıkarlarını korumak zorundadırlar.
- Çıkarlarını korumak için, politik gücün çok daha yükseltilmesi gerekmektedir.

Politik gücün artırılması iki yönlü sonuç yaratacaktır. Birincisi güvenlik ikileminin ortaya çıkması ve mutlak görülen çatışmadır; çünkü taraflar kendilerine karşı artan gücü tehdit olarak algılayacaklardır. İkincisi ise güç dengesini

---

⁵³ Richard Little, “The balance of power in Politics Among Nations”, **Realism Reconsidered-The Legacy of Hans Morgenthau in International Relations**, Ed. by, Michael C. Williams, New York, Oxford University Press, 2007, pp.138-140.

⁵⁴ **Ibid.**, pp. 142-144.

oluşumudur, yani görelî kazançların⁵⁵ tercih edilmesi ve büyüyen güce karşı oluşturulan, geçici bir ittifaklar sistemidir.

Bu kadereci anarşi ortamına yapısal yaklaşım getiren, Wendt'in katkısı bir bakıma bize daha önce Jervis'in değindiği spiral güvenlik ikileminden çıkışı gösterir. Devletler, benzer yapısal pozisyonlarda olsalar da ülkelerin birbirlerine yükledikleri anlamları farklı algırlarlar. Devletler, dost olarak belirledikleri devletlerle, düşman olarak belirledikleri devletlere farklı davranır. Bu yüzden, **gücün dağılımı** veya **anarşi** bize davranışlardaki değışikliğı algılamada yeterli ortamı sağlamaz. Amerika'nın militer gücü simgesel olarak Küba için farklı, Kanada için farklıdır.⁵⁶ Özellikle devletlerin, kimlerle ittifak kuracakları da sadece güç dağılımına göre belirlenmez. Hedefin yalnızca güçlenmek olduğunu bir yana bırakırsak çoğu zaman ideolojik yanılsamalar ülkelerin birbirlerine yükledikleri anlamlarda aranır, ki bu ittifak sistemlerinin çöküşünü de hazırlayacaktır. Örneğın iki savaş arası dönem içinde Münih düzenlemeleri sosyalist bir güce karşı, faşist bloktan bir ülkeye verilen ödünlerle, Almanya'nın daha ilerlemeci bir güçle büyümesine neden olmuştur. Oysa İkinci Dünya Savaşında, Nazi Almanya'sını bitiren güç, büyük ölçüde Sovyetlerin karadaki direnişini olacaktır. Bu İkinci Dünya savaşının sonrasında şekillenen iki blok sisteminin gerçekten, bir güç dengesi olup olmadığını bize sorgular.

1.13 RASYONEL DAVRANIŞ YAKLAŞIMININ YENİDEN YORUMLANMASI

Uluslararası politika teorisinde, **rasyonel seçim tezi**, klasik teorilerin, özellikle de neoliberalizmle, neorealizmin ortak noktasıdır.⁵⁷ Merkezinde devletleri ve diğer tüm aktörleri kapsayan bu yaklaşımda, devletlerin ortak anarşik sistem içinde, yani

---

⁵⁵ K. N. Waltz, "The Emerging Structure of International Politics", **International Security**, Vol: 18, No. 2, Autumn, 1993, pp.60-61, V.Waltz ekonomik çıkarların gözetilmesi ve küreselleşmenin anarşik bir uluslararası sistemde yönetilmesi açısından Japonya'nın görelî kazançlarını özellikle kullandığını ve bu politikada başarılı olduğunu söylemektedir.

⁵⁶ Alexander Wendt, "Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of World Politics", **International Organization**, No 46 Vol 2 Spring 1992, p. 397.

⁵⁷ Rational Choice Theory; Rasyonel seçim teorisi olarak çevrilmiştir.

hiç bir yaptırım mekanizmasının olmadığı, kaotik bir ortamda devletler seçimlerini aklın ışığında rasyonel olarak yapar, ya da çıkarı gereği yapması gerekir. Realizmde rasyonalite iki temelde şekillenir. Bunlardan biri anarşik sistem yaklaşımıdır; buna göre devlet için rasyonalite sistem içinde çıkarlarını aramaktır. Bu konudaki tartışma özellikle 1970’ler sonrası, yani uluslararası örgütlerin sayısının arttırdığı ve Dünya politikasında önemli bir yer almaya başladığı dönemde teorileri dönüştüren bir nitelik kazanır. Neorealizm ve neoliberalizm tartışması olarak önceki bölümlerde de değindiğimiz, uluslararası politikadaki teorik alan, aslında tartışmadan çok büyük ortaklıkların bulunduğu bir alandır. Bu ortaklıkları ayrıntılarıyla inceleyeceğiz. Ancak vurgulamamız gereken nokta, önceki bölümlerde özellikle Soğuk Savaş döneminde doktrin haline dönüşen realizmin rasyonel seçim yaklaşımının, 1970’lerden liberalizmi de etkileyeceği ve insan davranışındaki doğal olan rasyonel seçimin, devletlerin seçiminde tartışmasız görülmesi gereklidir. Bu aydınlanmacı pozitivist metodolojinin devamıdır.

Neorealizmin öncü ismi Waltz’ın, rasyonel seçim yaklaşımına baktığımızda aslında neo-neo tartışmasındaki sistem temelli tartışmayı onun başlattığını görürüz. Waltz için rasyonalite dış politikada şekillenir. Devletlerin karar alma mekanizmaları, liderleri nasıl davranırsa davranırsın, yani iç politika nasıl şekillenirse şekillensin, sistemle olan ilişkisi gereği dış politikası rasyoneldir. Waltz’a göre devletin rasyonel davranışı sistemin analizi ile açıklanır; bu nedenle uluslararası politikanın sistemini açıklamak önemlidir. “Marksizm ve liberalizm, devletlerin yapısal özelliklerine bakarak savaşı açıklamaya çalışmış ancak sonuçta iç özellikleriyle birbirinden farklı olan bu devletlerin hepsi savaşmıştır. Üstelik sadece bugünün ulus devletleri değil, , imparatorluklar, uluslar, sokak gangsterleri hepsi savaşır. Eğer tanımlanmış bir durum bir savaşa neden oluyorsa, şu soru akla gelir; neden değişen sebeplere rağmen savaşlar tekrarlanır?”⁵⁸

Waltz’ın yapısal realizminde kabul ettiği bu sonuç, Morgenthau’nun öncülük ettiği güç teorisinde aranmalıdır. Morgenthau’ya göre ise güç arayışı, kapasiteleri ve nüfusu artırma olarak algılanır ve bu devletlerin doğal davranışlarından biridir. Aynı

---

⁵⁸ Kenneth Waltz; “Origins of War in Neorealist Theory”, **The Journal of Interdisciplinary History**, Vol: 18, No. 4, The Origin and Prevention of Major Wars (Spring, 1988), pp. 615-628.

şekilde, iç politikalarında da parlamentolarını oluşturan temel gruplar arasında denge aranır. Morgenthau özellikle, Amerikan politikasında hükümetin rolünün devletin diğer yetkili organlarına karşı güç dengesi kurmakla bağlantılı olduğunu vurgular.⁵⁹ Yani Morgenthau'ya göre aktörün rasyonel davranışı, iç politikada farklı dış politikada farklı araçlarla da olsa, gücün korunmasına yöneliktir.

Realizmin önemli tezlerinden biri olarak algılayabileceğimiz, uluslararası politikada ortaya çıkan rasyonel seçim yaklaşımı, liberal kuramcılarının da kullanacağı bir yöntem olacaktır. Devletlerin, rasyonel seçimleriyle oluşturduğu uluslararası örgütlerin işbirliği eğiliminin, klasik realizm ve yapısal realizm tarafından eksik açıklanması buna neden olmuştur. Realizmde, işbirliğinden çok, güç dengesinin ve rekabetin, ittifak kurmada motivasyon yaratması, liberalizmin yeni açıklama arayışlarını tetikler. Soğuk Savaş sürecinde, askeri savunma örgütleri dışında işbirliği düsturu ile gerçekleşen ekonomik ve siyasi örgütlerin kurulması, neoliberal yaklaşımın başarısıdır. Liberalizm, Realizmin devlet merkezli çizdiği sınırı, uluslararası örgütler konusunda genişletmeye zorlar. James Richardson'un da belirttiği gibi, bu teorik tartışma, neorealizmin uluslararası örgütler temelinde, bakış açısının geliştirilmesini sağlar.⁶⁰

Neoliberalizmin kökünü ve vazgeçtiği temel iddiaları arayacağımız, idealist yaklaşımda, savaş, devletler için büyük zararlara neden olan son derece büyük kayıplar getiren bir süreçtir. Bu nedenle savaşın yasaklanması, ortadan kaldırılması, Kant'a dayanan bir yaklaşımla savaşa neden olacak tüm antlaşmaların engellenmesi isteğiyle bütünleşir. Bu amaç, Milletler Cemiyeti'nin doğmasıyla kurumsal kimlik kazanır. Buna rağmen, İkinci Dünya savaşının sonunda görülen durum, realist teoriyi, hemen hemen tüm devletlerin dış politika doktrini haline dönüştürür. Milletler Cemiyeti'nin yürütme ve yasama mekanizması açısından oybirliğine dayanması, devletler üzerinde hukuksal yaptırım gücünün oluşmasını engellemiştir. Üstelik bu noktada self determinasyon yaklaşımının mandater uygulamaları,

---

⁵⁹ Morgenthau, **Politics Among Nations**, 1967, Alfred A. Knopf, Fourth Edition, p. 167, **infra.**, limitations of national power.

⁶⁰ James L. Richardson, "The Ethics of Neoliberal Institutionalism", **The Oxford Handbook of International Relations**, Chapter 12, Edited by Christian Reus Smit and Duncan Snidal, New York, Oxford University Press, 2011, p. 223-224.

Ortadoğu gibi eski sömürge ülkelerde yeni bağımsızlık hareketlerini daha da körüklemiştir.

Savaş sonrası büyüyen büyük ekonomiler, Birinci Dünya savaşı sonrası Almanya, İtalya ve Japonya gibi örneklerde, otoriter rejimler olarak kendilerini kurumsallaştırır. Savaşı kaybeden devletler olmalarına rağmen, Soğuk Savaş döneminde uluslararası ilişkiler akademiyası, için çok tartışmalı bir analiz alanı yaratırlar. Batı parlamenter demokrasisi ve özgürlüğünü ideolojik olarak benimseyen Batı Bloku, özellikle Soğuk Savaş'ın ilk döneminin getirdiği askeri tırmanmayla birlikte, çatışma alanın büyümesinden endişe duyar. Neoliberal uluslararası ilişkiler teorisi bu çatışma alanını işbirliğine yöneltmeye çalışır.

Neoliberalizm, için klasik realizmde olduğu gibi rasyonel davranış önemlidir. Realizmin idealizme getirdiği eleştirilerden ilham alarak liberal kuram rasyonel seçim teorisini yeniden yorumlar. Neoliberalizm klasik realizmin ortaya koyduğu güç olgusunu doğrudan kabul eder. Devletlerin çıkarlarını gerçekleştirmek için güçlenmesini ve bunun anarşik bir ortamı yarattığını da doğrular. Ancak neorealizm, uluslararası politikanın özünü rekabette ararken, neoliberalizm bu özü işbirliğinde tanımlar. Bu Morgenthau'nun belirlediği güç dengesi kavramından farklıdır. İşbirliği devletler için mutlak çıkarları doğurur, böylelikle batı demokrasilerinin ideolojik üstünlüğü çatışma temelli değil, ekonomik bağımlılıkla birbirlerinin istikrarına ihtiyaç duyan işbirliğine dayanan bir üstünlüğe dönüşür.

Liberal uluslararası örgütlere baktığımızda, belki de neoliberalizmin ilk önemli adımı olduğunu görürüz. Milletler Cemiyeti örneğinin başarısız olması, sonrasında kurulan örgütlerin kurumsal yapılarını ve işleyişini etkilemiştir. Birleşmiş Milletler'in özellikle yürütme gücünü temsil eden Güvenlik Konseyi, İkinci Dünya Savaşının galip devletlerinden oluşur Soğuk Savaşta, bu galip güçlerin bloklaşması, bu blokların kurdukları savunma ittifakları ile hareket etmesi önemlidir. Bu realizmin bir politik doktrin olarak da başarısını ifade eder. Ancak bunun yanında Birleşmiş Milletler kurumsal olarak varlığını güçlendirmiş, Soğuk Savaşın bloklar-arası mücadelesine rağmen birleştirici özelliğini sürdürmüştür.

Bunun yanında dönem ekonomik örgütlenme dönemidir. BM'nin oluşmasıyla Uluslararası Para Fonu-IMF, Dünya Bankası-DB ve Avrupa Ekonomik Topluluğuna giden seri antlaşmalar, Soğuk savaş döneminde artan uluslararası örgütlerin önemine işaret edecektir.⁶¹

Soğuk Savaşın sonunda NATO'nun genişleyen üyeliği ve Soğuk Savaş sırasındaki hedeflerinin değişerek eski Yugoslavya, Afganistan ve Libya'da olduğu gibi sınır dışı operasyonlara yönelmesi realizmin açıklamadığı alanlardan biri olmuştur. Ancak neoliberalizmde, özellikle uluslararası kurumsal yaklaşımda, realizmin devlet merkeziliği kabul ederek uluslararası örgütlerin devletlerin şahsi çıkarları için kurulmuş olduğunu iddia eder. Devletin şahsi çıkarları gereği ekonomik öncelikler son derece önemlidir. Savaşın koordinasyon sıkıntısına ve yönetim risklerine bakarak maliyetli sonuçlar doğurabilmesine karşın uluslararası kurumların oluşması yarattığı işbirliği devletlerin çıkarına olacaktır. Üstelik ekonomik ilişkilerdeki bağlılık devletlerarasında çatışmaya gitme eğilimini engelleyecektir. Neorealizmde ve neoliberalizmde sıkça kullanılan oyun teorisinde yer alan, **mahkûm ikilemi**⁶² burada da geçerlidir. Yani neorealistlere göre devlet diğer devletleri düşünmeden hareket eder, işbirliği değil kendi çıkarına bağlı kendi güvenliğini seçer. Bu durumda diğer devletlerin güvenliği önemli değildir, hatta güvensizliğinden kendi güvenliğini sağlar. Oysa neoliberalizmde devlet diğer devletlerle işbirliği yaparak kolektif güvenliği sağlayacaktır.

---

⁶¹ Arthur A. Stein, "Neo-liberal Institutionalism", **The Oxford Handbook of International Relations**, Chapter 11, Edited by Christian Reus Smit and Duncan Snidal, New York, Oxford University Press, 2011, p. 202.

⁶² Mahkûmların ikilemi oyun teorisinde yer alan ve uluslararası ilişkiler alanında kullanılan önemli bir kuramdır. Devletlerin rasyonel davranışını açıklamak için kullanılan bu teoride, bir suçu ortak işleyen üç mahkûm birbirleriyle görüşmeyecekleri sorgu odalarına konur, her birine sorgulayanlarla antlaşma yapması ve suçunu itiraf etmesi böylelikle ceza indirimi alacağı söylenir. Eğer mahkûm diğer arkadaşlarına güvenmez ise her an suçu itiraf etme olasılıkları olduğunu bildiği için ceza indirimi almak görece olarak çıkarınadır. Ancak diğer arkadaşlarına güvenip susarsa diğerleri de aynı şeyi yaparsa suç hiç ortaya çıkmayacaktır ki bu mahkûmların mutlak çıkarları olacaktır. Bu mahkûmların ikilemidir. Ve hangi seçeneği seçecekleri zordur. Daha önce neorealistlerde özellikle R. Jervis'de değindiğimiz niyetler bu açıdan önemlidir. Devletlerin böyle bir durumda niyetlerinin her zaman kendi güvenlikleriyle paralel tutulması, bu açıdan diğerlerinin güvensizlik durumunu oluşturması realizmin genelde öngördüğü görece çıkarların tercih edilmesine yol açar.

Neoliberalizmin rasyonel devlet yaklaşımına göre güvenlik teorilerini etkileyen iki önemli kuram ortaya çıkar: Bunlar Kompleks (karmaşık) bağımlılık ilişkisi ve Demokratik Barış Teorileridir.

Kompleks (karmaşık) bağımlılık ilişkisi, devlet merkezilik, devletin kendi kendiliği ve devletin bekasının öncülüğü açısından neorealizmle ortaklaşır.⁶³ Ekonomik temelli rasyonelite güden bu yaklaşımda genel olarak neorealizmin ortaya attığı politik rekabetin çatışmaya dönüşmesinden ziyade, ekonomik rekabetin işbirliği yarattığını görürüz.

Liberalizmde, tıpkı realizm gibi pozitivist metodolojiyi kullanır. Keohane 1988'de uluslararası örgütler üzerine yazdığı makalede, insan davranışının özünü, bilgiyle akılla ilişkilendirir; bunu aydınlanma çağının bir gereği olarak sunar. Keohane bu bağlamda **işbirliğinin** bilimsel tanımını yapar, uyum ve antlaşmadan, işbirliği kavramının farkını ayırır. Tıpkı insanın özünde olduğu gibi, devletin davranışının özü de akılcıdır; bu nedenle işbirliğinde diğer durumların tersine devletlerin genel nitelikli süre giden niyetlerinden farklı bir davranış değişikliği vardır.⁶⁴

Uluslararası rejimlerin oluşumu, liberalizmde öncelikli bir alan olarak belirlenir. Keohane, rasyonel seçim teorisinde, tarihsel perspektifin daha yoğunlaştırılması gerektiğini savunur. Sosyal inşacı ya da eleştirel teorilerde ve rasyonel seçim teorisinde bir kör nokta saptar ki, o, ülkelerin iç politikalarıdır. Keohane özellikle, ülkelerin iç politikalarıyla, kurumlar arasındaki ilişkinin önemini vurgular, yani liberalizmin yapısal analizlerin ortaya attığı toplumların farklılığı ve nasıl ortak bir rejim üretebileceği sorununa böyle bir savunma getirir.⁶⁵ Liberal teoriye göre, Uluslararası rejimlerin, devletlerin nasıl davranacağı konusunda asgari kurallar ve değerler bütünü koyduğu savunulur. Bu noktada bu değerlerin, özellikle

---

⁶³ Uluslararası İlişkiler Teorisinde bu yaklaşımlara 3S yaklaşımı denir yani Statism, Self-help ve Survival. Tez çalışmasında bu kavramlar Devlet merkezilik, Devletin kendi kendiliği ve Devletin Bekası olarak çevrilmiştir.

⁶⁴ Robert O. Keohane, "International Institutions: Two Approaches", **International Studies Quarterly**, Vol: 32, No. 4 (Dec., 1988), p. 380.

⁶⁵ **Ibid.**, 389-392.

batı parlamentarizmine, göre tanımlanan demokrasinin güvenlik teorilerine yansımaları, demokratik barış kuramıyla oluşacaktır.

Demokratik barış kuramı, 1980'lerin özellikle ekonomik alanda neoliberal politikaların yaygınlaştığı bir ortamda kendine gelişme alanı bulmuştur. Uluslararası politikada realizmin katı sistemciliğine karşı ideolojik atmosferin biraz daha yumuşatılması için insan davranışının rasyonelliği ve bireysel özgürlüklerin genişliği açısından vurgulanmış bir kuramdır. Üstelik Soğuk Savaşın dağılma döneminde doğu bloğuna karşı yükselen insan hakları ve özgürlük eleştirileri ile de son derece örtüşür. Demokratik Barış teorisi, bu bağlamda batı değerlerinin ideolojik bir savunması olarak da görülebilir.

Kurama göre demokratik rejimlerin birbirleriyle savaşma ihtimali düşüktür. Demokratik barış teorisinin genel metinlerine baktığımızda, aslında realist teoriye karşı bir savunma içinde olduğunu görürüz. Devletler, dönem dönem savaşı kendi çıkarlarına daha uygun olduğu ya da daha fazla kâr getirdiği için tercih edilebilir. Ancak ekonomik maliyeti büyük olduğu için barışa da yönelebilir. Sıradan bir fayda maliyet analizi ya da paylaşılan bir demokrasi, savaşı azaltan bir ortam hazırlamaz. Savaş demokratik devletler için irrasyoneldir, savaşın doğmayacağı bir ortamı hazırlamak, demokratik devletin çıkarıdır.⁶⁶ Teori, demokratik devletler arasındaki savaşların istatistiki olarak az olduğunu savunur. Ayrıca demokratik devletler barıştan doğan farklı çıkarlar geliştirir. çıkan çatışmalar demokratik karar alma mekanizmaları içinde tartışılır, kamuoyuna sunulur ve genelde çatışmaların durulması sağlanır.⁶⁷

Owen'in iddiası ise demokratik devletler kendi arasında savaşmasa bile, liberal olmayan devletlerle savaşa hazır duruma gelirler.⁶⁸ Liberalizmin ortak değeri bireyin ve devletin varlığını korumak ve maddi refahı kişinin bireysel çıkarı olarak tanımlamaktır. Doğa halinde insanlar eşit olarak kabul edilir. Özgürlüğün sınırları

---

⁶⁶ Bruce Russett, Christopher Layne, David E. Spiro, Michael W. Doyle, "The Democratic Peace", **International Security**, Vol: 19, No. 4 (Spring, 1995), p. 168.

⁶⁷ **Ibid.**, p. 172.

⁶⁸ John M. Owen, "How Liberalism produces Democratic Peace", **International Security**, Vol 19 No. 2 (Autumn, 1994), p. 88.

diğer bir kişinin özgürlük alanıyla sınırlıdır. Devletin rejim tipi liberaldir. Uluslar ancak özgür devletler içinde yaşadığı sürece özgürdür. Devlet veya ulus çıkarlarının farkında olmalı ve bu çıkarları korumalıdır. Kurumsal politikalarını bu aydınlanmayla biçimlemelidir. Bu nedenle Owen'a göre liberal dış politika ideolojisi, karşıdaki devletin liberal olup olmadığını tanımakla belirlenir. Yani neorealizm devletleri kapasitelerine göre ayırırken, liberalizm diğer devletleri rejimleri üzerinden tanımlar. Savaş konusunda daha esnektir ve savaşın maliyetli ve tehlikeli yönünü gözetir.⁶⁹

Liberalizm bu nedenle güvenlik teorilerini oluştururken, diğer devletlere demokrasi ihracını önemli görür. İkinci bölümde değineceğimiz başarısız devletler kavramı da aslında bu ideolojik dayatmadan kaynaklanır. Neoliberalizm, tıpkı idealizmin çizdiği ebedi barış düşü gibi, demokratik ve parlamenter, insan haklarına saygılı rejimleri kabul eden devletler topluluğunu hedefler. Bunun için gerekirse otoriter rejimleri yıkmamanın, bunun için savaşmanın da meşruluğunu benimser. İnsani müdahalenin, insani prensiplerin devlet egemenliğine rağmen dayatılmasının sebebi budur. Bu rejimler altında yaşayan insanların güvenliğini sağlamak ancak bu rejimlerin yıkılmasıyla gerçekleşir. Üçüncü ve son bölümde bu liberal güvenlik yaklaşımına da eleştirileri değerlendireceğiz.

Williams'ın rejimi tanıma sorunu açısından, Owen'a katıldığını söyleyebiliriz. Ülkelerin liberal olup olmadığı üzerindeki belirleme, yine aydınlanmacı metodolojiyle gerçekleşmektedir. Üstelik “ortaya nasıl liberal veya hangi liberal ülkeler?” sorusu çıkmaktadır; Williams, demokratik barış kuramını, bu tanıma sorunu açısından da çeşitlendirmektedir. Bireylerin birbirini anlamlandırmasından, toplumların birbirini tanımalarına kadar uzanan süreci inceleyen Williams, bu açıdan Kant'ın birey yaklaşımına bakmıştır.

Williams, Demokratik Barış Kuramını, Kant'ın felsefesi üzerinden eleştirir. Devletlerin, ‘biz ve öteki’ tanımlamasını, Kant'çı liberalizmle sorgular. Kant bireyin özgürlüğünü ve özgürlüğün bireyde gerçekleşmesini, felsefik ve sosyolojik bir

---

⁶⁹ **Ibid.**, “How Liberalism...”, p.94-95.

düzeide yapar. Liberal çıkar temelli bir analizden çok, Kant'ta **liberal bireyin üretimi** önemlidir.⁷⁰

Sonuç olarak rasyonel davranış teorisi, neo-neo tartışmasının özünde gerçekleşir. Neo realizm için her aktör çıkarları gereği rasyonel davranır ve çatışma zaten kaçınılmazdır. Neo-liberalizm için ise her aktör rasyonel davranmalıdır. Soğuk Savaşın sonucunda ortaya çıkan tüm çatışma alanları, neo liberalizm için aktörün akılcı ve ortak davranmaktan kaçınmasıyla oluşur. Liberalizm için batı tipi demokrasi ve parlamentarizmden uzaklaşan her aktör irrasyoneldir. Bu iki teorinin, güvenlik çalışmalarına etkisini anlamak için, Wendt'in neo-neo tartışmasına yönelik analizine değinmeliyiz.

Wendt, 1990'larda ortaya attığı sosyal inşacı kuramda aslında bu ortaklığı vurgular. Devletin aktör olarak kimliği politika yapıcılar ve aynı zamanda uluslararası ilişkiler teorisyenleri açısından da belirlenir. Wendt için liberal yaklaşım bireysel, realist yaklaşım ise rekabetçidir. Her koşulda ikisi de 'self help' özelliğine sahiptir, yani devletin kendi kendiliğini kabul eder, devlet yalnızdır ve insanın doğal davranışlarına benzer olarak hareket eder ve sistemi belirleyen aktif tek aktördür. Örneğin uluslararası örgütler de devletler tarafından kurulur ve bu değerleri devam ettirir. Her iki yaklaşımda aktörler ya işbirliği noktasında ya da rekabetçi özelliği ile kimlik kazanır; bu açıdan devletlerin yarattığı sistem tanımı da teorinin bakışının yansımasıdır. Yani anarşi devletlerin inşa ettiği bir sistemdir.⁷¹

Çalışmanın bu noktasına kadar devlet merkezli tanımların, devleti, devletin oluşturduğu kurumları ve devletin etkilediği ya da etkilendiği sistemi nasıl şekillendirdiği üzerinde durduk. Soğuk Savaşın sonunda ise uluslararası politikanın teorilerinde önemle vurgulanan bir kavram daha ortaya çıkmıştır. Karl Deutch'dan, Durkheim'e kadar tanımlanan toplum, Dünya politikasını izleyen topluma nasıl dönüşmüştür? Konjonktürel olarak, klasik teoriler ne kadar incelenmiştir? Bir

---

⁷⁰ Michael C. Williams, "The Discipline of the Democratic Peace: Kant, Liberalism and the Social Construction of Security Communities ", **European Journal of International Relations**, December 2001 Vol: 7 No. 4 p. 532.

⁷¹ Alexander Wendt, **op. cit.**, p. 400.

sonraki bölümde bu nedenle uluslararası topluma yönelik bakışları anlamaya çalışacağız.

1.14 ULUSLARARASI TOPLUMA FARKLI BAKIŞLAR

Uluslararası toplumun tanımlanması, uluslararası güvenlik çalışmalarının bir parçasıdır. Uluslararası toplumun Dünya politikasına taraf haline gelmesi birçok dönüşümle birlikte gerçekleşir. Üretim alanındaki büyüme, büyüyen teknolojiyle birlikte teknolojiyi kullanan bireylerin daha yoğun eğitime ihtiyaç duyması, bunun haber alma ve iletişim yollarını güçlendirmesi, uluslararası toplumu dönüştürür. Ayrıca, ülkelerin iç politikaları içinde ifade özgürlüğüne yönelik talepler, demokratikleşmenin, Soğuk Savaş'ın belirlediği batı hegemonyasının dışına çıkıp ülkeleri her yönüyle kapsaması, karar alma ve yönetimde şeffaflaşma girişimleri, bu süreci önemli ölçüde etkiler.

Bu çalışmanın ana amacı, daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz gibi, Üçüncü Dünyayı içine alan güvenlik yaklaşımlarının, yeniden değerlendirilmesi ve bu bağlamda çıkan çatışmalara müdahaleyi içeren insan hakları rejiminin, ele alınmasıdır. Gelişmiş devletler olarak kabul edilen büyük güçlerden, Üçüncü Dünya'nın içinde yaşayan halklara kadar, devlet egemenliğini denetlemeye yönelik uluslararası toplum, bütün bu analiz alanlarının açıklanması için, birinci bölümün son başlığında değerlendirilecektir. Uluslararası politikanın ana kuramları, uluslararası toplumu nasıl değerlendirmiştir? Uluslararası toplumun Soğuk Savaş sonrası dönüşen tavrı, bu kuramları nasıl etkilemiştir? Klasik kuramların yanında ortaya çıkan eleştirel kuramlar, uluslararası toplumu yeniden yorumlayacak mıdır? Bütün bu sorular, çalışmamızda bizi, özellikle güvenlik politikalarının oluşumundaki diğer aşamalara bağlayacaktır.

Uluslararası toplumun, Dünya politikasında belirlenimi, kuramsal olarak aktörün kim olduğu sorusuyla ortaya çıkar. Rasyonel seçim teorisinde işlediğimiz kuramlar, özellikle bu kuramların yeni (neo) yaklaşımları, aktör ve sistem arasındaki karşılıklı etkileşimi inceler. Realizmin ve liberalizmin güvenlik anlayışı, bu nedenle devletin güvenliği ile sınırlanmıştır.

Realist yaklaşımda, birey ve toplum için güvenliği sağlamak devletin görevidir. Realist paradigma, bu açıdan doğrudan Dünya politikasını belirleyen aktörü devlet olarak tanımlar. Devletin toprak bütünlüğü ve devletin bekası üzerinde yaşayan ulusların güvenliği, birbiriyle aynı çerçevede değerlendirilir. Yani devlet hem içte hem dışta güvenliyse, üzerinde yaşayan topluluklar, uluslar da güvenlidir. Bu açıdan bireysel güvenlik ya da ulusların kendi içindeki çatışmaları, realizm perspektifinde, devletin iç güvenliğinin eksikliği, olarak görülür. Waltz'ın, yapısal realizmde belirttiği, '**Soğuk Savaşın çatışmalı noktası, iki kutupluluğun sonucudur**'⁷², oysa bu tez, Soğuk Savaş sonrası süreci açıklamakta yetersizdir. Soğuk Savaş'ın sonunda oluşacak yeni süreç, kimlik temelli çatışmaların yaşandığı bir döneme işaret eder.

Hobsbawm'ın da belirttiği gibi eğer iç savaşlar, bu yüzyılda belirleyiciyse; özellikle milliyetçilik ve etnisite üzerinden bu çatışmalar şekilleniyorsa, ulus devletler, düzenli ordular bu güvenlik ikilemini nasıl edeceklerdir?⁷³

Son çalışmalarında, **güvenlik ikilemi** kavramına odaklanan Booth ve Wheeler, anarşinin tanımı üzerindeki etkisini ve uluslararası politikada yarattığı kaderciliği, açıklamaya çalışmaktadırlar.⁷⁴ Biz, önceki bölümlerde bu çalışmanın klasik teorilere olan eleştirisini özetlemeye çalıştık. Ancak bu eserin uluslararası toplum ve normlar üzerinde farklı yaklaşımlar getirdiğini, bu gerekçeyle, İngiliz okulunun teorik üretimine ayrı bir bölüm ayırdığını belirtmeliyiz. Bu nedenle, biz de tez çalışmasında, İngiliz okulunun genel güvenlik çalışmalarındaki katkısını, vurgulamakta fayda görüyoruz. İngiliz okulunun anarşi üzerine yaptığı analizin güvenlik çalışmalarındaki eleştirel dönüşümü tetiklemesi, Dünya politikasında teorik perspektifin gelişimine katkı sağlar. İngiliz okulu, realist ve liberal kuramın metodolojisini daha da boyutlandırır; sosyal inşacı, ekolden etkilenerek yeni bir akılcılık kavramı üzerine yoğunlaşır. Bu akılcılık anarşik sistemi, anarşik toplum yapısına dönüştürerek uluslararası politikada incelenen aktördeki ilk dönüşümü ifade eder.

---

⁷² Donnelly, **op. cit.**, p.36.

⁷³ Eric Hobsbawm; **Globalization, Democracy and Terror**, Little Brown Abacus, 2007, p.14.

⁷⁴ Ken Booth and Nicholas Wheeler; **op.cit.** pp.1-18, V. Introduction: What is the Security Dilemma.

İngiliz okuluna göre uluslararası toplum devletlerin oluşturduğu topluluktur. Booth ve Wheeler'a göre bu yaklaşım, bu tek taraflı bir toplumu gösterir. İngiliz okulu, anarşik toplumu, devletlerden oluşan bir olgu olarak tanımlar. Waltz'ın Hobbes üzerinden tanımladığı savaş durumu (State of war) ile liberal kurumsalcıların özellikle üzerinde durdukları işbirliği motivasyonunu yani mutlak çıkar bilincini, sentezlemeye çalışır.

İngiliz okulunun iki döneme ayrıldığını söyleyebiliriz. Birinci dönem Wight ve Bull'un uluslararası toplumun yapısı üzerinde çalıştıkları 1980'e kadar olan süreci kapsamaktadır. Ancak Wight ve Bull'dan sonraki dönem eserlerinde, Linklater ve Buzan bunlara örnektir, büyük ölçüde güvenlik ikilemi sorgulanır. Booth ve Wheeler, güvenlik ikilemi üzerine oluşan bu kaygının **önlenebilir bir ikileme dönüşen anarşi anlayışının** düzenlenmesi olduğunu vurgular.⁷⁵

İngiliz okuluna göre anarşik toplum veya güvenlik ikilemi denilen süreç ancak devletler arasındaki güvensizliğin sonucu yaşanır. Bu güvensizliğin kontrolü sorunu diplomasi ile çözülür.⁷⁶ İngiliz okulunun aktör konusunda bakışı klasik teorilerden farklılaşmaktadır. Bunun nedeni İngiliz okulunun yapının ve değişmez aktör anlayışının tersine aktörün dönüşüm sürecine odaklanmasıdır. Araştırma alanında yoğunlukla tarihten faydalanan İngiliz Okulu, sosyal yapıların, uluslararası politikada aktörlerin davranışlarını belirlediğini savunur. Aktörler kolektif olarak sosyal algılarını ve düşüncelerini değiştirirlerse, ilişki içinde oldukları yapı da değişir.⁷⁷

Kuramın klasik teorilerden farkı, uluslararası toplum ve uluslararası sistemi birbirinden ayırmasıdır. Hatta Buzan'a göre buna bir de **Dünya toplumu – world society** – eklenir.⁷⁸ Gratus'un uluslararası hukuk üzerine şekillendirdiği akılcılığı kullanan İngiliz okulu, önceki bölümlerde incelemeye çalıştığımız Hobbes'cu kaderciliği ve Kant'cı idealizmin harmanlayan yeni bir akılcılık geliştirmektedir. Bu açıdan İngiliz Okulunun normatif teoriden son derece etkilendiğini

---

⁷⁵ Ken Booth and Nicholas Wheeler; **op. cit.**, p. 97-99.

⁷⁶ **Ibid.**, p. 93.

⁷⁷ **Ibid.**, p. 94.

⁷⁸ Barry Buzan, "The English School: An Underexploited Resource", **Review of International Studies** Vol:27, No. 3 Jul, 2001, pp. 47-173.

söyleyebiliriz.⁷⁹ İngiliz okulunun teorisinde, merkeze koyduğu ortak değerler, temelde devletlerin birbirlerinde kabul ettikleri olgulardır. Bu çerçeveyi **egemenlik**, **düzen** ve **tanınma** olarak özetleyebiliriz.

Bir ülke sistemin içinde bireysel bir öge olsa da, uluslararası sistemin üyesi olması haliyle, topluluğunun kurallarını kabul etmesi gereklidir. Bu açıdan Hedley Bull düzeni tanımlarken, devletlerin oluşturduğu topluluğun ya da uluslararası toplumun asgari niteliklerde ve öncelikte hedefler koyması gerektiğini söylemektedir.⁸⁰

İngiliz Okulu için **tanınma** uluslararası toplumu oluşturur, karşılıklı **değerlerin** tanınması bu açıdan daha da önemlidir. Örneğin 1942'e kadar Çin ile diğer devletler arasında, uluslararası ortamda tanınma sıkıntısı yaşamıştır. 19.yüzyılın sonu ve 20. Yüzyılın başını kapsayan ilişkiler daha çok ekonomik ve stratejik boyuttadır. Çin'in devletler sistemi içinde olsa da uluslararası toplum içinde olmadığı iddia edilir. Bu açıdan ne Çin Avrupa'yı kendi değerler sistemi içinde görmüştür, ne Avrupa Çin'i. Egemen devletler tanınma, değerlerin kabul edilmesi uluslararası toplum için birinci koşuldur yani karşılıklı devletlerin birbirlerinin egemenliğini tanımaları gereklidir ancak bunun yanında ilkesel değerlerde ortaklaşmak da önemlidir.⁸¹

İngiliz okulunun 1970'lerden 1990'lara varan gelişiminde homojen bir eğilim bulmak gittikçe güçleşir. Özellikle 70'lerdeki çoğulculuk mu yapısalcılık mı tartışmaları İngiliz Okulunun **neo neo tartışmasının** içindeki aktör sorununa girmesine neden olur. 1980 sonrası uluslararası toplum kavramı liberalizm ve realizm gibi ortodoks teorilerin içinde değerlendirilir. Özellikle post-modernistler

---

⁷⁹ V.Bu değerlendirmeye ilgili Barry Buzan, "The English School: An Underexploited Resource", p. 475'deki şema ve maddelerle açıkladığı İngiliz Okulu'nun kuramsal aşamalarına bakılabilir Cf. Andrew Linklater and Hidemi Suganami, **The English School of International Relations - A Contemporary Reassessment**, Cambridge University Press, 2006, pp. 81-82.

⁸⁰ Hedley Bull, **The Anarchical World**, Palgrave, 3rd edition, 1977, p.8.

⁸¹ Tim Dunn, "The English School", Chapter 15, **The Oxford Handbook of International Relations** Ed. by Christian Reus Smit and Duncan Snidal Oxford University Press, New York, 2011, p. 272.

İngiliz okulunu ortodoks teorilerin pozitivist metodolojisini kullandığı yönüyle eleştirilmiş⁸², kuramsal gelişimin yenilikçi yönlerini görmemiştir.

İngiliz okulunun gerek diplomasi gerekse tanınma gibi uluslararası politikanın meşruiyet alanlarına yönelmelerinin sebebi realizm ve liberalizmin anarşik düzen yaklaşımında açıklayamadığı, metodolojiyi ve politikayı açıklama isteğidir. Özellikle Tim Dunn, iki yönelimle 80'lerden sonra itibaren İngiliz okulunun yenilikçiliğinin geri döndüğünü söyler: Birincisi metin analizinin ötesinde yeni sosyolojik tarih yazımı anlayışı kurmuştur; ikincisi ise İngiliz okulunun normatif teoriye katkı sağlamıştır. Bull'un uluslararası toplum yorumunu, ortak bir üst yapının olmadığı ortamda, devletler arasındaki ilişkiyi düzenleyen bir birlik ya da kurul olarak aktarır; ancak bu yapı ya da öngörülmuş sistem aynı zamanda ortak bir kimliği ve ortak amaçlarla, ortak hareket eden kurumların gerekliliğini işaret eder.⁸³

Tim Dunn'ın, 1980lere kadar her yönüyle incelediği, İngiliz okulu üzerine çalışmasında, klasik teorilere ilişkin eleştiriler de özetlenir. Gerek devletlerin ortak kimlikleri üzerine yaratılan tartışmalar⁸⁴, gerekse metodoloji ve özellikle tarihin incelenmesi yönünde geliştirilen düşünceler, uluslararası toplum kavramının aslında teorik gelişmeyi derinden etkileyecek bir dönüşümü tetikler. İngiliz Komitesi İngiliz okulunun önemli kuramcılarına ev sahipliği yapan bir düşün kulübü olarak kurulmuştur. İkinci aşaması olarak değerlendirilen 1960'lar da ise ; uluslararası toplum kuramının mihenk taşlarını üretir. Burada Wight'ın bütün kuramı klasik teorilerden ayıracak gelişmeyi tanımlar: 'Klasik teorilerce değerlendirilen tarihtir ama bu teoriler tarih yapmaz' . Bu yol eleştirel teorinin, olanı değil olması gereken politikaları üretmesi açısından da tetikleyici olacaktır.

Buzan uluslararası güvenlik alanında İngiliz okulunun diğer teoriler kadar büyük bir rolünün olmadığını belirtmiştir. Ancak güvenlik çalışmalarında devletin rolünün klasik teorilerden farklı olarak sınırlarını çizdiğini söyleyebiliriz. Buzan

---

⁸² Tim Dunn; **Inventing International Society-A History of the English School**, Oxford, St Antony's College, 1998, p. 2.

⁸³ **Ibid.**, p. 126.

⁸⁴ Tim Dunn, **op. cit.** p. 125, V.eserinde özellikle 19 yüzyıl Avrupa devletler sisteminde, Türk kimliğinin farklılıklarına rağmen bu topluluğun içinde eklenebileceğini söylemiştir.

bunları diplomasinin öneminin yeniden vurgulaması, ittifakların uluslararası toplumun değerleri adına gerçekleştirilmesi, işbirliğinin büyük ideolojik ortaklıklardan ziyade araçsal nedenlerle daha öne çıkması ve ortak değerlerin oluşturulmasını vurgulamıştır.⁸⁵

İngiliz okulunun normatif yönü, bu değerler sorunu içinde görülür. Uluslararası toplum vurgusu, devletlerin kendi çıkarlarının olduğunu göz ardı etmez, daha çok bazı inşacıların da savunduğu gibi devletlerin belirli standartlar ve beklentiler içinde sosyalleştiğini söyler. Böylece topluluğun ortak normları, ortak çıkarları ve bunların yürütülmesinde gerekli mekanizmalar tanımlanır.⁸⁶

1980'lerden sonra bu normatif yaklaşım devletler arasındaki ilişkilerinin yapılarına inilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Klasik teorilerin ele aldığı konular, devletler arası ilişkilere verdikleri bilimsel metodoloji önemlidir. Ancak bunun ötesinde Dünya'da birlikte yaşayan egemen devletlerin, üstünde yaşayan vatandaşlarla ve hükümetlerle, sorumluluklarını da belirleyen bir teorik yaklaşım geliştirilememiştir ki bu İngiliz okulu için yoksulluktan, barınmaya kadar istatistiklerin ötesinde geniş bir alanı temsil edecektir.⁸⁷

Değerler ve yeni sorunlar, güvenlik alanına devletin yanında toplumu ve insanı da koyacaktır; çünkü değerlerin üretildiği nokta insandan topluma, toplumdan devletlere ya da devlet içinde ayrışan topluluklara gidecek yolu çizecektir. Bu yaklaşımlar özellikle inşacı ve eleştirel yaklaşım içinde toplanacaktır. Toplumsal güvenlik, özellikle kimlik ve toplumlar arası ötekileştirmenin yeni tehdit alanını öne çıkarır.

---

⁸⁵ Barry Buzan, "English School and International Security"; **The Routledge Handbook of Security Studies**, Ed. by, M.D. Cavelty, V. Mauer, , Routledge, London, 2011, p. 35-36.

⁸⁶ Booth and Wheeler, **op. cit.**, p. 99.

⁸⁷ Andrew Linklater and Hidemi Suganami, **op. cit.**, pp. 19-21.

1.2 İNŞACI KURAMLAR VE GÜVENLİK TEORİLERİ- KİMLİK TEMELLİ ANALİZ

1990 sonrası ortam realizmin sorgulanması için önemli bir zemin hazırlamıştır. Soğuk savaşın ortamıyla son derece rasyonel açıklamalar yapabilen realizm kuşkusuz bu sürece kendince cevap vermeye çalışmıştır. Bağlantısızlık, detant, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Sistemi'nin Batı bloğu için oluşturduğu dayanışma ortamı, Soğuk Savaş sonrası ideolojilerin de şekillenmesini sağlayacaktır.

Soğuk Savaşın 1960'lar sonrası yaşanan dönüşümü, uluslararası politikada realizmin tekelindeki teorik gelişimi, zorlamaya başlar. Rasyonel devlet yaklaşımının, **güvenlik ikilemini** doğurduğunu, devletlerarası ilişkilerin çatışma dışında şekillenmesinin güç olduğunu söyleyen realizm; detant dönemindeki nükleer silahların sınırlandırılması sürecini ve Avrupa'da güçlenen işbirliği ortamını açıklayamamıştır.

Soğuk Savaşın üç önemli gelişmeyle dönüştüğünü söyleyebiliriz:

Birincisi 1962 Küba Füze Krizi'dir. Soğuk Savaşın iki bloğunun, militer kapasitelerinin sonuna kadar caydırıcı etkilerini gösterdiği bu dönem, nükleer bir çatışmaya çok az kala engellenmiştir. Bu kriz, gerek politik alanda gerek kültürel alanda, Soğuk Savaştan sıcak çatışmaya hatta insanlığın yok oluşuna kadar seyredebilecek nükleer **şiddet olgusunu** ciddi şekilde sorgulatmıştır.

İkinci önemli gelişme 1955 Bandung Konferansıyla birlikte başlayan Bağlantısızlık hareketidir. Bağlantısızlık hareketini ne homojen bir hareket ne de sonunda örgüt kurmuş bir bileşim olarak algılamak doğru olur. Ancak şu da bir gerçektir ki, İki kutuplu Dünya'nın büyük güçlerinin karşısında, Üçüncü Dünya'nın tarafsızlığını ve kalkınma temelli dayanışmasını, tüm Dünya'da ilk kez Soğuk Savaşın klasik realist paradigmasının, dışına çıkarak göstermiştir. Soğuk Savaş sürecinde iki blok dışında kalan tarafsız, Avrupa ülkelerinin dışında (bunlar İsviçre, İsveç ve Finlandiya'dır.); Balkanlarda önemli şekilde SSCB ve Doğu Bloğundan bağımsızlaşan Yugoslavya hareketi, Avrupa'dan bir gücün bağlantısızlık hareketini beslemesi açısından önemli olacaktır.

1970 Helsinki süreci, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği sürecinin başlangıcı, Soğuk Savaşın üçüncü yeni dinamiğini oluşturmuştur. 1970'lerin başına denk gelen bu dönemde, Batı bloğu içinde Amerika'nın yanında yükselen Avrupa'nın önemli rol oynadığını söyleyebiliriz. İnsan hakları rejiminin, uluslararası politikanın gündemine doğrudan yerleştiği bu dönemde, realizm karşısında yükselen neoliberal teori, üretimini yoğunlaştıracaktır. Uluslararası politikada neoliberalizm, ekonomik işbirliği alanlarını sonuna kadar kullanarak, çatışmalı Dünya politikasının, anarşik sistemin kontrol altına alınabileceğine inanır. Nitekim ekonomik yapılardan, siyasal uzlaşmalara dönüşen örneklerini gördüğümüz birçok kurum bu dönemde yeşermeye başlar. Bunlardan en önemlisi Avrupa Ekonomik Topluluğu olacak, daha sonra ise siyasal birliğini tamamlayarak önemli bir örgüt haline gelen Avrupa Birliği'ne dönüşecektir.

Uluslararası politika bu dönemde aktör ve sistem yaklaşımları açısından sorgulanacaktır. Güvenlik çalışmaları içinde önemli katkıları göreceğimiz Kopenhag okulunun öncülerinden Barry Buzan, **People State and Fear** isimli yapıtında özellikle aktör sorununu güvenlik çalışmalarında önemli bir problematik haline getirecektir.

Sosyal inşacılığın güvenlik teorilerine yaptığı en önemli katkı, uluslararası politikada devleti sadece rasyonel davranan bir aktör olarak görmesi değil, beraberinde bu yapıyı, gelenek, kültür, rejim ve tarihsel bütünlüğüyle, değerlendirilmesidir. Sosyal inşacılık klasik teorilerin aksine devleti, toplumu ve bireyi değerleriyle analiz eder. Devlet dış politika araçlarını hatta güvenlik algılarını dahi kendi değerleri ve toplumun değerleriyle şekillendirir. Hatta bazen, devletin değerleri ile toplumun değerleriyle çatışabilir. Bu nedenle sosyal inşacılar güvenliği tek aktörden açıklamamışlar toplumu da bireyin oluşturduğu önemli bir aktör olarak kabul etmişlerdir.

Buradaki en önemli etki kuşkusuz, Alexander Wendt'in uluslararası politikaya kattığı **anlamlar ve kimlik** fikridir. Uluslararası aktörlerin bütünü birbirlerine, çeşitli anlamlar, fikirler ve kimlikler bütününde bakarlar. Bunlar kolektif anlamlardır. Her insanın olduğu gibi her devletin de bir kimliği vardır. Bir ülke, emperyal bir güç olabilir ya da özgür Dünya'nın lideri olabilir. Bunun nedeni devletlerin de insanlar

gibi sosyal olarak inşa edilmiş bir Dünya’da yaşamalarıdır.⁸⁸ Wendt realist paradigmayı rekabetçi güvenlik sistemleri olarak değerlendirir; her devlet birbirini negatif güvenlik unsuru olarak tanımlar. Negatif kimlikleştirme, anarşi altında inşa olunur ve realist güç politikalarıyla değerlendirilir. Neoliberalizmde de tıpkı realizm devletin kendi varlığını devam ettirici – güvenliğini sağlayıcı bir yaklaşımı vardır. Realizmin aksine neoliberalizmde devletler birbirine karşı her zaman tehdit oluşturmaz; işbirliği yapabileceği kolektif güvenlik ilişkileri de yaratır. İşbirliği devletlerin mutlak çıkarları arasındadır. İkisi de anarşik düzen içinde devletlerin kendi kendilerinin kurtarıcısı olduğunu-self help- savunur, ister bunun için daha çok güçlenilmesi gereksin, isterse de ortak çıkarlar kolektif savunmada görülsün. Bir diğer deyişle her iki klasik yaklaşım devlet hem güvenlik sağlayıcı (**security agent**) hem de güvenliği sağlanması gerekendir (**security referent**).

Bu iki alternatif düşüncenin dışındaki güvenlik anlayışı, baştan itibaren güvenliğin aktörünün kim olduğu sorusunda şekillenir. Bu süreçte Wendt’in ve İngiliz okulunun ortaya koyduğu iki yönelim, güvenlik çalışmalarının içinde yeniden sentezlenmeye çalışılır. Toplumsal güvenlik – toplumun ve toplumsal değerlerin güvenlik politikalarını da etkilediğini iddia eder. Bunun nedeni sadece Wendt’in belirttiği ülkelerin birbirini anlamlandırmaları değil, toplulukların ve toplumların da birbirlerini anlamlandırmalarıdır. Toplumsal güvenlik bu yöndeki ilişkilerle açıklanacaktır.

1.2.1 TOPLUMSAL GÜVENLİK

Toplumun, güvenlik politikalarını oluşturan dinamiğin, kaynağı olması fikri aslında, İkinci Dünya savaşı sonrası oluşan entelektüel ortamında çıkar. Burada ilk bakışta Karl Deutsch’un, **güvenlik cemiyetleri-security communities** yaklaşımını görebiliriz. Deutsch **toplum ve cemiyet**⁸⁹ kavramını birbirinden ayırarak, ‘Community’ – Topluluk, cemiyet kavramını birbirleriyle geniş yelpazede, iletişim içinde olan insan grubu olarak tanımlar. Bu kavramı society- toplum kavramından

---

⁸⁸ Alexander Wendt, **op. cit.**, p. 398.

⁸⁹ Buradaki çeviriler tamamen tezin yazarına aittir.

ayırp, toplumu birbirleriyle uyum için çalışmayı öğrenmiş insan grubu olarak tanımlar.⁹⁰ Özellikle Schumpeter'in iktisadi yaklaşımından da yararlanarak, endüstriyel gelişimle birlikte ortaya çıkan ekonomik kurumların, **-bizzce burada ulus devletler kastedilmiştir-** altında yaşayan toplulukların ani tepkilerinin, yaratılan rekabet ve güvensizlik ortamında çıktığını savunur.⁹¹

Adler ve Barnett'in derleme eserlerinde, toplumsal güvenliğin sınırlarını çizerlerken, Deutsch'un güvenlik cemiyetleri kavramını, yeni dinamiklerle incelemişlerdir. Kuramcılar, gücün anlamı ve amacının değişmesiyle birlikte güvenliğin de amacının farklılaştığını vurgulamaktadırlar; ancak militarizmin doğrudan güvenlikle ilişkilendirildiği dönem artık değişmiştir. Devletler sadece, savaş yapıcı değildir, Deutsch'un da vurguladığı gibi güvenlik ikilemi, korkunun yarattığı ortamın çok ötesinde, yeni işbirliği ortamlar oluşturabilmektedirler.⁹²

Klasik yaklaşımlarda, uluslararası politika için güvenlik, genel anlamda devletlerin ya da devletlerden oluşan kolektif savunma örgütlerinin alanıdır. Hem güvenliği sağlayıcı hem de sınırlarıyla **güvenliğin sağlanması** gereken bir yapıdır devlet. Soğuk Savaş sürecinde, bloklar arasındaki stratejik antlaşmalar ve askeri güç artımı, bu yaklaşımları perçinler. Soğuk Savaş sonrasında bu örgütlerin dışında ortaya çıkan, yeni çatışma alanları oluşur. Burada devletlerin içinden çıkan, çözülen ve çatışan topluluklar görürüz. Bu toplulukların güvenliğinin sağlanması artık sadece devletin güvenliğinin sağlanmasıyla çözülmez. Devlet kendini güvende, güvenliği sağlanmış hissetse dahi devletin içindeki topluluklar güvensiz hissedebilirler. Uluslararası toplumun belirlenmesinde, İngiliz okulu altında görüşlerine özellikle referans verdiğimiz Barry Buzan, teorisini toplumsal çatışmaları anlamak için bu yeni boyutuyla geliştirir.

Barry Buzan, güvenliği sağlamak söz konusu olduğunda, devletin güvenliği ile toplumun güvenliğinin çelişebileceğini belirtmiştir; nitekim yazara göre doğrudan

---

⁹⁰ Karl Deutch, "The growth of Nationp. Some Recurrent Oatterns of Political and Social Integration", **World Politics**, Vol: 5, No. 2 (Jan., 1953), p. 169.

⁹¹ **Ibid.**, p. 182.

⁹² E.Adler, M.Barnett, "Security Communities in Theoretical Perspective", **Security Communities**, (ed) Emanuel Adler, Michael Barnett, Cambridge Univesity Press, 2002, p.4-5.

bireyin güvenliğinin sağlanmasında, güvenlik kavramını tanımlamak oldukça güçleşir. Tehlikeden uzaklaşma ve tehlike kuşkusu oldukça belirsiz olgulardır. İnsanın kendini güvende hissetmesi bireysel olarak **tamamlanması** ve **tanımlanması** zor bir süreçtir; bu nedenle Buzan, bireyin güvenliğini topluluğun güvenliğinden ayırtmaz. Bireyin güvenliğini doğrudan bireyin çevresiyle-toplumla- ilişkilidir. Buzan, devleti de uluslararası çevrede bir birey olarak tanımlar. Örneğin Bağlantısızlık hareketi içindeki post kolonyal devletler, bloklararası ilişkilerde kendilerini güvensiz tanımlamışlardır. Nitekim yazar, Waltz'a referans yaparak **güvensizliğin** bu açıdan yeni realizmde kabul edildiğini ekler. Buzan'ın Waltz'a ve dolayısıyla klasik teorilere yaptığı katkı, Devletin güçlendikçe toplumun üzerinde tehdit oluşturmaya başladığı görüşüdür.⁹³ Buzan bu tespitlerine karşılık Pınar Bilgin'in tüm Kopenhag Okulu için belirttiği gibi sınırlı bir güvenlik tanımını tercih eder. Yani, **“Sorunların ve ilişkilerin güvenlik dışına çıkarılması (desecuritization) stratejisinin yaygınlaşması ve sadece devletin bekasını ilgilendiren acil konuların güvenlik konusu olarak kabul edilmeye devam edilmesini önermektedir.”**⁹⁴

Buzan ve Waever öncülüğünde gelişen, Kopenhag Okulu içinde güvenliğin tanımı, bir tür politik **söz edimidir** (speech act). Bu sebeple devletlerin, politik liderlerin tüm söylemlerinin altında saklı bir güvenlik algısı bulunmaktadır. Tehditleri ve güvenlik algılarının hepsini kapsayan söz edimiyle birlikte toplumsal güvenliğin epistemolojik kökenleri de oluşur. Buzan ve Hansen özellikle korku ve yanlış değerlendirme gibi kavramları güvenliğin öznel yönüyle değerlendirir. Söz

---

⁹³ Barry Buzan, **People, State and Fear**, ECPR Classics, p. 51, Burada özellikle bireyin kullanımında yazarın açıklayıcı olarak kolektif insan davranışına değindiğini görürüz. Bu ilişkiyi Buzan önceki kuramsal mirasıyla anarşik olarak tanımlar. Bu noktada özgürlükler artıkça, ya da özgürlük talepleri artıkça devletlerinde, bu yapı içinde güvensizliği önlenemez. Unutmayalım ki People States and Fear Buzan'ın ilk dönem çalışmalarından biridir. Kopenhag Güvenlik okulu içerisinde Ole Waever ile birlikteki üretimlerinde büyük ölçüde bu bireysel davranış belirleniminde değişikliklere de rastlayacağız.

⁹⁴ Pınar Bilgin, “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”, **SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 8, Sayı 14, Ocak 2010, p. 81-82.

edimi analizi yani Kopenhag Okulu'nun metodolojisi bu bağlamda **söylemsel analizdir**.⁹⁵

Ole Waever'in bütüncü çalışması, burada devreye girer, **güvenlikleştirme** kaygısı bu söz ediminin sonucunda oluşur. Yani devletler, liderler yeni tehdit ve güvenlik algılarıyla, belirli konuları işaretler, damgalarlar. Örneğin göç unsurunun güvenlik konusu olarak değerlendirilmesi yanlıştır, çünkü bunu devletin tehdit algısında değerlendirilmesine **securitization - güvenlikleştirilmesine** sebep olur. Bu devletin belirli konular üzerinde güç kullanımını, askeri araçları kullanımını gerektirir. Oysa **de-securitization**, yani **güveniksizleştirme-güvenlik dışı bırakma** bu alanı diplomatik kanallarda, kolektif uzlaşıyla değerlendirmesini sağlayabilir.⁹⁶

Toplumsal güvenlik ve insan güvenliği arasındaki ayırım Kopenhag okuluna getirilen eleştirilerle şekillenir. Örneğin, göç Kopenhag okuluna göre güvenlikleştirilmemesi gereken, güvenliğin sınırları dışında tutulması gereken bir alandır. Avrupa Birliği'nin göç olgusunu söylem edimiyle bir tehdit haline getirmesi, Avrupa'ya yönelen işçi ve insan akımlarının güvenlikleştirilmesine neden olmuştur.⁹⁷ Ancak göçmenlerin kendilerini yaşadıkları devlet içinde güvensiz hissetmesi, toplumsal güvenlik içinde çok da değinilmemiştir. Bu güvensizliği tanımlamada hem kimlik sorunu içinde göçmen topluluğun çoğunluğu oluşturan toplum içinde yaşadıkları sorun göz ardı edilmiştir. Hem de göçmenliğin insani güvenlik boyutu devletin güvenliği içine girmediğinden dışlanmıştır. Booth bu açıdan Kopenhag okulunun da ne yazık ki güvenliği devletin bekası ilişkisiyle bir tuttuğunu söyler ve yaklaşımı eleştirir.⁹⁸ hem de devletin göçmenlerin güvenliğini sağlayıcı Yani konuyu **güvenlik konusu dışında bırakmak (desecuritization)** bir yol olarak verilmiş ancak, bu konudaki bireysel güvenlik yaklaşımı Kopenhag okulu

---

⁹⁵ Bary Buzan, Lene Hansen, **The Evolution of International Security Studies**, Cambridge University Press, New York 2009, p. 34.

⁹⁶ V.Ole Waever'in göç ve Avrupa güvenliği ile ilgili örnekleriyle anlayabilmek için Ole Waever, "Securitization and De-Securitization", **International Security-Widening Security Vol: III**. Ed Barry Buzan and Lene Hanson, Sage, 2007, pp. 66-99.

⁹⁷ Jef Huysmans, , "Language and the Mobilization of Security Expectationp. The Normative Dilemma of Speaking and Writing Security". **Paper for the ECPR Joint Sessions** , Mannheim 26-31 March 1999, p.8.

⁹⁸ Ken Booth, **Theory of World Security**, Cambridge Press, 2007 London, p. 106-107.

açısından göz ardı edildiğinden ve toplumsal güvenliğin konusunun da dışında bırakıldığından, aslında doğrudan gene devletin güç politikalarına bırakılır.

1.2.2 BİREYCI YAKLAŞIMLAR

Toplumsal güvenlik yaklaşımından, insan güvenliği ve bireyci yaklaşımları ayırmamızın nedeni, Kopenhag okuluna, eleştirel okulun yanında kimlik temelli analizi kabul eden sosyal inşacı teorisyenlerden de eleştiri gelmesidir. Bilgin ve Booth'un özellikle güvenliğin tanımı ve kapsamı konusunda Kopenhag okuluna getirdiği eleştiriler, Bilgin'in makalesinde şu şekilde özetlenir.

Kopenhag Ekolünün, Aberystwyth Ekolu ile aralarındaki en önemli farklılık, sorunların çözümünün, **güvenlikleştirmekte** mi yoksa **güvenlik dışına çıkartmakta** mı yattığı konusundadır. Kopenhag Ekolu, sorunları “güvenlik sorunu olmaktan çıkarmak” (konuları güvenlik gündeminden çıkarmak ve “normal” politik süreçler aracılığıyla dile getirmek ve çözmek) için kanıtlar ortaya koyarken Aberystwyth Ekolu güvenliği “türetilmiş bir kavram” olarak yeniden kuramlaştırarak “güvenliğin siyasiliğinin farkına varma” çağrısı yapar.⁹⁹

Eleştirel güvenliğin toplumsal güvenlikten farkını Aberystwyth Ekolu ve özgürleşme teorileri içine daha detaylı değerlendireceğiz. Bu bölümde, Kopenhag okulunun söylem edimi üzerine oluşturduğu toplumsal güvenliğe yönelik eleştirilerde, kimlik üzerinden yaşanan tartışmaları değerlendirmeyi gerekli görmekteyiz. Sosyal inşacı teorinin içinde yer alan, kimlik olgusunu güvenlik boyutuyla daha bireysel güvenlik özelinde analiz eden McSweeney, bize yol gösterici olacaktır. Bu aynı zamanda güvenlik teorileri alanında, kimlik üzerinden yürüyen, Avrupa merkezli bir tartışma yaratmıştır.

McSweeney'nin Buzan ve Waever'ın temel bireysel metodolojiyi yanlış değerlendirdikleri yönündeki eleştirilerini değerlendirmemiz gerekir. McSweeney, Buzan ve Waever'ın, sosyal inşacı teorideki pozisyonlarından, ayrışır. Yazara göre Kopenhag Okulu kuramcıları, kimliğe, topluma sosyal inşacı bir değerlendirmeye bakmazlar. Sadece devlete bakarlar. Bu nedenle devleti inşa edilen bir yapı olarak ele

---

⁹⁹ Pınar Bilgin, *op. cit.*, p. 83.

alırken, topluma Durkheimci bir kabullenmeyle bakarlar. Toplumun içinde kimliğin de nasıl inşa edildiğiyle ilgilenmezler. Bu açıdan bireysel metodolojiyi indirgemeci bulurlar; ancak McSweeney'e göre birey, toplumda kimliğin inşasını başlatan öğedir. Birey, ortak bir kimlik algısına sahiptir ve kolektif aktörü oluşturur. Bu kimliğin oluştuğu ve temsil edildiği yerde de bireyin kimliği doğrudan güvenliğin veya tehdittin bir parçası haline gelir. Problem, ulusal veya toplumsal kimliğin sorunsuz, güvenlik ve çatışmaya etki eden nesnel bir kavram olarak algılanması değildir. Waever özellikle alan çalışmalarında kimliği böyle değerlendirmiştir. Problem bu inşa edilen kimliklerin nasıl içselleştirildiği ve yaygınlaştığının analiz edilmesidir.¹⁰⁰

Kimlik ve insan güvenliği üzerine tanımlanan analizlerde Paul Roe'ya ve toplumsal güvenlik ikilemine değinmemiz gerekir. Güvenikleştirme, güvensizleştirme kavramlarının negatif etkilerini inceleyen Roe, özellikle liberal devlet yaklaşımındaki acil ve gerekli müdahale tavrının, daha da önemlisi politik sorun algısının, Kopenhag okulundaki güvenikleştirme söyleminde de olduğunu söyler. Kopenhag okulu, söylem edimiyle güvenlik unsuru haline getirilen, oysa daha acil ve politikaların dışında tutulması gereken, konularla, doğrudan devletin güvenliğini ilgilendiren konuları ayırıştırır. Roe bu ayırıştırmanın elitist bir yaklaşıma doğru gittiğini ve açık demokratik süreçleri dışlayabileceğini belirtir.¹⁰¹ Bu açıdan bir konunun güvenlik unsuru olarak önemli olup olmadığını da hükümet yetkilileri, ya da yürütmenin diğer organlarına bırakması, demokratik süreçlerin bypass edilmesi açısından tehlikelidir.

Toplumsal güvenliğe gelen eleştirileri özetlemeye çalışırsak aslında Kopenhag okulunun genel boşluğunun toplumsal – toplum kavramını sadece ulusal ve kimlik sorunlarıyla tanımlaması¹⁰² ancak, kimliğin ve ulusun inşasının bireyde başlaması önemlidir. McSweeney'nin özetlediği bizim de bir önceki bölümde vurguladığımız

---

¹⁰⁰ Bill McSweeney, "Durkheim and the Copenhagen School: a response to Buzan and Waever", **Review of International Studies**, No. 24 (1998) p. 138-139.

¹⁰¹ Paul Roe, "Is securitization a 'negative' concept? Revisiting the normative debate over normal versus extraordinary politics", **Security Dialogue**, Vol:43 No. 3, pp. 251-252.

¹⁰² Tobias Theiler, "Societal Security and Social Psychology", **Review of International Studies** (2003), 29, pp. 249-268.

şekliyle, Buzan'ın **People State and Fear**'deki iddiası, devletin güvenliğini ilgilendiren konuların bireyci bir düzeye indirgenemeyeceğidir.¹⁰³

Buzan ve Weaver, McSweeney'nin eleştirilerine yanıt ve biraz da düzeltme niteliğinde toplumu ve kimliği nasıl tanımladıklarını yeniden vurgularlar. Özellikle toplumu ve kimliği pozitivist bir olguyla açıkladıklarını reddederler. Yalnızca kimliğin toplumsal inşanın doğrudan bir sonucu olduğunu kabul ederken, kimlik öğelerinin kısa zamanda değişime uğrayan özellikte olmadığını vurgularlar. Özellikle Sweeney'nin tezlerine bir cevap şeklinde yazdıkları makalelerinde, kimliklerin neden güvenlik politikasının konusu olduğunu incelerler. Bunu incelemenin de kimliğin başlı başına bir olgu olarak çalışılmasında aynı önemde olduğunu vurgularlar. Bu açıdan kolektif kimliklerinin inşasının önemine de değinirler.¹⁰⁴

Bireyin oluşturduğu kolektif kimlik, devletin topluma bakışını ve onun güvenlik politikalarında bir unsur olarak yer almasını sağlarken, bireyi doğrudan ilgilendiren güvenlik ve güvensizlik duygusuna eleştirel teori daha kapsamlı değinecektir. Bir sonraki bölümde bu nedenle özgürleşme ve insan güvenliği kavramlarına daha kapsamlı değineceğiz.

1.3 ELEŞTİREL GÜVENLİK TEORİSİ

İkinci Dünya Savaşından itibaren, politik teoride, realist ve liberal teorilerin yaklaşımları ve bu yaklaşımların pozitivist metodolojisi, tartışılmaya başlanır. Örneğin, Amerika'da siyaset biliminde ortaya çıkan davranışçı ekol metodolojik ve kuramsal tepkileri beraberinde getirir. Avrupa'daki eleştirel yönelimin ortaya çıkışı, Nazizm'den kaçan muhaliflerin ABD'de üretim alanı bulması, bir süre sonra uluslararası ilişkilerde teorik etkileşimi yaygınlaştıracaktır. Pozitivizmin ve onun taşıyıcısı Aydınlanma düşüncesinin, her türlü metinde **hermeneutik**¹⁰⁵ okumayla

¹⁰³ Bill McSweeney, **op. cit.**, p. 139 ve Barry Buzan, **People, State and Fear**, p. 35.

¹⁰⁴ Barry Buzan, Ole Wæver, "Slippery? Contradictory? Sociologically untenable? The Copenhagen school replies", **Review of International Studies**, No. 23, 1997, p. 243-245.

¹⁰⁵ Hermeneutik, yorum-bilgisel, yorumsayıcı karşılığıyla, çeşitli internet tabanlı İngilizce Türkçe sözlüklerde kullanılmıştır. Bu kaynakların güvenilirliğinin tartışılır olması ve sıklıkla, Türkçe felsefe,

eleştirilmesi, söylemin politikliği, **speech act – söz edimi** kavramı, post-modernizme kadar gidecek yaklaşımların çeşitlenmesini sağlar. Feminizm, tarihsel sosyoloji, eleştirel güvenlik gibi, farklı görüşlerde birleşen bir metodoloji, eleştirel okulun uluslararası ilişkilerde derinleşen analizinin aynı zamanda yöntemini de oluşturur.

Uluslararası ilişkilerde eleştirel teori, klasik teorilerin amacını, mutlak algıladıkları anarşi ve güvenlik ikilemi gibi olguların, varlığını kabul edip kontrol altına almak olduğunu belirtir. Bunlar Cox'un, teorisini şekillendiren, problem çözümcü yaklaşımlardır; yani bu teoriler, statüko merkezlidir. Döneminin tarihsel taraflarına baktığımızda, gücün yöneliminde geliştiğini görürüz.¹⁰⁶ Bu kavramların incelenerek, çözümlenmesi ve bu çözümlenmenin sonunda nasıl bir Dünya'nın oluşacağı üzerine politika üretme gerekliliği, eleştirel teoriyi doğurur. Şöyle ki, gerek Marks'taki ideolojinin altında üretim ilişkileri olduğu fikri, gerekse Gramsci'deki sınıf merkezli çatışmalarda ideolojilerin başlı başına bir amaçla şekillendiği görüşü, Dünya politikasını anlamaya çalışan akademisyenleri derinden etkileyecektir. Hegemonya, sömürü, sömürgeleşme, eşitsizlik, Marksist literatürden kaynağını alan ve dönüşen kavramlardır. Bu kavramların tarihsel değişimi devletler, toplumlar, hatta bireyler üzerinden yeniden üretilir. Bahsedilen değişken olgular, Bağımlılık teorilerinde veya post Marksist uluslararası ilişkilerde altyapı ilişkileriyle de incelendiği gibi, kültür, gelenek, iletişim, milliyetçilik, tarih gibi birçok üst yapı unsurlarıyla da gelişmiştir.

Eleştirel uluslararası ilişkiler yaklaşımının, güvenlik çalışmalarına önemli bir yansması eleştirel güvenlik teorisidir. İngiliz okulu ve inşacı analizin kimlik üzerine sorduğu soruların, güvenliğin yalnızca bir boyutunu oluşturduğu gerçeği araştırmacıları liderlerin politika üretimlerini sorgulamaya itmiştir. Politika üretiminin çok daha ötesinde söylemlerde şekillenen **tehditlerin** kapsamının çok genişlediği saptanır. Cox makalesinin başlığında teorik yaklaşımını net ortaya koyar, **önemli nokta sadece Dünya'yı açıklamak değil, onu değiştirmektir.**

---

sosyoloji ve edebiyat yapıtlarında, yabancı kökeniyle de kullanılmış olması, bizim de kavramı yabancı kökeniyle kullanma tercihinde itmiştir.

¹⁰⁶ Anthony Leysens, **The Critical Theory of Robert W. Cox : Fugitive or Guru?**, London, Palgrave, 2008, p.39

Cox bu makalesinde tek tanrılı dinlerden, Taoizm'e kadar değişim kavramını sorgular, aydınlanma, değişimi bilimsel süreçlerde neden sonuç ilişkisiyle açıklamaya çalışmıştır. Aydınlanmada Hegel'e ve Marx'a kadar, tüm toplumsal yapılarda değişim vardır. Bu nedenler değişim, uluslararası ilişkilerin hedefi olmalıdır.¹⁰⁷

Cox'un, **amaçlı değişim** olarak tanımladığı ilişkiler aslında doğrudan uluslararası ilişkilerin güvenlik politikalarını da etkilemektedir.

- Biyosferin yaşaması
- Nükleer savaşın engellenmesi
- Yoksul zengin arasındaki artan boşluğun düzenlenmesi
- Kırılgan alanlarda yaşayan insanların korunmasına yönelik garantiler sisteminin oluşması
- Çatışma çözümünde uzlaşma sağlayan efektif düzenlemelerin yapılması¹⁰⁸

Belirlenen değişimin koşulları, eleştirel yaklaşımın, devletin veya toplumun merkezinin çok dışından, tüm aktörlerin çatışma alanlarını kapsayacak biçimde hareket edeceğini belirler. Bu nedenle bu bölümde eleştirel güvenliğin içinden çıkan birçok yaklaşımın teorik kökenlerini arayacak, bu yönüyle **güvenlik** ve **güvensizliğin** tanımını yapmaya çalışacağız.

1.3.1 GÜVENLİK TANIMI YERİNE GÜVENSİZLİĞİN TANIMLANMASI

Eleştirel güvenlik yaklaşımının ortak iddiası, klasik realist yaklaşımın önerdiği “güvenliğin tek sağlayıcısı devlettir” tezine, karşı çıkmaktır. Devletin stratejik temelli hareketinin rasyonel bir güvenlik ikilemi ortamında doğduğunu, önceki bölümde, büyük ölçüde incelemeye çalıştık. Bu rasyonel davranış tezi, realist teorinin kendi meşruiyetini oluşturmaktaydı. Gücü, özellikle, devletlerin askeri

---

¹⁰⁷ Robert W. Cox, “The Point is not Just to Explain the World but to Change It”, Smit Christian Reus and Snidal Duncan , **The Oxford Handbook of International Relations**, Chapter 4, Oxford University Press, New York, 2011, pp. 85-86 .

¹⁰⁸ **Ibid.**, p.87.

kapasitesiyle vurgulayan realistler, daha çok güçlenmek için daha çok silahlanmanın gerekliliğini savundular. Oysa bu durum, sistem içindeki devletleri daha da güvensiz hissettirecek ve benzer reflekslerle güçlenme eğilimine girmelerine neden olacaktı. Böyle bir sistemde doğal olarak sürekli bir güvensizlik ortamının oluşması kaçınılmazdır.¹⁰⁹

Uluslararası sistemin temelini devleti ve onun temel çıkarlarını koyan realistler, güvenlik kavramını, devletin ve devletler arasında sürekli var olan güvensizliğin kontrolüne bağlı tanımladılar. Bunlar Lott'un analizine göre üç aşamada gerçekleşmiştir.

- (i) devletin güvensizliğinin bireyin güvensizliğinden önce gelmesi,
- (ii) güç ve ulusal güvenlik arasında kuvvetli bir ilişkinin var olması,
- (iii) güvenliğin, güç dengesinin bozulmasına karşı sürekli değerlendirilmesi gerekliliğinin doğuşu.

Realist ve liberal yaklaşım, güvensiz ortamın temel nedenini, sistemin anarşik yapısına bağlamaktadır. Bu açıdan güvenliğin sağlanmasında, çözümleri farklı olsa da, devletin gücünü var etmesi, askeri, diplomatik ve istihbarat gücünü kullanmasıyla mümkün olacaktır (Liberal yaklaşıma, serbest piyasada rekabet gücünü daha geniş deyimle, ekonomik gücü de katabiliriz). Özellikle önceki bölümlerde, Mearsheimer ve Jervis'in araştırmalarında gördüğümüz gibi, **caydırıcılık** temel dış politika kararlarından birisi olması açısından, klasik teorilerde önemlidir. Caydırıcılığın kolektif olarak veya devletin sınırları içinde nasıl biçimleneceğinden çok, temelde güvenliği bozucu unsurun, **tehdidin** nasıl tanımlandığı ve bu tehdidin, ne şekilde kontrol altına alındığı önemlidir. Devletler için caydırıcılık politikası gücün niteliğinin sürekli artması açısından önemli bir motivasyon sağlayacaktır; tehdidin büyük gösterilmesi, gücün artırılması, caydırma politikalarının uygulanması için meşru bir zemin yaratır.

Bireyin güvenliğini devletin güvenliğine koşut tutan realist ve liberal sistemde, bu tehdit ve caydırma ilişkisi içinde oluşan güvenlik tanımı, ulusal güvenlik adı

---

¹⁰⁹ J.Herz, **op. cit.**, p. 158.

altında, devletlerin üzerinde yaşayan ulusların bekasını koruduğu söylemiyle ve dış politikalarındaki zorlayıcı¹¹⁰ politikaları meşrulaştırmak amacıyla kullanılır. Bu görüşe göre bireyler tek tek kendileri için güvenliklerini sağlayamazlar; güvenliğin devletlerce sağlanması gereklidir. Bu gereklilik hem birey hem de devlet tarafından önemli ölçüde ciddiye alınmaktadır¹¹¹; ancak bu noktada realist kuram, birey için güvenliği nasıl tanımlandığı ve ne şekilde güvenliği sağladığı, noktalarından eleştiri almaktadır. Güvensizlik durumunu, anarşik ortamda mutlak olarak kabul eden realist teori, devletin bekasını sağlayacak, ulusal güvenlik yaklaşımıyla, bireyin güvenliğini aynı kapsamda değerlendirir. Oysa bireyin çok boyutlu güvenliğini sağlayacak temel unsurları üretilebilirliği, eleştirel teori tarafından tartışılmaya başlanır. Bu güvenliğin sınırlarının birey açısından genişlemesi anlamına gelmektedir. Bireyin yetkin ve onurlu bir yaşam yaşaması oluşacak ortamda, eşit olması eleştirel teorinin uzlaştığı özgürleşme kavramıyla açıklanacaktır. Bu kavramı açmadan önce devlet merkezli güvenlik anlayışın önemli yer tutan devletin güvenliği sağlayıcı aktör, ajan olarak kabul edildiği ulusal güvenliğe değinmekte yarar görüyoruz.

Ulusal güvenlik kavramını değerlendirirken, şu unsurları göz önünde bulundurmak gerekir: Devletlerin güvenlik anlayışı ile toplumun veya bireyin güvenlik anlayışı her zaman örtüşmez; çünkü milli güvenlik için toplumda güvenli olmayan bir gruba, bir parçaya gereksinme vardır.¹¹² Bu **güvensiz** grup, tehdit unsuru olarak algılanır. Özellikle otoriter rejimlerde, toplumun huzur ve güvenliğini sağlamak adına, kolluk kuvvetleri ile şiddet kullanımı meşrulaştırmak için, toplumda yaşayan bireylerin üzerinde oluşturulan güvensizlik kavramı kullanılır. Diğer bir değişle, tehdit, devletin güvenliğini sağlamak adına kullandığı bir unsur olmanın yanında, bir araçtır da . Bu aynı zamanda politik zaafa düşen gelişmiş ülkelerde de

---

¹¹⁰ Zorlayıcı politikalar da kastettiğimiz gerek sert gerek yumuşak güçle tanımlanabilir, her koşulda karar alıcı devlet, diğer devletin niyetini en olumsuz değerlendirmeye yorumlar, buna karşılık, onun gücünü azaltarak, güç kullanımından caydırarak, ulusal güvenliğin sağlanabileceği noktasına gelir. Bu güç kullanımı cebir içeren uygulamalar olabilir, ya da diplomatik, ekonomik, yaptırımlar olabilir. Her koşulda, güvenlik ikileminde kabul edilen, bu caydırmanın geçici olduğu ve güç arayışının her daim devam edeceği.

¹¹¹ Lott, **Creating Insecurity-Realism, Constructivism, and US Security Policy**, London, Ashgate, 2004 p. 21.

¹¹² Bilgin, Pınar “Individual and Societal Dimensions of Security”, **International Studies Review**, 2003 5; p. 208.

geçerli olacaktır. Örneğin, istihdam politikalarında sorun yaşayan Avrupa ülkelerinde bulunan bazı politik partiler hatta hükümetler, içlerindeki göçmen unsurları, vatandaşlarına karşı var olan, onların istihdam ve yaşam alanlarını işgal eden insan grupları olarak göstermekte, göçmenleri güvenlik tehdidi olarak algılamaktadırlar.¹¹³

Bu örnekler, Soğuk Savaşta ve Soğuk Savaş sonrası uygulanan güvenlik politikalarının ve bunun dış politikaya yansıyan güç ve caydırma siyasetinin, bize klasik teoriler aracılığıyla da meşrulaştırılmaya çalışıldığını göstermektedir. Yani uluslararası ilişkilerin, olmazsa olmaz politikaları olarak gösterilen güç siyasetinin, kuramsal altyapısı klasik teorilerin kuramcıları tarafından oluşturulmuştur. Bu bizce realizmin ve liberalizmin, Dünya politikasında, Soğuk Savaştan itibaren teorik çerçeveyi aşarak, birer doktrine, politik ilkelere dönüştürüldüğünün kanıtıdır. Eleştirel teori bu sebeple, klasik teorilerin temel metinlerini inceler. Metin analizine yani kökenini Frankfurt Okulu'nun metodolojisinden alan **hermeneutik**, eleştirel güvenlik çalışmalarının da bir aracıdır.

Uluslararası politikada eleştirel kuramın öncüsü Cox'a göre, '**kuram her zaman birileri için ve belirli bir amaç için yazılmıştır**'.¹¹⁴ Klasik teorilerin kapsamında belirlenen problem çözümü yaklaşımı ve bu yaklaşımları ontolojik ve metodolojik olarak analiz eden, yeni politikalar üreten eleştirel kuram, uluslararası politikada iki farklı politikayı doğurur. Linklater, metodolojik yönüyle bunu hermeneutik – yaklaşımlar olarak tanımlar. Hermeneutik, daha önce Kopenhag okulunun kullandığı söylem edimi yönteminin daha da kapsamlı analizini ifade eder. Aydınlanmanın, Frankfurt okulunda, milliyetçilik ve faşizm gibi modern ideolojileri doğurması, aydınlanmanın yöntemi olan pozitivist yaklaşımı, neden sonuç ilişkisinin sorgulanmasına neden olur. Her konuşmanın ve yazılı metnin bir fikri, ideolojisi yani söylemi olduğunu savunan Frankfurt Okulu, **Hermeneutik-söylem bilim** ile bu söylemi analiz eder. Yöntem gelenek, kültür gibi toplumsal öğelerle sosyal teori ve doğa bilimleri arasındaki farkı sürekli vurgular.

---

¹¹³ M. Sheehan, **International Security-An Analytical Survey**, Lynne Rienner Publisher p.92

¹¹⁴ Aktaran Booth, **op. cit.**, p.48.

Linklater için eleştirel analiz neden politik teoride önemlidir? Eleştirel analiz tercih edilmelidir çünkü insanın çıkarımadır. Kendi varlığını oluşturan anlamların ve değerlerin analiz edilmesi, sosyal konsensüsü sağlamak adına bireyin önem verdiği bir süreçtir. Birey, öznel olarak sosyal çevresini değiştirme gücüne sahiptir; bu değiştirme gücünü, kendi kaderini belirlemek için kullanır. İnsanın kendini ve iletişimini sınırlayan bütün kurumsallaşmış deforme düşüncelerden ve sınırlardan kurtulması gereklidir.¹¹⁵

Eleştirel teori, Marksist teorinin **eşitsizlik** ve **yabancılaşma** karşısında **özgürleşme** kavramını ele alarak, bunu toplumun üstyapısında irdelenen özellikle kültürün inşasına uygular. Siyasetin göreceli özgürlüğünü¹¹⁶ yine insanın değişimi ve insan eylemiyle açıklayan Post Marksist teoriler, uluslararası ilişkiler kuramlarını ve buna bağlı olarak güvenlik çalışmalarındaki yansımalarını bulacaktır. Nitekim siyaset biliminde eleştirel kuramın bütün akademik yansımalarını, eşitlikçi pratikle uluslararası ilişkiler teorisinde ve güvenlik çalışmalarında görebiliriz.

1980 sonrası, konunun ortak çalışmalarla daha genişlediğini görürüz. Booth'a göre bu süreç yedi eksende gerçekleşmiştir.

1. Toplum eksenindeki ilk değişiklik, güvenlik kavramının bireyin ve toplumun güvenliğini kapsamasıdır.
2. Politikanın etiğindeki dönüşümdür. Eleştirel uluslararası ilişkiler teorisinin merkezindeki etik anlayışı, tüm insanların ırkına, cinsiyetine, milliyetine bakılmadan, eşit olduğu, anlayışıdır.
3. Politikada demokrasinin önemsenmesidir. Kozmopolit demokrasinin yayılması ve her seviyede uygulanmasıdır.

---

¹¹⁵ Andrew Linklater; **Beyond Realism and Marxism-Critical Theory and International Relations**, Macmillan Press,1990, p. 9-10. Yazar burada özgürleşme hedefine vurgu yaparak, Habermas'ın iletişim teorisinden faydalanmıştır.

¹¹⁶ Nur Vergin, Siyasetin Sosyolojisi eserinde, bu ifadeyi siyasetin Marksist kuramda altyapı ilişkilerine doğrudan bağlı incelediğini, oysa Gramsci ve Althusser gibi Post-Marksist kuramcılarının bu açıdan görece siyaseti özerk kabul ettiğini belirtir. Bu ilişki altyapının üstyapıyı etkilediği kadar, üst yapının altyapıyı etkilemesiyle mümkündür. Yani Marksizmin temel varsayımı kabul ederek siyasetin bu konuda görece olarak altyapı ilişkilerini de etkileyebileceğini belirtir. **V. Nur Vergin, Siyasetin Sosyolojisi Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2003, pp. 70-80

4. Uluslararası politikanın küreselleşme ile birlikte momentini ve yoğunluğunu radikal bir biçimde artırmasıdır.
5. 1990'ların çekişmeli sorunu, insani müdahaledir. Kimilerine göre birleştirici bir etki, kimine göre ise liberal emperyalizm olarak algılanmaktadır. Bu açıdan gücün kullanımı, özellikle kozmopolit kaygı açısından, sorunlu bir konu olmuştur. İki görüş arasında şiddetli bir gerilim vardır. Bunlardan ilki, politik şiddetin meşruiyetini kaybetmesidir. İkincisi, özellikle ağır insan hakları sorunsalında, şiddet kullanımının tek çözüm olması durumudur.
6. Liberalizmin etkisinde ekonominin tamamen rasyonel eylem merkezinde değerlendirilmemesidir.
7. Son eksen ise çevresel etkidir; bu eleştirel kuramın en az gelişmiş bölümüdür; çünkü teori ve pratikteki temel kavga hâlâ devam etmektedir. Küreselleşmenin verdiği zararı algılamak için, çok daha geniş bir kozmopolit düşünceye, ihtiyaç vardır. Bu kozmopolit düşüncenin temeli ise tüm insanlığa gösterilen merhametten çok, hukuk ve adalete ilişkin olmasıdır.¹¹⁷

Booth'un belirlediği ilkelere izlediğimiz gibi, Dünyayı algılamak ve değiştirmek fikrinin, Dünya politikasındaki ortaklığı aslında Marks'ın toplumun dönüşümü ve özgürleşmesi düsturuyla hareket eder. Bu nedenle bir alt başlıkta inceleyeceğimiz Marksist özgürleşmenin gelişmesi ve politik teori, sosyal teori hatta uluslararası ilişkileri ne yönde geliştirdiğini daha yakından takip edeceğiz.

1.3.1.1 MARKSİST GELENEK, FRANKFURT OKULU MİRASI VE ÖZGÜRLEŞME KAVRAMI

Marksizm'in devletlerin davranışlarını incelemesi doğrudan olmamıştır; ancak Marksist literatürde kullanılan sosyolojik kavramlar daha sonraki post Marksistler ile eleştirel kuramcılar tarafından uluslararası ilişkiler literatürüne taşınmıştır. Marksist geleneğin, ekonomik temeli, altyapı üzerine analizi, değişim üzerine kavramlaşan,

---

¹¹⁷ Booth, *op. cit.*, p. 57.

praksise, yani toplumların eylemliliği üzerine yoğunlaşmıştır; bireyin hareketi ise kolektiftir ve sınıf çıkarlarıyla özdeşleşir.

Eleştirel teorinin, değişimi ana hedefi olarak gördüğünü, giriş bölümünde belirtmiştik. Politika üretiminin önemin bu değişim dinamiğinde bulmuştuk. Var olan politikaları değiştirme ve bunları dönüştürmenin motivasyonunu ise, Marksizm’de arayabiliriz. Marksizm’de toplumsal değişimin dinamiği **praksistedir** ve Marksist gelenek değişimi sınıf çatışmasıyla açıklar. Değişime, uluslararası politika içindeki klasik yaklaşımlarda derinlemesine değinilmez; bunun nedeni bu teorilerin daha çok bir neden sonuç ilişkisiyle, Dünya politikasını analiz etmeleridir. Bu analiz, politika üretimini var olanı kontrol altına almak için kullanır; çünkü önceki bölümlerde incelediğimiz **kaderci** sistem analizini barındırır. Teschke’nin de belirttiği gibi, Marksizm’in motivasyonunu döneminin etkisiyle de liberal kosmopolitizmden alır ancak kapitalizmin evrenselleşmesi, sermaye birikimin büyümesi, buna bağlı olarak işçi sınıfının büyürken ücretlerinin azalması Marks’ı analizden politika üretim sürecine götürecektir.¹¹⁸ Bu günümüzün en önemli filozoflarından birinin, yeni bir metodoloji yaratmasını gerektir, ki bu **tarihsel diyalektiktir**. Marks için felsefe, Dünya’yı analiz etmekle kalmayacak, Dünya’yı değiştirme fikrine dönüşecektir.

Marksist teorinin iki önemli sosyolojik kavramı, eleştirel teorinin kaynağını oluşturur. Marksizm’den farklı olarak, eleştirel teoride toplumun üst yapısında gelişen, bu iki kavram; **yabancılaşma** ve **özgürleşme** kavramlarıdır. Ancak bu kavramları öncelikli Marks’ın eserlerinden açıklamak daha yararlı olacaktır. Marks, 1844 Elyazmalarında, kapitalist sistemin içinde yabancılaşmayı iki türlü açıklar. Birincisi **yoksunluk** kavramıyla da açıklanabilen, **yabancılaşmadır**. Marks bunu, işçi ile doğa arasındaki bağlı ilişkiyle açıklar.

“İşçi doğa olmadıkça, duyulur dış Dünya olmadıkça hiçbir şey üretmez. Doğa, işçi emeğinin içinde gerçekleştiği,

---

¹¹⁸ Benno Teschke; “Marxism”, **The Oxford Handbook of International Relations**, Oxford Press, New York, 2008, pp. 163-165 .

işçinin içinde etkin olduğu, ona dayanarak ve onun aracılığıyla ürettiği maddedir.”¹¹⁹

Doğa işçinin üretimini zorunlu kılar, işçi her şeyden önce doğada kalmak için üretir. Oysa kapitalist büyüme, işçiyi çalışmayla doğadan koparır. Marks bu yoksunluğu etkili bir dille açıklar:

“Ekonomi politik, işçi (emek) ile üretim arasındaki dolaysız ilişkiyi göz önünde tutması sonucu, emeğin özündeki yabancılaşmayı gizler. Gerçi emek zenginler için harikalar, ama işçi için **yoksunluk** üretir. Saraylar, ama işçi için inler üretir. Güzellik, ama işçi için solup sararma üretir. Emeğin yerine makineleri geçirir, ama işçilerin bir bölümünü barbar bir çalışma içine atar ve öteki bölümünü de makine durumuna getirir. Us, ama işçi için budalalık, aptallık üretir.”¹²⁰

Kapital sahibinin sömürdüğü artı değerın sonucunda, hem ürünün işçi için bir fayda taşıması, onun ürünü olmaması, hem de zamanını ve emeğinin sömürülerek sosyal yaşamına yabancılaşmasıyla oluşur.

“İşçi ancak çalışmanın dışında kendi kendisinin yanında olma duygusuna sahiptir, çalışmada kendini, kendi dışında duyar. Çalışmadığı zaman kendi evinde gibidir ve çalıştığı zaman da kendini kendi evinde duymaz. Öyleyse çalışması istemli değil ama istemsizdir, zorlama çalışmadır. Öyleyse bir gereksinimin karşılanması değil ama sadece çalışma dışındaki gereksinimleri bir karşılama aracıdır.”¹²¹

Yabancılaşma Marksizm’e göre, kapitalist sistemin sosyal durumudur; ancak kapitalist sistemin yıkılışı da bu yabancılaşmanın kitlelere aktarımı ile olacak ve sonunda özgürleşme sağlanacaktır. Özgürleşmenin ayrıntılı açıklamasını ise Marks’ın **Yahudi Sorunu** isimli eserinden görebiliriz. Marks bu açıdan politik özgürleşmeyle, insani özgürleşmeyi birbirinden ayırmıştır. Yahudi Sorunu Marks’ın erken dönem eserlerindedir. Eserde vurucu bir şekilde devletin varlığını sorgular. Yahudiler devletin içinde, daha doğrusu kitapta bahsedilen Hıristiyan devlet içinde

¹¹⁹ Karl Marx; **1844 Elyazmaları – Ekonomik ve Politik Felsefe**, Trans. by Kenan Somer, Sol Yayınları, 2011, p. 141.

¹²⁰ **Ibid.**, p. 142.

¹²¹ **Ibid.**, p. 143.

mağduriyete sahiptirler. Ancak Marks'a göre, dinsel tüm yargıların yıkılması, ki din aslında devletin varlığını devam ettiren bir olgudur, dinden sıyrıldığı gün özgürleşmesine kavuşacaktır. Marks yazdığı uzun makalesinde şu soruyu sorar:

“Bauer, Yahudilere, kendi açınızdan politik özgürleşme istemeye hakkınız var mı, diye sorarsa, biz de tersinden şunu sorarız: Politik özgürleşme kendi açısından, Yahudi'den Yahudiliğin ve insandan dinin kaldırılmasını isteme hakkına sahip mi?”¹²²

Buradaki din insanın çevresindeki sadece bir halkayı ifade eder, bunun dışındaki yaşadığı tüm yabancılaşma, eşitsizlik ve yoksulluk aslında insanın çevresindeki esaret alanlarıdır. Bu açıdan insanın özgürleşmesi, politik özgürleşmeden sonra gelecek aşamadır. Nitekim Marks eserinde dini kuralların kamusal alandan kalkmasının, sekülerleşmenin ve vatandaş olmanın sadece politik özgürleşmenin başarıya ulaşmasıyla gerçekleşeceğini belirtir. Evrenselleşmenin de gerçekleşmesiyle Marksizm'in insanın özgürleşmesi adına yöneldiği hedefe ulaşmak mümkün olacaktır.

Bu açıdan evrenselleşme- universalizm Linklater'ın saptamasıyla de çoğu zaman doğal hal doktriniyle karşılaştırılır. Hegel için türlerin olgunlaşmasını ifade eden etik evrenselleşme, Marks için insan doğasının dönüşümüyle tarihin koşutluğudur. Bu evrensel özgürleşme anlayışı, insanın doğasını da dönüştüren ve etrafındaki birçok esareti kırarak toplumu yeniden oluşturan bir değerdir.¹²³

Frankfurt Okulu'nun kullandığı yabancılaşma ve özgürleşme kavramları ile Marksist literatürden etkilenir, Frankfurt Okulu, Nazizm'in tam da acımasız yüzüyle karşılaşır; bu nedenle üretimlerini Almanya'dan kaçarak, Amerika'ya yerleşerek, yapmak zorunda kalırlar. Burada Linklater'ın önemli saptaması Marks'ı uluslararası

---

¹²² Karl Marks, Yahudi Sorunu, Sol Yayınları, Ankara 1997, p. 12 Bruno Bauer'in Yahudi sorununa ilişkin iki yazısına karşı bir polemik yazısı olarak makaleyi kaleme almıştır. Bu yazı 1843'te yazılıp 1844'te Deutsch-Französische Jahrbücher'te yayımlanmış gençlik dönemi ürünüdür. Türkçe Çeviri Sol Yayınları Yayın Kurulunca hazırlanmıştır. Sorumlu Yönetmen: Muzaffer İlhan Erdost, Eserin ilk çevirisi Niyazi Berkes'e aittir. Çalışmamızda, bazı çeviri hatalarını elemek için, Marx'ın erken dönem eserlerinin derlendiği, ayrıca metnin İngilizce çevirisi de incelenmiştir. Karl Marx, **Selected Writings**, David McLellan, New York, Oxford University Press Inc., 2000.

¹²³ Andrew Linklater, **op. cit.**, 35-36.

ilişkilere taşıyacak evrensel teorinin Frankfurt Okulu olmasıdır. Linklater günümüzde Marks'ın etnik, dinsel, ırksal ve cinsiyet temelli sorunların, Marks'ın özgürleşme alanında yer almadığı için eleştirildiği görüşündedir. Frankfurt Okulu'nun eleştirel yaklaşımı bu eksikleri Avrupa Aydınlanmasında bulur.¹²⁴

Richard Wyn Jones, özellikle eleştirel güvenliğin, Frankfurt okulu yönünü derinlemesine araştıran bir akademisyen olsa da genel anlamda uluslararası ilişkiler de Gramsci'nin etkisine de değinmeden geçemez. Cox'un literatürünün çok önemli boyutunun Marx'a dayandığını özellikle vurgular.¹²⁵ Gramsci'nin doğrudan uluslararası ilişkiler üzerine yazmadığını ancak **tarihsel blok** kuramı ile hem siyasi hem ekonomik etkileşimin iki yönlü olduğunu bunu oluşturan hegemonya ilişkisinin de tarihsel bloğu belirlediğini ortaya koymaktadır. Gramsci'nin hegemonya tanımı, bu nedenle, uluslararası ilişkiler teorisinde, Robert Cox'u ve uluslararası politika kuramlarını derinden etkileyecektir.

Eleştirel okulun Marksizm sonrası toplumu ve değişimi analiz etmesi ve özgürleşmeyi yeniden yorumlaması, temel olarak bizi uluslararası ilişkiler teorisine ve oradan güvenlik çalışmalarına götürecektir.

Önceki bölümlerde, klasik teorileri genel olarak irdelediğimiz rasyonel seçim teorisi bu nedenle önem kazanmıştır. güvenlik çalışmalarına insan boyutundan bakan her kuramcı savaşı yok etme, çatışmayı durdurma ve güvenliği sağlama açısından devlet merkezli analizden ve rasyonel bakıştan farklı fikirler üretmiştir.

Ken Booth bunu özgürleşme- emancipation kavramıyla açıklamıştır.

“Özgürleşme insanların özgür irade vereceği kararı ve eylemi etkileyecek her türlü baskıdan kurtarılmasını sağlamaktır. Politika iç katmanlı bir çerçeve çıkarır. Bunlar bilgiye ulaşan felsefi bağlar, toplumun gelişimini açıklayan bir kuram ve baskıya karşı direnişi kapsayan eylemdir.”¹²⁶

---

¹²⁴ Andrew Linklater, “Marxism”, Burtchil, Linklater et. al, **Theories of International Relations**, New York, Palgrave, 3rd Edition, 2005, p. 135.

¹²⁵ Richard Wyn Jones, “Message in a Bottle? Theory and Praxis in Critical Security Studies”, **Contemporary Security Policy**, Vol: 16, No. 3 (December 1995), p. 304.

¹²⁶ Booth, **op.cit.** p. 122.

Örneğin, Horkheimer'ın yeni bir epistemoloji arayışındaki eleştiri noktası, doğa bilimlerinde kullanılan nesne ve gerçek arasındaki keskin ilişkilerin toplumsal Dünya'yı anlamak için de kullanılmasıdır.¹²⁷ Adorno ile birlikte yazdığı **Aydınlanmanın Diyalektiği** isimli eserinin başlangıç bölümünde Horkheimer, bu tezi bir cümleyle açıklığa kavuşturur. “**İnsanın doğayı tanımamasının nedeni onu ve insanlığı bütünüyle yönetme, kontrol etme arayışıdır.**”¹²⁸

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda siyaset teorisini derinden etkileyen Frankfurt Okulu uluslararası ilişkilere ve dolayısıyla güvenlik yaklaşımlarına da önemli katkılar sağlamıştır. Horkheimer ve Adorno'nun aydınlanma epistemolojisine yaptıkları eleştirileri, tarihsel olarak ardılı post-modernistlerin ve post -inşacıların bu iddiayı doğrudan moderniteyle ilişkilendirmesine sebep olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan Holocaust'un rasyonel aklın ve modernizmin temel öğeleri ile açıklanması Frankfurt Okulunun sorgulamaya başladığı düşüncelerdendir. Bunda en önemli vurgu, aydınlanmanın yarattığı bürokratik mekanizmaların totalitarizme evrimi tetiklediği, tezidir; ancak, eleştirel güvenlik yaklaşımına göre bu soykırım, aydınlanmanın hoşgörüsü, tolerans ruhunun tamamen reddidir. Bu açıdan Yahudilerin özgürleşmesi 19. yüzyıla damgasını vuran ve devam eden yüzyılı etkileyen bir hareket olacaktır.¹²⁹ Bu nedenle Booth, Bauman'ın, Nazi totalitarizmi, modernitenin sonucu, tezini dengesiz bulur.¹³⁰

Özgürleşme tezini bu kapsamda genişleten Booth, özgürleşmenin gerçek ve yanlış iki algılamasının olduğunu savunmaktadır. Gerçek özgürleşmenin kişisel özgürleşmeyle sınırlı olmayacağını belirterek; özgürleşmenin ancak toplumsal bir genelleşmeyle sağlanabileceğini vurgulamaktadır.¹³¹

Eleştirel güvenlik kuramı, genel uluslararası ilişkiler teorisi içinde ve eleştirel yaklaşımının altında sınıflanmıştır. Bu yüzden Booth küresel eleştirel kuramın

---

¹²⁷ R.W. Jones, **Security, Strategy and Critical Theory**, p. 17.

¹²⁸ Max Horkheimer ve Theodor Adorno, **Dialectic of Enlightenment - Philosophical Fragments**, Stanford University Press, 2002, p. 2.

¹²⁹ Booth, **Theory of World Security**, P. 123.

¹³⁰ **Ibid.**, p. 121.

¹³¹ Ken Booth, “Three Tyrannies”, **Human Rights in Global Politics**, Dunne-Wheeler Ed. by, Cambridge Press 2000, p.43.

oluşmasında hem disiplinler arası etkileşimi, hem de uluslararası politikaya olan katkılarını vurgulamaya çalışmıştır. Eleştirel güvenlik çalışmasının başlangıç noktası, ‘güvenliği’ sağlamada, yalnızca asker, polis gibi silahlı güçleri, gören anlayıştan farklı unsurlar aranmasıdır.

1.3.1.2 İNSAN GÜVENLİĞİ

İnsan güvenliğinin bir araştırma alanı olarak güvenlik çalışmaları içinde yeşermesi, büyük ölçüde insan haklarının uluslararası politikada ağırlığını göstermesi ile başlamıştır. BM Şartı’nın ve Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesi’nin, devlet merkezli stratejik metodolojiyle birlikte, sadece devletlerin saygı duyacağı bir unsur olarak, devlet egemenliğinin temel sınırlarını çizdiği bir uluslararası politika düzeni oluşturmuştur. İki kutuplu Dünya 1990’ların çok merkezli sistemine evrilirken, insan haklarının daha ciddi sınırlar çizmesi, realist akıma yönelen eleştirileri de kuvvetlendirmiştir. Nitekim bu, uluslararası sistemin kurucu modeli olarak açıklanan, limitsiz egemenlik, anlayışında da dönüşümü ifade eder.

İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan tedirgin barış ortamında demokratikleşme bu açıdan en gerekli yönetim biçimi olarak görülmüştür. Bunun bir nedeni, modern Dünya’nın ürettiği faşizm deneyiminden alınan dersler ve parlamenter demokrasinin özellikle savaşa ilişkin kararların alınmasında zorlayıcı süreçleri teşvik ettiği, iddiasıdır. Bu iddia, demokratik ülkelerin karar alma mekanizmalarının çok boyutlu olmasından dolayı, birbiriyle savaşmak konusunda çekinceli olacaklarını öne sürer. Demokratik Barış Kuramı bu açıdan Soğuk Savaş’ın bitişinde batı demokrasileri için diğer ülkelere de ihraç edebilecekleri bir model olarak algılanmıştır.

Bu söylem sorunu, Booth’un insan hakları kavramı üzerinde tespit ettiği teorik sınırlardan kaynaklanır. Bunu üç yönde gelişen “tiranlık” olarak açıklar: Birincisi, bugünün tiranlığı olarak aktardığı, tarihsel diyalektik analizden yoksun bir toplum anlayışıdır. Bugünün tiranlığı, bireyi ve olguları analiz yapılan zamanla açıklar ve değişimi görmez. Bu, analizi muhafazakar bir yaklaşıma sürükler. İkincisi, kültür tiranlığıdır ki, kültürel olguları sadece dışlayıcı birer kimlik belirleyicisi olarak analiz etmektedir. Oysa antropolojide **kültürel eksiltme** olarak tanımladığı bu kavramla uluslararası ilişkilerde, toplumsal analizi bir yana bırakarak, devleti sadece bir birim

olarak ele alan yaklaşımı eleştirmektedir. Üçüncüsü ise, bilimsel nesnellik, yani bir bakıma eleştirel teorinin Frankfurt Okulu'na kadar dayanan pozitivism eleştirisidir.

132

Kültür temelli liberal ve realist analizleri eleştiren Booth, 'kültürcülükle' 'gelenekselcilik' arasında doğrudan ilişki kurar; bu açıdan örneğin kültürel analizin açıklayamadığı ancak Dünya politikasında ve güvenlik kuramlarında son derece önemli bir alan yaratan toplumsal cinsiyet ve kadın sömürsü konusunda, tüm bu üç tiranlığın aslında insan hakları rejimini oluşturmada yetersiz kaldığını söyler. gelenekselcilik kültür temelli, indirgemeci politikaların sonucudur.

Evrensel insan haklarının düşünce altyapısıyla, insanlığın yanlışları arasındaki keskin fark özellikle, devletlerin egemenlik sınırları içinde önceliklerini nasıl belirledikleri ve nasıl algıladıkları ile ilişkilendirilebilir. Liberal olmayan devletler tarafından toplumlararası bir eleştiri yapıldığı zaman bu, Batı'nın insan hakkı olarak kabul ettiği değerlere karşı, algılanmaktadır. İkinci sorun, insan hakları perspektifinin kendine has ortak bir söyleminin olmamasıdır.¹³³

Thomas'a göre güvenliğin başat unsuru olan insan, neoliberalizmin tanımladığı mülkiyet hakları temelinde, rasyonel davranan özerk bir güç değildir. İnsan güvenliği, insan itibarının gerektirdiği temel ihtiyaçlarının karşılanmasını ve toplumsal hayata hatırı sayılır anlamda katkı sağlamasını içerir. İnsan güvenliği, fiziksel hayatta kalmanın ötesinde baskıcı güç yapılarından (küresel, ulusal ve yerel her türlü perspektifte) kurtulmayı, özgürleşmeyi ifade eder. Güvenlik boyutu, yani hem maddi ihtiyaçları hem de katılım gücü ile doğrudan demokrasiyle ilişkilidir. Bu açıdan Thomas, insani **güvensizliğinin** tanımını da doğrudan bu güç ilişkilerinin sonucuna bağlamaktadır.¹³⁴

---

¹³² Ken Booth, "Three Tyrannies" pp.34-37.

¹³³ Tim Dunne and Nicholas J. Wheeler, "Introduction", Dunne-Wheeler Ed. by, **Human Rights in Global Politics**, Cambridge Press 2000, p.3.

¹³⁴ Caroline Thomas; "Introduction", **Globalization, Human Security and the African Experience**, C. Thomas P. Wilkin, Globalization Human Security and the African Experience, Colorado, Lynne Rienner Publisher, 1999. p. 3-4.

Booth, bu noktada güvenliğin tanımı üzerindeki tartışmaları biraz daha belirgin kılar; güvenlik olgusunun farklı halleri üzerine yoğunlaşmıştır. Güvensizlik, korku içinde yaşamak ve bir veya birden fazla tehdidin ortaya çıkması ile artan tehlikeden dolayı olur: 11 Eylül sonrası gelişmeler, Soğuk Savaş sırasındaki nükleer tehdit dışında, birçok ülkedeki insanları, terör, karşı terör, gibi şiddet eylemlerinin potansiyel kurbanı olarak hissettirmiştir. Nitekim bu yüzden güvenlik herkesçe tüketilen bir olgu haline gelmiştir. Korku hızla düşmüş ve manipüle edilmiştir.¹³⁵

Eleştirel güvenlik yaklaşımında diğer önemli unsur ise, realizmin en temel öğelerinden biri olan hayatta kalma (**survival**) kavramıdır. Hayatta kalma dürtüsünün devletler üzerinde indirgenmesi ciddi bir problem teşkil etmektedir. Bireysel tabanda baktığımızda hayatta kalma dürtüsü, insan için asgari nefes alma ve sağlıklı yaşama koşullarından çok daha geniştir. Sosyal bir ortamın içinde var olan insan, duygusal, bedensel birçok ihtiyacını karşılamak ister ve bu açıdan olabildiği kadar mutlu olmak da ‘ki burada mülkiyetlerini korumak bile’ önemli hedefleri arasındadır.

Güvenliğin araçsal değerini Booth özellikle subjektif olamayan güvenlik olgusuyla açıklar. Birey kendini güvenli değil iken güvenli hissedebilir, ya da tam tersi koşullarla güvenli iken yapay tehditlerle güvensiz hissedebilir. Buna 1967 savaşında Mısır örneğini veren yazar, savaş öncesi liderlerin bir İsrail saldırısı beklemezken karşılaştıkları 6 gün savaşını buna bağlar.¹³⁶

Bu bağlamda, güvenlik ile hayatta kalma kavramlarını birleştirmek sorunludur. Hayatta kalma fiziksel bireyin varlığı ile ilgiliyken güvenlik bir artı değerdir. Bu artı göreceli özgürlükten doğan, var olan bir tehlide karşı alınan kararlar ilişkilidir; bu özgürlük, güvenliği araçsal bir değere dönüştürür. Hayatta kalma, tehditlerini yok etmediği için güvenliğin garantisi değildir. Güney Afrika’da birçok siyahî insan hayatta kalmıştır; ancak onların durumları güvenlik ile ilişkilendirilemez. Mültecilerin durumu da buna örnek verilebilir.¹³⁷

---

¹³⁵ Booth, **Theory of World Security**, 104.

¹³⁶ **Ibid.**, p. 106.

¹³⁷ **Ibid.**, p. 106.

Uluslararası ilişkilerin temel inceleme metodu, Soğuk Savaş sürecinde en yüksek etkiye ulaşan, devlet merkezli stratejik analizdir. Devletleri oluşturan temel öğelerden olan genel insan ögesi analiz alanından çıkarılarak, devletlerin davranışları karar alıcılar düzeyinde incelenmesini ve pür rasyonalite içerisinde değerlendirilmesini gerektirmiştir. Kuşkusuz bunda aydınlanmacı bilimin neden sonuç ilişkisi üzerine kurulu analiz yönteminin de önemli etkisi olmuştur. Yani, devletler, her şeyden önce kendi hayatta kalışını ve aynı anlamda belirtilen ‘güvenliğini’ sağlayan rasyonel aktörlerdir. Bu durum onları kendi topraklarında yaşayan insanlardan bağımsız olarak, sadece karar alıcı organların davranışlarına indirger. Devletin bekası çok daha soyut bir varlıkla ilişkilendirilir. Bu yüzden rasyonel aktörlerin problemleri, yani devletlerarası çatışmalar, problem çözümü, çatışma çözümü gibi ‘doğrudan karar alıcı organları bir araya getiren’ uzlaşma yollarıyla azaltılmaya veya durdurulmaya çalışılır.

Oysa eleştirel uluslararası ilişkiler yaklaşımı, bundan daha ziyade, rasyonel davranan bir birim olmanın ötesinde, genel insanlığı uluslararası ilişkilerin belirleyicisi olarak analiz eder. Bu yüzden güvenlik doğrudan devletin bekası ile aynı değil ve bununla sınırlı değil, insanın yaşam koşullarıyla ilişkilendirilir. Çatışma, bu noktada ister devletlerin arasındaki çatışmalar olsun ister iç çatışmalar olsun, doğrudan insanı ilgilendirir ve insanının güvenliği ile ilişkilidir.

1.3.2 TARIHSEL SOSYOLOJİK BAKIŞ – TOPLUMSAL BAKIŞ

Tarihsel sosyolojinin, zamanla sosyal dönüşümleri ilişkilendirmesi, uluslararası politikada realizmi eleştirmesine neden olmuştur. Realistler için, sistem analizi ve egemen devlet, teorinin merkezindedir. Tarihsel sosyoloji ile uluslararası politikanın kuramsal bağımlı inceleyen Hobson, yeni realistlerin, devleti analiz merkezine koyan ve anarşik Dünya düzenin sürekli ve değişmez olduğu, tezini eleştirir. Klasik realizm ile neorealizm arasında yapısal bir fark kurar. Neorealizmi özellikle devletin işleyişi

açısından cimri görür. Yeni realizm devleti, politik yapının sınırları içinde özerk bir kurumsal yapıda tanımlarken, uluslararası politikanın belirleyiciliği açısından sınırlar. Bu klasik realizmle çelişen bir durumdur. Neorealizm, Morgenthau ve Carr'ın temel metinlerinde gözlemleyebileceğimiz, bazı özel durumlarda devletin barışı sağlayabildiği örneklere, karşı çıkar.¹³⁸

Hobson, K. Waltz'ın birimler bazında kuramı ele alışı eleştirir. Waltz'ın Hobbes'un, doğal halin çatışmalı yapısından etkilendiğini ileri sürer. Waltz için; aktör, ister imparatorluk, ister ulus devlet olsun, çatışma tarihten bağımsız bir süreklilik içindedir. Devlet, otonom hareket eden bir aktör olarak değerlendirilir; nitekim Waltz'a göre, birey ve devlet birbiriyle rekabet eder ve anarşik düzen, hükümsüz sistem doğrudan şiddetin ortaya çıkması ile ilişkilendirilir.¹³⁹

Hobson, bu noktada devletin toplumdaki ayrı değerlendirilmeyeceğini özellikle vurgulamış, aslında uluslararası politikada, devletle ilgili tartışmaların 1970'lerde Marksist literatürle öne çıktığını, söylemiştir. Buna karşılık Gilpin ve Krasner, neorealist literatürde Waltz'ın tarihsiz anarşi anlayışının önemini yeniden kurgulamıştır: Bu, hegemonik istikrar, teorisi; buna göre, hegemonik bir istikrar süreci ancak kaynakların askeri harcamalarla dengelenmesiyle oluşur ve rakip devletin dışsal olarak kullandığı bu kaynaklar diğer ülkeye hegemon bir güç sağlar: Bu Waltz'ın belirttiği kadar olmasa da sınırlı olarak devletin, uluslararası bir ajan olarak, politika yapımındaki etkisini göstermektedir.¹⁴⁰ Bu bölümde, realizm-gerçeklikle ilgili Hobson'un eleştirilerini vurgulamamızın nedeni, eleştirel güvenlik teorisine eklediği katkıdır.

1.3.3 GÜVENLİĞE TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN YAKLAŞIMLAR-FEMİNİST GÜVENLİK TEORİSİ

Güvenlik çalışmalarında toplumsal cinsiyet boyutunu öne alan feminist yaklaşım, eleştirel güvenlik çalışmalarının içinde özerkleşen feminist uluslararası

¹³⁸ John M. Hobson, **The State and International Relations**, Cambridge University Press, 2000, p. 17-18.

¹³⁹ **Ibid.**, p. 21-23.

¹⁴⁰ aktaran Hobson, p. 33.

ilişkilerin doğmasıyla oluşur. Eleştirel uluslararası politika içinde, güvenlik olgusu sadece eşitsizlik ve özgürleşme ile değil, cinsiyet rollerinin savaş ve barıştaki etkisi üzerinden değerlendirilir. Feminist teorinin ampirik ve teorik katkısı olmadan, güvenlik olgusunun kuramsallaşması eksik olacaktır. Bu açıdan Dünya politikası içinde cinsiyetin rolü en önemli parçalardan biridir;¹⁴¹ nitekim uluslararası ilişkiler feminist kuramının önemli isimlerinden Tickner, özellikle Fukuyama'nın, tarihin sonu, tezinin neoliberal kuramlar adına müthiş bir eleştiri doğurduğunu belirtir. Neoliberalizmin getirdiği politik siyasal sistemin sınıflar arasındaki uçurumu derinleştirdiği kadar, kadının aleyhine büyüdüğüne dikkat çeker.¹⁴² Eleştirel güvenlik yaklaşımında, feminist perspektifin, ortodoks yaklaşımlardan farklı olarak, güvenliğe insan ve toplum temelli baktığını belirtmek doğru olur.

Feminist uluslararası ilişkilerin, Dünya politikasına getirdiği farklılığı vurgulamak gerekirse, gücün tanımı en önemli yere oturur. Feminist Dünya politikası gücü patriarkal-ataerkil ilişkinin bir sonucu olarak değerlendirir. Bu anlamda toplumda biçimlenen patriarkal ilişki, Dünya politikasının karar alıcılara da doğrudan yansır. Sylvester, buna ek olarak feminist teorinin metodolojik farklılığını ve yenilikçiliğini vurgulamıştır. Bir bakıma feminizm, gücün farklılığı gibi toplumsal ilişkilerin uluslararası boyutuna odaklanır. Hipotezlerin testinden ziyade, etnografik yaklaşımları yöntem olarak tercih ederler ve gerek feminizmin düşünsel mirasından, gerekse siyasi düşüncenin önemli kuramcılarından faydalanır.¹⁴³ Toplumsal cinsiyet ve kadın uluslararası politik ilişkilerin neresindedir? Bu soru feminist araştırma alanının itekleyici gücü olacaktır.

Toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden politikanın değerlendirilmesi, 1970'li yıllardaki kadın hareketinin gücüyle paralellik gösterir. Uluslararası politikaya etkisi ise 1980'lerden itibaren doğacaktır. Her koşulda feminist teorinin, siyaset teorisinde ve uluslararası politikada büyümesinin önündeki en büyük engel, bu alanlardaki çıkan ataerkil kabullenıştır. Enloe'nun değerlendirmesiyle;

---

¹⁴¹ Booth, **Theories of World Security**, p. 75.

¹⁴² J Ann Tickner, "Feminist Perspectives on Security in a Global Economy", **Globalization, Human Security and the African Experience**, Colorado, Lynne Rienner Publisher, 1999.p.42.

¹⁴³ Christine Sylvester, **Feminist International Relations An Unfinished Journey**, Cambridge University Press, Cambridge, 2004, p. 10.

“Şimdiye kadar feminist analiz uluslararası siyaseti çok az etkiledi. Dış siyaset yorumcuları ve karar alıcıları, feminist fikirleri göz ardı ederken özellikle kendilerinden emin görünüyorlar. Kadın deneyimlerini ciddiye alan profesyonel bir uluslararası siyaset yorumcusu çok ender bulunur. Kadınların, savaş, evlilik, ticaret seyahat, fabrika işi deneyimleri ‘human interest’ sütununa havale edildi. Kadınların uluslararası siyaseti oluşturma ve bunu sürdürmedeki rolleri, “doğal” ve böylece de araştırma konusu değeri olamayan bir şey gibi kabul edildiğinden, uluslararası siyasetin var olan işleyişinin, erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyete nasıl bağlı olduğu konusu sorgulanmıştır. Bu dış siyasette etkin olanların , kadınların uluslararası siyasetten ne şekilde etkilendiğine dair sorumluluklarından kaçmış olduğu anlamına gelir.”¹⁴⁴

Enloe’nun **human interest** olarak tanımladığı, magazinsel yaklaşım, feminist teorinin uluslararası ilişkilerdeki az ve geç temsilini açıklar. Bu uluslararası ilişkilerdeki ortodoks analizin, yüksek politika, düşük politika ayrımından kaynaklanır. Ortodoks teoriler, önceki bölümlerde ayrıntılı işlediğimiz gibi, Devleti rasyonel davranan, insan ve onun yaşamsal etiğinden bağımsız tanımlar. Kadın, çocuk, doğa gibi bireysel ve toplumsal bütünlüğüyle insanın, Dünya politikasında daha düşük önemde olduğuna inanılır. Oysa realizm gibi geleneksel yaklaşımlar devletlere hangi kalıplarda nasıl davranması gerektiğini belirtirler. Bunun yolunun da rekabetçi, ya da işbirlikçi, her koşulda devletin bekasını gücüyle sağlayacak, yüksek önemdeki politikalarından geçtiğini belirtirler. Eleştirel teorinin bir çok kolu gibi feminist yaklaşım da bu nedenle dışlanacaktır.

İnsansız bir Dünyanın var olamayacağı, böyle bir Dünyada politika olamayacağı, Küba Füze krizinde yaşanan çatışmanın yarattığı ince çizgide görülmüştür. Nitekim tam da bu dönem insana ve topluma olan vurgunun Dünya politikasında arttığı dönemin başlangıcıdır. Rasyonel bilginin, bilginin tarafsız ediniminden ziyade sosyal sürecinin analiz edilmesi önemlidir. Bilgi insan üretimidir ve sosyal olarak dönüşür. Bu nedenle toplumda ve Dünya politikasında rasyonel kabul edilen tüm rollerde insan inşasıdır. Güç ve çıkar kavramlarının oluşumu bu süreçten bağımsız tanımlanamaz.

---

¹⁴⁴ Cynthia Enloe, **Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler-Feminist Bakış Açısından Uluslararası Siyaset**, Trans. by Berna Kurt, Ece Aydın, İstanbul, Çitlenbik Yayınları, 2003, p. 32.

Tickner be nedenle 1980'lerin sonunda yaptığı çalışmasında güç kavramının inşasını yorumlamıştır. Yazar, Morgenthau'nun güç kavramını erkeğin erkeğe-insanın insana uyguladığı bir kontrol aracı olarak tanımladığını, Arendt, Hartstock gibi yazarların da vurguladığı gibi, kadının güce bakışının harekete geçme gücü, uzlaşma içinde çalışabilme yeteneği olarak tanımladığını ileri sürmüştür. Bu açıdan Tickner'in vurgusu gücün karşılıklı bir ilişki bütünü olduğudur. Tickner devletlerin gücü dominasyondan çok işbirliği üzerine yönelten stratejik kararlarını dahi, maskülen güç tanımının dışında tutmuş, Avrupa topluluğu ve Güney Afrika Kalkan Koordinasyon konferansı gibi örgüt ve inisiyatifleri bu kapsamda, gücün erkil boyutunun dışında değerlendirmiştir.¹⁴⁵

Feminizmin güvenlik yaklaşımları boyutuyla değerlendirilmesi önemlidir. Feminizm iki yönden realist güvenlik yaklaşımıyla, kadının güvenliğinin çatıştığını söylemektedir. Bunlar savaşın kadınlar üzerinde etkisinin büyüklüğü, yani doğrudan devletin güvenliğin sağlanması durumunda, militer kapasitelerin artması ve çatışma alanlarının çoğalmasıyla kadının güvenliğinin çelişeceği tezidir. İkincisi, savaş şiddet ve eşitsizliğin, doğal bir durumun devamı olarak kabul edilmesinin, erkil bakışın devamı olduğu tezidir.¹⁴⁶

---

¹⁴⁵ J. Ann Tickner; "Hans Morgenthau's Principles of Political Realism: A Feminist Reformulation", **Millennium - Journal of International Studies**, 17: 429 1988, p. 429-440.

¹⁴⁶ Özlem Tür ve Çiğdem Aydın Koyuncu, "Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları", **Uluslararası İlişkiler**, Vol 7, Sayı 26 (Yaz 2010), p. 14.

2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ÜÇÜNCÜ DÜNYA: GÜVENLİK TEORİLERİNDE YENİ BİR YAKLAŞIM OLARAK ÜÇÜNCÜ DÜNYA GÜVENLİĞİ

Uluslararası Politika literatüründe iki Dünya savaşlarının yaşanmasından sonra sömürgeciliğin dağılması ve bağımsızlık hareketleriyle irdelenen Üçüncü Dünya olgusu, devletlerarası ilişkilerde ayrı bir sistemleşme ve grubu ifade ettiği gibi, üzerinde yaşayan toplumların dünya siyasetindeki farklı duruşlarını da ifade eder.

Üçüncü Dünya Soğuk Savaş sürecinde, üç çerçevede tartışılmıştır.

- Bu devletlerin, 19. yüzyılın sömürge imparatorluklarından kurtulması ve bağımsızlaşma süreçlerinin gerçekleşmesidir. Yeni bağımsız ulus devletlerin oluşması ve yeni devletlerin inşasının analiz edilmesi ilk tartışmanın konusunu oluşturur.
- Yeni bağımsız ulus devletlerin, Soğuk savaş dinamikleri içinde ekonomik ve siyasal bağımsızlıklarını tam anlamıyla genişletmek istemeleri önemlidir; çünkü manda rejimlerinin bitmesine rağmen ekonomik ve siyasal anlamda yeni Dünya'nın büyük güçlerine hala bağılıdırlar. Sözü geçen talep Bağlantısızlık hareketinin örgütlenmesiyle gerçekleşmiştir. Soğuk Savaşın yumuşama sürecini harekete geçiren olaylardan biri olarak kabul edilen bloklararası ilişkilerin dışında kalma istekleri, uluslararası politika yazarları tarafında anlaşılmaya çalışılmıştır.
- Üçüncü Dünya ülkelerinin başlı başına yaşadığı toplumsal dönüşüm, uluslararası politikanın konusu olmuştur. Devrimler ve iç savaşlar, büyük güçlerin bu yapılar üzerindeki etkileri ve iç krizleri yönlendirmeleri, ekonomik farklılar ve sınıf yapılarının analizi, uluslararası politikada ekonomi politik temelli analizlerin bu ülkelere ve bu nüfuslara yoğunlaşmasını sağlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası Üçüncü Dünya ülkelerine bakışın bütünsel olarak dönüşmesi söz konusudur. Bir kere kavrama adını veren bir Üçüncü Dünya fiziksel olarak kalmamıştır. Soğuk Savaşın tek merkezli ya da çok merkezli bir politikayla yürüyeceği tartışması süregidedursun, bu ülkeler ve üzerinde yaşayan topluluklar uluslararası gündemi sarsacak sancılar yaşamakta, daha küçük parçalara bölünmekte, toplumsal yapıları yeni dönüşümlere girmektedir.

Soğuk Savaş sonrası gelişmelerinin ve güvenlik tartışmalarının doğrudan etkisine maruz kalan bu ülkeler başlı başına yeni bir güvenlik teorisinin inceleme alanını oluşturmuşlardır. Hem devlet merkezli, hem toplumsal hem de bireysel analizlerin yeni uyanışından nasibini alan bu ülkeler, eleştirel güvenlik yaklaşımlarının dönüşmesine neden olmuştur. Üçüncü Dünya güvenliği, bu perspektifte teorik tartışmalarını çok yönlü ve son derece farklı akımlarla geliştirecektir.

Tez çalışmamızın bu bölümünde Üçüncü Dünyanın kavramsal analizini ilk aşmada inceleyeceğiz. Tarihsel sosyolojinin kuramları ışığında bakılan bu bölüm, bizi ikinci aşamada irdelenen Üçüncü Dünya güvenliği yaklaşımlarına götürecektir. Üçüncü Dünya güvenliği yaklaşımları ise ekonomik politik merkezli analiz, bu devletlerin egemenlik alanları üzerine analiz ve başarısız devlet kavramı üzerinden değerlendirilecektir.

2.1 ÜÇÜNCÜ DÜNYA KAVRAMI

Üçüncü Dünya olgusunun doğuşu iki bloklu Dünyanın ortaya çıkışı, İkinci Dünya savaşı sonrası Soğuk Savaş'ın, dinamikleriyle gerçekleşir. Üçüncü Dünya hem devletler topluluğudur; hem de bu devlet üzerindeki insanların kolektif hareketlerle birleştiği bir kimliği de ifade eder. Hareketin kurumsal öyküsünü Bağlantısızlık hareketiyle anlatsak da, Üçüncü Dünya halkları için manda veya doğrudan sömürge yönetimlerine karşı uyanan bağımsızlık hareketleri, daha kapsamlı bir başlangıcı işaret eder. İki büyük Dünya savaşı sonrası oluşan yeni bağımsız ülkelerin halkları, devletlerinin kaderini doğrudan etkileyecektir.

Bağımsızlık sonrası, İmparatorluktan ulus devletlere dönüşmüş, ekonomik, sosyal ve politik olarak, güçlü devletlerle yaşanan, çatışmalı veya uzlaşmacı tüm politikalar Üçüncü Dünya hareketine-kimliğine dahil olacaktır.

Realist Batı literatürü, Üçüncü Dünyayı, Soğuk Savaşın stratejik merkezlerinden biri olarak da tanımlayabilir, ya da iki kutuplu politikanın içinde ortaya çıkan rekabetin bir ayağı olarak da tanımlar. Tüm bunların yanında Üçüncü Dünya'yı açıklayacak perspektif, uluslararası politikada Marksist tezlerden etkilenen tüm teorik üretimdir. Soğuk Savaşla gündemde daha fazla önemsenen, bağımlılık tezleri, Dünya kapitalist sistemini besleyen bu ülkeleri, Üçüncü Dünya olarak tanımlanmaya başlar. Bugün, Üçüncü Dünya'nın ortaya koyduğu en önemli gerçeklik, ilk olarak, devlet merkezli bakışla, eşitler arası egemen devletler sistemi içerisinde, bu devletlerin, **çok da eşit olmadığı** gerçeğidir. Daha eleştirel ikinci yaklaşım ise, güvenlik sorunları ekseninde **özgürleşme sürecini** her boyutuyla yaşayan insan topluluklarından meydana gelmesi, yani insan güvenliğinin doğrudan coğrafi ve sosyo-politik alanını oluşturmasıdır.

Dünya Sistemleri Teorisi'nden, başlayarak ekonomik geri kalmışlığa odaklanan akademisyenler ve politika yapımcılar, post-kolonyalizm sorunları içinde güvenlik unsurunu daha arka plana itmişlerdir. Bunda Kuzey Güney arasında ortaya çıkan büyük sosyoekonomik bağımlılık ve ardı ardına yaşanan ekonomik krizlerin etkisi de vardır. Üstelik sıcak çatışmaların belirli bölgelerde iki kutuplu sistem içerisinde ideolojik temelde oluşması, güvenlik politikalarının klasik uluslararası ilişkiler teorileri dışında değerlendirilmesini zorlaştırmıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın son çatışmaları Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ve öncesindeki Amerikan dış politikası bu ülkelerde geleceğe yönelik farklı sorunlarında ortaya çıkacağını gösterir. Bundan böyle Dünya sadece sosyalist yönetimler ve parlamenter liberal yönetim arasındaki farklılıkları değil, etnik, dilsel, dinsel, mezhepsel, çevresel tüm farkların çatıştığı yeni bir dönemi işaret eder .

Üçüncü Dünya Güvenliğinin, eleştirel teorinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkması da, bu nedenle kaçınılmaz olacaktır. Tehdit algısının devletin bekasının dışına çıkması bu süreçte önemlidir; çünkü Üçüncü Dünya ülkelerinin, Dünya nüfusu üzerinde oluşturduğu çoğunluk, güvenliğini tehdit eden unsurun sadece devletinin

sınırlarına yönelik tehditler değil, açlık, susuzluk, yoksulluk, barınma ve yiyecek güvenliğinin yok oluşu, çevresel faktörlerin bozulmasıyla yaşam hakkını doğrudan tehdit eden unsurlarla karşılaşmaktadır. Üstelik Soğuk Savaş sonrası yaşanan mikro milliyetçilik, etnik temizlik, zorunlu göçler, silah, maden, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı gibi olguların hepsi doğrudan bu ülkelerin gündemine yansımaktadır. Nitekim bu sorunların etkisi ve sonuçlarının genişliği de Üçüncü Dünya'nın Soğuk Savaş sonrası sınırlarının yeniden tartışılmasını gündeme getirmiştir.

Bu nedenle çalışmamızın ikinci bölümünün ilk aşamasını Üçüncü Dünya'nın yeniden tanımlanmasıyla oluşturduk. Bu bölümde Üçüncü Dünya'nın sınırlarını yeniden çizerken ikinci önemli adımımız, uluslararası politikada Üçüncü Dünya literatürüne dair tüm tanımların gözden geçirebilmektedir. Uluslararası politika metinlerinde sıkça değinilen ve özellikle Soğuk Savaş sonrası literatürde geçen, başarısız devletler tanımı (**failed states**) teorik karşıtları ve destekçileriyle değerlendirilecektir. Tezimizin amacı eleştirel güvenlik yaklaşımı çerçevesinde bu ülkelerin güvenlik gündemlerinin yeniden değerlendirilmesi ve bu açıdan son bölümde ele alacağımız, insani müdahalenin, teorik ortamını aydınlatmaktır.

2.1.1 SOĞUK SAVAŞ VE ÜÇÜNCÜ DÜNYA

Üçüncü Dünya, Soğuk Savaş sürecinde, iki blok içinde olmayan ülkeleri tanımlamıştır. Bu ülkelerden büyük bir kısmı ilk önce 1955'te Endonezya'nın Bandung kentinde yapılan Asya ve Afrika ülkeleri konferansıya, daha sonra da kurumsallaşan **Bağılantısızlık Hareketi** ile, Dünya politikasında sesini duyurmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası sömürgeci iktidarların altında olup, bağımsızlaşan tüm ulus devletleri içeren bir kavramdır Üçüncü Dünya. Bu nedenle yirminci yüzyılın en temel çelişkilerini içinde barındıran bir coğrafya olmuştur. Bu ülkelerin doğrudan eski sömürgelerine, manda yönetimlerine karşı verdiği mücadele Soğuk Savaş döneminin başlangıcına da damgasını vuracaktır.

Soğuk Savaş sürecini önemli kılan gelişme, devletler sisteminin hızla çok yapıya hale gelmesidir. Ayoob'a göre, büyük imparatorluklardan çözülmesi ile oluşan Batı algısındaki davetsiz misafirler (Rusya, Türkiye ve Japonya) geçmiş deneyimleri ile yeni oluşan uluslararası sisteminin bir parçası olabilmişlerdir. Sistemin kalitatif

bir hızla büyümesi ve İngiltere'nin bazı sömürgelerinin de dahil olduğu Avrupa'nın seçilmiş ülkelerinin gelişmiş, çağdaş algısı, bu dönemi Üçüncü Dünya adında belirlemede etkili olmuştur.¹⁴⁷

Üçüncü Dünya Ülkeleri, hem bağımsızlığını sonradan kazanmış, hem de iki kutuplu Dünya arasında kendine yer arayan ya da bilinçli olarak bağlantısız kalmış ülkeleri ifade etmektedir. Bunlar, siyasi ve ekonomik açıdan diğer ulus devletlerle eşitlik yarışında daha geri planda kalan ülkelerdir. Bu dönemin en önemli özelliği iki kutuplu Dünya stratejileri içinde, coğrafyaları, ideolojik temelleri ve tarihsel konumları sebebiyle iki bloğun siyasetlerinin doğrudan hedefi olmuşlardır. Örneğin, Türkiye'nin, Amerikan Truman Doktrini çerçevesindeki önemi, Bandung Konferansı'nda Türkiye'nin Batı bloğu taraftarları içinde yer almasına neden olacaktır. Yine Batı ittifakının, Sovyetlere karşı kurulmuş olan örgütü Bağdat Paktı'na, Türkiye'nin desteği, bu stratejik hedefler dahilindedir. Blok üyeleri Soğuk Savaş sürecinde doğrudan bu ülkelerin iç politikalarına müdahale edecektir. Sovyetlerin Nasır Mısır'ına desteği, hatta ABD'nin doğrudan İran'da Musaddık yönetimini devirmesi bunlara örnek teşkil eder.

Üçüncü Dünya'nın Soğuk Savaş sırasında yaşadığı süreç, akademisyenlerce birkaç çerçevede incelenmiştir. Bu dönemli ilgili birinci görüş, içişlerine blok ülkelerinden gelen baskıyla demokratik gelişme engellenmiş, sistematik insan hakları ihlalleri artmıştır. İkinci görüş ise, bu bölgelerde düzen ve adalet sağlanamasa da aslında Soğuk Savaş diplomasisi istikrarı artırarak çatışmaları azaltmıştır. Üçüncüsü ise Soğuk Savaşın, Üçüncü Dünya'nın politik ve ekonomik çatışmalarında çok da bir şey değiştirmedeği görüşüdür. Bloklar arası rekabet daha sonraki güvenlik süreçlerini etkilese de, istikrarsızlık ve yoksulluğun temeli, çatışmanın kökeninde aranmalıdır.¹⁴⁸

Holsti, 1945 sonrası oluşan post kolonyal devletlerin salt silahlı ulusal güçler olmadığını, ayrıca eski kolonyal ülkelerin devlet elitlerinin desteğiyle oluşmadığını,

¹⁴⁷ Mohammed Ayoob, "The Third World in the System of Stated. Acute Schizophrenia or Growing Pains?" **International Studies Quarterly**, Vol: 33, No. 1 (Mar., 1989), p.69.

¹⁴⁸ Neil Macfarlane, "Taking Stock: The Third World and the End of the Cold War", **The Third World beyond the Cold War- Continuity and Change**, Ed. by, , Louise Fawcett and Yezid Sayigh, New York, Oxford Press, 2003, 2. baskı, p. 23.

BM'nin bu açıdan dönüştürücü niteliğinin bulunduğunu ileri sürer. Bu süreç üç aşamalıdır, bu aşamalar sırasıyla şöyledir.

- Devletlerin topraklarını yeni devletlerin politik şekillerini açıklanması
- Dekolonizasyonun felsefi ve politik temelindeki kuralların belirlenmesi
- Devletlere BM üyeliği ile yaşam boyu destek sağlanması.

Holsti'nin incelediği iki önemli örnek, bağımsızlık sürecinin son derece sancılı olduğunu göstermektedir. Örneğin 1947'de Filistin'in ayrılması, BM'nin ilk temel politikası olarak görülebilir. 1947'de BM planının kabul edilmemesi, Araplar ve Filistinliler arasında her zaman büyük bir yanılğı olarak görülmüştür. FKÖ'nün Gazze ve Eriha bölgelerini hatta Batı Şeria'yı da yönetimine almasına karşın BM planındaki kadar geniş toprakları elde edememiştir.¹⁴⁹

İkinci önemli örnek, Doğu Afrika'da Eritre Etiyopya krizidir. 1949'da eski İtalyan kolonisi olarak, BM'nin gündemine giren Eritre için oluşturulan komisyon bir sonuca varamayınca, 1952'de ülkenin Etiyopya krallığı altında, federal kurallarla yaşamasına karar verilmiştir. Bölgedeki halkla, kültürel dilsel, dinsel hiçbir ortaklığı bulunmayan ancak ulusal bağımsız bir devleti de kuracak birlik içinde olamayan Eritre halkı için, krizi engelleyecek çözüm bulunamamıştır. Eritre, BM tarafından, 1884-85 Berlin Kongresi'nin 'miras toprakları- vast territories' usulünü emsal olarak kabul etmiştir. Farklı ekonomik ve sosyal yapıların eski kolonyal fikirle , şekillenmesi Eritre'de 30 yıl sürecek iç savaşı tetiklemiştir.¹⁵⁰

Soğuk Savaş sürecinde Üçüncü Dünya'nın bloklar arası kontrolü, Soğuk Savaş sonrasına devreden sorunların daha da derinleşmesine neden olacaktır. Üçüncü Dünya ülkelerinin kültürel dönüşümleri, değişen insani gelişim endeksleri, farklı boyutlarda Dünya politikalarına katkılarıyla çok merkezli, politik ve toplumsal olarak heterojen bir gözlem alanı sunmaktadır. Bu ülkelerin ortak noktaları ise, yaşadıkları siyasal ve toplumsal dönüşümlerin, 21. Yüzyıl'ın şiddetli ve karmaşık niteliğinden etkilenmesi ile oluşan yapısal krizlerdir. Bölgede demokratikleşme ve

---

¹⁴⁹ K.J Holsti, **The State, War, and the State of War**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, p. 73.

¹⁵⁰ **Ibid.**, p. 74.

insan hakları sorunsalının, blok stratejileri altında ikinci plana itilmesi bunun bir nedenini oluşturmaktadır. Diğer nedenler ise, 1980'lerden itibaren başlayan neoliberal politikanın derinleşmesi, Latin Amerika'da yaşanan darbeler, serbest piyasalaşma, 1973 petrol krizi gibi gelişmeleridir. Üçüncü Dünya ülkeleri arasından çıkan ve farklı çıkar siyasetlerinin oluşmasına neden olan bu süreç, Soğuk savaş sonrası koşulları etkileyecektir. İran İslam devrimi, Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali ve buna karşı geliştirilen Yeşil Kuşak gibi çevreleme politikaları, iç savaş koşullarını ve etnik çatışmaları şiddetlendirecektir.

2.1.2 SOĞUK SAVAŞ SONRASI ÜÇÜNCÜ DÜNYA'NIN YENİDEN TANIMLANMASI

Soğuk Savaşın iki kutuplu gerçeğinin içinde, blok politikalarına bağımlı ya da bağımsız, kendine özgü niteliklerini barındıran Üçüncü Dünya, Soğuk Savaş sonrasında da uluslararası politika gündeminin önemli parçasıdır.

Soğuk Savaş sürecinde daha net açıklanabilecek, Üçüncü Dünya kavramı ve siyaseti bugün de son derece gündemdedir.

Batı ve Sovyet bloğunun etkisi veya stratejik pozisyonu içinde olan bu ülkelerin sınırları Avrupa'yı ve Kafkasya'yı kapsayan şekilde değişmiştir. Bu kadar geniş ve büyük nüfuslu coğrafyada, varolan tüm ideolojik, ekonomik, çatışmalı siyasetlerin, uluslararası politikada yeni bir anlam bulması kaçınılmazdır.

Bölgenin coğrafi sınırları tartışmalıdır. Soğuk savaş döneminde dışarıda kalan Asya, Afrika, Latin Amerika ülkelerinin, Üçüncü Dünya politikalarına dahil edilmesi önemlidir; ancak bu coğrafyada olan örneğin Japonya, **batılı** kabul edilir. Bu açıdan sömürgeleşme ve sömürgelerden bağımsızlaşma süreci ülkeleri, yeniden Üçüncü Dünyayı belirleyen parametrelere katar. Yalnız, burada da Avustralya, Yeni Zelanda, Kanada ve hatta Amerika Birleşik Devletleri gibi tarihin bir zamanında koloni olmuş batılı ülkelerin varlığı tartışılır. İkinci tartışmalı nokta ise Tayland, Liberya Etiyopya gibi dekolonizasyon süreci devam eden ülkelerin varlığıdır.¹⁵¹

---

¹⁵¹ P. Neil Macfarlane, **op. cit.**, p. 18.

Üçüncü Dünya ülkelerinin iki ayırıcı özelliği bulunmaktadır. Birincisi; bu devletlerin dışarıdan gelen güçlerin ‘aktörlerin’ baskısı altında olmasıdır. Bu aktörler, Dünya Bankası, IMF gibi uluslararası örgütler, hem eski hem yeni anlamda sömürgeci ülkeler ile devlet merkezli ama sınırları onları aşan, uluslararası şirketlerdir. İkincisi ise; bu ülkelerde yaşayan insanların Dünya’nın da yoksul çoğunluğunu oluşturmasıdır.¹⁵² Üçüncü Dünya güvenliğinin özel bir alt başlıkla değerlendirilmesinin tam da sebebi budur. Bu ülkelerin, her geçen gün artan kırılganlıkları, ülkeler arasındaki eşitsizliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu eşitsizliğe nasıl bir çözüm üretilebilir? İki çözüm önerisi tartışılabilir; bunlar,

- İnsan güvenliğinin boyutunu yadsımaksızın bu ülkelerde yaşayan insanların ortak güvensizlik alanlarının belirlenmesidir.
- Üçüncü Dünya ülkelerine devlet çıkarlarından çok, haklarının yaşadığı ortak ve ayrıştırıcı özelliklerin değerlendirmelere katılmasıdır.

Coğrafi sınırları genişleyen Üçüncü Dünya, içine Orta ve Doğu Avrupa’yı alan, hatta Bağımsız Devletler Topluluğu’nu da kapsayacak şekilde genişlemektedir; Thomas devlet merkezli analizin dışına çıkarak, Birinci Dünya ülkelerinin içinde oluşan Üçüncü Dünyadan ve Üçüncü Dünya’nın içinde büyüyen Birinci Dünya’dan bahseder. Eğer Üçüncü Dünyanın nerde olduğunu tanımlamak istiyorsak, devletin içindeki kutuplaşmayı da incelememiz gerekir.¹⁵³

Soğuk Savaş sonrası şekillenen Dünya’da, Dünya’nın üçte bir nüfusunu kapsayan, gelişmişlik endeksleri her yaklaşıma göre değişen, kuzey güney ayrımından koparak çok merkezli Dünya’da post-kolonyalizmin sorunlarını yaşayan ülkeler grubudur. Caroline Thomas’a göre

“Soğuk Savaş sonrası süreçte Üçüncü Dünyanın kapsamı ve yaşadığı sorunlar genişlemiştir. 1980’lerde ve 90’larda, kapitalist büyümenin seyri daha fazla ülke için ve daha geniş çoğunlukta insan için risk oluşturmaya başlamıştır. Devletler arası ve devlet içi, eşitsizlik derinleşmiştir... Global

¹⁵² Caroline Thomas, “Where is the Third World Now?”, **Review of International Studies, Vol: 25, The Interregnum: Controversies in WorldPolitics 1989-1999** (Dec., 1999), p. 227.

¹⁵³ **Ibid.**, p. 229.

başarı içinde, tüketimdeki devasa büyüme, ülkelerin çoğunluğunun ekonomik büyümesine etki edememiştir. Üstelik bu çarpıcı şekilde genişleyen, zengin ve fakir ülkeler (zengin ve fakir insanlar) arasındaki boşluğu artırmıştır.”¹⁵⁴

Thomas, Cox’un yardımıyla anlattığı üç boyutlu gelişmede, yoksulluk, gıda, sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçlara erişimde Dünyanın geldiği bilançoğu ağır bir şekilde göstermektedir. Örneğin sayısı UNICEF’in verilerine göre, Çin’de yetersiz beslenen insan sayısı, bütün Alt Sahra Afrikası’ndan, daha fazladır. Ya da OECD verilerine göre 25-40 arası yetişkinin okuma yazmasının olmaması, ya da Afrika’daki bir erkeğin ortalama 3 yıl, Afrikalı bir kadının ise ortalama bir yıldan az eğitim gördüğü gerçeği,¹⁵⁵ Üçüncü Dünya’nın insan güvenliği açısından zafiyetini göstermektedir.

Bu açıdan Caroline Thomas, Üçüncü Dünya insanlarına vurgu yaparken, Batı yazarlarının ağırlığında gördüğümüz bir gerçeği, Üçüncü Dünya’nın devlet olgusuyla değerlendirilmesini eleştirir. Üçüncü Dünya ülkeleri, zayıflıkları ile ayrıştırılır, karakterize edilir. Ülke toprakları üzerinde kontrollerinin zayıflığı, yönetimlerin vatandaşlarının gözünde yaşadıkları meşruiyet sorunu, hukukun işleyişindeki kırılmalıklar, bunlardan birkaçıdır. Özellikle MacFarlane, ülkelerdeki ulusal bilinç duygusu ve ulusal çeşitlilik noktasına vurgu yapar. Örneğin hem daha homojen ve ulusal fikri daha güçlü Arjantin, ya da hem heterojen hem ulusal bütünlüğü daha az Sri Lanka ve Nijerya gibi ülkelerin olduğu gibi, çok milletli ama ulusal düşüncesi son derece güçlü Singapur , homojen etnik kökeni olan ancak ulus bilinci nispeten daha zayıf Türkmenistan gibi ülkeler birbirinden farklı özelliklere sahip ülkelerdir.

156

Bu noktada yazar Üçüncü Dünya kimliğini açıklar; Üçüncü Dünya’ya ait olma veya olmama olgusunun tamamen psikolojiktir. Hem tarihsel hem de sosyo-politik

---

¹⁵⁴ **Ibid.**, p.227-229.

¹⁵⁵ **Ibid.**, p. 231.

¹⁵⁶ P. Neil Macfarlane, **op. cit.**, p. 19 V.Yazar burada kavramları *peripheralization* ve *victimization* olarak kullanmıştır.

gerçeklikleri içinde barındıran Üçüncü Dünya, aslında **çevreleşme** ve **kurbanlaşma** üzerine kurulan bir kimliktir. Bu kimlik **merkez politik akımların** dışında durmakla ilgilidir. Uluslararası ilişkilerde özellikle güç ile ilgili ve refah ekseninde bu olguların dışında durur veya içinde olan tüm kavramları da tartışır. Nitekim yazara göre, bu kavramın oluşumunda, klasik Kuzey Güney ilişkilerinin yıkılması, Soğuk Savaş sonrası SSCB'nin yıkılmasıyla, Amerika Kanada ve Batı Avrupa temelli Soğuk savaş ekonomi politığının yıkılması, AB ekonomisinin burada bölgeselleşmesi, Üçüncü Dünya kimliğini batının tanımları açısından da değiştirir.¹⁵⁷ Çevreleşme ve kurbanlaşma, sadece Wallerstein'in Dünya sistemi analizi bağlamında çevreleşmeyi, yani hammadde ve işgücü anlamında merkezin sömürdüğü¹⁵⁸ gerçekliğini barındırmaz. Buna ek olarak, güvenlik sorunları çerçevesinde bu ülkelerinin ve halklarının, Soğuk Savaş sırasındaki konumlarından kaynaklanan politik kırılganlıkları ve zorlukları barındırır.

Üçüncü Dünya'nın tanımı ve buna bağlı akımları incelediğimizde özellikle gelişme endeksli yaklaşımların ağırlığını görürüz. Ancak MacFarlane'in tanımladığı Üçüncü Dünya kimliğinin içine siyasal ve kültürel değişimlerin önemi de girmektedir. Bu kimliğin değişimi devletten bireye ve bireyden devlete karşılıklı olarak, kapitalizmin dönüşümü ve küreselleşme ile gerçekleşir. Kapitalist büyümenin sadece altyapıda değil, tüm üst yapı ilişkilerinde yarattığı değişim zaten küreselleşmenin kendisidir. Bu nedenle Soğuk Savaş'tan itibaren küreselleşme olgusunun tüm öğelerini etkileyen kapitalist dönüşüme bakacağız.

---

¹⁵⁷ P. Neil Macfarlane, **op. cit.**, p. 20-22. Burada önemle gösterilmesi gereken örnek, Dördüncü Dünya'dır; ekonomik ve sosyal gelişimi çok daha düşük olan ülkeler bu açıdan Üçüncü Dünya'dan ayrıştırılmaya çalışılmaktadır. Örneğini batının petrol ihracatçısı ülkeleri, farklı bir ayrışmada görmesi de örnek gösterilmiştir.

¹⁵⁸ I.Wallerstein, "The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis", **Comparative Studies in Society and History**, Vol 16 No.4, 1974, p. 401.

2.1.2.1 SOĞUK SAVAŞ SÜRECİNDEN İTİBAREN ULUSLARARASI POLİTİKADA KAPİTALİZMİN ANALİZİ– TEORİLERDE ÜÇÜNCÜ DÜNYA

Topyekûn savaş döneminin pozitivist akıl çağının yükselişi ve endüstri devrimini sevapları ve günahlarıyla ulus devletlerin politik yapılarına devretmiş olması, Soğuk Savaş döneminde gerçekleşir. Bu dönemin savaş sonrası kırılan barışı, büyük bir ekonomik ve toplumsal kalkınmanın atmosferini yaratır. Nitekim Soğuk Savaşın bitişi kapitalizm ve küreselleşme tartışmalarını daha da derinleştirir. Fukuyama'nın liberal kapitalist sisteme geçişi, Dünyanın sonu olarak tanımladığı bu noktaya nasıl gelinmiştir? Küreselleşme kapitalist sistemin dönüşümüyle mi ilerleyecektir; ya da bir canlı yayın bağlantısıyla Berlin Duvarı'nın yıkılışını, Bağdat'ın Körfez hareketiyle bombalanışını evimize getiren, taze bir sosyal olgu olarak mı değerlendirilecektir? Bütün bu sorulara cevap ararken, Soğuk Savaşın Dünya politikası üzerinden ürettiği entelektüel üretime bakmak gerekir.

2.1.2.2 DÜNYA SİSTEMİ ANALİZİ VE BAĞIMLILIK OKULU

Bağımlılık okulu ve liberal teorilerin kapitalizm üzerine analizleri, Üçüncü Dünya'nın sınırlarını belirlemesi yönünden önemlidir. Örneğin, Wallerstein'in Üçüncü Dünya kavramını, bağımlılık tezi üzerinden tanımladığını görürüz. **'Üçüncü Dünya gelişmemiş ülke kategorisinden öte, kapitalist çevre uluslarıdır'**.¹⁵⁹

Lenin'in küreselleşme ve bölünme üzerindeki tezleri, kapitalizm Üçüncü Dünya ilişkisini oluşturmuş, daha sonra hem Wallerstein'i hem de Andre Gunter Frank'ı etkilemiştir. Lenin, sömürgeleşme ile uluslaşmayı bir arada tutarak bunun Dünya politikası için yeni bağımlılık ilişkilerini ortaya çıkardığını belirtir. Bu açıdan Lenin'e göre her koşulda büyük yapıdan ayrılan küçük uluslar, ekonomik büyümenin gerisinde kalacak ve evrensel işçi sınıfından ziyade ulusal proletaryayı

---

¹⁵⁹ Immanuel Wallerstein, "Dependence in an interdependent World: the limited possibilities of transformation within the capitalist World-economy" *African Studies Review*, Vol: 17, No. 1 (Apr., 1974), p. 2-3

oluşturacaktır.¹⁶⁰ Lenin, Marks üzerindeki analizinin bir önemli boyutu da kapitalist büyümeye, tarihsel koşulları göz ardı ederek bakmanın anlamsızlığıdır.¹⁶¹ Kapitalizmin yaygınlaşması, kapitalist birikimin doğrudan sonucudur. Kapitalist birikimin Dünya politikasında ve ekonomisindeki etkisini anlamak için ise alanımız doğrudan tarih olacaktır.

Lenin'in sömürü teorisini kuramsal yönüyle de, daha ileriye taşıyan Wallerstein ve Frank, Marks'ın emeğin sömürüsü yaklaşımını, tarihsel perspektifte devletlerin ilişkisine yansıtılmışlardır. Ülkeler arasındaki ekonomik farklılıklar, coğrafi özellikler, teorinin belirttiği bağımlılık ilişkileri içinde ülkelerin merkez çevre veya yarı çevre olması, devletlerin, emek üzerindeki kontrol gücünü etkilemektedir. Artı değer çevreden merkeze doğru transferi, politik hiyerarşileri ve kalkınma farklılıklarını pekiştirmektedir. Nitekim Wallerstein'e göre Dünya imparatorluklarının yeniden inşasında sermaye birikimi, maliyetli askeri harcamaları da beraberinde getirmektedir.¹⁶² Bu yeni kapitalist sistemin uluslararası politikadaki yansımalarıdır. Dünya imparatorluklarının yeniden inşası Wallerstein'in dönemi ve ardılı birçok post Marksist kuramı da etkileyecektir. Negri ve Hardt'a daha sonra göreceğimiz bu yaklaşım, Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni kapitalist ve militer güçlerin, Dünya politikasında yeni imparatorlukları nasıl oluşturacağını daha sonraki alt başlıkta inceleyeceğiz. Ancak bundan önce Dünya sistemi ve Bağımlılık okulunun metodolojisine bakmayı uygun görüyoruz.

Bağımlılık okulu ve Dünya Sistemi Analizinin eleştirel kuram içinde etkilediği alanın genişlemesi, ekonomi-politik içindeki yerinin sağlamlaşması, ortodoks analizlerden metodolojik açıdan ayrışmasına bağlıdır. Özellikle tarihsel analizden yararlanan bu yaklaşım, neorealist kuramın öncüsü Waltz gibi, **sisteme**, devletlerin davranışını incelemek için minimal bir model olarak bakmaz. Waltz sistemi

---

¹⁶⁰ Andrew Linklater, "Marx and Marxism", **Theories of International Relations**, Burchill, Linklater, et.al. 4th Ed. by, , Palgrave, Macmillan 2005, p.123.

¹⁶¹ Fernando Henrique Cardoso, "Dependency and Development in Latin America", **New Left Review** I/74, July-August 1972, p. 83.

¹⁶² Benno Teschke, **op. cit.**, , p.169-170.

değişmez ve mutlak algılar; oysa Wallerstein sistem değişken görür, bu kapitalist sistemin değiştiği anlamına da gelmektedir.

Kapitalist sistemin tarihsel değişkenliği kapital birikimin dönüşümüne bağlıdır. Wallerstein için kapital birikim dönüşümü Marksist artı değer sistemine dayanır; yani üretimin kaynağı hammaddenin işlenmesi, bunun emeğin üzerindeki kontrole yapılmasıdır. Ortaya çıkan ürünün karı, emeğin yarattığı artı değerden oluşur. Bu zinciri Marksist yaklaşımın ötesine taşıyan yaklaşım ise ürünün pazara yansımalarıdır. Pazarın üç boyutta şekillendiğini söyleyebiliriz

- Hammadde pazarı
- Hammaddeyi işleyecek yatırımın yapılacağı alan, bu alandaki emek pazarı
- Uluslararası ticaretin sonucu ürünün satılacağı pazar

Tarihsel anlamda bu pazarların dönüşümü önemli ölçüde tarihsel kapitalist birikimin dönüşümünü sağlamıştır; bu da Dünya sistemini oluşturan önemli bir dinamiktir.

Tarihsel kapitalizm, toplumların politik çatışmaları üzerinden nasıl etki etmiştir? Bu soruyu Wallerstein çıkar ve güç söylemiyle açıklar. Buradaki çıkar kuşkusuz sosyal süreçlerin yönlendirilmesi içindir. En az girdiyle en çok faydanın sağlanacağı değişim kaldıraçlarına ihtiyaç duyar. Tarihsel kapitalizmin yapısında oluşan politik kaldıraçlar zaten politik uyumu oluşturan devlet yapılarıdır. Gerekli olduğu durumlarda, devlet gücünün kontrolü veya zaptı, bu nedenle politik arenadaki birçok temel aktör için merkezi bir stratejiyi oluşturur¹⁶³.

---

¹⁶³ Immanuel Wallerstein; **Historical Capitalism**, Verso, New York: 1992, p. 48

2.2 ÜÇÜNCÜ DÜNYA KAVRAMI İLE İLGİLİ GÜVENLİK YAKLAŞIMLARI

Bu ülkeler için güvenlik yaklaşımı ise Soğuk Savaş'ta ve sonrasında hegemon güçler tarafından kabul edilen, klasik egemenlik tanımları içinde şekillenir. Bunlar devletin bekası, tek başınalığı ve tüm politikaların toplumlardan bağımsız bir devleti rasyonel aktör olarak merkeze koyan yaklaşımlardır. Ancak bu ülkelerin eşit ve egemen varsayılan devletler arasında yaşadığı sıkıntılar politik zayıflıklarıyla tanımlanmıştır.

Üçüncü Dünya güvenliği ile ilgili kuramsal çerçevede iki farklı analizin olduğunu yeniden vurgulamakta fayda görmekteyiz. Devlet merkezli, stratejik temelli güvenlik yaklaşımları ve insan güvenliği yaklaşımı. İnsan güvenliği yaklaşımı temelinde Üçüncü Dünya ülkelerine bakılmasının nedeni; değişen Dünya politikasının, insanın ekonomik ve sosyal yönleri ile güvenlik yaklaşımında çok daha karmaşık bir yapı var etmesidir. Bu ülkelerde insan güvenliğini ortaya çıkaran en önemli unsur, karar alma mekanizmalarında devlet merkezli güvenlik anlayışının, insanların güvenlik çıkarlarıyla çelişmesidir.

2.2.1 EKONOMİ POLİTİK TEMELLİ YAKLAŞIM

Thomas'ın Üçüncü Dünya güvenliği alanında önemli bir yeri vardır: şöyle ki güvenliğin iktisadi boyutuna ulaşarak, bunun klasik ekonomik politikteki salt gelişmeci paradigmadaki değerlendirilmesi ile değil, kalitatif ve kantitatif yönleriyle, özellikle devlet dışı değerlendirmeyle insan güvenliğini ele alır. Thomas, Üçüncü Dünya güvenliğini büyük ölçüde küreselleşme ekseninde değerlendirmiştir. Küreselleşmenin en derin sonucu bu ülkeleri ve doğrudan bu ülkelerde yaşayan insanları etkilemesidir. **Küreselleşme kapitalizmin son aşamasıdır.**¹⁶⁴ Küreselleşmenin yarattığı en büyük tehdit ise, eşitsizlik ve yoksulluk boyutuyla insan güvenliği üzerindedir.

---

¹⁶⁴ Caroline Thomas; "Introduction", p. 2 .

İnsan güvenliği, bireyin temel ihtiyaçlarını karşılarken, toplumsal katılımının sağlanmasıyla, yani insan onurunun gerektirdiği sosyal, ekonomik ve politik bütün ihtiyaçlarının gerçekleştirilmesiyle sağlanır.¹⁶⁵ Thomas eleştirel güvenliğin hedefini bu yönüyle devletin yükümlülüğünün de içine taşır. Bunun nedeni Üçüncü Dünya'daki kırılmalardır.

Thomas Soğuk Savaş sonrası süreçte devletin de küresel ekonominin de insani güvenliği sağlamadan uzak olduğunu belirtir.¹⁶⁶ Devlet, kuvvet kullanımındaki tekeli ve gücünü, vatandaşlarının haklarını görmezden gelmekle, kendi bekası için, üzerinde yaşayan halkların kaynaklarını sömürmekle bu tehdidi kullanır.¹⁶⁷

Devletler arasındaki kutuplaşma Soğuk Savaş döneminden daha ciddi boyuttadır. Üstelik çeyrek asır öncesine göre Üçüncü Dünya'daki ülke sayısını oldukça artırmıştır. Bu da bu ülkelerin insanları için doğrudan güvensizlik alanı yaratmaktadır. Bu güvensizlik alanı özellikle yoksulluktur.¹⁶⁸

Thomas'ın eleştirel güvenliğin savunucuları arasında önemli isimlerden olmasının nedeni bir politik ekonomist olmasıdır. Özellikle "Üçüncü Dünya Nerede?" makalesinin son bölümündeki çözümlerde, büyümenin yani Gayrisafi hasıladaki büyümenin tek çözüm olmadığını, bu bağlamda insan iradesini devam ettirecek eğitim ve sağlık hizmetlerinin her insana ulaşması gerekliliğini ve bunun sürdürülebilirliğini vurgulamaktadır.¹⁶⁹

Burada Krasner'in ve Ruggie'nin üzerinde durduğu rejim teorisinin altını çizmekte yarar görmekteyiz. İkinci Dünya savaşı sonrası Amerika'nın yeniden vurguladığı liberal örgütler ve serbest piyasa ekonomisine bağlı büyüme temelli algılayış, 80'lerde daha hızlı bir biçimde Üçüncü Dünya'yı etkilemeye başlamıştır.

---

¹⁶⁵ *Ibid.*, p. 4.

¹⁶⁶ *Ibid.*, p. 5.

¹⁶⁷ S. N. Macfarlane, Thomas G. Weiss, "The United Nations, regional organisations and human security: building theory in Central America", *Third World Quarterly*, Vol 15, No 2, 1994, p. 278.

¹⁶⁸ Caroline Thomas, "Where is the Third World Now?", p. 228-229.

¹⁶⁹ *Ibid.*, p. 237

Krasner'e göre Amerikan rejiminin, Üçüncü Dünya ile ilgili beklentisi, serbest ticaretle birlikte gelirlerinin büyümesi, büyümeyle birlikte yabancı yatırımlar için daha çekici bölgelerin oluşması, bunun bu ülkelerin iç-politikalarında istikrar, istikrarında demokrasi yaratacağı öngörüsüdür.¹⁷⁰

Neoliberalizm ile Üçüncü Dünya arasındaki uyum beklenildiği gibi olmamıştır. Bu büyük ölçüde Ruggie'nin rejim ile uluslararası organizasyonların kökeninde var olan çelişkiyi içerir. Ruggie uluslararası rejimlerin de tıpkı, örgütler devletler ve toplumlar gibi bir inşa sürecinden geçtiğini belirtir. Uluslararası politikanın bütün aktörleri bu açıdan belirleyicidir Ruggie uluslararası ilişkilerde epistemolojinin pozitivist bir egemenliğin altında olduğunu vurgulamaktadır; yani nesne ve özne belirgindir bu rasyonel bir ilişkiyle irdelenir. Bu nedenle rejimlerin de, belirli ilkeler doğrultusunda hareket etmesi beklenir. Oysa inşa edilen bir sürecin bu kadar rasyonel ilerlemesi zordur.¹⁷¹ Nitekim neoliberalizmin varsayımsal büyümesi, istikrar ve demokratikleşme getirisi Üçüncü Dünya'da beklenildiği gibi olmamıştır. IMF, Dünya Bankası ve DTÖ örgütü gibi uluslararası organizasyonların eliyle neoliberal ideoloji hükümetlere uygulanmıştır. Global ekonomik entegrasyon, ticaretin, finansın ve yatırımların serbestleşmesini gerektirmiştir. Bunu Thomas 'başka bir alternatif yok' politikası olarak açıklar.¹⁷²

Üçüncü Dünya'nın uluslararası örgütler ile bu örgütlerinin uyguladığı rejimlerin sonuçlarından da etkilendiğini görürüz. 1980'lerden itibaren vurgulanan **küresel yönetim-global governance** büyük ölçüde gerek çok uluslu şirketlerin, gerekse uluslararası örgütlerin en önemli düsturu olmuştur. Bu ilişki, daha fazla serbestlik ve özerklik isteğiyle, birçok alanın serbest piyasa koşullarına açılarak, devlet denetiminden çıkarılmasını, böylece uluslararası kurumların denetimini öngörmüştür. Çevre güvenliğinden, şehir planlamasına, ticaretten, eğitim alanına kadar genişleyen bu yönetişimin sonuçları, büyük ölçüde Dünya yoksul nüfusunun

---

¹⁷⁰ Stephan D. Krasner, **The Structural Conflict - The Third World Against Global Liberalism**, Berkeley, University of California Press, 1985, p. 61-62

¹⁷¹ Friedrich Kratochwil and John Gerard Ruggie; "International organization: a state of the art on an art of the state", **International Organization**, 40, 4, Autumn 1986, p. 766-768.

¹⁷² C. Thomas, **Global Governance, Development and Human Security The Challenge of Poverty and Inequality**, Pluto Press, Kingston, 2000, p.14.

çoğunluğunu oluşturan Üçüncü Dünya halklarını karşı kaşıya kaldıkları yoksullukla daha derinden yüzleştirmiştir.

Caroline Thomas, finans merkezlerinin özelleştirilmesi ve borç sorununa kadar geniş bir yelpazede tanımladığı sorunlardan, en başta IMF merkezli yapısal uyum politikalarını ve borçlarını eleştirir. Sistematik reçetelerin, farklı özellikteki birçok ülkeye uygulandığı bu politikalar, Latin Amerika’da 1990ların başında, aynı on yılın sonunda ise Uzak Doğu’da ciddi krizlere neden olmuştur.¹⁷³ Thomas Üçüncü Dünya, güvenliği tezlerinde devleti, üzerinde yaşadığı halklar açısından insan güvenliğini sağlama da başarısız bulur. Bu ülkelere dayatılan neoliberal politikaların halklar üzerindeki etkisini incelemeye çalışır.

Liberal politikaların uygulanmasında gördüğümüz rejim ve egemenlik sorunu ise, dönem akademisyenlerinden bazılarını yine devlet merkezli açıklamalara itmiştir. Bunun sebebi, Vestfalya sisteminden itibaren, devletleri eşit ve egemen kabul eden, bunu Birleşmiş Milletler’in genel ilkeleriyle yani BM sistemiyle pekiştiren uluslararası toplum algısıdır. Literatürde, bazı devletlerin eşitliği, kurumsal zayıflıkları ya da politik istikrarsızlıkları nedeniyle sorgulanacaktır. Bir sonraki bölümde Üçüncü Dünya’nın diğer ülkeler karşısındaki eşitlik ve egemenlik sorununu irdelemeye çalışacağız.

2.2.2 EGEMENLİK VE EŞİTSİZLİK TEMELLİ YAKLAŞIM

Uluslararası toplumdaki eşitsizlik kavramını genel olarak İngiliz okuluna verdiği referanslarla birleştiren¹⁷⁴ Muhammed Ayoob, Üçüncü Dünya güvenliği kavramını yeni bir perspektifte oluşturmaya çalışmıştır.

Muhammed Ayoob, bir Üçüncü Dünya ülkesinin karmaşıklığının devlet inşası sürecine bakmadan anlaşılamayacağı tezi üzerinden gitmiş; bu süreci de devletin güç

---

¹⁷³ Caroline Thomas, “Where is the Third World Now?”, p. 234

¹⁷⁴ V. Mohammed Ayoob, “Inequality and Theorizing in International Relationp. The Case for Subaltern Realism” **International Studies Review**, Vol: 4, No. 3 (Autumn, 2002), p.29, Cf., M. Ayoob, “The Third World in the System of Stated. Acute Schizophrenia or Growing Pains”, *International Studies Quarterly*, Vol. 33, No. 1, p.68.

kazanması olarak tanımlamıştır. Bu aşamanın 3 farklı yüzü vardır. Birincisi; ulusal kapasiteler açısından güç, ikincisi; politik kapasite açısından güç, üçüncüsü; kurumsal uyumluluk açısından güç. Ayoob bunu Charles Tilly'nin **devlet inşası** tezine bağlamıştır. Ayoob'un Tilly'den aktardığı şekliyle, batı toplumlarında devlet inşasının organize şiddet, olarak da belirttiği niteliği dört aşamada oluşmuştur.

- Savaş yapmak: Düşmanları elemek veya nötralize etmek,
- Devlet inşası: İç düşmanları elemek veya yok etmek,
- Koruma: Unsurların düşmanlarını elemek veya nötralize etmek,
- Çıkartma: Üç aşamadaki araçları elde etmek.

Muhammed Ayoob, Charles Tilly'nin, savaşın devlet inşası için en önemli unsurlardan biri olduğu, tezine milliyetçiliği de eklemiştir; özellikle devlet inşası açısından Alman ve İtalyan Birliklerini örnek göstermiştir; şöyle ki İngiliz milliyetçiliğini İngiliz ulus devletini yaratan ancak bunun içindeki azınlık etno-milliyetçiliğini de tetikleyen bir unsur olarak belirtmiştir.¹⁷⁵

Feodalizmin eksikliğinden oluşan yeni merkezi imparatorluklar, kendi tarihi, hukuki, dilsel, hatta dinsel ortaklıklarını kurarken, aslında bu süreç, önceden belirlenmemiş, çoğu zaman simültane gerçekliklerle biçimlenmiş, koordinasyonsuz, uzun yıllar süren bir devlet inşası modeline dönüşmüştür. Üçüncü Dünya'nın devlet inşası ise bu koordinasyonsuz ve kendiliğinden beliren sürecin hızla ve tepeden inme olarak gerçekleşmesidir. İstikrarsız olan bu süreç, devletlerarası çatışmaları, şiddeti ve güvensizliği körüklemektedir.¹⁷⁶ Kolonizasyon sonrası uygulanması imkânsız idari sistemlerin ülkelere devredilmesi önemli sorunlardan biridir.¹⁷⁷

Ayoob, 1945'den sonra Üçüncü Dünya'nın önemli bir çatışma alanı yarattığını belirtirken; Holsti'ye de referans vererek, bölgesel çatışmaların ve çatışmalara yönelik müdahalelerin, yoğunlukla Üçüncü Dünya kaynaklı olduğunu belirtmiştir. Çatışmaların genel nedenleri kolonyal düzen, yeni bir devletin yaratılması ve rejim meşruiyeti gibi olgulardan kaynaklanmaktadır. Devletler arası çatışmalarla, devam

---

¹⁷⁵ Mohammed Ayoob, **The Third World Security Predicament**, p. 24-25.

¹⁷⁶ **Ibid.**, p. 32.

¹⁷⁷ **Ibid.**, p. 33.

eden benzer süreçler, Üçüncü Dünya ülkelerinin iç politikaları ile de bağlantılıdır. Ayoob, 1971’de Bangladeş’in ayrılışını bahsedilen iki yönlü süreçle açıklamıştır. Pakistan’ın, Bengal kökenli çoğunluğa yönelik tavırları, etnik doku arasında çatışma iç politika ilişkisini tanımlarken; 10 milyon mültecinin Doğu Pakistan’dan Hindistan sınırına dayanması ise devletlerarası çatışmalar boyutunu tanımlamaktadır.¹⁷⁸

Benzer bir analizi özellikle, Üçüncü Dünya devletlerinin neden çok büyük oranda silahlandığı sorusunda bulmak mümkün. Ball, bunun yanıtını ararken aslında yerel iç güvenliğin kapsamını sorgulamaktadır: Her vatandaşın eşit olarak güvenliğini sağlamaya yönelik hedefi olmadığını, savunan yazar, rejim güvenliği ya da elit güvenliği yaklaşımının bu ülkelerde iç güvenliğe yönelik daha doğru bir tanım olduğunu belirtir. Bu açıdan çatışmaların temelinde, elitler arasındaki güç ve ayrıcalıklar mücadelesi ile yöneten elite, azınlıkta kalan elit arasındaki tansiyon olduğu görülür.¹⁷⁹

Soğuk Savaş döneminde, Üçüncü Dünya’nın uyanışı yumuşama dönemine denk gelir. Bunun nedeni iki kutuplu Dünya’nın blok içi aktörlerinin Üçüncü Dünya’nın çatışmalarına katılarak, bu çatışmaları kronik hale getirmeleridir. Örneğin Angola ve Mozambik’teki çatışmalar iki süper gücün çatışmasına dönüşmüştür. Afganistan ve Vietnam örnekleri hariç, bir tarafın direkt askeri müdahaleyle duruma dahil olması, diğerinin de temsilcileriyle çatışmaları yönlendirmesini ve Moskova Washington arasında sıcak çatışma olmadan yaşanmasını sağlamıştır. Bu dönemin nükleer polarizasyonu içinde Dünya, hem stratejik, hem merkez çevre ilişkisi ile de ayrılmış ve bunun Üçüncü Dünya için önemli sonuçları olmuştur.¹⁸⁰

Ayoob, Soğuk Savaş dönemi ABD ve ittifak ülkelerinin Doğu Bloku ülkeleriyle olan ilişkisinde global güç dengesinin abartıldığını, ABD’nin nükleer denge konusunda büyük ölçüde takıntılı bir tehdit olarak Sovyetleri gördüğünü, Soğuk Savaş sonrası ise bu iki merkezli yapının ABD lehine çöktüğünü belirtmiştir.

---

¹⁷⁸ **Ibid.**, p. 50.

¹⁷⁹ Nicole Ball, “Demilitarizing The Third World”, **World Security Challenges for a New Century**, Ed. by, Micheal T Klare-Daniel Thomas, St Martin’s Press, New York, 1995, p. 219.

¹⁸⁰ Ayoob, **The Third World Security Predicament**, p.94-95.

Üstelik Sovyet sonrası Rusya'nın nükleer askeri gücünü artırması önemlidir.¹⁸¹ Üçüncü Dünya'nın çatışmalarının altında önemli ölçüde ekonomik yatırım anlayışları yatmakta, özellikle askeri teknoloji ithalatı 1970'lerin İran'ı gibi birçok ülkenin gelişiminde bir ilerleme amacı olarak görülmektedir. Soğuk Savaş sonrası çok merkezli ortamında bu ideolojiler değişse de çatışmaların yoğunluğu dağılmakla birlikte bir yandan da çoğalmaktadır.

Ball, 1990'ların Dünya politikasında daha olumlu gelişmelere de vurgu yapar. Bu açıdan Ayoob'dan daha iyimser olduğunu söyleyebiliriz. Demokratikleşme, çatışma çözümü, saldırmazlık, otoriterizme karşı inisiyatifi ele alma, askeri ittifaklar, savaş ve çok boyutlu müdahale uluslararası anlamda kabul edilen davranış kalıplarını doğurmuştur. Doğu Bloğundaki demokratikleşme örneğinin Malawi, Zaire, Zambiya ve Tayland gibi ülkeleri farklı olarak etkilemiştir.¹⁸²

Ayoob ise her ne olursa olsun etnik milliyetçiliğe, uluslararası toplumun sağladığı meşruiyet ile başarısız devletlerin oluşumu; bu iki fenomenin doğrudan Soğuk Savaş sonrası çatışmalarıyla ilişkilendirilmesini Dünya politikası açısından vurgulamaktadır.¹⁸³

2.23 BAŞARISIZ DEVLETEN HAYDUT DEVLETE – YENİ TANIMLAR, YENİ ELEŞTİRİLER

Başarısız devletler kavramı, 11 Eylül 2001 ABD'ye yönelik saldırılardan sonra, gelişmişlik düzeyi yüksek batılı ülkeler için, yeni tehdit alanını belirlemek amaçlı kullanılmıştır. Genellikle devlet liderleri tarafından söylem olarak sıkça dile getirilen **agresif devlet veya başarısız devlet** tanımları, bir bakıma doğrudan teröre destek veren, terör örgütlerine ideolojik olarak yakın ya da otoriter yönetimler olarak görülmektedir.

Kavramın tanımlanmasındaki sorun, çoğunluğundan önceki bölümlerde söz ettiğimiz, Üçüncü Dünya ülkelerinden oluşması; birbirinden bağımsız

---

¹⁸¹ *Ibid.*, p.117.

¹⁸² Nicole Ball, *op. cit.*, p. 229.

¹⁸³ Ayoob, *The Third World Security Predicament*, p.117.

sosyoekonomik, tarihsel, kültürel dilsel ve dinsel köklere sahip ülkelerin, tek bir özellik bağlamında değerlendirilmesidir. Üstelik devletlerin başarısızlık ölçütünü hangi parametrelerle belirleyip ölçebileceğimiz konusunda da ciddi tartışmalar yürümektedir.

Başarısız devletlerin başarısız yönleri ne açıdan belirlenebilir? Düşük gayri safi milli hasıla, toplumsal gelir dağılımındaki adaletsizlik, politik elitlerin hükümrancılığının yüksekliği, insan hakları ihlalleri, dilsel, etnik, dinsel ve cinsiyet üzerinden ayrımcılığın yoğunlaşması, ifade, politik katılım ve basın özgürlüğünün kısıtlanması aklımıza gelen başarısızlık kriterlerinden bazılarıdır. Bunun yanında çocuk hakları, göçmen politikaları, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, yoksulluğun engellenmesi yine öncelikli devletlerin toplumlarına sorumlu oldukları alanlar olarak değerlendirilir. Bu kriterlere bakıldığında ortaya çıkan önemli sorun, klasik liberal ekonomik değerlerle, özellikle, GSMH verileri ve sadece bu değerlerin büyümesiyle tanımlanan gelişme ve kalkınma yaklaşımları, özellikle yoksulluğu ve diğer değerlendirilen ekonomik, siyasi ve hukuksal gelişmeleri tanımlamada sorunludur.

2005'den itibaren FSI Failed State Index- Başarısız Devletler Endeksi olarak Foreign Policy dergisinde yayınlanan verilerden, Tall'ın seçtiği genel özellikler şunlardır.

- Nüfus yoğunluğundan kaynaklanan baskılar
- Güncel ve tarihsel eşitsizliklerden mağdur toplumsal grupların etkisi
- Beyin göçü
- Kurumsallaşmış politik dışlama
- Gayrisafi milli hasılda düşüş
- Özel milis ve gerillaların ortaya çıkması
- Etnik gruplar için yüksek yoksulluk oranları
- İnsan hakları ihlalleri
- Yönetici elite bölünme¹⁸⁴

---

¹⁸⁴ Charles T.Call, "The Fallacy of the 'Failed State'", **Third World Quarterly**, Vol: 29, No. 8, 2008, p.1495

Bu belirlenimleri ile Tall, hem kavrama, hem de düzenlenen endekse eleştiri getirir. Birincisi, farklı devletlerin bu sorunlardan bazılarında sahip olmalarına, bazılarında gelişme veya farklılık göstermelerine rağmen, sadece bir düzlemde, **başarısız devletler** olarak nitelenir. İkincisi bu kriterlerle değerlendirilen başarısız devletlere yönelik reçetelenen farklı ve biçimlenmiş politikaların, Batılı güçlerin çıkarlarına hizmet edeceği kaygısıdır. Bu reçeteler düzen ve istikrar varsayımı ile uygulanırken, batılı devletlerin uluslararası güvenliğe yönelik endişeleri daha ön plandadır.¹⁸⁵

Burada yeşeren asıl soru; “amaç tedavi midir yoksa Batılı devletlerin homojen olmayan kaygılarına yönelik yeni çatışma alanları mı doğrulamaktadır?” Üstelik endekste belirlenen sorunların bazılarının, Batılı ülkeleri takip eden bağımlı ekonomilerde ve siyasetlerde yaşanan sıkıntılar olduğu gözden kaçmamaktadır. Bugün Kosova gibi doğrudan Batılı ülkelerin gözetimindeki yeni ülkelerde, başarısız devletler altında adı geçmese de belirtilen benzer sorunları görebilmekteyiz. Üstelik yoksulluğun Gayri milli hasıladaki düşmeyle açıklandığı parametrelerde, insani gelişme indeksinde¹⁸⁶ çok daha öncelikli yer alan başarısız ülkeleri tespit edebiliriz. Bir başka yönüyle, Failed States endeksinde tehlike sınırında gösterilen Türkiye’nin başarısız ülkeler arasında 104. sırada, 35. sırada olan İran’dan daha az tehlikede olduğu varsayılabilir; oysa 2011 insani gelişme endeksi raporunda İran 88. sırada Türkiye 92. sırada gösterilmektedir.¹⁸⁷ Farklı endeksler arasında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı’nın İnsani Yaşam Endeksinin, birçok parametreyi yıllık raporlarında ve tanıtımlarında yeniden açıkladığını, hangi ülkelerin verilerin sağlıklı

---

¹⁸⁵ *Ibid.*, p.1496

¹⁸⁶ 2010 İnsani Gelişme Endeksi Basın Açıklaması ve www.hdr.undp.org, 2010 yılı raporu İnsani Gelişme Endeksi ek olarak üç yeni indeks içermektedir. Eşitsizliğe uyarlanan İnsani Gelişme Endeksi, Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi ve Çok Boyutlu Yoksulluk endeksi. Bu indekte GSMH belirlemede sıkıntı olan ülkelere Küba listeye giremezken, başarısız devletler endeksinde 86. sırada yer alan Küba, tehlike sınırında gösterilmektedir.

¹⁸⁷ Endekslerde karşılaştırma için V., The Failed State Index 2011 Interactive Map and Rankings - **Foreign Policy Magazine**, (Çevrimiçi)

http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/06/17/2011_failed_states_index_interactive_map_and_rankings

Cf. Key to HDI countries and ranks, 2011, **Human development statistical annex, Human Development Report 2011, Sustainability and Equity: A Better Future for All**, UNDP, Palgrave Macmillan 2011, New York, p. 126

elde edilmesi açısından listeye alındığını, ya da değerlendirme dışı tutulduğunu görmek mümkündür. Buna karşın, bu endekste hata payları her zaman göz önünde tutulmaktadır. **Başarısızlık** gibi öznel bir değer, ülkelere nasıl uygulanacağı soruludur. Batı devletlerinin kıyaslanma için veri alınması durumunda, bu ülkelerin her birinin homojen olarak değerlendirilmesi söz konusudur. Örneğin Avrupa'daki herhangi İskandinav ülkesi ile ABD'nin verileri arasında farklılık vardır, ayrıca birçok gelişmişlik düzeyi yüksek değerlendirilen batı devleti, kendi içlerinde belirtilen her kriteri değerlendirmekten yoksundur.

Devletlerin tıpkı modernleşme standartlarında nitelenmesi gibi, başarılı ve başarısız olarak da sınıflanması, belirttiğimiz örneklendirme sorunu açısından epey sıkıntı doğurmaktadır. Devletlerin nasıl sınıflandığı üzerindeki belirsizlik, devletin egemenlik tanımı ve devletin inşası üzerinden analizlere doğru evrilir.

1945 sonrası oluşan uluslararası toplum yaklaşımı, kendi içişlerinde meşru ve egemen, uluslararası düzene karşı da sorumlu olarak devletleri tanımlar. Buradaki devletin rolü, uluslararası örgütlerin de bu yapıda, devletlerin belirleyiciliğinde kurumsallaşmasına neden olur. Kurumsal yapılarındaki farklılık, ayrı kurumsal hedefleri, çatışma sırasında ve çatışma sonrasındaki davranışlarında sonuç getirmeyen bürokratik deneyimlere yol açar.¹⁸⁸

Başarısız devlet değerlendirmesinin, modernleşme teorilerinde olduğu gibi eleştiriye uğramasının sebebi Batı devletlerinin dominant özelliklerinin aynılarını kabul etmeleridir. Call bu değerlendirmeyi, Batı devletlerinin paternalistik eğilimi olarak tanımlar. Bu batı devletlerinin batılı standartlarda, zayıf olarak değerlendirilen devletlere model olmasıdır. Hatta bazı durumlarda, ulus devletlerin modern sistemdeki tıkanmaları bile başarısız **devletlere** havale edilir. Burada yeniden bir batılı devletin de nasıl inşa edildiği noktası gündeme gelir. Batı ülkelerinin kolonyal geçmişlerinin imparatorluktan ulus devlete geçişte, devletin, uluslararası toplumdaki rollerinin inşası yönünden büyük etkisi vardır. Bu özellikle başarısız devlet nitelenmesinde, kavramın altında betimlenen birçok toplumun, yönetim düzeyinde

---

¹⁸⁸ Ashraf Ghani- Clare Lockhart, **Fixing Failed States-A Framework for Rebuilding a Fractured World**, New York, Oxford University Press, 2008, p. 10

yaşadığı kırılma ve yetersizliğinin, sömür ilişkisi içinde değerlendirilmediğini gösterir. Kuşkusuz belirtilen sosyal grupların, yoksul ve savaş sonrası yıkıma uğramış devletlerin halklarının, kendi seçimleri üzerinde sorumlulukları vardır; ancak bunun böyle olması, Batı Kolonyal güçlerinin etkisini yadsımayı gerektirmez. Böyle bir yaklaşım, eksik değerlendirme yaratır.¹⁸⁹

---

¹⁸⁹ Charles T.Call, **op. cit.**, p.1499-1500

3. GÜVENLİK PERSPEKTİFİNDE İNSANİ MÜDAHALE

Modern uluslararası ilişkilerin ve dolayısıyla güvenlik çalışmalarının, klasik teorilerin perspektifinden bakıldığında, en önemli sorularından biri, devletlerin savaş ve barış arasındaki dengeyi nasıl kuracaklarıdır? Sadece uluslararası politik teoride değil, uluslararası hukuk alanında da, liberal düşünürler, tarihsel olarak savaşı hep kendine bir sorun olarak görmüş, bu yüzden de inceleme alanını savaş ve barış olgusu üzerine kurgulamışlardır. Uluslararası politikanın felsefi altyapısıyla, devletlerin üst hukukunun, savaş ve barışta nasıl düzenleneceği hatta savaşın bu yolla nasıl yok edileceği, idealist bir hedef olsa da, hala tartışılmakta, bu yönde düşünsel üretim gelişmektedir.

Realizm ve liberalizm gibi rasyonel kuramlarda, devletin akılcı ve otonom kararlarını, çoğu kez doğrudan devletin bekası ve güvenliği için, üzerinde yaşayan birey ve toplumların üstünde bir analizle ele aldığını ilk bölümde ifade etmiştik. Buna karşın tarih, savaşın yıkıcılığının artmasıyla, insan haklarını (kolektif haklar, bireysel haklar tanımıyla), Dünya politikasının ve uluslararası hukukun düzenlediği bir alan olarak karşımıza çıkarır.

Politik liberalizmin ve Aydınlanmanın en önemli kuramcılarında Kant, kuşkusuz yukarıda sözü geçen soruyu soran başlıca düşünürlerindedir. 21. Yüzyıla, ideal bir Dünya sisteminin aralarında savaşmayacağı ve barışı, Dünya var oldukça sağlayabileceği, fikrini miras bırakır. Bu sistemin ilkeleri, Kant'ın, Ebedi Barış eserinde belirtilir. Burada vurgulanan vazgeçilmez ilkelerden biri, **devletlerin birbirlerinin iç işlerine müdahale etmemesi gerektiği** tezidir. Kant, bir ülkenin devrimle birlikte ikiye bölünmesi durumunda bir tarafın desteklenmesini ise müdahale olarak algılamaktadır; nitekim bu durumda ülke **state of anarchy** yani anarşi-kaos içindedir. Buna karşın iç kargaşa anarşi boyutuna gelmediği sürece her türlü dış güç kullanımı, bağımsız bir devletin haklarının ihlalidir.¹⁹⁰

Konu, devletlerin ebedi barışı sağlayacak bir sisteme doğru evrileceği fikri olunca, Kant'ın, ardılı çağlardaki uluslararası ilişkiler düşüncesini etkilemesi

---

¹⁹⁰ Immanuel Kant, **Perpetual Peace**, New York, US Library Association, 1932, p.18

kaçınılmazdır. Taraflar liberal, sivil haklar altında yaşadığı müddetçe, ebedi barışı sağlayabilecek ortam da yaratılacaktır. Liberal demokratik kuralların oluşması ulus devletten başlar, uluslararası hukukun inşasına yönelir.¹⁹¹ Çalışmamızın birinci bölümünde rasyonel seçim teorileri altında değerlendirdiğimiz, demokratik barış teorisi de Kant'ın bu söyleminden özellikle etkilenecektir.¹⁹² Kant'ın burada vurguladığı devletlerin, doğal hal durumunun savaşıcı olduğudur. Devletlerin birbiri arasındaki ilişkisi doğası gereği çatışmalıdır. Devler sivil ve kozmopoliti bir sistemin içinde dahi olsalar, belirli kurallar bütünüyle kendilerini sınırlasalar dahi, bu çatışmacı öze her an dönebilirler. Kant'a göre, bu nedenle savaş durumun her an ortaya çıkabilir ve önlem alınması gerekir. Bu önlemlerden birincil olanı, sivil haklardan oluşan cumhuriyetçi bir anayasanın gerekliliğidir. Sosyal sözleşmenin gereği de budur. Bu anayasa, bütün sivil anayasaların temeline uymak zorundadır. Haklar bütününi temsil eden bu anayasada, devletlerin de uyacağı ideal bir hukuk sistemi gereklidir. Bu sistem ebedi barışa gidecek tek yoldur.¹⁹³

Liberalizm, bu değerlerin olmadığı diğer yapıları, yani batı merkezli demokratik parlamentarizm anlayışının yerleşmediği veya bu süreci sancılı olarak kabul eden ülkeleri, devletlerin eşitlik sistemi içinde, bir bakıma dışlamaktadır. Bu noktada inşa edilen rasyonalitede, halkların bu yapılar içinde yaşadıkları olumsuzlukları bertaraf etmek için, **insani** ya da **haklı** prensiplerle dış müdahale fikrine sıcak bakılacaktır.

İnsani müdahalenin son derece tartışmalı ancak genel anlamda ortaklaşan yalın tanımına bakarsak: **Geniş çaplı insan hakları ihlallerini bitirmek ve genişleyen insani zararı önlemek adına, bir devletin içişlerine silahlı güçle ve cebren müdahale edilmesidir.**

İnsani müdahalenin en temel tartışma noktası; uluslararası sistem yaklaşımının genel olarak kabul ettiği içişlerine müdahalesizlik düsturunun, özellikle

---

¹⁹¹ *Ibid.*,p. 23

¹⁹² Bu tez için özellikle V., Nicholas Rengger, "On the Just War Tradition in the Twenty-first Century", *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol: 78, No. 2, Apr., 2002, p. 357

¹⁹³ Kant, *op. cit.*, p. 24-25

uluslararası hukukta da güvenceye alınması ve bunun Soğuk Savaş sonrası yaşanan uluslararası krizlere uyumlaştırılmasının zorluğudur. Ana tartışma yasallık ve meşruiyet üzerinden yürümektedir.

3.1 20.YÜZYILDA GELİŞEN İNSAN HAKLARI REJİMİ - İNSANİ PRENSİPLER, İNSANİ MÜDAHALEYE TARİHSEL BAKIŞ

Birinci Dünya Savaşı sonrası, belki de haklı savaşın insan haklarıyla dönüşmesinin nedeni bir önceki bölümde sözünü ettiğimiz, liberalleşme ve demokratikleşme ideali olmuştur. Hem gerçekçi hem de Marksist ve eleştirel kuramcılar tarafından eleştiriye uğrayan bu yaklaşım, bize insan hakları literatüründeki gelişmelerle güvenlik sorunları arasındaki ilişki açısından, çok önemli ipuçları vermektedir.

Özellikle Rengger, İkinci Dünya Savaşındaki Nürnberg ve Japon mahkemelerini, BM insan hakları konvansiyonunu, BM Şartı'nı devletlerin egemenliğine yönelik ilk önemli meydana okuma olarak görmektedir. En azından savaşı sınırlandırması, ile hangi şartlarda devletin güç kullanımını belirleyeceği yönünde devletleri sınırlar.¹⁹⁴

Ancak insani müdahalenin hukuksal tanımı, 1970'lerle birlikte insani yardım prensiplerinin İngilizce terimiyle, yeni **humanitarianism**'in, oluşmasıyla ortaya çıkar. Kuşkusuz **Humanitarianism** -insani prensipler, yardım, tarafsız örgütlerin yiyecek, sağlık, temel hijyen, su, ekonomik alan, iş ve benzeri bütün insani amaçlarla, çatışmalı veya çatışma sonrası alanlarda uyguladıkları politikaları barındırır. Tanım gereği insani ilkelerin uygulanmasında yönelik bu süreç, devletlerin egemenlik sınırları içinde belirlenmiştir. Ancak devletin üzerinde yaşayan topraklardaki insanların bir kısmına sistematik olarak hak ihlalinde bulunması

---

¹⁹⁴ Nicholas Rengger, *op. cit.*, p. 358

durumunda, **insani yardım ilkeleri çerçevesinde bu ülkenin halklarına insani yardımı ulaştırmak, hatta hak ihlallerini durdurmak için yine devletlerarası kuvvetlerden oluşan askeri yapılarla cebir kullanılması**, insani müdahalenin tanımını oluşturmuştur. Bu tip askeri müdahalelerin hukuksal ve politik kökeni, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren değerlendirilmektedir. Kuşkusuz buradaki temel sorun müdahale hakkını doğuracak durumun hangi ilkeler, prensipler ve sınırlarla belirleneceğidir ki, uluslararası örgütler tarihi içinde gerçekleşen iki prensip, bu alanda bize ışık tutar. Bu müdahalelerin haklı sebepleri- yani meşruiyet nedenleri üzerinden gelişen **devletin egemenliğinin insani nedenlerle sınırlanması prensibi** ve askeri müdahalelerden daha geniş araçları da içinde barındıran **koruma sorumluluğu** prensibi. Bu iki prensip birbirinin aynı gibi görülse de aslında kapsamları tarihsel olarak genişleyen, işte bu nedenle gittikçe daha fazla yeni alt prensipler ortaya çıkaran yaklaşımlardır. Tam da bu sebeple, birçok kuramcıya göre Haklı **Savaş** kavramında ortaya çıkan, büyüyen değişen, şekillenen, ama modern örgütsel ve uluslararası hukuk sisteminde '**Koruma Sorumluluğu**' altında cebren bir araç olarak tanımlanan insani müdahale kavramı bu iki prensip çerçevesinde tartışılmaktadır; tam da bu nedenle bir sonraki bölümde insan hakları rejimi ve prensipleri üzerinden irdelenecektir.

3.1.1 İNSANİ MÜDAHALENİN TARİHSEL KÖKENLERİ VE İNSANİ YARDIM İLKELERİ

İnsani müdahalenin tarihsel kökenlerine bakmak, devletlerin güvenlik perspektifinde değerlendirdikleri, müdahale anlayışına bakmaktan geçer. İnsani nedenler, barış ve güvenlik ilkeleri, özgürleşme adımları ve savaşın etiğinin oluşması fikri, modern anlamda insan hakları rejiminin kökenini de oluşturacaktır. Bir ülkenin, ya da ülkeler topluluğunun, diğer ülkelerin içişlerine cebren müdahalesi çok eski olmakla birlikte, Westphalia sistemi içinde oluşan uluslararası politikada tanımlanan egemenlik hakları, bu müdahaleleri kısıtlamaya çalışır. Din savaşları üzerinden şekillenen bir yüzyılın sonunda oluşacak yeni yeni uluslararası politika, devletlerin sınırlarını, kurallarını çizip tartışmaya başlasa da, ülkelerin birbirlerine uyguladıkları müdahaleler devam edecektir. Bu müdahalelerin meşru zeminlerde olup olmadığı ise

uluslararası politik teoriler için her şekilde bir tartışma alanı oluşturacaktır. Haklı savaş literatürü, bu meşruiyet tartışmasında, kısaca değineceğimiz önemli bir referans alanıdır

Haklı savaşı, doğrudan insani müdahalelerle ilişkilendirmek gerek yöntem açısından gerekse tarihi nedenlerdeki farklılıklar açısından sorunludur; ancak haklı savaş, bir ülkenin egemenliğine yönelik meşru sebep arayışı açısından, insani amaçlı müdahalelerin kökenlerini tarihte arayan akademisyenlerin referans verdikleri bir olgudur. Bu nedenle Haklı savaşın, tarihsel olarak iki önemli unsurunu tespit edebiliriz. Birincisi; savaşın haklı nedenlere dayanması, ikincisi; doğru amaç için gücün kullanılmasıdır.

Günümüzde haklı savaşın insani müdahale olgusuna etkisi, üç noktada tespit edilebilir:

- Dünya politikasında ve hukukunda kabul edilen, bazı değerlerin yok olmasındansa güç kullanımının gerekli görülmesi,
- Güç kullanımında meşrulaştırmanın ve-veya kısıtlamanın istendiğinde zorunlu olabilmesi,
- Ahlaki olarak güç kullanımının meşru görülmesi gerektiği durumlarında, modern savaş ile haklı savaş arasında bir ilişki kurulabilmesidir.¹⁹⁵

Haklı Savaş üzerine üretilen eserlerde ortak nokta savaşın kötü olduğudur. Buna karşın, realist paradigmanın yardımıyla günümüze kadar yürüten savaş algısında ortaya çıkan sonuç haklı savaşın pragmatik bir ödün olduğudur.¹⁹⁶

Haklı savaş geleneğinin uluslararası hukuk boyutunda üç temelde ilişkilendirilebilir. Jus ad bellum, jus in bello ve jus post bellum. Bu açıdan ilk öznenin doğruluğu haklı yetkidir. Gücün haklı kişilerce, meşru yetkilerle kullanılması Aquinalı Thomas'ın ve St. Augustine vurguladığı önemli ilkelerdir.

¹⁹⁵ Haldun Yalçınkaya, **Savaş-Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, Ankara, İmge Kitabevi, Ocak 2008, p.110.

¹⁹⁶ David Wetham, "The Just War Tradition: A Pragmatic Compromise", (ed) David Wetham, **Ethics, Law, and Military Operations**, London, Palgrave Macmillan, 2011, p. 66-68.

Nitekim bugünün insani müdahalesiyle ilişkilendirmek açısından Aquinas ile Agustine devleti, bireylerin kaosundan çıkartacak ortak iyilik olarak değerlendirirler. Devlet, politik topluluğu ifade eder.

Vitoria uluslararası hukukun gerçekçi etkisini ortaya çıkaran ilk düşünür olarak, haklı savaşın egemen devletler için gerçek olmadığını, haklı nedenlerle savaşın olamayacağını savunur. Uluslararası hukukun kolonyalizmi meşrulaştırıcı bir araç olarak işleme Vitoria'yı, bir teolog ve düşünür olarak döneminin filozoflarından ayırır.¹⁹⁷ Modern insani müdahalenin yeni akademisyenlerinden Hehir ise, uluslararası hukuk ve hegemonya ilişkisini bu yönüyle inceler. Devletin egemenliğini meşrulaştıran o günkü değerlerin, Tanrı veya devlet gibi, bugün, devletin egemenliği üzerinden şekillenen yeni insan hakları olduğunu söyler.¹⁹⁸ Tüm bu nedenlerle, normatif tezlerde daha sıklıkla göreceğimiz, sivil toplum ve uluslararası toplumun insan haklarında uzlaşması tezi, bu bakışlar ışığında değerlendirilebilir.

Savaşın etiği sorunsalında şekillenen müdahalesizlik, 1648 Westphalia sürecinin önemli bir uzantısıdır. Burada **devletlerin içişlerine müdahale etmeme** düsturu, dönem dönem güç dengesinin bir ülkenin lehine gelişmesi sonucu, kesintiye uğramıştır. Koalisyonların uluslararası anlamda oluşması ve müdahale hakkının uluslararası hukukta somutlaşması, bazı kuramcılara göre 19. yüzyılda bazı kuramcılara göre ise kolonyalizm literatürüyle birlikte doğmuştur. Uluslararası Hukukta Üçüncü Dünya yaklaşımları içerisinde yer alan Anghie, Haklı Savaş üzerine Grotius'un söylemlerinden daha eski olarak Vitoria'nın eserlerini örnek gösterir.¹⁹⁹ Francisco de Vitoria'nın devletlerin egemenliğine karşı insanların doğuştan hakları olduğu tezi, büyük ölçüde İspanya İmparatorluğu'nun sömürgeleri üzerinden değerlendirilir. Buradaki devletin egemenliği ile insan haklarının çelişebileceği vurgusu, düşünsel olarak ilktir. İnsan haklarının 19. ve 20. Yüzyıllardaki uluslararası

---

¹⁹⁷ Antony Anghie, **Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law**, New York, Cambridge University Press, 2004, p. 15.

¹⁹⁸ Aidan Hehir; **Humanitarian Intervention After Kosovo, Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society**, London, Palgrave Macmillan, 2008, p. 90-91.

¹⁹⁹ Antony Anghie, **op.cit.**, p. 15-16.

hukuk yorumu, yine devlet egemenliğini tamamlayıcı şekilde olacaktır.²⁰⁰ Şöyle ki, insan haklarına karşın, **devletin içişlerine müdahalesizlik** ilkesi, 20.yüzyılın sonuna değin pek tartışılmamıştır.

Uluslararası politika literatüründe, İnsani yardım ilkeleri ile insani müdahalenin birbirine koşut kavramlar olarak ele alınmasının nedeni, insani müdahalelerin 1990'dan sonra uluslararası hukuk çerçevesinde tanımlanmasına gerek duyulmasıdır. BM altındaki insan hakları rejimi içinde ve tarihsel kökenlerinde değerlendirdiğimizde insani müdahaleler iki boyutlu şekillenir, bunlar:

- İnsani nedenlerle gerçekleşen askeri müdahaleler
- Maddi ve kamusal desteği arkasında barındıran insani eylem yani yardım politikalarıdır.

Barnett ve Weiss, insani yardım ve müdahale üzerinde yazdıkları 'İnsani Prensiplerin sınanması' isimli eserlerinde, 19. yüzyıldan Soğuk savaşa kadar olan süreci **doğum** ve **büyüme** olarak değerlendirmişlerdir.²⁰¹ Bu dönemde insani müdahalenin ilk örneklerini, Osmanlı Devletine yönelik yapılan müdahalelerde aramışlardır. 1815 Barış Süreci içinde Viyana Kongresi sonrasında oluşturulan Trappau ve Laibach antlaşmalarında yine bu müdahale anlayışı görülmüş, eğer bir devrim tehlikesi varsa, büyük güçler, bir diğer devlete müdahale edebilir; ilkesi, İspanya'daki 1820 ayaklanması dolayısıyla, uluslararası hukuka yansımıştır.²⁰² Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarına bir müdahale ile özellikle Rusya'nın, Yunan Ayaklanmasının ortamını hazırlaması ve İngilizlerin bu müdahaleye destek vermesi önemlidir. Weiss İnsani Müdahale üstüne yazdığı son çalışmasında bu müdahalelerin yoğun olarak Osmanlı topraklarında uygulandığını, 1860-61 Suriye

---

²⁰⁰ Gustavo Gozzi, "History of International Law and Western Civilization", **International Community Law Review**, 9, 2007, pp. 356-357.

²⁰¹ Micheal Barnett, Thomas G. Weiss, **Humanitarianism Contested-Where angels fear to tread**, Oxon, Routledge, 2011, pp.35-46. V.19. Yüzyıldan 2. Dünya Savaşı sonuna kadar olan tarihsel dönemi işledikleri bu bölümde yazarlar, sömürgecilikten topyekün savaş dönemine kadar sürecek insani temelle meşrulaştırdıkları devlet müdahalelerini, insani amaçla kurulan devletlerarası kuruluşları incelemişlerdir.

²⁰² Bu konuda V. Norman Rich, **Great Power Diplomacy: 1814-1914**, New York, MacGraw Hill, 1992. Özellikle Doğu Sorunu üzerindeki incelemesi bu dönem müdahalelerinin ağırlığının Osmanlı Toprakları üzerinde olduğuna dikkat çekmektedir.

işgalinin insani nedenlerle oluşan en ilginç örneklerden biri olduğunu söyler. Dört haftalık bir süre içerisinde 11.000 Marunî Hristiyan'ın öldürüldüğünü, 100.000'den fazla kişinin yerlerinden edildiği iç kargaşada, 12000 kişilik Avrupa gücünün müdahalesi olduğu iddia edilmektedir.²⁰³

Osmanlı Suriye'sinde 1860 olaylarının Arapçılık üzerindeki etkisini inceleyen Baktıaya, çıkan iç savaşı bu dönemdeki özellikle dışardan baskıyla yapılmış reform hareketlerinin Müslüman'lar üzerindeki memnuniyetsizliği ile açıklar.

“1860'da Cebel-i Lübnan'da Dürzilerin Hristiyan köylerine saldırılarıyla başlayan olaylar, bir süre sonra Şam meydanlarına sıçradı ve sonuçta binlerce Hristiyan katledildi. Avrupa konsoloslukları ateşe verildi. Hollanda Konsolosunun da öldüğü bu olayların Suriye'ye Avrupalı devletlerin müdahalesi sonucunu doğuracağını bilen Osmanlı hükümeti, çabuk davranarak katliamın sorumlularını cezalandırdı ve son derece sert tedbirler aldı. Ancak Fuat Paşa eliyle alınan bu tedbirler Avrupa devletlerini engellemeye yetmedi. Tuna Prenslükleri, Sırbistan, Sisam gibi özerk bölge örneklerini çoğaltmamaya, var olanları da yeniden merkeze bağlamaya çalışan Osmanlı Devleti, Lübnan'da da benzeri bir tecrübeyi yaşamak durumunda kaldı. Fransa Lübnan'a asker çıkarttı ve bu askerler yaklaşık bir yıl Lübnan'da kaldılar. Hristiyanlığın güvenliğini sağlayacak bir çözüm üretmek üzere Avrupa temsilcilerinin katılımıyla 1861'de İstanbul'da bir konferans düzenlendi. Konferansın sonucunda Lübnan'da yeni bir düzenleme yapıldı ve Lübnan Mutasarrıflığı kuruldu.²⁰⁴

Bu açıdan Weiss'in Suriye üzerinden aktardığı tartışma, insani müdahalenin bu dönemlerde kurumsallaşması yönündedir. Nitekim Baktıaya daha öncesindeki, 1858'deki Cidde olaylarında da İngiltere ve Fransız Birlikleri şehri bombalamış, doğrudan Osmanlı Devlet egemenliğini ihlal etmişlerdir. Weiss uluslararası hukuk alanında bunun bir teamül oluşturmadığını söylerken²⁰⁵, Baktıaya bu müdahaleyle

²⁰³ Thomas G. Weiss, **Humanitarian Intervention**, Cambridge, Polity Press, Second Edition, 2012, p. 36.

²⁰⁴ Adil Baktıaya, **Osmanlı Suriyesi'nde Arapçılığın Doğuşu – Sosyo-Ekonomik Değişim ve Siyasi Düşünce**, İstanbul, Bengi Yayınları, 2009, p.194-195

²⁰⁵ Thomas G. Weiss, **op. cit.**, p. 37.

1856'daki Paris Konferansı'nda alınan kararların ihlal edildiğini ve Osmanlı Devletinin önlem alınmasının beklenmediğini belirtmektedir.²⁰⁶

Kissinger ise, Osmanlıya müdahale sürecini, Wilson'cu pratiğin daha önceden ABD politikasında daha çekinceli olarak uygulandığı, tezine dayanarak açıklar. Aslında buradaki açık vurgu, klasik liberalizmin müdahale algısına yaptığı doğrudan etki üzerinedir. İlerde, teorik kapsamda realist paradigma içerisinde daha detayıyla inceleyeceğimiz Kissinger'ın müdahale hakkında düşünceleri, 19. Yüzyıldaki örneklerin irdelenmesi bakımından son derece önemlidir:

Kissinger, ABD'nin dış politikası üzerinden açıkladığı bu süreci, ABD'nin evrensel misyonuyla ilişkilendirir. Yunan Ayaklanmasına yönelik ABD tutumunun, müdahale edip etmeme konusunda önemli bir ikilem olduğunu belirtir. Özellikle dönemin Dışişleri Bakanı John Quincy Adams'ın söylemini örnek gösterir. Özgürlük ve bağımsızlık adına Yunan Ayaklanmasına her türlü desteği vereceğini belirten Adams, aksi şekilde davranarak müdahaleye desteğini kıtasında kalarak sınırlamıştır. Bu tutum iki yıl sonra Başkan Monroe'nun açıkladığı doktrinle son derece tutarlıdır. Amerika kıtasında, Avrupa imparatorluklarının müdahalesini istememiştir.²⁰⁷

Müdahale etik ve güç dengesi ilişkisini, Birinci Dünya Savaşı öncesi oluşan ittifaklar sistemini, **Avrupa dengesinin bozuluşu** üzerinden değerlendiren Kissinger, 1. Dünya Savaşı sonrasında, yeni güçlerin oluşma sürecinde, iki savaş arası dönemde; önemli analizler yapmıştır. Bu bağlamda Kissinger, güç dengesinin uluslararası sistemde temel oluşumunu üç aşamada belirtir:

1) Her ülke, güç dengesinin sağlanmasında, ittifak kurmak konusunda kendini serbest hissetmelidir.

2) Değişmez ittifakların varlığına rağmen dengeyi sağlayan devletin, mevcut koalisyonlarının hiçbirinin üstünlük elde edememesinin, sağlanmasıdır.

---

²⁰⁶ Adil Baktıaya, **op. cit.**, p.194, V.51 no'lu dipnot özellikle önemlidir.

²⁰⁷ Henry Kissinger, **Amerika'nın Dış Politika'ya İhtiyacı Var mı?**, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, 2002, p. 217.

3) Dengeyi sağlayacak devlet yoksa, taviz ve ittifaklarla değişiklik yapılarak dengenin yeniden sağlanması önemlidir.²⁰⁸

1. Dünya Savaşı'nda kimlik ve güç dengesi üzerinden biçimlenen müdahale anlayışı, özellikle Wilson ilkeleriyle birlikte savaşın etik kurallarının, ABD tarafından tüm kıta Avrupası'na dayatılmasıyla olur. Burada bağımsızlık ve self determinasyon ilkelerinin vurgulanması dışında, önemli nokta savaşın ABD için ebedi barışı sağlayacak bir dinamik olarak ele alınmasıdır. Wilson kendi kurallarını yazacağı yeni bir Dünya sisteminde ebedi barışı sağlamak için mücadele edecek ve Westphalia tarzı sistemi, kapalı diplomasi sistemini, tamamen ortadan kaldırmaya koyulacaktır.²⁰⁹ Örneğin Kissinger, özellikle Wilson'cu düşüncenin Amerikan Dış Politikasını yönlendiren önemli bir müdahalecilik anlayışı olduğunu savunmaktadır. Fakat bu anlayış güç dengesini sağlamaya yönelik değil, Wilson'dan aktardığı referansla örgütlenmiş bir ortak barış içindir. Çünkü Amerika'nın misyonu Wilson'a göre daha yüksek bir etik düzlemindedir.²¹⁰ İkinci Dünya Savaşı sonrası koşulları da bu sözü geçen ortamdan çok da bağımsız değildir. Kissinger, özellikle ABD politikalarını BM'nin oluşmasında ne kadar belirleyici olduğunu şu şekilde vurgulamıştır.

“İkinci Dünya Savaşının sonunda Birleşik Devletler o kadar baskın durumdaydı ki, Başkan Franklin Roosevelt ve Harry Truman, Birleşmiş Milletler'i oluşturma sürecinde uluslararası ortamı Amerikan ilkelerine (ortak güvenlik, ulusal hür irade ve sömürgelerden çekilme) göre şekillendirme özgürlüğüne sahip oldular.”²¹¹

Devlet politikalarının, genel ideolojik çizgisi dönemin örgütsel yapılarını da şekillendirecektir. Birinci Dünya Savaşı'nın, Milletler Cemiyeti altında kurulacak Mülteciler Yüksek Komiserliği, simgesel olarak önemlidir. İnsani yardım boyutunun

---

²⁰⁸ Henry Kissinger, **Diplomasi**, p.176.

²⁰⁹ Bu tartışma için V. Burak S. Gülboy, “Pax Britannica'dan Pax Americana'ya?”, Toktamış Ateş Ed. **Kartal'ın Kanat Sesleri, ABD Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2004, p. 106

²¹⁰ Henry Kissinger, **Amerika'nın Dış Politika'ya İhtiyacı Var mı?**, p. 222.

²¹¹ **Ibid.**, p.224.

Uluslararası Kızıl Haç, Save the Children gibi bağımsız uluslararası örgütlerden, BM ve AB gibi devletlerarası örgütlerin sorumluluğu altında kurumsallaşması insani eylemin alanın genişlemesi anlamına gelmektedir. Tarihsel olarak bu genişlemenin karşılığı, uluslararası hukuk, uluslararası politika alanında şekillenmiştir. İnsan hakları rejiminin ülkelerin önceliğinde yer alması, bu önceliğin uluslararası örgütlenmenin şekillenmesinde etkili olmasında tarihi konjonktürün önemi büyüktür. İki savaş arası dönemden başlayarak, çözülen imparatorluklarının yüzleştiği büyük göçlerin, mülteci akımlarının, yoksulluk ve büyük açlıkların, yeni gündemle şekillenen yeni aktörleri yaratacağı bir gerçektir.²¹²

Soğuk Savaş, ikinci bir topyekün savaş felaketinin ardından, devlet egemenliğinin insan haklarına karşı çok daha güçlenen eğilimini simgeler. BM kontrolünde kurumsallaşmış farklı ajanslar, BM'nin saygıyla kabul ettiği **egemenlik sınırına** zaman zaman isyan eder. İnsani eylemi rotasına alan devletlerin karşı duruşu, uluslararası sivil toplum örgütlerinin, küresel sivil toplumun yarattığı baskıdan etkilenir.. İnsan hakları rejiminin hem uluslararası hukukta hem uluslararası politikada yürüttüğü insani eylem hızla gündeme oturacaktır.

3.12 SOĞUK SAVAŞ VE ULUSLARARASI POLİTİKADA İNSAN HAKLARI VE İNSANİ PRENSİPLER

Soğuk Savaş sürecinin gerilimli atmosferi, insan hakları rejimindeki temel tartışmaların kaynağıdır. İki savaş arası dönem, İdealizmin ya da klasik liberalizmin sönüşünü beraberinde getirirse de, konjonktürde değişim yeni liberalizmin doğmasını sağlayacaktır. Bağlantısızlık, bu döneme kadar klasik realizmin pür anlayışının, çok da anlamlandıramadığı bir hareket olarak; blok politikalarını etkilemiştir. Küba Füze Krizi ise, bütün Dünyada yarattığı korkuyla yeni gelişmeleri tetiklemiştir. Bu nedenle 1970'ler, Ortodoks pozitivist uluslararası ilişkiler teorilerinin, kendilerini yeniden tanımladığı, bir sürecin başlangıcını işaret eder. 1970'lere damgasını vuran Helsinki Zirvesi ile başlayan AGİT süreci, uluslararası politikada, Avrupa'nın işbirliği mekanizmalarıyla yeniden Dünya politikasını yönlendirmeye hazır olduğunu

---

²¹² Micheal Barnett, Thomas G. Weiss, *op. cit.*, p. 43.

gösterir. Batı Avrupa’da uyanan insan hakları hareketi, Doğu Avrupa’nın sosyalist rejimleri için eşitliğin yanında liberal özgürlük anlayışını cazip kılar. Avrupa’nın büyük ölçüde yönlendirdiği insan hakları örgütleri, devletlerarası düzenden, bireye yönelen, devletin haklarından, bağımsız oluşan bireysel hakların bilincine doğru uzanan, yeni düzen ve yeni kurallar bütünü oluşturacaktır.

Barnett ile Weiss, insani yardım ve örgütlenme analizinin, bu dönemde geleneksel bir yapıda ilerlediğini belirtirler. Çeşitli bölgesel krizler üzerinden inceledikleri konjonktürde, göze çarpan nokta, Dünya politikasında bir uluslararası insan hakları rejiminin oluşma çabasıdır. İkinci Dünya Savaşı’nın yıkıcı etkisi üzerinden şekillenen, Nazi soykırımının yeniden yaşanmaması amacıyla bir refleks gelişmiştir. İşte bunun için, BM’nin oluşumu en önemli ilerleme olarak kaydedilmekte, şöyle ki, UNICEF ve UNHCR gibi devletlerarası uzmanlaşmış örgütlerin, savaş sonrası Avrupası’ndan tüm Dünya’ya yayılacağı yeni insani hareketin parçası olması önemlidir.²¹³

Soğuk Savaş döneminde insani yardım politikaları, çeşitli bölgesel krizlerin etkisiyle yönetilmiştir. Bu krizlerde, insan hakları alanında yardım, çeşitli örgütler aracılığıyla yönlendirilir. 1956 yılında Macaristan’da, yönetime karşı çıkan ayaklanma, özellikle Batı’nın önemli yardım desteğini almış, ayaklanmaya karşı Macaristan’da gerçekleşen, Sovyet işgali Yugoslavya’ya yönelen, büyük bir mülteci akımı ile sonuçlanmıştır. Batı yardımının, Nijerya’da 60’ların sonunda, Etiyopya’da 1980’lerde çıkan iç savaşlardaki etkisi, tahminlerin aksine insani rahatlamayı sağlamamıştır. Her iki örnekte yardımların ne yazık ki silahlı grupların eline geçmesi, ya da devletin yolsuzluk ekonomisi yaratmasına neden olmuştur. Bu Kupperman’ın insani müdahalelerde işaret ettiği ‘**moral hazard**’ - **ahlaki tehlike**²¹⁴

---

²¹³ **Ibid.**,p.51.

²¹⁴ V.Ekonomik temelli bir kavram olan moral hazard-ahlaki tehlike: bir eyleme yardım etmek amacıyla çalışan bir kimsenin veya onun çalıştırdığı kimselerin dikkatsizliği veya aldatıcı hareketleri sonucu doğan zararın artması, yani verilen güvencelerin karşılanamayıp hatta daha zararın daha büyümesi anlamına gelir. Ahlaki istismar riski olarak da çevirilebilir. Kavramın uluslararası politikadaki kullanımı askeri müdahalelere ilişkin literatürde sıklıkla görülür. A. J Kuperman insani müdahale ve koruma sorumluluğu kapsamında hem Balkan müdahalesi hem de Ruanda soykırımında moral hazard kavramını incelemiştir. Cf. Alan J. Kuperman, “The Moral Hazard of Humanitarian Intervention: Lessons from the Balkans”, **International Studies Quarterly**, 2008, 52, pp. 49–80

olguyu gösterir. Kavram, uluslararası müdahale literatüründe, insani yardımların ya da insani amaçlı askeri müdahalelerin amacından farklı olarak, yardımının bertaraf etmek istediği durumun, daha da kötüye gitmesi olarak tanımlanır. İnsani yardım ve müdahalelerin, krizin çözülmesinin yerine daha kötü bir sonuçla bitmesinin nedenleri, yanlış yönetim, kaynak dağıtımındaki sorun, askeri müdahalelerde görülebilecek orantısızlık ya da büyük kısımlara karşı eylemsiz kalma gibi durumlardan kaynaklanabilir. Örneğin Etiyopya’da 1980’lerin ortasında sivil toplum örgütlerinin ve Uluslararası Kızıl Haç’ın büyük ölçüde yoğun kampanyalar yürüttüğü çatışma için giden yardımın yine oradaki savaşan milislere ve silah alımına yönlendiği, istenmeyen bir sonuçtur. Macaristan örneğine baktığımızda, ayaklanmaya yönelik Batı’nın desteğinin krizin şiddetlenmesinde, Sovyetlerin tehdit algısıyla baskısını artmasına neden olur.²¹⁵Ekonomik olarak kalkınma sorunu yaşayan çatışma sonrası ülkelerde, yolsuzluk ekonomileri gene bu yardımların hangi kaynaklara aktarıldığı konusunda şeffaflığı bozmaktadır.²¹⁶

Ahlaki tehlikeyi özellikle insani müdahalelerin BM müktesebatında beliren yeni olgular incelendiğinde görürüz. Koruma sorumluluğu (Responsibility to protect) kavramında Kupperman, maddi ve askeri destek gören ayaklanmaların içinde direnişçi grupların sorumsuz davranışlar sergilediğini veya direnişe karşı olan hükümetlerin daha sert önemlerle şiddeti artırdığını iddia eder. Bu savı insani müdahalelere eleştirel yaklaşımlar altında, kriz bölgelerinde üçüncü taraf müdahaleler üzerinden daha derinlemesine inceleyeceğiz.²¹⁷

Büyük insani yardım kampanyalarını, hatta doğrudan devletlerin yardım ile müdahalelerini içeren Afganistan ve Nikaragua krizleri, aynı zamanda bu ülkelerin sınır komşusu ülkelerinde büyük mülteci akımlarına neden olmuştur. Soğuk Savaşın

---

ayrıca, Alan J. Kuperman, **The limits of humanitarian intervention : Genocide in Rwanda**, The Brooking Institution Press, Washington, 2001.

²¹⁵ Micheal Barnett, Thomas G. Weiss, **op. cit.**,p.55, 57-59

²¹⁶ Bu durum özellikle 2003 Irak müdahalesi sonrası çok görülecektir. Alan araştırmasında görüştüğümüz STK’ların büyük çoğunluğu yardımların denetlenmediği müddetçe büyük yolsuzluklara neden olduğunu vurgulamaktadır.

²¹⁷ Alan J. Kuperman, “The Moral Hazard of Humanitarian Intervention: Lessons from the Balkans”, pp. 50-51

sonunda iki kutup arasındaki son ideolojik mücadeleleri simgeleyen bu krizler, komşu ülkelere yönelen yoğun mülteci hareketliliğine ve burada yaşanacak insan hakları ihlallerinin nedenidir. Nikaragua krizinde, Honduras'ın, Afganistan işgalinde Pakistan'ın 1951'de tanımlanıp 1967'de protokolleşen, uluslararası mülteci hukukuna taraf olmaması, mülteci kamplarındaki yönetim açısından önemli politik krizler yaratmıştır. Özellikle bu krizlerde ülkelere akan yardımlarda gözlenen, ideolojik taraflılığın, devletlerin, istihbarat örgütlerinin, ya da askeri organlarının yardım politikalarına etkisi fazladır. Nikaragua'da Sandinista yönetimine karşı desteklenen, Contras milisleri, iç çatışmayı daha da alevlendirmiştir.²¹⁸ Sovyet işgali altındaki Afganistan'da direnen mücahitler, Pakistan mülteci kamplarında tutulmuş, Washington'un doğuyla son savaşı içinde desteklenmiştir.²¹⁹

İnsani yardım hareketleri, bu çerçevede belirlenen ilkeleri, Soğuk Savaş sürecinde devletlerin, doğrudan müdahil olduğu süreçler olarak değil, daha çok kurumsal yapılar üzerinden uygular. BM'nin yardım hareketleri bu yönüyle önemlidir. Barnett ve Weiss, her ne kadar ahlaki tehlikeleri, yardımların sömürülmesi veya yanlış dağıtımını gibi sonuçlarıyla irdeleseler de, örneğin Sudan'da OLS-Operation Lifetime Sudan'nın, çatışma dışı bölgeler yaratması ve iki tarafında güvenini kazanması açısından pozitif yönüne de öne çıkarırlar.²²⁰

İnsani yardım hareketinin önemli ölçüde profesyonelleşmesi, devlet dışı yapılara evrilmesi ve askeri güçten ayrışması, Soğuk savaşın belirleyici özelliği olmuştur. Soğuk savaş sürecinde, hareketin sınırlarının belirliliği, bu krizler için daha tahmin edilebilir sonuçlar doğurmuştur. Soğuk Savaş sonrası müdahalelerde ise bu sınırları tespit etmek, güncel konjonktür gereği daha zorlaşacaktır.

Weiss'in, 2012 yılında yayınladığı bu kez doğrudan insani müdahaleleri incelediği eseri, literatüre, insani prensipler ve müdahaleler arasındaki ilişkinin tarihsel ve kavramsal bütünlüğünü göstermesi açısından değerli bir katkıdır. ICISS - International Commission on Intervention and State Sovereignty'in 1945'den 1990'a

---

²¹⁸ Barnett, Weiss, **op. cit.**, p.60, 64-65

²¹⁹ **Ibid.**, p.60

²²⁰ Barnett, Weiss, **op. cit.**, p.63

kadar işaret ettiği on örnek müdahalede, insani nedenlerin müdahaleler için en az geçerli olan sebep olduğunu, Soğuk Savaş kutuplaşmasının çok daha önemli bir motivasyon yarattığını vurgular. ABD'nin Nikaragua'da kontralara desteği, Moskova'nın 1956'da Budapeşte'de ve 1968'de Prag'da yoldaşlarına desteği bu müdahalelerde 'insani' boyutun sömürülmesi olarak nitelenebilir. Batı bloğu için de Avrupa ve diğer batılı ülkelerin zayıf olarak nitelendirdikleri diğer devletlere yaptığı gibi, meşruluğu tanınsın veya tanınmasın, bu müdahaleler, aynı şekilde uygulamaya geçebilir. Bu müdahalelerde insani sebeplerle kurgulanmış motivasyon ya da insani kazançlar görülmektedir. Örneğin, 1960 Belçika'nın Kongo'ya, Belçika ve ABD'nin Stanleyville (1964), ABD'nin Dominik Cumhuriyeti'ne (1965)Fransa ve Belçika'nın Şaban bölgesine (1978)Fransa'nın merkez Afrika'ya (1979) 1983'de ABD ve Karayip ülkelerinin Granada'ya ve 1989'da ABD'nin Panama'ya müdahalesi bunlara örnek gösterilebilir. Oysa asıl motivasyon bloklar arası rekabettir.²²¹

Soğuk Savaş sürecinde insani müdahale kapsamına giren literatürdeki analizlerde dört müdahalenin tartışmalarıyla öne çıktığını görürüz.

- Hindistan'ın, Bangladeş'in oluşumuna neden olacak, Pakistan'a müdahalesi-1971
- Vietnam'ın Pol Pot yönetimine karşı Kamboçya'ya müdahalesi-1978
- Tanzanya'nın Idi Amin yönetimine karşı Uganda'ya müdahalesi
- 1974 Türkiye'nin Kıbrıs müdahalesi.

1971, Hindistan'ın Bangladeş'e müdahalesi, 1947 sömürge sonrası bağımsızlaşan Pakistan topraklarında, dilsel, dini ve etnik bir birlik olmamasından doğar. Müslüman çoğunluklu Batı Pakistan'ın, Doğu Pakistan'a sivil müdahalesi, Hindistan'ın bu bölgedeki sivil kayıpları önlemek için müdahale etmesine neden olacaktır. Güvenlik Konseyi'nin defalarca toplanmasına karşın, Pakistan'ın Bangladeş bölgesine müdahalesine karşı, Hindistan'ın bu bölgeye insani kayıpları önlemek için yaptığı müdahale meşru görülmemiştir. 1970'de Uluslararası Hukuk Derneği-ILA'nın meşru insani müdahaleye ilişkin raporunda, kuvvet dışı tüm

---

²²¹ Thomas G. Weiss, **op. cit.**, p. 40

yolların tüketilmesi ilkesini yerine getirmediğini belirtmiştir.²²² 307 no'lu Güvenlik Konseyi kararı, Sovyetler ve ABD arasındaki vetolar sonucu ancak, ateşkes üzerine alınmış, Bangladeş'in fiili bir devlet haline gelmesi, Hindistan'ın askeri gücüyle, Pakistan'a üstün gelmesi sonucu olmuştur.²²³

Holbrook tıpkı Vietnam'ın Kamboçya müdahalesi gibi, Kıbrıs müdahalesinin de devlet egemenliğine Batı desteği olmadan yapılan müdahale olarak ele alır.²²⁴ Türk Dış politikasına yakından bakarsak, Türkiye Kıbrıs'a müdahalesini, 1958'de Zürih ve Londra Antlaşmalarınca verilen garantör ülkelerden biri olması hakkıyla, meşru görür. Müdahaleyi etkileyen nedenler, 1960 Anayasasıyla çok toplumlu olarak bağımsızlık kazanan Kıbrıs Cumhuriyeti'nde, 1974'de Yunanistan'daki Albaylar Cuntası destekli Nicos Sampson darbesinin yapılmasıdır. Bu darbe, Türkiye'nin, Türk toplumunun güvenliği açısından duyduğu kaygıyı derinleştirir. Dönemin CHP-MSP koalisyon hükümetinin kararıyla yapılan Kıbrıs Barış Harekâtı, Türk azınlığa yönelik insani kaygıyla Türk kamuoyunun ve meclisin desteğini alır. Harekâtın sonunda, Kıbrıs'daki değişim ve onun etkisiyle Yunanistan'daki Cunta'nın devrilmesi, bu müdahaleye insani müdahale kapsamında değerlendirmemizi sağlar.

Demokratik Kamboçya'da Pol Pot, Khmer Rouge (Kamboçya Komünist Partisi) yönetimindeki otoriter rejimi, 1975'den itibaren Vietnam ile sınır sorunları yaşamaya başlamıştır. Haziran 1976'da Vietnamlı ve Kamboçyalı üst düzey yetkililerin, sorunlu bölgelerle ilgili yaptıkları zirve sonuçsuz kalmış; bu Kamboçya'da daha sert bir milliyetçiliğin yükselmesiyle devam etmiştir. Khmer Rouge, bu milliyetçilik politikalarını ve etnik nefreti uzun süre siyasi araç olarak kullanmıştır. 1978'den itibaren sınırdaki Vietnam köylerinde büyük sivil katliamlar yapılmaya başlanmıştır.²²⁵

---

²²² N.Wheeler, **Saving Strangers - Humanitarian Intervention in International Society**, Oxford University Press, 2000, p. 67

²²³ **Ibid.**, p.70-71

²²⁴ John Holbrook, "Humanitarian Intervention and the Recasting of International Law, David Chandler Ed. by, **Rethinking Human Rights-Critical Approaches to International Politics**, New York, Palgrave-Macmillan, 2002, p. 141

²²⁵ N.Wheeler, **op. cit.**, p. 81-82

Vietnam'ın barış önerisinin Khmer Rouge tarafından reddedilmesi, Güney Vietnam'a başlayan 160.000 kişinin göçü, Kamboçya'da rejime karşı muhalefeti tetiklemiştir. Vietnam'ın 1978 yılının sonunda, Güney'den Demokratik Kamboçya'ya müdahalesi, Doğu Kamboçya'da rejim karşıtı Ulusal kurtuluş Cephesi olarak kurulan direniş cephesini güçlendirmiştir. Vietnam'ın uzun süre uluslararası hukukta kullanacağı argüman, Pol Pot yönetimini kendi müdahalesi değil, Ulusal Kurtuluş Cephesinin devirmiş olmasıdır.²²⁶

Hindistan ve Vietnam'ın, sınır komşularına insani nedenlerle müdahalesi, Soğuk Savaş döneminin bloklararası siyaseti gereği büyük ölçüde uluslararası hukukta bir temel bulamamıştır. Gerek Hindistan gerek Vietnam BM Şartı'nın 7. Bölüm 51. Maddesini bireysel ve kolektif müdafaa olarak gösterir. Hindistan'ın Pakistan'a müdahalesinde ve Vietnam'ın Demokratik Kamboçya'ya müdahalesinde, BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi, kuvvet kullanımı yollarının tüketilmemesinden dolayı bu askeri müdahaleleri meşru görmemiştir. Çarpıcı olan nokta, Güvenlik Konseyi iç işlerine müdahalesizlik ilkesi üzerinden, büyük insani kayıplara rağmen, bu ülkelerin tutumunu meşru müdafaa olarak değerlendirmez.²²⁷

1979'da Tanzanya'nın, İdi Amin yönetimindeki Uganda'yı işgali, Soğuk savaş süresince yaşanan insani müdahaleler altındaki, tek taraflı müdahalelerin birçok özelliğini içinde barındırmaktadır. Tanzanya OAU-Afrika Birliği Örgütü'nün içerisinde politik olarak ilk mücadelesini vermeye başlamıştır. 1978'de Uganda güçlerinin Tanzanya toprağı olan Kagera'yı işgali, bu işgalde tahmini 50,000 kişinin öldürüldüğü iddia edilmektedir. Tanzanya başbakanı Nyerere'nin bu işgalle birlikte uluslararası kamuoyunda İdi Amin yönetimine karşı yürüttüğü kampanya hızlanmıştır. Tanzanya Afrika Birliği Örgütü'nün Amin yönetimini saldırgan olarak kınamasını istemiştir. Afrika Birliği Örgütü içişlerine müdahalesizlik ilkesine

---

²²⁶ *Ibid.*, p. 84-85

²²⁷ *Ibid.*, V.Hindistan'ın Doğu Pakistan bölgesine müdahalesi için p. 60-62. Vietnam'ın Demokratik Kamboçya'ya müdahalesinde özellikle Çin'in, Sovyet Rusya'ya ideolojik yakınlık siyasetinin yıkılması, bu siyasetin, ABD'nin desteğini alması ve Çin ve ABD'nin Vietnam'ın müdahalesine karşı paralel tepki vermesi, ASEAN'ın doğrudan müdahaleye karşı çıkması ve Bağlantısızların özellikle içişlerine müdahalesizlik hakkını öne çıkarması nedeniyle, müdahaleyi kesinlikle reddetmeleri önemlidir. V.Uluslararası kamuoyunun tepkileri olarak altından Wheeler bu konjektürel siyaseti ele almıştır. p.92-94

rağmen, Uganda'yı kınamaması, bunun yerine ateşkes önermesi, Tanzanya tarafından kabul edilmemiştir. Nyerere'nin, Amin'i devirme politikalarını daha da sertleştiren bu süreç, Ocak 1979'da Tanzanya ordusunun Tanzanya Uganda sınırına yığılması ve Uganda'ya yönelik müdahalenin başlamasıyla uluslararası kamuoyunun ve Afrika Birliği Örgütü'nün yeniden dikkatini çekecektir. Tanzanya'nın müdahalesi, Uganda'da Amin'e yönelik bir muhalefeti yaratmak yönündedir. Bu nedenle Tanzanya açıklamalarında, Uganda'nın Tanzanya sınırındaki müdahalesinin Birleşmiş Milletler Şartı'nı ihlali olduğunu savunmuştur. Ne yazık ki Tanzanya, insani sebeplerle kendi ülkesinin Uganda'ya müdahalesini meşru gösterememiştir.²²⁸ Buna rağmen tıpkı Vietnam ve Hindistan gibi Uganda BM'lerde 51. Maddeye referans vererek meşru müdafaa hakkı olduğunu vurgulamıştır. Amin'in Uganda üzerindeki tehdidinin, Tanzanya'nın bekası üzerinde ne kadar büyük tehlike oluşturduğunu vurgulamıştır İkinci bir saldırı olmadan Afrika Birliği Örgütü, Tanzanya'nın Uganda'ya askeri müdahalesini desteklememiş, üstelik Libya ve Sovyet Rusya'sının İdi Amin birliklerine destek vermesi, Soğuk Savaş dinamiklerinde, Tanzanya müdahalesi meşru görülmemesine neden olmuştur.

Weiss özellikle Hindistan, Kamboçya ve Uganda müdahalelerini tek taraflı ve meşru müdafaa sınırları içinde değerlendirmiş, her ne kadar uluslararası toplum ve örgütler tarafında tanınmasa da de insani müdahale lehine değişen normlara örnek olarak kabul etmiştir.²²⁹

Devletlerin kendi sınır güvenliklerini odağına alan tüm bu müdahalelerde, ortaya çıkan en önemli unsur, bu dönemlerde kolektif bir insani müdahalenin yapılmaması, bu kolektifliği oluşturacak meşru bir zeminin, BM rejiminde dahi yaratılamamasıdır. Güvenlik Konseyi'nin bu konuda tek karar alıcı mekanizma olması, Soğuk Savaş döneminde bloklararası çatışmanın özellikle asli üyeler arasında doğrudan bir oydaşmaya dönüşmeyeceğini bize gösterir.

---

²²⁸ N.Wheeler, **op. cit.**, pp.113-118

²²⁹ T.G. Weiss, **op. cit.**, p.41

Müdahaleleri değerlendiren uluslararası toplum, Soğuk Savaş döneminde, İngiliz okulunun özellikle değindiği, devlet egemenliğine duyulan saygının, birincil ilkesinin, müdahalesizlik ilkesi olduğunu vurgulamışlardır.

Özellikle Doğu Kamboçya'da, Pol Pot rejimi altındaki insani kıyımın Uluslararası Af örgütü gibi birçok sivil toplum kuruluşunca dünya kamuoyuna duyurulmasına karşın, Vietnam'ın uluslararası toplumca kınanması²³⁰, Soğuk Savaş sürecindeki müdahale algısının, insan güvenliği açısından değerlendirilmediğini göstermektedir. Wheeler, devletin daha çok insani çıktılarla değil sonucun devlet açısından ne olduğu üzerinden müdahaleleri değerlendirdiğini, söyler.²³¹

Brundi'deki Tutsi katliamı, Nijerya'da yüzlerce ve binlerce Ibas'ının öldürülmesi ve Endonezya'nın Doğu Timör'de yaptığı katliam, 1975'de bölgeyi işgali, Soğuk Savaş döneminde müdahale edilmemiş insan hakları ihlalleridir.²³² Oysa Liberal düşünürler için, **Demokratik kontrol mekanizmaları açısından denetlenen, bir dış politika sürecinin, çatışma temelli kararların alınmasında, savaşa yönelen süreçleri azaltacağı** fikri,²³³ aynı zamanda Dünya politikasında insan haklarına bakışa, yeni bir boyut katmıştır. Batı parlamenter demokrasilerinin ancak demokratik yapıların gelişmediği otoriter ülkelere müdahalesinin, meşru olabileceği, fikrini geliştirmesi teorik bir insani müdahale tartışmasını da doğurmuştur.

İnsani müdahalenin sınırlarının ne olacağı sorusu ise küreselleşen Dünya politikasının dönüştürdüğü düzeyde şekillenmektedir. Medya ağlarının evlerimize kadar taşıdığı görüntülerin etkisi son derece önemlidir. İlk olarak 1990'ların başında Körfez Savaşında, Türkiye sınırlarına biriken mültecilerin görüntüleri, daha sonra Yugoslavya savaşı ile birlikte ortaya çıkan toplu mezarlar televizyon izleyicisi ortalama her ailenin belleğine kazınan etnik temizlik kavramı, toplu tecavüzler, ölümlerle burun buruna kalan çocuklar; insan haklarını, Dünya politikasının gündemine

---

²³⁰ N.Wheeler, **op. cit.**, p. 78 özellikle V.Jimmy Carter'ın tutumu.

²³¹ **Ibid.**, p. 106

²³² **Ibid.**, p. 13

²³³ Bruce Russett, Christopher Layne, David E. Spiro, Michael W. Doyle; **op. cit.**, p. 168

taşımıştır. Günümüzde insan güvenliği kavramının gittikçe daha çok tartışılacak bir konuma gelmesi bu yüzdendir.

Bu süreç 1990 sonrasında nasıl değişecektir, insani güvenlik algılarının, Wheeler'ın bahsettiği devletin bekası anlayışından çıkabileceğini söyleyebilecek miyiz? Burada aslında bu müdahalelerin meşruiyetini oluşturacak insani prensiplerle yardım ilkelerinin, ne boyutta devlet çıkarlarından bağımsızlaştığını, hükümetler arası örgütlerin ve sivil toplum yapılarının ne kadar denetim sağladığını, insan hakları rejiminin güvenlik algıları açısından devlet egemenliğine ve yönetim sorunu nasıl dönüştürdüğünü algılamaya çalışacağız.

3.13 SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI POLİTİKADA İNSANİ EYLEM VE İNSANİ MÜDAHALE

İnsani müdahale olgusunun, uluslararası politik teori açısından çok yeni incelenmesi, konunun güncelliği bakımından olağandır; oysa Soğuk Savaş sonrası varolan uluslararası politika literatüründe, üretimi artan ve popülerleşen bir alanı kapsar. 1990 sonrası bu konunun incelenir olmasının nedeni, uluslararası hukukta, uluslararası politikada, düzen ve kural kavramlarının yeniden şekillenmesidir. İnsani müdahalede özetlenebilecek temel sorun, uluslararası politikayı ve uluslararası hukukun ana prensibini oluşturan devletlerin eşit egemenliğinin, insan hakları ihlalleri durumunda, bazı devletler ve devletlerarası örgütler lehine genişleme gösterirken, bazı devletler için daraltılmasıdır. Bu durumda düzenin değişmesi, kuralların yeniden oluşmasını doğurur. Soğuk Savaş'ın iki kutup arası baskın diplomasisinin kapsadığı tartışmalar, bu nedenle teorik olarak yeniden alevlenir.

Devletin uluslararası ilişkiler alanında tanımlanan en temel özelliği egemenlik unsurudur. Daha 1555 Ausburg Barışı ve 1648 Westphalia antlaşması ile devlet egemenliğinin en önemli kuralı oluşmuş; bir devletin başka bir devletin içişlerine müdahalesizliği, uluslararası hukukun genel teamüllerinin içine yerleşmiştir. Bunun tek istisnası kolonyal topraklardır ki bunlar devlet olarak kabul edilmemektedir.

Birinci Dünya Savaşı sonrası, savaşın hukuk dışı ilan edilme süreci doğrudan Milletler Cemiyeti şartı altında olmamış ancak 1929 Briand Kellogg Paktı, bunu uluslararası hukuk alanında resmileştirmiştir. Bunun örgütsel bir yapı altında güvenceye alınması da BM şartında oluşturulacaktır. En açık ifadesi Madde 2. 4'de²³⁴ görülebilir. 1969 Viyana Anlaşmalar Hukuku Konvansiyonu 53. ve 64. maddelerinde ise bu prensibini **jus cogens**²³⁵ kabul edildiği ve hiçbir şekilde tadil edilemeyeceği, hükme bağlanmıştır. 1975 Helsinki Nihai Senedi'nin 6. bendinde, İçişlerine müdahalesizlik, açık şekilde hükme bağlanmıştır.²³⁶

BM Şartı'nın 24. maddesi ile Güvenlik Konseyi, uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanmasında birincil sorumluluğa sahiptir. Bölüm 7'de düzenlenen koşullarda, sadece Madde 51 ile belirlenen kendini müdafaa durumunda devlet, yine Güvenlik Konseyi'nin sorumluluğunda güç kullanımına araç olarak yönelebilir. Askeri güç kullanımını içermeyen diğer tüm araçlar ise yine Bölüm 7'de belirlenmiştir. (Madde 41.)

Oysa insani müdahale, 1990'ların sonunda Dünya politikasının hızla gündemine giren ve üzerinde çok yoğun tartışılan bir konu olmuştur. 19. Yüzyıl'ın, haklı savaş geleneğinin izlerini taşıyan, bu yeni güç kullanımı politikası, çok daha karmaşık gelişmelerin sonucunda ortaya çıkar. Kuşkusuz Dünya politikasında yükselen devlet-dışı aktörlerin etkisi, İnsan hakları rejiminin artan önemi ve bunu destekleyen uluslararası kamuoyu bilincinin oluşması, insani müdahalenin kavramsallaşması ve kurumsallaşması açısından önem arz etmiştir.

İçişlerine müdahale yasağı ve güç kullanımının sınırları, Arnavutluk ve İngiltere arasındaki Uluslararası Adalet Divanı Korfı Kanalı davasında, İngiltere'nin aleyhine verilen hükümle sonuçlanmıştır. Divanın bu rapordaki söylemi, devletlerin egemenliğinin dokunulmazlığı, açısından önemlidir.

---

²³⁴ Madde 2-4 Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletlerin Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar.

²³⁵ Amir kanun

²³⁶ Aidan Hehir; **op. cit.**, p.15

“Mahkeme ileri sürülen müdahale hakkını ancak güç politikasının bir gösterisi olarak görebilir; öyle ki geçmişte önemli ihlallere sahne olmuştur ve şu anda ne uluslararası örgüt içinde, ne de uluslararası hukukun içinde yer alabilir. Hâlâ, bu şekliyle bile kabul edilemez nitelikteki bu müdahale, olayların doğa haliyle sadece en güçlü devletler için kullanılacak ve uluslararası adaletin yönetimini bile yönlendirebilecektir.”²³⁷

Uluslararası Adalet Divanı'nın, 1986 Nikaragua - ABD davasında aldığı karar devletlerin egemenlik haklarını koruyan niteliktedir. Karar, ABD'nin Nikaragua müdahalesini değerlendirir. İnsan haklarını korumak amaçlı da olsa, bir başka ülkenin işlerine müdahale yönünde, kuvvet kullanımı barışı sağlama ve denetleme açısından doğru araç değildir. 1987 'deki ABD Dış Politika Hukuku Bildirisinde, bir ülkenin rızası dışında kurbanları kurtarma amacı daha geri planda bırakılmıştır. İnsan haklarına ihlallerine yönelik askeri güç kullanımı konusunda karar alınmamıştır ve yetki dışındadır.²³⁸

Uluslararası hukuktaki genel tartışma bu nedenle,

1. Bir devletin hiçbir şekilde diğer devletin işlerine karışamayacağı, bunun egemen eşit devletler arasındaki sistemi bozan en önemli unsur olacağı, görüşünden doğar.
2. Diğerine ise doğrudan bir insan hakları ihlali olması durumunda; etnik temizlik, sistematik işkence vb. durumlarda, bunun yasal olmasa bile etik olarak uygulanması gerektiği, yönündedir.

Keskin'e göre, eğer bir ülkenin uyguladığı insan hakları ihlallerini Güvenlik Konseyi, BM şartının 39. maddesindeki yetkisine dayanarak, barışa yönelik tehdit olarak belirlerse ve bu devlete karşı diğer devletler grubuna kuvvete başvurma izni verirse, bu harekâtın hukuka uygunluğu konusunda bir kuşku yoktur.²³⁹

---

²³⁷ Corfu Channel Case, Judgement of April 9th 1949, International Court of Justice Report 1949, p.35 <http://www.icj-cij.org/docket/files/1/1645.pdf> (Erişim: 14 Kasım 2010) Trans. by Yazarın kendi çevirisidir.

²³⁸ Hehir; **op. cit.**, p.18

²³⁹ Funda Keskin; “İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi** Vol 3 sayı 12 kış 2006-2007 p.53 (ss49-70)

BM şartı, Bölüm 7'nin genel ilkesi, uluslararası barışı ve güvenliği tehdit eden duruma karşı güç kullanmayı meşru görür. Kolektif savunma hakkı içinde 51. maddede belirlenen tehditlere karşı devletler, güç kullanma hakkına sahiptirler. 1990'larda Güvenlik Konseyinin genel eğilimi, bu tehditler altında; insan hakları ihlalleri, ekonomik, sosyal ve ekolojik, bütün istikrarsızları tanımlamaktır. Soğuk Savaş sırasında, Güvenlik Konseyinin yetkisi altında iki önemli müdahale; Kore ve Güney Rhodesia (Zambiya) görülmektedir. Soğuk Savaş sonu ise kapsamı sınırlı ve çok daha geniş birçok müdahale görmekteyiz.²⁴⁰

- ECOWAS'ın Liberya Müdahalesi (1990)
- Umut Operasyonu (UNITAF-Unified Task Force) Somali (1992–93);
- Turkuaz Operasyonu- Güneybatı Ruanda (1994);
- Demokrasinin yeniden tesisi operasyonu - Haiti (1994–95);
- Uygulayıcı askeri kuvveti (IFOR) ve İstikrar sağlayıcı askeri kuvvet (SFOR) Bosna Hersek (1995–);
- Kanada liderliğinde Doğu Zaire gücü (1996) (uygulanmadı);
- ECOWAS'ın Sierra Leone Müdahalesi (1997)
- NATO- liderliğinde (KFOR) Kosova Operasyonu (1999–);Güvenlik Konseyi kararı yoktur.
- Doğu Timor Uluslararası gücü (INTERFET) (1999)
- BM müdahalesi AB gücüyle birlikte Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin Doğu Bölgeleri 1999'dan itibaren.
- UNAMSIL altında İngiltere'nin Sierra Leone Müdahalesi (2000)
- Afganistan Uluslararası Güvenlik gücü (ISAF) Afganistan Kabil (2001–).
- The ECOWAS, BM ve ABD liderliğinde Liberya müdahalesi 2003
- Fransız ve BM müdahalesi Fildişi Sahilleri 2003.
- 2004 Darfur Müdahalesi
- Hava Müdahalesi Libya 2011

---

²⁴⁰ Simon Chesterman, "Legality Versus Legitimacy: Humanitarian Intervention, the Security Council, and the Rule of Law", **Security Dialogue**, Vol: 33, no. 3, September 2002, p. 299

- UNOCI 2011 Fildişi Sahilleri

Güvenlik Konseyi'nin BM Şartının VII. Bölümüne istinaden gerçekleştirdiği sınırlı müdahaleler

- BMGK - Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 688 no'lu kararı Irak Uçuş yasak bölge
- UNPROFOR Bosna Hersek'te hava sahası güvenliği hava desteği (1993–95);
- Operasyon Alba - Arnavutluk (1997).
- 2006 BMGK 1706 kararı ile Afrika Birliği birliklerine destek olarak Darfur'a 17.300 asker 3.300 sivil polis gönderilmesi
- 2008 Darfur'da Afrika Birliği güçlerinin yerini alan UNAMID AU/UN Hybrid Operation

BM desteğini almayan ancak Weiss ve Evans gibi uzmanlar tarafından bu müdahalelerin yanlış bir örneği olarak değerlendirilen en önemli örnek 2003 Irak müdahalesidir. İnsani müdahale kapsamında değerlendirdiği yeni Savaşlar kategorisinde Kaldor Irak'ı, **eski savaş geleneğinde yeni savaş** olarak değerlendirecektir.²⁴¹

- Irak'a Özgürlük Operasyonu 2003 ABD destekli koalisyon güçleri

Soğuk Savaş sonrası Birleşmiş Milletlerin, Güvenlik Konseyi aracılığıyla belirlediği müdahale kavramı, daha geniş bir açıdan ele alınmıştır. Üstelik bu durum BM Şartı'nın 7. Bölümü'nün biraz da genişletilmesiyle yerine getirilmiştir. 1994'deki Haiti müdahalesi, uluslararası barış ve güvenliği minimal ilgilendiren bir sorundur. Demokratik seçimle gelen Başkan Ristide'in görevden alınmasıyla BM ülkeye ambargo uygulamaya başlamıştır ancak bunun yetersiz kaldığı fikri, Güvenlik Konseyi'nin 940 Sayılı Kararı almasına ve uluslararası bir gücün, Haiti'deki askeri yönetimin devrilmesi için, kurulmasına karar vermiştir. Bu, demokratik olarak

---

²⁴¹ Mary Kaldor, **New and Old Wars-Organized Violence in a Global Era**, Oxford; Second Edition, Polity Press, 2006, pp. 153-155. Burada Kaldor ABD'nin Soğuk Savaş sırasındaki uzun mevzili füzelerle savaşma güvenine vurgu yaparak özellikle Rumsfeld'in yeni silah teknolojileriyle bir savunma stratejisi geliştirdiğini vurgulamıştır. Irak bölümünde bu tespiti daha detaylı değindik.

seçilmiş Başkanın da görevine iadesini sağlayacaktır. Hehir'e göre bu karar, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması tanımının genişletilerek, demokratik olmayan rejimlerle mücadelenin de buna katılmasıdır.²⁴²

Bu müdahale tanımının genişlemesindeki ikinci örnek BM Güvenlik Konseyi'nin 688 numaralı kararla Kuzey Irak'ta uçuş yasak, güvenli bölgeler oluşturmasıdır. 1988'den itibaren Saddam Hüseyin liderliğinde Irak Baas'ı kontrolündeki Kürt bölgesindeki etnik kıyım, Ortadoğu'daki müdahalelerin başlangıcına sebep olacaktır. Aynı yılın Mart ayında Halepçe'de kimyasal silahların kullanılması ve toplamda 100.000'e yakın Irak Kürtünün ölmesine neden olmuştur. Wheeler, 1988 Halepçe katliamının ardından, ya uluslararası toplum tarafından ambargo uygulamamasının ya da Saddam yönetimine bir kınama gelmeyişinin, 1990'daki Körfez krizi sonrası Kürt bölgesine yönelik anında onaylanan önlemlerle büyük ölçüde çelişkili bir sahne oluşturduğunu söyler.²⁴³

Güvenlik Konseyinin 688 numaralı kararı insani müdahalenin yasal sınırları açısından dönüşümünü ve BM'nin araçlarının ilk olarak kullanımını ifade eder. Fransa ve Türkiye'nin, kendi sınırlara yönelik mülteci yoğunluğu ile ilgili endişesi, Güvenlik Konseyi toplantısından önce ateşkes görüşmelerinde müdahale konusunu gündeme getirmelerinde etkili olmuştur. Mitterrand, Sınır Tanımayan Doktorların kurucu üyesi Kouchner'den destek alarak, Batılı devletlerin, Saddam rejimi altındaki Kürt kimliğinin kıyımını eleştirmiştir. Hatta sık sık insani krizlerde müdahalenin bir görev olduğunu vurgulamıştır. Kouchner'in İnsani İlişkilerden sorumlu Bakan olarak hükümete atanması, Mitterrand'ın eşi Danielle Mitterrand'la yakınlığı²⁴⁴, bu bölümün sonunda değerlendireceğimiz insani müdahale ve küresel sivil toplum ilişkisini işaret eder. Küresel sivil toplum ile insani ilkeler, insani eylem ilişkisinde, artan kamuoyu baskısının önemi çok büyüktür. Oysa bu aynı zamanda sivil toplum örgütleri ve devlet ilişkileri arasındaki özerkliğin ve şeffaflığın da azabileceğini göstermektedir. Sivil toplum hareketinin doğrudan devlet kurumlarıyla ilişkili

---

²⁴² Hehir; **op. cit.**, p. 19

²⁴³ N.Wheeler, **op. cit.**, p. 140

²⁴⁴ **Ibid.**, p. 142

olması, gündemlerini devletlerin çıkar temelli güvenlik algılarıyla oluşturmalarına neden olabilir.

BM Güvenlik Konseyi'nin 688 Numaralı kararı, devletlerin egemenliğinin dokunulmazlığı üzerinden uzunca süre tartışılmıştır. Kararın görüşmelerinde bulunan daimi ve geçici üyelerin tartışılmalarında da gördüğümüz bu çelişki, doğrudan devletlerin egemenliğine yönelik alınacak bir kararın uyandırdığı tedirginliktir. Irak'ta bir Kürt kıyımına karşılık, bunun Irak'ın yani Saddam yönetiminin iç meselesi olduğuna yönelik yükselecek görüş, kararın metninde de etkili olmuştur. Karara yönelik tartışmalarda, BM Şartının 2. Maddesi 7. Bölümüne atıf yapılarak '**yerel yetkilerin**' (domestic jurisdiction) önemi vurgulanmıştır.²⁴⁵ Kararın çıkmasından çok sonra dahi Bush yönetimi, Körfez Krizi sonrası Saddam rejimin içerden gerçekleşen Şii ve Kürt ayaklanmalarına karşılık, varlığının korunmasının sebebini Irak'ın içişlerine müdahale edilemeyeceği üzerinden açıklamaktadır. Wheeler, özellikle İngiltere ve Fransa'nın insani nedenler ile insani ilkeleri daha çok vurgulayarak, solidarist bir yaklaşım gösterdiğini savunur. Oysaki bunun dışındaki tüm ülkeler BM Şartı Bölüm 7 ile Güvenlik Konseyinin 688 numaralı kararını meşrulaştırmıştır. Yani **uluslararası barışın ve güvenliğin tesisi** burada önemli hale gelmiştir.²⁴⁶ Karar metninde, BM üyelerinden İran ve Türkiye'nin sınır güvenliğinin tehlikede olduğunun belirtilmesi buna örnektir. Burada Fransa ve Türkiye'nin Güvenlik Konseyi başkanına yazdığı mektuplar referans verilmiş, aynı zamanda İran ve Türkiye görüşmelere oy hakkı olmadan davet edilmiştir.²⁴⁷

Funda Keskin'e göre 1991'deki (Güvenlik Konseyi 668 sayılı karar) doğrudan 7. Bölüme atıf içermemiş olsa da bölgenin barış ve güvenliğine yönelik tehditti vurgulamıştır.²⁴⁸ Bunun yanında belgeye insani kuruluşların doğrudan girişi, (md. 3) B Genel sekreterliğinin ve diğer ajanslarının özellikle mülteciler konusunda

---

²⁴⁵ *Ibid.*, pp. 143-144

²⁴⁶ *Ibid.*, p. 145

²⁴⁷ **UN Security Council Resolution No. 688**, 1991 yılı kararları web sitesi : <http://www.un.org/docs/scres/1991/scres91.htm> , kararın güncel sayfası <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/24/IMG/NR059624.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi 21 Mayıs 2013), Pdf document p. 31

²⁴⁸ Keskin, *op. cit.*, p. 54

göreve çağrılması(md.5) Devletlerin ve diğer insani kuruluşların göreve çağrılması (md. 6) önemlidir.²⁴⁹ Özellikle koruma sorumluluğu altında devletin barış ve güvenliğinin yani BM Şartı 7. Bölüme yönelik atfın genişlemesinde, tüm tartışmalara rağmen insani vurgu etkili olmuş ve Irak'ta güvenli bölgeler yaratılması için, bunun yaratılmaması durumunda müdahale olacağına dair genel bir karar görülmüştür. Bu da aslında 688 no'lu kararın, 1990'ların başında devletin egemenliğinin, insani nedenlerle ilgili kısıtlanması yönünde değerlendirilmesi gereken ilk Güvenlik Konseyi kararıdır.

Ertesi yıl gerçekleşen 1992'deki Somali müdahalesi, Güvenlik Konseyi'nin bir iç savaşa yönelik insani değerleri öncelikli alması, güç kullanımının uygulanmasının doğrudan karara bağlaması açısından önem arz eder. ABD'nin özerk birlikleriyle desteklenen, BM gücü Umut Operasyonu, süreci kontrol etmekte oldukça zorlanmış ve bölgedeki çatışmalar, ABD'nin askeri komandolarına yönelik saldırıyla ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu durum, BM'nin müdahalesinin sonuç alınmadan bitmesine neden olmuştur. Somali müdahalesi, Güvenlik Konseyi'nin 794 Sayılı Kararıyla, gerçekleşmiştir. Güvenlik Konseyi, BM Şartının 39. Maddesine dayanarak yetkilendirildiği "barış ve güvenliğin sağlanması ve korunması" ilkesine, insan hakları boyutunu da ekleyerek, devlet egemenliğine müdahale alanını genişletecek şekilde yeniden yapılandırmıştır.

1990'lardaki insani müdahale olgusunun, literatürde başarı sağlayan en farkedilir örneği, NATO'nun 1999'daki Kosova müdahalesidir. Yugoslavya'nın dağılmasından müdahaleye kadar oluşan kanlı süreç nasıl ilerlemiştir? Aslına bakıldığında süregiden Yugoslavya savaşı içinde Kosova, gündemin en gerisinde kalan krizli bölgelerden biri olmuştur. Kosova sorununun temeli İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki düzenlemelere dayanır. Yugoslavya'nın 1974 Anayasasında beş millete verdiği, self determinasyon hakkı, Kosovalı Arnavutlar için geçerli olmamıştır. Sırbistan, Kosova'nın özerk statüsüne tek taraflı olarak 1989'da son vermiştir.

---

²⁴⁹ UN Security Council Resolution No. 688, p.32

1992’de Yugoslavya fiilen ortadan kalkmış; 1995’de Dayton Antlaşması bağımsız bölgeleri belirlemiştir.²⁵⁰

Kosova bölgesinin bağımsızlığı fikri, özellikle Dayton sonrası düzenlemeyle, Arnavut çoğunluğun taleplerini Dünya gündemine taşımaya başlar. Sırbistan içinde yaşayan, eski Yugoslavya’nın verdiği tüm anayasal yetkileri elinden alınmış bir ülke olarak Kosova, bölgede Sırp yönetimi tarafından gerçekleşen ağır insan hakları ihlallerinin gölgesinde yaşamaktadır. Kosova sorunu, Arnavut halkın mücadelesiyle, Dünya gündemine taşınmıştır. 1990’ların başında İbrahim Rugova tarafından kurulan UÇK sivil itaatsizlik politikalarından uzaklaşmak zorunda kalan halk eylemlerini silahlı mücadeleye dönüştürür. Bölgede artan Sırp baskısı, 9 Haziran 1998’de Sırp’lar ve NATO arasında, Milosevic olmadan başlayan görüşmelerle durulmuş; ancak, Miloseviç’in krize yeniden taraf olmasıyla, antlaşmaya uyulmamıştır. 20 Mart 1999’da Sırp birliklerinin Kosova’ya girmesinden tam dört gün sonra NATO bombardımanı başlamıştır. Kosova Bağımsız Uluslararası Komisyonu’nun (IICK) kararıyla müdahale, Güvenlik Konseyi’nden NATO’ya istisnai olarak devredilmiştir.

Bu istisnai devir, Kosova Müdahalesi ile ilgili üzerine tartışmaları yasallık ve meşruiyet yönünden gündeme taşımıştır. Birleşmiş Milletler, Güvenlik Konseyi’ndeki Rusya ve Çin’in veto etme olasılığından dolayı, doğrudan güç kullanımını NATO’ya devretmiştir. Bu yüzden NATO’nun Kosova müdahalesinin, BM Şartının yetkilerini aşması istisnai bir durum olarak algılanmış ve etik değerler nedeniyle meşru bulunmuştur.

Sürecin önemi, 1998 yılında NATO dönem başkanı Javier Solana’nın, müdahale için NATO Güvenlik Konseyi’ne danışmasının gerek olmadığı, yönündeki açıklamasıdır. Bu, uluslararası hukukun uygulanmasında insan hakları gündeminin hem ciddi anlamda öne çıktığına, hem de bu açıdan genel uygulamanın bozulduğuna yönelik önemli işarettir.²⁵¹

---

²⁵⁰ Şule Kut; “Kosova Milliyetçiliğinin Kördüğümü”, **Foreign Policy-Türkiye Baskısı Kosova Sorunu**, Güz 1998 Vol: 3, p. 57 (53-64)

²⁵¹ Kut; **op. cit.**, p.54

Chesterman'a göre "insani müdahale hakkını" savunanlar meşruiyet arayışlarını ve hukuksal temellerini iki yönde inşa eder.²⁵²

1. BM Şartının 2(4) ilkesine paralel, geleneksel uluslararası hukuk kararına referans verilir.
2. Doğrudan güç kullanımı içermeyen bir Güvenlik Konseyi kararı, müdahaleye meşruiyet sağlayacak şekilde, geniş anlamda yorumlanır ve aslında doğrudan yetkilendirilen kararların, çoğu zaman değişken veto kararlarıyla, engellendiği iddia edilir.

Weiss'in 1990 öncesi ve sonrası Güvenlik Konseyi kararlarında veto hakkını kullanan ülkeleri değerlendirmesi ilginçtir. Soğuk Savaş sonrası 5 daimi üye arasındaki ilişki artarken, Soğuk Savaş döneminde çoğunlukla veto hakkı Sovyetler tarafından kullanılırken, Soğuk Savaş sonrasında ABD tarafından kullanılmıştır. 1946-1986 arasında Güvenlik Konseylerinde alınan kararların toplamı 593'ken, bunun yarısı kadar kısa zamanda yani 1982-2010 arası 1373 karar alınacaktır.²⁵³

Soğuk Savaşın bitiminin ilk on yılında yaşanan bu örnek müdahaleler, BM araçlarının değişen insan hakları rejimine uyum sağlayamadığını göstermektedir. Doğrudan müdahale kararlarının alınması, Irak ve Kosova örneğinde yaşanan sorunlar ile Somali'de görüldüğü gibi müdahalelerin bizzat bir iç savaşı kontrol altına almada yetersiz kalmasıdır. Bu uyumsuz örnekler, Yeni binyılın politik gündemine, tartışmalı konuları miras bırakacaktır.

Tüm bunlara karşın, 2000'lerde 11 Eylül müdahalesiyle ortaya çıkacak önleyici savaş, terörle mücadele gibi başlıkların insani müdahalelerin kapsamını daha da genişletmesidir. Bu nedenle BM müktesebatı üzerinden kuş bakışı üzerinden geçtiğimiz bu kronolojik analiz, insani müdahalenin teorik analizi altında daha bütünüyle incelenecektir. 1991'de 688 no'lu kararda İngiltere ve Fransa'nın insani prensiplere yaptığı vurguyu anlamak için solidarist ve çoğulcu yaklaşımlara bakmamız gerekir. Bu yaklaşımların belki de pratikte yani uluslararası politika ve uluslararası hukukta ki en önemli yansıması ise, **Koruma Sorumluluğudur**. Teorik

---

²⁵² Chesterman, *op. cit.*, p. 295

²⁵³ T.G. Weiss, *op. cit.*, p. 42

analiz altında ayrı bir başlıkta günümüze kadar değişen dönüşen güvenlik parametrelerinin ve insani müdahale olgusunun incelenmesinin nedeni de budur.

3.2 İNSANİ MÜDAHALENİN TEORİK ANALİZİ

Uluslararası politikanın teorik tartışmalarına paralel olarak şekillenen insani müdahale literatürü özellikle realizm, liberalizm ve İngiliz okulunun içindeki ayrışmayla şekillenen eleştirel okulun tartışmalarıyla oluşur. Buradaki ana tartışmaları, teorik isimlerinden ziyade kavramsal ilkeleri üzerinden aktarmak istedik. Bunun nedeni teorik başlıklar altındaki sınıflamanın zorluğudur; insani müdahale olgusunun pratikteki örneklerinin güncelliği, akademiadaki tartışmalarda geçmiş üretimlerle güncel örneklerin kıyaslanmasında zorluk yaratır. Soğuk savaş içinde askeri müdahalelerin doğrudan tek taraflı devlet müdahaleleri olması, hükümetlerarası ve hükümet dışı örgütlerin normların oluşması konusunda ilerlemenin asıl, Soğuk Savaşın sonuna denk gelmesi, bu tartışmanın güncel gelişmesinde daha da etkili olmuştur. Asıl tartışmanın seyrinin, insani eylemin, askeri müdahalelere doğru evrilecek mekanizmalara izin verip vermeyeceğidir. Bu tartışmaların seyri etiğin devletlerin egemenliği üzerinden mi yoksa bireyin özgürlüğü üzerinden mi devam edeceğini göstermektedir.

3.2.1 EGEMENLİK VE ETİK TARTIŞMASI

İnsani eylem ve insani müdahale literatürü, teorik gelişim ve uluslararası politikanın uluslararası hukuka miras bıraktığı yeni kavramlarla, iki yönlü olarak şekillenecektir. Soğuk savaş sonrası oluşan insani eylem, insani prensipler ve yardım politikaları ve hatta müdahalelere kadar giden algı temel olarak iki perspektifte şekillenmektedir.

1. Günümüze kadar süregelen devletler sistemi içinde eşitler arasındaki egemenlik anlayışına, başarısız olarak nitelenen ve büyük insani

krizler durumunda, kitlesel ölümler, ya da açlık gibi felaketlerin önlenmesi için, müdahale edilebilir mi?

2. İnsan hakları devletlerin egemenliğine müdahalede bulunabilme adına etik bir zemin oluşturabilir mi?

Bu iki perspektif, İnsani müdahaleleri meşru gören ve görmeyen düşünceleri ayırtırmak adına teorik bir sınıflandırmayla değerlendirilir.

Teorik analizin ardından oluşacak ikinci boyut ise egemenlik ve etik tartışmalarında ortaya çıkan yasallık perspektifidir. Birçok kuramcı tarafından meşruiyeti tartışılan insani müdahale olgusunda uluslararası politik süreçlerle doğrudan ilişkili uluslararası hukuk kuralları nasıl şekillenmiştir? Uluslararası barış ve güvenliği sağlamada, devletlerin meşru müdafaasından, koruma sorumluluğuna doğru giden yasal süreç nasıl şekillenecektir? Pozitivist hukuk yaklaşımının özellikle desteklediği meşru ama yasal olmayan insani müdahalenin sınırları nasıl belirlenecektir? Koruma sorumluluğu bu nedenle teorik tartışmaların belki de en politik ve ateşli ikinci kısmını oluşturacaktır. Tüm felsefi yaklaşımların normlar beslendiği heterojen kuramsal fikirler dışında, koruma sorumluluğunu ikinci bir başlıkta teorik bir perspektifte değerlendirmemizin nedeni budur. İlk olarak **etik ve egemenlik** üzerine fikirleri inceleyelim.

3.2.1.1 İNSANİ EYLEM VE İNSANİ MÜDAHALE

LİTERATÜRÜNDE TEORİK TARTIŞMALAR:

3.2.1.1.1 REALİZMİN ETİK SORUNU MÜDAHALE VE GÜÇ İLİŞKİSİ

Soğuk Savaş sonrası koşullarda, uluslararası ilişkiler teorisinde klasik realist bakış açısına karşı artan liberal etki devletlerin egemenlik sınırlarının insan hakları lehinde daraltılması yönündedir. Egemenliğin sınırının daraltılması ve egemenler arasındaki eşitlik açısından, insan hakları perspektifinde, teorisyenlerce farklı yorumlara neden olur. Birinci nokta, insan hakları idealinin bireysel haklar

düzeyinde ele alınması, ikinci nokta ise, devletin içinde halkların insan haklarının bir parçası olduğu anlayışıdır. Bazı düşünürler insan haklarının egemenlik tarafından yapay bir sınır çizdiğini savunurken; diğer bir görüş, devletlerin aralarında eşit olmadığını ve bu nedenle aslında devlet egemenliğinin insani projeler adı altında daha ciddi bir üstünlük sağladığını, savunmaktadır.

Realizmin insani müdahaleye ilişkin tutumu ise, doğrudan etik sorununa ilişkindir. Realizm hem klasik yaklaşımlarında, hem yeni akımlarında, etiği devletleri bağlayıcı evrensellikte bir kural olarak görmez; bu nedenle devletler her olaya göre durum analizi yapmalıdır. Bu realizmde, devletin temel motivasyonu gereği, uluslararası politikanın ahlak üstü olduğu tezinden kaynaklanır. Yani etik, karar almakla yükümlü yapıların önceliği olamaz, devletler için öncelik devletin bekasını sağlayacak çıkarın aranmasıdır. Nitekim klasik realizmde de belirtilen en önemli iddia, etiğin arkasında daima saklı niyetleri taşımasıdır.

E.H. Carr etiğe bağlı teorilerin, güçlü ulusların ya da grupların üretimi olduğunu belirtmiştir. Carr'ın Yirmi Yıl Krizi eserinde - morality -ahlak sorununun en önemli ayrımcısı, bireyle devletin ahlak anlayışının farklı oluşudur. Devletlerin birbirlerine karşı sorumlulukları, devleti insanlaştıran bir yaklaşımla görevlerle tanımlanmış sorumluluklar olarak tanımlanabilir ancak 19. ve 20 yüzyılda devletlerin daha güçlenmesi devletin görevlerinden ziyade haklarını belirginleştirir.²⁵⁴

Raison d'état fikri uluslararası insani müdahalelere bakış açısını oluşturmada son derece etkilidir. İnsani müdahale olgusuna yönelik eleştirel yönelimlerden en büyük farkı devletin doğası gereği çıkarını takip eden bir politik unsur olduğudur. **Raison d'état** fikri devletin ve karar alma mekanizmalarındaki devlet adamının doğası gereği bireyin yüzleştiği moral- etik sorumluluktan daha farklı sorumluluklarla karşı karşıya olmasıdır. Devlet varlığı gereği üzerinde yaşayan bütün unsurların çıkarlarını korur bu nedenle, Dünyanın geri kalanındaki çatışmalarla ve insan hakları ihlalleriyle etik olarak ilgilenmediği gibi, kendi ülkesinin çıkarını ancak iç politikadaki gücüyle yönetebilir. Bu sorumluluk gereği insani müdahaleyi

---

²⁵⁴ E.H.Carr, **The Twenty Years Crises 1919-1939-An Introduction to the Study of International Relations**, 1981, 12th Edition, The Macmillan Press, p. 147-149

uygulayan devlet, kendi halkına bu güç kullanımını meşruluğunu nasıl anlatabilir? Buchanan bu değişen insan hakları rejiminin ve uluslararası hukuk kurallarının yorumlamasına bağlamıştır. Devletlerin, insan hakları sözleşmelerine taraf olması durumunda dahi insan haklarını korumakla sadece kendi devletleri üzerinde sorumlu olduğunu belirtmektedir. Yani bir başka deyişle, devletler açısından insan hakları hukuku, insani müdahale adına kesin bir sorumluluk yüklemez.²⁵⁵

Yeni realizmin birçok boyutuyla insani müdahaleyi değerlendirdiğini görüyoruz. Soğuk Savaş dönemi uluslararası politikasının önemli kuramcılarında Kissinger'ın, 1990 sonrası dönemi, Clinton yönetimi altında oluşan dış politikayı yeni Wilsonculuk olarak değerlendirmesi, insani müdahale olgusuna bakışını anlamak açısından anlamlıdır. Kissinger, realist perspektifte Clinton'u uluslararası askeri müdahaleleri artırarak Wilson'un terimiyle ulusal çıkarları yeniden tanımlamasıyla eleştirmektedir. Nitekim Haiti ve Kosova hareketlerinin, bu dönemde başlaması tesadüf değildir. Bu bağlamda Kissinger, iç politik kararlarla, dış politika kararlarını doğrudan ayırıştırır. Clinton'un da dış politika beklentilerini iç politikaya göre yönlendirdiğini, Amerikan'ın diğer ülkelerin nasıl yönetildiği ile ilgilenmesinin doğrudan bir demokrasi ihracı olduğunu, ABD Kongresi kararlarıyla da bu sürecin desteklendiğini belirtmiştir.²⁵⁶

Kissinger'ın evrensel ilkeler yönünden insani müdahale konusundaki şüphesini şöyle ifade etmektedir.

Açıkçası Avrupa'yla birlikte veya tek başına, Birleşik Devletler, NATO liderlerinin Kosova'nın sert sonuçlarını savunduğu gibi, Dünyadaki her yanlış askeri güç uygulayarak düzelterek durumda değildir. Ayrıca NATO koalisyonu liderleri uygulamada yüce bildirilerini biraz evrensel sergilemişlerdir. Yeni bir etnik dış politika oluşturulması sırasında, Rusya Çeçenistan'a yapısal olarak Kosova'daki Sırp eylemlerine benzer kısıtlama uygulandığında, aylar boyu utanç verici bir sessizliğe gömülmüşlerdir... Afrika'yla ilgili yeni dış politika üzerine ilan edilen hedeflerden yan çizilmesi de buna benzerdir. Sierra Leone'deki yaygın cinayet ve tüyler ürpertici zulüm

²⁵⁵ Allen Buchanan "The Internal Legitimacy of Humanitarian Intervention", **The Journal of Political Philosophy**, Volume 7, Number 1, 1999, p. 72

²⁵⁶ H. Kissinger; **Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?**, p.230-233

karşısında, Kosova operasyonuna katılanlar askeri olarak olaya dahil olmayı reddettiklerini ilan ettiler (Kosova'yla karşılaştırıldığında küçük bir kuvvetle bile hızla sona erdirilebilecek olan kıyım).Yine kayıpların boyutunun Kosova'yı aşmasına karşın, Sudan için veya Kafkasya'da da müdahale edilmemiştir.²⁵⁷

Gözlemlenebildiği gibi realist teori, askeri müdahalenin özünde devletin varlığını ve güvenliğini koruyan çıkarının bulunmasında etik değerlerle açıklanamayacağını öngörmektedir. Carr'dan Kissinger'a, askeri müdahalelerin özüne liberallerin yüklediği anlamın çok daha tehlikeli olduğunu işaret eder. Clauswitz'in savaşın özü deneyimiyle bugün ki savaşları karşılaştıran Londsale, bu görüşü onaylar nitelikteki çalışmasında **savaşın özüne** vurgu yapmıştır. Savaş, özü gereği rasyonel amacı olan, şiddet içeren, rekabetçi ve belirsiz bir süreçtir. Bir taraftan da barış sürecinin tersine savaşın içinde şiddet ve yaşam kaybı olağan görülür. Bu nedenle aslında sonu net olmayan çatışmalardan farklıdır ve süre giden insani acıyı da durduracaktır.²⁵⁸

Sonuç olarak devletin özünde çıkarları gereği savaşın nedenlerini oluşturan politikaların olduğunu vurgulayan realizm, savaşın insani ve etik değerlerle ortaya çıkmasına sorunlu bakacaktır. Bu nedenle, insani müdahalenin genelde, liberalizmin ikiyüzlülüğü olduğu görüşü hakimdir. Realizmin bu katı eleştirisini İngiliz okulu ve doğrudan liberal yaklaşım nasıl değerlendirecektir? Bu soru ışığında, Bugün insani müdahalenin teorisini oluşturan yeni yaklaşımlara bu nedenle bakmakta fayda görüyoruz.

---

²⁵⁷ *Ibid.*, p.234

²⁵⁸ David J. Londsale; "A view for realism", **Ethics, Law and Military Operations**, Ed. by, David Wetham, Palgrave MacMillan , 2011, p. 35

3.2.1.1.2 İNGİLİZ OKULUNDAN ELEŞTİREL TEORİYE - PLURALİZM, SOLİDARİZM VE İNSANİ MÜDAHALE LİTERATÜRÜNDEKİ SORULAR

Uluslararası politikada İngiliz okulunun içinde önemli bir ayrışma olan pluralist ve solidarist yaklaşım farklılıkları, devlet egemenliği üzerinde insani müdahalenin bir araç olarak kullanılıp kullanılmayacağı fikriyle şekillenir. Bu nedenle insani müdahale üzerine yazılan güncel çalışmalarda, İngiliz okulunun, özellikle Hedley Bull'un uluslararası toplum ve düzen anlayışları irdelenir. İngiliz okulunun, modern kuramcılarının, uluslararası toplum üzerine yorumları ise uluslararası insani müdahale literatürünün tartışmaları arasında en güncel noktaya oturmaktadır.

Uluslararası politikada, bu iki teorik yaklaşım perspektifinde, insani sebeplerle başka ülkelere yönelik askeri müdahaleler incelenir. Çoğulcu yaklaşım ve realizm, insani müdahaleye, özellikle egemenliğin uluslararası toplum düzenin vazgeçilmezi olduğu teziyle karşı çıkarken, solidarist yaklaşım devlet egemenliğinin büyük insan hakları ihlalleri uygulayan devletlerin hakkı olmadığını savunur.²⁵⁹

İngiliz okulunun pluralizmin savunusunda, uluslararası toplum anlayışı aktörlerin çoğulculuğu ve aktörlerin birbiri arasında varlıklarını eşit olarak kabul etmeleri önemlidir. Bu nedenle egemenlik ve müdahalesizlik ilkeleri, devletlerin çıkarlarını, etik prensipleri, resmi kuralları birleştiren güçlü normlardır. Devletlerin ve üzerinde yaşayan halkların kaderi bu çoğulculukla ilişkilendirilir.²⁶⁰

Solidarizm de ise, **Raison d'état** fikri, özellikle insan refahı ve güvenliği ile doğrudan ilişkilidir. Yani devlet kendi toprakları üzerinde yaşayan insanları korumakla sorumludur. Öbür taraftan, devletlerin içişlerine müdahalesizlik ilkesi

---

²⁵⁹ N. Wheeler, **op. cit.**, p. 11-12, ayrıca V., Alex J. Bellamy, "Humanitarian Responsibilities and interventionist claims in international society", **Review of International Studies**, 2003, Vol: 29, p. 321-322

²⁶⁰ A. Bellamy, **op. cit.**, p. 324

kendi vatandaşlarını tehdit etse dahi, devletleri etkin bir şekilde korur. Bu nedenle devletler insan hakları ve egemenlik fikri açısından tutarsızdır.²⁶¹

Bu iki kuram arasındaki en belirgin farklılık, insani müdahalenin hem yapılaş sebeplerindeki meşruiyeti belirlenmesinde, hem de müdahale sonrasındaki toplumların kontrolünde evrensel normların varlığını tartışmasıdır. Pluralistler, aktörler arasında acil insani gereksinimler, ya da acil insan hakları ihlalleri gibi konularda bir antlaşma olmasının mümkün olmadığını söylerler. Bunun karşısında solidaristler, özellikle uluslararası toplumun farklı topluluklarıyla, devamlı etik standartlara ulaşacağına hatta ulaştığına, uluslararası toplumun bu etik standartları koruyacak yetkisinin de olduğunu ileri sürerler.²⁶²

Bellamy ise, iki farklı düşünce arasında üç noktayı vurgulamaktadır.

1. Olağanüstü insani durumun nasıl anlaşılacağı
2. Bu durumda gerçekleşecek askeri müdahalenin meşruluğunun olup olmadığı
3. Devletlerin ve askeri birliklerin müdahaleyi nasıl yürüteceğidir.²⁶³

Bu tartışma çerçevesinde vurgulanan en önemli teorik katkılardan biri, sosyal inşacı okulun pluralist ve solidarist ayrışmaya nasıl cevap verdiğiidir. Burada Bellamy, ilk bölümde değindiğimiz toplumun ve toplumsal güvenliğin inşası boyutun da, inşacı okulun, İngiliz Okulu mirasından nasıl etkilendiğini vurgular. Christian Reus Smit'in uluslararası topluma ilişkin görüşünü aktararak, eğer uluslararası toplum inşası kimlik üzerinden şekillenirse, yani devletin kimliğinin **toplumsal** olduğu kabul edilirse- ki bu yaklaşım, İngiliz okulunu klasik ortodoks teorilerden ayıran en önemli özelliklerden biridir- o zaman bu iki tartışmada egemenlik üzerine yapılan vurgu daha da sarsıntıda kalmaktadır. Çünkü egemenlikte, devletin kimliğinin inşasında görel bir araçtır. Örneğin, Müdahalesizlik devlet temelli uluslararası toplumun temel vazgeçilmez ilkesi ise, toplumun farklı öğeleri arasında farklı yollar tercih edilecek, ayrışmalar derinleşecek, uluslararası topluma

---

²⁶¹ **Ibid.**, p. 322

²⁶² **Ibid.**, p. 324

²⁶³ **Ibid.**, p. 325

üyelik, uluslararası toplumun kimliğini de etkileyecektir. Bu nedenle sosyal inşacı kuramcılar, uluslararası toplum içinde insani müdahalenin normatif boyutunun oluşturulabilir ya da oluşturulamaz olduğunu ve politika üretiminde sosyal dönüşümü araştırmaya başlarlar.²⁶⁴

Bellamy, Eleştirel okul ve Galler ekolü olarak ayrıştırdığı eleştirel güvenlik okulunun fikirlerini, Üçüncü Dünya güvenliği yaklaşımı ile birleştirmeye çalışır. Cox'un teori her zaman birisi için, bir amaç içindir düsturu eleştirel teorinin önemli yaklaşımlarından biridir. Bellamy bu düsturu kullanarak, özellikle toplumların, devlet inşası ve ekonomik kalkınma problemleriyle içten tehditlere daha açık olduğuna değinmiştir. Saldırgan devletlerin, halkları üzerindeki kısıyımın yanında, sessiz bir soykırım olan yetersiz beslenme, salgın hastalık ve yoksulluğun önemini vurgulayan bu yaklaşım, özellikle sistematik şiddetin en önemli insani problem olduğunu savunacaktır.²⁶⁵

İngiliz okulun mirasçısı akademisyenlere baktığımız zaman güvenlik çalışmalarında Eleştirel teorinin önemli ismi Booth'a dönmeyi yeniden faydalı buluyoruz. Booth özgürleşme güvenlik ilişkisinden baktığı insani müdahale olgusunda özellikle Wheeler'la ortak üretimlerde bulunur. Wheeler, özellikle insani müdahalenin gerekliliğini normların yeniden oluşturulması üzerinden değerlendirdiğini belirtebiliriz.²⁶⁶ Booth burada daha geniş bir teorik perspektifle bu normatifleştirmede bir tehlikeyi işaret eder; rasyonel politikanın bir aracı olan klasik savaşa (Clauswitziyen savaş olarak da adlandırmaktadır.) meşru müdafaanın yanında, insani rasyonalitenin eklendiğini söyler.²⁶⁷ Savaşın insani nedenler meşrulaştırılması, bireyin doğrudan yüzleşeceği, şiddet açlık, salgın, yerinden edilme gibi gerçeklerle, bireysel güvenlik yani eleştirel güvenlik açısından sorunludur. Uluslararası toplum içinde genelde Batılı devletlerin yürüttüğü bir koalisyon sistemi

---

²⁶⁴ **Ibid.**, p. 327

²⁶⁵ **Ibid.**, p. 328-329

²⁶⁶ N. J. Wheeler "Reflections on the legality and legitimacy of NATO's intervention in Kosovo", **The International Journal of Human Rights**, 4:3-4, p. 147

²⁶⁷ Ken Booth, **Theory of World Security**, p. 310

içinde oluşturduğu bu hareket tarzı, insan hakları ihlalleri olduğu çatışmalarda askeri müdahale hakkının hakları, görevleri ve güçleri olduğunu savunmaktadırlar.²⁶⁸

Pluralizm ve solidarizm tartışmasına yönelik getirilen inşacı ve eleştirel teorinin ortak eleştirilerini üç ana noktada toparlamak mümkündür.

- Acil insani sebeplerin belirlenmesindeki problemler alan
- Müdahale eden devletlerin, insan hakları ihlali olan bölgelerdeki kriz ortamına, ekonomik ve siyasal hatta tarihsel sebeplerle katkıda bulunmaları
- Müdahale sonrası yeniden yapılanmaya olan katkılarının ne oranda olduğu

İnsani müdahalede şiddet kullanımını insani sebeplerle devletin kullandığı bir araca dönüşmesi, kaygı vericidir. Bu durum insani eylemle, insani yardım prensiplerinin, insani müdahaleden ayrışmasına neden olur. Uluslararası politikada insani eylem, insani müdahale ilişkisinin irdelenmesini önemlidir. Solidarizm ve plüralizm analizindeki eksik burada vurgulanır. Uluslararası toplumun doğrudan devletlerce belirlenmesi ve devletlerin cebren müdahalesinin insani ilkelerle ilişkilendirilmesi bir eksiklik olarak saptanır. Değerlendirmeler, İngiliz okulunun, insani müdahale tartışmaları açısından sınırlayıcı bir ontoloji ortaya koyduğuna odaklanır.²⁶⁹ Devletler üstü bir etik kurul benzeri yapılar oluşmadığı sürece, devletlerin bu müdahaleleri doğrudan güç ilişkileri, ya da stratejik öncelikleriyle değerlendirmesine neden olur. Bunun yanında devletin haklarıyla bireyin haklarının çatışması sorunu kaçınılmazdır.

İnsani müdahaleye çekinceli yaklaşımlar, 2000’li yıllarda çok daha yoğunlaşır. Gelişmiş devletlerden, Dünya’nın az gelişmiş bölgelerine yönelen insani yardım, uluslararası kamuoyunun denetimini Dünya’daki gelişmelere açan sivil toplum kuruluşları, uluslararası iletişim ağları ve büyük ölçüde küreselleşmeyle kendini dönüştüren uluslararası örgütlerin devletlere yönelik müdahalelerinden kaynaklanır. Üstelik bu çekince salt müdahalelere karşı durmaktan değil, gerek

---

²⁶⁸ *Ibid.*, p. 310

²⁶⁹ A. Bellamy, *op. cit.*, p. 339

müdahale nedenlerinin meşruluğu tartışmaları, gerekse müdahale sonucu oluşan rejimlerin geleceğinin belirsizliğinden doğar.

Chandler'in "İnsani Evrenselcilik" başlığı altında topladığı bu tartışmayı, hükümetler üstü örgütlerin de politik eylemleriyle örneklendirdiğini görürüz. Uluslararası Kızıl Hac Komitesi, Cornelio Sommaruga, 1992 BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada, politik eylemle insani çatışmaların ayrı yollarda seyretmesinin, insani çalışmalardaki tarafsızlık ve bütünlüğün korunması açısından, önemli olduğunu vurgulamıştır. Nitekim, Uluslararası Af Örgütü, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, UNICEF bu açıdan tarafsızlığı kuruluş aşamalarında ilan edilmiş örgütlerdir.²⁷⁰ Bu nedenle, Uluslararası politikada birçok kurumsal söylemde, insani müdahalenin ve insani hareket olgusunun birbirinden ayrı kullanılmaları söz konusudur.

İnsani eylem (**humanitarian action**) yardım çalışanları ve sivil toplum kuruluşları ile hareket eden daha objektif bir politik eylemi işaret eder. ICISS²⁷¹, 2001 de bu nedenle insancıl sözcüğünü askeri eylemlerde kullanmaktan kaçınmıştır.²⁷² Literatürdeki genel tartışmada bazı akademisyenlerin görüşü, İnsani eylemlerin de çatışma ve çatışma sonundaki duruma politik bir müdahalede bulunduğu yönündedir. Örneğin, 1971 yılında insani ihtiyaçları temeline alan ve önemli krizlerde tıbbi müdahalede bulunan, Sınır Tanımayan Doktorlar Örgütü, 1999'da kurucu üyesi Kouchner' in aracılığıyla Kosova'daki NATO müdahalesine destek vermiştir. Hehir'e göre bu, insani temel ihtiyaçların ötesinde insan haklarını kökenine alan bir duruştur. Sivil toplum kuruluşları temelli hareketlerin, etik ve objektif eylemler olarak nitelendirilmesindeki, önemli tartışma Kouchner'in Saddam rejiminin devrilmesinde gösterdiği destektir.²⁷³ Bernard Kouchner, Yugoslavya krizi sırasında BM'de önemli danışma hizmetlerinde bulunmuş, 2007-2010 yılları arasında Sarkozy başkanlığında sağ Fillon hükümetinde dışişleri ve Avrupa ile ilişkilerden sorumlu

---

²⁷⁰ David C Chandler, "The Road to Military Humanitarianism: How the Human Rights NGOs Shaped a New Humanitarian Agenda", **Human Rights Quarterly**, No: 23 Vol: 3 (2001) p. 679

²⁷¹ International Commission on Intervention and State Sovereignty

²⁷² Aidan Hehir, **Humanitarian Intervention-An Introduction**, Palgrave Macmillan, 2010 p.13

²⁷³ **Ibid.**, p.14

bakan olarak görev yapmıştır. Bu açıdan insani müdahaleyi savunan önemli politikacılarından biri olan Kouchner, son derece politik bir kimlik olarak Dünya siyasetinde kendini göstermiştir.²⁷⁴

İngiliz okulu, güvenlik çalışmalarını Soğuk Savaş'ın ortalarından itibaren özellikle etkilemiştir. Teorinin insan hakları rejimine verdiği cevap plüralizmde müdahalesizlik hakkının devletlerden oluşan uluslararası toplumun devamı için savunulması, solidarizmde ise ağır insan hakları ihlallerinde bu müdahalenin devletlerin egemenliğine yöneltilebilmesidir. Egemenliği odağına alan bu analiz, etik boyutuyla farklı sorulara neden olur. Müdahale edenin politik, tarihsel ekonomik durumu katkısı, niyeti çok önemli bir dalgayı oluştururken, ikinci dalga müdahalenin sonuçlarının izlenmesine ve bu açıdan toplumların yeniden yapılanmasına ilişkindir.

İnşacı yaklaşım uluslararası toplumun kimliğindeki çok çeşitliliği anlamlandırmaya çalışır. Burada müdahale eden her ülkenin niyeti aslında uluslararası toplumdaki kimliğin farklılığına işaret eder. Bu nedenle uluslararası toplumun sadece devletlerden oluşmasının yanında, uluslararası kamuoyu, örgütler, topluluklar, devletler, bireyler üzerinden çok daha geniş bir etki yaptığı gerçektir. Sözü geçen yaklaşım, insani eylem kimliğini, bunun müdahaleye yönlenmesini engelleyecek, ya da müdahale gerçekleşmesi durumunda ise, çatışma sonrası toplumlarda yaraların sarılmasını sağlayacak çok daha etkili bir mekanizma oluşturacaktır.

Eleştirel güvenlik okulunun bu bakış açısında, iki yönlü bir yaklaşımı olduğunu söyleyebiliriz. Wheeler'ın müdahalenin normlarının oluşması süreci daha sonraki alt bölümde daha detaylı irdelenecektir. Booth'un müdahaleler sonrası, cebren uygulanan insani politikaların, devletler açısından bir rasyonalite yaratması, yeni bir güç kullanımı aracı olarak belirtilmesi önemlidir. Bunun yanında toplumların içinde farklı ayrışmalarda şiddet kültürünün yaygınlaşmasını da vurgulamak gereklidir. Bugün Libya'da kontrolsüz devam eden bölgesel şiddet bunun göstergesi olduğu gibi son bölümde değineceğimiz alan çalışmasında uzmanlardan bu şiddet kültürünün etkisini çeşitli seferler duyacağız.

---

²⁷⁴ Chandler, **op. cit.**, p. 682

Bu kez, Egemenlik üzerinden analizin yanında etik tartışmaya vurgu yapan liberal akımları da gözden geçirelim.

3.2.1.1.3 FAYDACILIK, DOĞAL HUKUK VE DİĞER PERSPEKTİFLER – MÜDAHALENİN ETİK SONUÇLARI VE KURALLARIN DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE YENİ YAKLAŞIMLAR

1990 sonrası uluslararası politikada yeni tartışma, aslında liberal müdahalecilik anlayışının kapsamına ilişkindir. Neoliberal uluslararası politik teorinin öncüleri, İngiliz okulundaki eşit devletler sisteminde egemenliğin sınırlanmasından ziyade etik tartışmanın üzerinden analizlerini gerçekleştirmişlerdir.

İnsani müdahale üzerine liberal teorinin kapsamı, etik sorumluluk, yasal çerçeve ve müdahaleye gerektiren olguların ilerde önlenmesi için yürütülen politikalar çerçevesinden şekillenir. Teoride farklı görüşleri tetikleyecek can alıcı olay ise, 1994’deki Ruanda Krizi olmuştur. Ruanda katliam soykırımı, milyonlarca Tutsi’nin öldürülmesiyle son bulmuştur; katliam ancak Tutsi gerillalarının, Ruanda Yurtsever Cephesinin, galibiyeti ile sonlanabilmiştir.²⁷⁵

Ruanda’daki kitlesel ölümler, Belçika sömürgesi olduğu dönemlere kadar dayanmaktadır; bu dönemin nüfus politikaları, iki toplum arasında sürekli çatışmaları da beraberinde getirecektir. 1994’de soykırım düzeyinde gerçekleşen Hutu çoğunluğun Tutsi’lere karşı yürüttüğü kitlesel katliam, 1993’deki Arusha Barış Süreci ve Bölgedeki Barış gücünün iyi yönetilememesi sonucu tırmanmıştır. Hukuki yönleriyle 1990 sonrası **güvenli bölgeleri** (safe heavens) inceleyen McQueen, Irak ve Bosna’nın aksine Ruanda’da artan katliamdan önce küçülen barış gücü kuvvetini tespit etmiş, gerekli olan devlet ve kamuoyu ilgisinin bir türlü bölgeye çekilemediğini ileri sürüştür. Özellikle UNAMIR’dan Belçika’nın çekilmesi, eş

---

²⁷⁵ J.L. Holzgrefe, “The humanitarian intervention debate”, Holzgrefe-Keohane (ed); **Humanitarian Intervention-Ethical, Legal and Political Dilemmas**; Cambridge Press, Cambridge: 2003, p. 17

zamanlı olarak Somali'ye yönelen Amerika liderliğindeki BM müdahalesinin Batılı devletlerin, insani müdahalelere yaklaşımında çekince koymasına neden olmuştur.²⁷⁶

Liberal teori, Ruanda sonrası insani müdahale ile ilgili teorik gelişimini hukuk ve etik bağlamında tartışır. Şöyle ki, politik teoride, liberal müdahalecilik olarak tanımlanan bu olay, karşıt görüşlerde Amerikan hegemonyası olarak eleştirilen müdahalenin meşruluğun sorgulanmasını doğurur.²⁷⁷ Liberal teoride ise bu meşruluk birçok yönüyle faydacı analiz içinde incelenmiştir.

Faydacı analizde gördüğümüz **eylem temelli faydacılık (act utilitarianism)**, insani müdahalenin sonuçlarıyla ilgilenir. Bir eylemin sonucu ilk aşamada başarılıysa bu eyleminde etkin ve başarılı olduğunu gösterir. Etik tartışma bu kuramda öne çıkar. Eylem temelli faydacılar için Tanzanya'nın Uganda'yı işgali, varolan sivil kayıptan daha az ölümlerle sonuçlandığı için meşru algılanır. 1999'da Operation Allied Forces – NATO güçlerinin, Kosova'da etnik temizlik lehinde propaganda yapan yayın organı, Sırbistan Radyo ve Televizyonu bombalanması, eylem temelli faydacılar için meşrudur. Eğer bu müdahale yayın organının bombalanması sonucu daha çok insanın ölmesini engellediyse, eylemin sonucu başarılı olmuştur.²⁷⁸ Kural temelli faydacılığın etik anlayışı dönüştürmesiyle tanımlar. Politikada, kuralların evrimi zaten etiği dönüştürür. Önemli olan, insani müdahale için bir kural üzerinde uzlaşma olması gerekir. Tüm iyi sonuçları düşünülse dahi uluslararası politikanın aktörü olan uluslararası kamuoyu ve halklar tarafından onaylanıyor mu, takip ediliyor mu önemlidir. Örneğin bazı insani müdahalelerde insani kayıplar, müdahale edilen krizdeki kayıpları geçebilir.

BM Şartı ve Güvenlik Konseyi temelinde insani müdahalenin hukuki zemininde eksik olduğu fikri uluslararası hukuk bakış açısında klasik görüşü ifade eden yaklaşımdır. Hehir 1990 sonrası insani müdahale temelinde bu tezin üzerinde duran akademisyenlerden biridir. Bu fikrin karşısında diğer sözleşmeciler ve yasal

---

²⁷⁶ Carol McQueen, **Humanitarian Intervention and Safety Zones**, New York, Plgrave Macmillan, 2005, pp. 105-108.

²⁷⁷ David N. Gibbs, **First Do No Harm- Humanitarian Intervention and the Destruction of Yugoslavia**, Vanderbilt University Press, Nashville: 2009, p. 43.

²⁷⁸ J.L. Holzgrefe, **op. cit.**, p. 21-22.

realist kuramlar sınıflandırılmıştır.²⁷⁹ BM şartı ve uluslararası insan hakları metinleri üzerinden yaklaşımları ikiye ayırdığımızda klasik görüş ve realist yasal görüş, kuralların evrimini farklı yorumlarlar. Klasik görüş karşılıklı rıza ve uluslararası toplumun etkisiyle kurumlar ve metinler yeniden düzenlenmediği sürece insani müdahaleyi yasal bulmazken, realist yasal görüş uluslararası toplumun ve değişen konjonktürün metinlere yönelik yorumlamaları ve buna bağlı olarak uygulamaları değişeceği yönünde fikir ileri sürer.²⁸⁰

Klasik görüşte Farer, gerek Irak'ın 2003'te ABD öncülüğünde işgalini, gerekse Kosova müdahalesini, BM Şartının tüketilmesi olarak değerlendirir.²⁸¹ Oysa BM'nin **jus ad bellum**²⁸² rejimi içinde insani müdahalenin yeniden uygulanması gerekliliğini vurgulayan realist yasal görüş, Güvenlik Konseyinin ilk inşa edildiği şekliyle yetkisiz güç kullanımını bertaraf edecek donanımda olduğu, böylece yetkili bir cebirle insan hakları ihlallerinin önüne geçilebileceği öngörülmektedir. BM'nin güvenlik sistemi Güvenlik Konseyi'ne bağlıdır ve üyeler arasındaki oydaşmanın yokluğu bu süreçte zorluk yaratmaktadır. Bir bakıma BM şartı 2 (4) üzerindeki konsensüs kalkmış bu nedenle 2 (4) engellediği güç kullanım yasağı da meşruiyetini yitirmiştir. Yasal realistler Güvenlik Konseyinin amacını yitirdiği bu durumda, insan hakları ihlallerinde yetkisiz cebrin devletler tarafından uygulanabileceğini savunurlar.²⁸³

Her iki liberal yaklaşımda, yine iki karşıt görüş tespit etmekteyiz. Ruanda deneyimiyle birlikte, Holzgrefe'nin asıl vurguladığı tartışma tüm farklı teorik açılımlarda, insani müdahalenin devletler için bir görev olup olmadığı sorusudur. Bunun temel sebebi meşruiyet sorununun ortaya koyan etik kaygılardır. İnsan nereye kadar etik olarak bir kişinin güvenliğinden sorumlu olacaktır sorusu, evden, aileden, ülkenin vatandaşlığından, insanlık suçlarıyla karşı karşıya olacak tüm yabancıları

---

²⁷⁹ **Ibid.**, p. 36-49 Özellikle V. Legality of Humanitarian Intervention.

²⁸⁰ **Ibid.**, p. 38-39.

²⁸¹ Tom J. Farer, "The Prospect for International Law and Order in the Wake of Iraq", **The American Journal of International Law**, Vol: 97, No. 3 (Jul., 2003), p. 622.

²⁸² savaşa hakkı; dönem dönem haklı savaşın hukuksal tanımı jus in bello ile ilişkilendirilir.

²⁸³ J.L. Holzgrefe, **op. cit.**, p. 39-40.

kapsayacaktır. Devletler içinde bu sorgulama geçerlidir. Welsh için devletlerin etik sorumluluğunun sadece kendi vatandaşlarına karşı diğer ülkelerde yaşayan insanlardan da sorumludur. Bunu aslında “evrensel çıkarların korunması” olarak tanımlar. Devletin, ülke dışındaki, vatandaşı olmayan sivillere zarar vermemesi gerekliliği, devletin negatif sorumluluğu içinde tanımlanırken; aslında bu bir kurumsal insiyatif de doğurmaktadır. Devlet ‘pozitif sorumluluk’ içinde vatandaşı olmayan sivilleri de koruma eylemine girebilir. Bu türde bir sorumluluk özellikle ülke kamuoyunun devletleri bu yönde çağırmasıyla görülür. Bunun örneği Somali olayları sırasında ABD’de görülmüştür.²⁸⁴

Etik itiraz açısından insani müdahalenin sınırlarını belirleyen liberal düşünür Walzer, self determinasyon ilkesinin önemini vurgular. John S. Mill’in “en yüksek ahlaki görev” olarak belirttiği self determinasyona saygı gösterilmesi, önceden de tartıştığımız insani eylem ve insani müdahale arasındaki politik tercihle ilgili olacaktır. Özellikle haklı savaş ile ilgili önemli çalışmaları bulunan Walzer, başka bir ülkeye insani anlamda müdahaleyi kırım ve etnik nefret açısından gerekli bulur; ancak, bu aracın doğrudan hedefi, kırımı durdurmak amaçlı insani yardım, gıda ve sağlık desteği sağlanması olmalıdır. Bu açıdan, **ülkelerin işlerine müdahale etmeme, kendi kaderini tayin hakkında**, saklıdır. Ortak geçmişleri olan ülkeler her şeyden önce yaşadıkları vahşi baskıdan beraberce kurtulmalıdır. Bu açıdan insani müdahaleyi kullanan devletlerin emperyalist hedefleri olabileceği ve uluslararası kamuoyunun istismar edilmesi tehlikesi vardır.. Dışarıdan bir müdahale ulusların özgür hareket hakkını baskılar. İnsani müdahalenin zorunlu durumlarına karşı bu etik sorgulama her zaman açık tutulmuştur.²⁸⁵ Walzer, özellikle tek taraflı müdahalelerin sonuçlarında devletlerin öz çıkarlarını bulmaktadır. Böylece, kendi kaderini tayin hakkını iç politikada bastırarak, ulusal direnişleri engelleyen bu müdahaleler eleştirilmiştir. Bu katkı, İngiliz okulu üzerinden değerlendirdiğimiz plüralist bir eleştiriye de katkı sağlamaktadır.

---

²⁸⁴ Welsh, “Taking Consequences Seriously: Objections to Humanitarian Intervention”, **Humanitarian Intervention and International Relations**, Oxford, 2006, p. 58-59.

²⁸⁵ Micheal Walzer, **Arguing About War**, London, Yale University Prepp., 2004, p. 67-69.

İnsani Müdahalenin kuralları ile uluslararası toplumun dönüşümü üzerinde duran Wheeler, uluslararası toplumunun normatif yapısını güç dağılımıyla ilişkilendirir. Güç dağılımındaki değişiklik normatif farklılaşmalara, yani yeni oyuncuların, yeni ideolojilerin doğmasına neden olacaktır. Daha da ötesi, eğer daha güçsüz devletlerin bu normlara uyum göstermesi sağlanamazsa, normlar yukarıdan onlara empoze edilecektir.²⁸⁶ Normların uygulanması konusundaki bu cebir çoğu zaman inşacı, eleştirel kuramların ve realist kuramcılarının ortak değerlendirilebileceği olgudur. Realizm bunu “güçlünün kural koyması” olarak tanımlarken; Marksist, post Marksist kuram bunu hegemonya ve bağımlılık ilişkileri ile açıklar; ancak devletlerin norm koymada güçlerine bağlı olarak kendi başınlığı fikri, uluslararası normların oluşması ve bunların meşruiyeti açısından sınırlıdır. Devletlerin uluslararası bir örgütün kararıyla hareket etme eylemi, örneğin, Güvenlik Konseyi’nin 39. Maddesindeki Barış ve güvenliğin insan hakları kapsamında da genişletilmesi uluslararası meşruiyetin birçok devlet tarafından aranmasının sonucudur. Tek taraflı müdahalelerin Soğuk Savaş süresinde daha yoğun görülmesi ve bunun uluslararası örgütsel destek almadan yürümesi, 1990 sonrası, Soğuk Savaşın bitişiyle karmaşıklaşan konjonktürde daha azdır. Bunun istisnasının 2003 Irak müdahalesi olduğunu söyleyebiliriz.

Örneğin, mülteci sorunu kapsamında 1971 yılında Hindistan’ın Doğu Pakistan’a (Bangladeş) müdahalesinin, Güvenlik Konseyi’nde desteklenmediğini belirtmiştik. Doğu Pakistan’ın yerinden ettiği 10 milyon Bangladeşli mültecinin sınırında beklemesi, bir insanlık krizi olmasına rağmen BM’nin 2(7) Maddesine göre iç denetimin kapsamında olması nedeniyle müdahaleyi meşru görmemiştir. Oysa 1991’de Körfez savaşı sonrası, Kuzey Irak’ta ki mülteciler Güvenlik Konseyi’nin 668 numaralı kararıyla, değişen konjonktürle birlikte barış ve güvenliğin sağlanması sorumluluğu altına girecektir. Bu, BM rejiminde insan haklarının BM Şartına girmesi konusunda bir kırılma yaratacaktır.²⁸⁷ Bu kararla güvenli bölgelerin yaratılması ve sivil toplum örgütlerinin işbirliği sağlanacaktır. Yine 1992’de

²⁸⁶ Nicholas J. Wheeler, “The Humanitarian Responsibilities of Sovereignty: Explaining the Development of a New Norm of Military Intervention for Humanitarian Purposes in International Society”, **Humanitarian Intervention and International Relations**, Oxford, 2006, p.31.

²⁸⁷ **Ibid.**, p. 33.

ABD'nin önderliğinde geniş bir müdahaleyi kapsayan Somali hareketinin iç savaşın yoğunluğuyla sonu getirilememiştir. Wheeler'a göre, Irak'ta sınır ötesi hareketin meşruiyetini savunan Güvenlik Konseyi iken, Somali müdahalesinde ABD' ve Cape etik sorumluluğu vurgular.²⁸⁸

Uluslararası hukukta, Güvenlik Konseyi'nin 1992 Somali müdahalesine yönelik 794. Kararına istinaden insani yardım (**humanitarian assistance**), acil çağrıda müdahale, barışı, hukuku ve istikrarı sağlamak gibi temel insani müdahale hedeflerinin belirlenmesi, önemli bir kırılma noktasıdır. Hükümsüz bir durumda müdahale edilen Somali örneği, aynı zamanda müdahale karşıtları tarafından da istisnai algılanmıştır. Bunun nedeni; müdahaleye rıza göstermeyecek bir hükümetin olmaması, yani egemen bir devletin şartlarındaki eksikliklerdir.

Teorik kapsamıyla değerlendirdiğimiz insani müdahalenin meşrulaştırılma süreci, akla şu soruyu getirir: Müdahalenin aynı zamanda uluslararası hukukta yasal çerçeveye oturtulması nasıl gerçekleşecektir? Sorunun yanıtını koruma sorumluluğunun uluslararası politikanın varolan teorik tartışmalarından türeyerek, bir uluslararası hukuk prensibi oluşturma çabası olduğunu söyleyebiliriz. Şöyle ki, 1990'dan sonraki Solidarist kuramın, yani uluslararası toplumun normatif politikaların oluşmasına kadar, uluslararası hukukta BM Şartı'nın ortaya koyduğu Barış ve Güvenliğin sağlanmasından çok daha geniş bir tanım oluşmuştur. İnsan hakları ihlalleri, büyük insani felaketler durumunda, bu krizlerden sorumlu devletlere, koruma sorumluluğu altında müdahale edilmesi gündeme gelecektir.

3.2.1.2 KORUMA SORUMLULUĞU

İnsani müdahale olgusu, 1990'ların sonundaki konjonktürle farklı, 2000'lerde ortaya çıkan yeni örneklerle farklı tartışılmaktadır. 1999'da Kosova'ya NATO müdahalesi ile, özellikle normatif ve liberal literatürde başka devlet topraklarında yaşanan insan hakları ihlallerine karşı güç kullanımının bir araç olarak kullanılması meşru görülmüştür. NATO müdahalesinin Sırp birliklerine karşı kesin bir caydırıcılık sağlaması bu sonuçta etkili olmuştur; yani müdahale insani krizin

---

²⁸⁸ *Ibid.*, p. 35.

bitmesi açısından başarılı görülmüştür. Böylelikle uluslararası politikada oluşan iyimser ortamın etkisiyle, devlet egemenliğini güvenceye alan uluslararası hukuk engelleri aşılmış, Güvenlik Konseyi'nin yetkileri genişlemiştir. 2000'lerde ortaya çıkan en önemli gelişme 11 Eylül 2001 Pentagon ve New York'ta Dünya Ticaret Merkezine yapılan saldırıdır. Küresel terörün birincil güvenlik tehdidi olarak belirlendiği bu dönem, Dünya politikasında savunmacı güvenlik refleksleriyle, insan haklarına yönelik sorunsalı birleştirmiştir. Devletler için güç ve çıkar temelli yaklaşımlarla insani krizlerde müdahale fikri, devletlerin Dünya politikasındaki etki alanı artırmasıyla, bir çelişki yaratacaktır.

Koruma sorumluluğu (**Responsibility to protect**) kapsamında insani müdahalenin uygulanması ve tanımlanması, farklılık yaratır. Uluslararası politikanın belirleyicisi olarak -Helsinki süreci ile çok daha önemli bir boyut kazanan, - insan hakları ve demokratikleşme modeli, neoliberal ekonomik ve politik yapıya sancılı şekilde entegre olmuş, her ülkeye yeni bir gündem olarak sunulmuştur. Serbest piyasa ekonomisinin, yani kapitalist ekonomik gelişimin, demokratikleşmeyle paralel olarak algılanması Soğuk Savaş sonrası Dünya politikasını dönüştürmüştür; nitekim 1980'lerle birlikte devleti realist bir biçimde sadece karar alıcılar kapsamında, tekil aktör olarak gören anlayışın dışında, yeni devlet algılaması oluşmuştur. Bu, kendi topraklarında yaşayan halkların da iradesini kapsayan bir devlet algısıdır. Bu algı, uluslararası toplumun imajını da büyük ölçüde değiştirmiştir. İnsan haklarıyla ilişki yargısal, ekonomik ve askeri tüm müdahaleler, uluslararası toplumun desteğiyle meşruiyet kazanmıştır. Bu müdahalelerin koruma sorumluluğu altındaki temel meşruiyeti ise birinci bölümde kapsamlı olarak değindiğimiz insan güvenliğidir.²⁸⁹ Ekonomik ve politik liberalleşmede yaşanan sorunlar ve uluslararası toplumun yükselişi, örgütlerin insan haklarını gündeme alma motivasyonunu artırmıştır.

---

²⁸⁹ Bu insani müdahale ve insan güvenliği ilişkisi için V. Gareth Evans'ın çalışmaları, yazar koruma sorumluluğu kavramının yasal çizgilerini belirleyen ICISS komisyonunun eş başkanıdır. Gareth Evans "From Humanitarian Intervention to the Responsibility to Protect", **Wisconsin International Law Journal**, Vol: 24, No. 3, 2006, s 709 ve Gareth Evans and Mohamed Sahnoun, The Responsibility to Protect, , **Foreign Affairs**, Vol: 81, No. 6, Nov. - Dec., 2002, pp. 99-110, p. 101, Alternatif bir bakış açısı için, Mary Kaldor, **Human Security**, Cambridge, Polity Press , 2011, Cf. Andrew Salmon and Mary Kaldor, "Principles for the use of the military in support of law enforcement operations Implementing the European security strategy", **A Human Security Doctrine for Europe Project - principles, practicalities**, Marlies Glasius and Mary Kaldor Ed. by, by, New York, Routledge, 2006, pp. 231-244.

Özellikle başarısız devletler olarak adlandırılan, yönetim sorunu yaşadığı düşünülen, Üçüncü Dünya ülkeleri, hükümetlerarası ve hükümetdışı örgütlerin müdahale alanı içine girmiştir.

Soğuk Savaş sonrası gelişmeler, olumlu ve olumsuz bakış açılarını kuramsal alanda dönüştürmüştür. Bölgesel krizler, kimlik temelli çatışmalar bir kısım kuramcılarını tehdit algıları konusunda çok daha yoğun etkilemiştir; ancak koşulları olumlu değerlendiren yaklaşımlar da yok değildir. Özellikle daha az kutuplu bir Dünyada, saldırgan insan hakları ihlalcilerine yönelik baskının, çok daha etkin olarak yönetilebileceğini düşünen akademisyenler de bulunmaktadır.²⁹⁰

İnsani müdahaleye çeşitli bakış açılarından gelen itirazları Welsh, iki aşamada değerlendirmiştir: Yasal itiraz ve etik itiraz. Yasal itirazın, genel olarak BM Şartı'nın devlet egemenliğini koruyan 2(4) maddesine atıf yaparak, ortaya çıkan endişelere karşı ICISS'in 2001 raporunda vurgulanan, insani bir kısıma karşı alınacak askeri hareketin mutlaka çok taraflı olması gerekliliğini 'uygun yetki' ilkesiyle açıklamıştır.²⁹¹ Güvenlik Konseyi'nin öncelikli yetkisinin, barış ve güvenliği sağlamak için politikalar geliştirmek, olduğu düşünülürse; uygun yetki (**proper authority**) insani müdahalenin meşruiyetini sağlaması açısından önemli bir noktadır.

ICISS 2001 raporu doğru yetkinin yani insani nedenlerle askeri müdahalelere karar verecek yetkili mercinin en uygun BM Güvenlik Konseyi olduğunu söylemektedir. Yalnızca Güvenlik Konseyinin daha iyi çalışmasını sağlamak gereklidir. Bu düzenleme beş daimi üyenin veto hakkını insani durumlarda kullanmayarak süreci tıkamamasını önermektedir. Sürecin tıkanması veya Güvenlik Konseyinin kararı reddi durumunda, BM Genel Kurulu'nun acil toplantı çağrısıyla **barış için toplanma** prosedürünü işletmelidir.²⁹²

---

²⁹⁰ Jennifer M Welsh, **op. cit.**, p. 54.

²⁹¹ **Ibid.**, p. 57.

²⁹² V. Right Authority başlığı altında, International Commission on Intervention and State Sovereignty, **The Responsibility to Protect Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty- 2001**, Ottawa, International Development Research Centre, 2011, p.12-13.

Koruma sorumluluğu kapsamındaki tartışmalarda genel görüş tek taraflı müdahalelerin mümkün olduğu kadar azaltılmasıdır. Soğuk Savaş sırasında Vietnam'ın Kamboçya'ya müdahalesi insani kısıımı engellese de, 2002'deki uluslararası terörizme karşı önerilen önleyici Afganistan ve Irak müdahaleleri gibi, müdahale sebepleri konusunda yoğun tartışma yaratmış örnekler yaşanmıştır. Tek taraflı müdahaleler, insani müdahalenin kapsamını genişleten, bu bağlamda bir ülkenin çıkarının insani nedenlerin önüne geçebileceği endişesinin yoğun bulunduğu örneklerdir. Üstelik bu hareketler genellikle, BM meşruiyetine doğrudan ihtiyaç duymayan eylemleri barındırır ve uluslararası hukukta bunları engelleyecek bir yasal ve bağlayıcı bir zemin oluşturulamamıştır. Yaratılan meşruiyet zemini döneme göre, hangi ülkenin müdahaleyi gerçekleştirdiğine göre değişmektedir. ICCIS uygulama ilkelerinde, bu eleştiriyi de göz önüne alarak çok taraflı ortaklığı vurgulamıştır. Burada orantısallık aşama aşama müdahalenin ilerlemesi ile devletin yenilmesinden ziyade mağdur olan nüfusun korunması önemlidir. Uluslararası hukuka temel bağlılık ve insani örgütlerle işbirliği önemli uygulama ilkeleri olarak gösterilmiştir.

293

Doğrudan Koruma sorumluluğu prensiplerinin nasıl belirlendiğini anlamak için ICISS'in belirlediği ilkelere bakmak gerekir. 2001'de ICISS'in kurucu metniyle birlikte ilkesel olarak kabul edilen koruma sorumluluğu, insani müdahalenin hukuksal engellerinin aşılması yolunda en önemli hukuki sınırlardan biri olmuştur. Kanada Hükümeti tarafından bağımsız olarak kurulan ICISS'in, özellikle müdahalelerin niteliği ile ilgili sınırlarından da daha önce bahsetmiştik ancak ICISS'in raporlarını, 2000'lerde değişen boyuttaki müdahaleleri anlamak açısından, önemli görmekteyiz.

Öncelikle, incelediğimiz teorik tartışmalarda sıklıkla değinilen, BM'nin devlet egemenliğini koruyan içişlerine müdahalesizlik sistemin, Komisyonda nasıl algılandığı bakımından önemlidir. BM'nin 20. Yüzyıl içinde ulus devletler arasındaki çatışmaların kökenine yönelik belirlediği, toprak bütünlüğü, politik bağımsızlık, ulusal egemenliğin temelinde, uluslararası barış ve güvenliğin devamını

---

²⁹³ ICISS, *The Responsibility to Protect Report 2001*, p.13-14.

sağlama ilkesi, yüzyılın sonunda, örgütün temel bir sorunla yüzleşmesine neden olmuştur. Bu dönem, sivil kayıpların daha yoğun olduğu iç savaşlar dönemidir. Barış ve güvenliği yeniden tesis ederken, üye ülkelerin kurumsal egemenliklerine nasıl koruyacağı çelişki oluşturmaya başlar. BM Genel Sekreterliği, egemenliğin iki yönünü tartışmaya açar; devleti kapsayan egemenlik, toplum ve bireyi kapsayan egemenlik olarak iki yaklaşım geliştirir. Böylelikle, BM'ye üye olan devletlerin egemenliğin aynı zamanda bir sorumluluk olduğunu iç işlevleri ve dış görevleriyle insani sorumluluğu, BM'ye üye oldukları anda kabul ettiklerini vurgular.²⁹⁴ Raporun 2001'deki en önemli misyonu 1999'da Kosova müdahalesine BM'nin dışında verdiği desteği BM müktesebatının geniş yorumuyla yeniden meşrulaştırma amacıdır. Burada sorumluluk kavramı koruma sorumluluğuna doğru evrilecek bir çizgide ilerleyecektir.

Bu sorumluluk vurgusu, Weiss için devlet egemenliğinin hala insani prensipler ilkesinde belirlenen uluslararası politikada belirleyici olduğu anlamına gelir; birçok insan hakları savunucusu ve müdahaleyi destekleyen politikacılar için dahi devlet egemenliğinin önemi büyüktür. İnsan haklarının devletlerin otoritesi kuralları uygulama gücüyle yönetebileceği inancı insani prensipler ilişkisinde politika üretiminin doğal motivasyonudur. Yazarın belirttiği motivasyon, kuşkusuz uluslararası örgütlerin güven ilişkileri, ya da hükümetdışı - STK'lar, gibi örgütlere güvensizlikten çok, bu farklı aktörlerin eylemlerinin güçlendirilmesine yönelik devlet egemenliğine duyulan ihtiyaçtır.²⁹⁵

Koruma sorumluluğu görevini insan güvenliği üzerinden açıklayan ICISS 1945'den itibaren BM şartının insanın fiziksel güvenliği, ekonomik ve sosyal varlığı, insan olmanın erdem ve değerlerine sahip çıkmayı ve temel insan hak ve özgürlükleri korumayı kabul etmiştir.²⁹⁶ ICISS koruma sorumluluğunu, müdahaleye karar verme başlığı altında olağanüstü durumlarda belirleneceğini söylemiştir. Rapor bu yönüyle, **First do no harm - bir kereden birşey olmaz** düşüncesinin aslında ülkelere

---

²⁹⁴ *Ibid.*, p. 13.

²⁹⁵ Thomas G. Weiss, "The Sunset of Humanitarian Intervention? The Responsibility to Protect in a Unipolar Era", *Security Dialogue*, Vol: 35, no. 2, June 2004, p. 138.

²⁹⁶ ICISS, *The Responsibility to Protect Report 2001*, p. 15.

müdahalelerde en büyük zararı verdiğini ifade etmiştir. Devlet egemenliğine yönelik askeri müdahalenin istisnai de olsa uygulanması gerektiğini söyleyen raporda²⁹⁷; 4.16 başlıkta belirttiği, altı kriter insani müdahalenin sınırlarını ortaya koyar. Doğru yetki, haklı neden, doğru niyet, son çare, orantılı güç kullanımı, mantıklı beklentiler bu altı kriteri oluşturur.²⁹⁸

Weiss kriterlerin eşiğine, bu eşiğin göreceli olarak müdahalelerde değiştiğine eleştiri getirir. Özellikle 1994 Haiti müdahalesinde ve ECOWAS, OAU'nun 1997 Sierra Leone müdahalesinde bu eşiğin çok daha yüksek olduğunu söylemektedir. Birinde Güvenlik Konseyi'nin desteği varken, ECOWAS'ın müdahalesinde Güvenlik Konseyinin engeline uğramasının sebebini, ICISS kriterlerinde örneğin ırk temelli ayrımcılığın, soykırım, etnik temizlik gibi insani suçlarda değerlendirmemesine bağlar. Böylelikle, Afrika Birliğinin yeni şartı, müdahaleler açısından daha geniş kriterler belirlemiştir.²⁹⁹

Bu yönde gelen eleştirilere Evans'ın cevabı, meşruiyet kriterinde ICISS'in çok da saf ve tecrübesiz görülmemesi gerektiğidir. Kaçınılmaz olarak uygulamaları durduracak bir acil müdahale düğmesi yoktur; kaldı ki, ICISS Güvenlik Konseyi'nin, en objektif şekilde bu uygulamaların adapte edilmesini ve en iyi sonucun ortaya çıkmasını garanti edemez. Yalnız, üzerine anlaşılmış bir kriter Güvenlik Konseyi üzerine yer alan tartışmanın doğasını büyük ölçüde değiştirecektir. Bu amaçlar şu şekilde belirlenebilir: Güvenlik Konseyinin tek tek üyelerinin bypassı veya reddini düşürme ihtimali ve Konseyin savaşa girmeme kararı ya da uygun görülen güç kullanma kararına maksimum konsensusla varması.³⁰⁰

Barnett ve Weiss'in insani prensipler üzerine yazdıkları ortak çalışmada belirttikleri unsur, **koruma sorumluluğunun** sadece insan hakları ihlallerine karşı yürütülen askeri eylemler olmasından çok, kapsamlı bir şekilde yapılan çatışma sonrasında sivil kayıpları önlemeye yönelik stratejilerdir. Koruma sorumluluğu

---

²⁹⁷ **ibid.**, Madde 4.13, p. 31.

²⁹⁸ **ibid.**, p.32.

²⁹⁹ Thomas G. Weiss, "The Sunset of Humanitarian Intervention?", p. 139.

³⁰⁰ Gareth Evans, **op. cit.**, s 711.

kavramın hafife alınması durumunda anlamını yitirme tehlikesini doğurur. Örneğin BM'ye atfedilen her stratejinin koruma sorumluluğu ile eş algılanması bu tehlikeye sebep olur. Bürokratların, kişisel projeleri üzerinden yasal zemin yaratmaya çalışması ya da AIDS'le mücadele gibi kapsamlı sorunları kapsamaması, koruma sorumluluğunun insani olan her şeyi tanımladığı anlamına gelmez. Koruma sorumluluğunun her soruna cevap bulduğu niteliğinde bir değerlendirme kavramın genişlemesine ve bütünlüğünü yitirmesine neden olacaktır.³⁰¹

11 Eylül sonrası insan hakları ajandasına, terör ve önleyici savaş olgularının girmesi akademisyenleri müdahaleler dahilinde endişelendirmeye başlamıştır. 2001 ICISS raporunun başlattığı koruma sorumluluğu kavramının, uluslararası norm olarak kabul edilme süreci, uluslararası toplumun etkisiyle bildiriler ve düzenlemelerle dönüşmüştür.

2001 Afganistan müdahalesi sadece meşru müdafaa teziyle yapılmamış, güvenlik rasyonelitesiyle birlikte insani kazanımları da özellikle Bush'un söylemlerinde vurgulanmıştır. Taliban'ın halk üzerinde yaptığı baskı, kadınlara yönelik şiddet ve burka baskısı sık sık bölgedeki sivil toplum örgütleri tarafından da belirtilmiştir. Güvenlik Konseyi'nin 1378 ve 1383 numaraları kararlarının çıkması yasal desteğin sağlanması açısından önemli olmuştur. İnsani nedenler bu tek taraflı müdahalede tamamlayıcı nedenleri oluşturmuştur.³⁰²

2005 Dünya Zirvesi'nde ortak kabul edilen ve BM Birleşmiş Milletler Meclisinde geçen ortak metinde güvenlik, insan hakları ve bu olguların yönetimi üzerine daha fazla söz söylenmeye başlanmıştır.³⁰³ Özellikle Irak'taki müdahalede savaşın nedeni arasında gösterilen, Irak'daki Saddam yönetiminin, El Kaide ve kitle imha silahları ile bağının olmadığı ortaya çıkınca, insani sebeplerle olan askeri müdahaleler ve koruma sorumluluğu kavramına eleştirel bakan düşünürler için nerdeyse diyalogu durduran bir süreç işleyecektir. Yalnızca şu da bir gerçektir ki koruma sorumluluğu kavramı, halklar, yetki, toprak ve özgürlük ilişkisi bütününde,

---

³⁰¹ Micheal Barnett, Thomas G. Weiss, **op. cit.**, p. 83.

³⁰² Hehir, **Humanitarian Intervention After Kosovo**, pp. 57-59.

³⁰³ Gareth Evans, **op. cit.**, p. 714.

insan haklarını da uluslararası ilişkiler ve hukuk literatürüne katmıştır.³⁰⁴ 2006'da Darfur müdahalesinde Güvenlik Konseyi'nin koruma müdahalesine verdiği referans bu açıdan önem taşır. Bu kararda en önemli vurgu Sudan'ın toprak bütünlüğüne yapılan vurgudur. Bunun yanında asıl olan, çok taraflı müdahalenin özellikle Güvenlik Konseyi ve Afrika Birliği işbirliği ile gerçekleşmesidir.³⁰⁵

Evans, koruma sorumluluğu tartışmalarında Irak örneğini eleştiriler üzerinden değerlendirmektedir. Koruma sorumluluğu ilkesinin ilk olarak Irak'ta işletilmediği iddiasında bulunan yazar, kitle imha silahları ve Saddam yönetiminin terörist gruplarla ilişkisinin koruma sorumluluğuyla hiçbir şekilde ilişkilendirilemeyecek bir neden olduğunu vurgulamıştır. Oysa bu ilişkinin doğru çıkmamasıyla birlikte müdahale sonrası Saddam'ın Kürtlere ve Şiilere yaptığı baskı, koruma sorumluluğu kapsamında ABD ve İngiliz hükümeti tarafından vurgulanmıştır. Evans'ın buradaki değerlendirmesi, koruma sorumluluğunu geçmiş günahlar için kullanılmaması gerekliliğidir. Bu herşeyden önce acil insani krizlere müdahale açısından sakıncalıdır. Gecikmesi, hiç olmamasından daha iyidir savı, insani müdahaleler için çok da geçerli değildir.³⁰⁶

Ruanda krizinin uluslararası politika tarafından önlenememesiyle cebren müdahale de topyekûn reddedilemez. Müdahalenin sıkı şekilde kontrolü, müdahale sonrası oluşan devlet inşasının önemi, kuramcılarının ve insani müdahaleye eleştirel bakanların en çok üzerinde durduğu alanlardır. Evans ve Sahnoun müdahale hakkından ziyade koruma sorumluluğunu savunurken üç nedenle bu hukuksal çerçeveyi olumlar. Birincisi, durumun müdahale edenden ziyade, desteğe ihtiyacı olan taraf açısından değerlendirilmesine olanak sağlar. İkincisi öncelikli sorumluluk ilgili devletle ilişkilidir. Herşeyden önce toplulukları kitlesel kısımlardan, kadınları sistematik tecavülden ve çocukları açlıktan korumak en önemli hedeftir. Bu korumayı sağlamaya devlet niyetli değilse, uluslararası toplum burada harekete geçer. Üçüncüsü koruma sorumluluğu kavramı, şemsiye kavram niteliğindedir;

---

³⁰⁴ Micheal Barnett, Thomas G. Weiss, **op. cit.**, p. 84.

³⁰⁵ V. Güvenlik Konseyi 2006 – 1706 sayılı Sudan Kararı, (Çevrimiçi), [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1706\(2006\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1706(2006)) erişim 21 Mart 2013.

³⁰⁶ Gareth Evans, **op. cit.**, p. 714

içinde sadece tepki verme sorumluluğu değil önleme ve yeniden inşa etme sorumluluğu da bulunur. Bütün bu çoklu perspektif insani müdahalenin yeni tartışmalarında gözden kaçmıştır. Nitekim bu boyutları yeni merkeze almak insani krizlere karşı tepkiyi daha tatmin edici kılar.³⁰⁷

BM ve ICISS'te önemli görevler almış bu iki yazar büyük ölçüde aşırı durumlarda askeri müdahaleyi savunurlar, cebren uygulanan politikalara yönelik politik ekonomik ve yargısal süreçlerin önemini atfederler. Peki bu sınır nerede çizilecektir. Meşru neden bu sınırlardan ilkidir. Bunun çizgileri geri döndürülemez ve ciddi zararlarla karşılaşan sivillerin, büyük ölçüde büyük insani kayıp gerçekleşmesi durumunda netleşir. Bu sınırın yüksekliği askeri müdahalelerin istisnai olmasıdır. Askeri müdahalenin meşruiyetinin ancak ileriye yönelik ölçekte etnik temizlik gibi yüksek oranlı ölümlere karşı sağlanabilir. Önleyici ilkelerde düşünülebilecek en son araç ve müdahalenin sonuçlarının etkisi vurgulanır. Eylemin sonuçları, eylemsizliğin sonuçlarından daha kötü olmamalıdır. Örneğin Güvenlik Konseyi'nin içindeki beş daimi üyenin birbirine karşı askeri hareketini önlemek ancak bu ilkenin uygulanmasıyla geçerli olur. Öbür türlü hedefte olan gerçek insani hedefler gerçekleşmez. Evans ve Sahnoun ülkeler arasında çifte standart olduğu tezine tek bir yanıt verir. Müdahalelerin her zaman gerçek meşru nedenlerle çerçevelendirilememesi, gerçek insan hakları ihlallerini içeren olaylarda uygulanmaması anlamına da gelmemelidir.³⁰⁸ Sahnoun ve Evans gibi insani müdahalelerin insan hakları ihlallerinin önlenmesinde olumlu kazanımları vurgulayan politika üreticiler, bu bağlamda Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin insani müdahale durumlarında veto hakkını kullanmalarını problemlili bulurlar ve BM Genel Kurulu'nun araçlarını etkinleştirmekten yanadırlar.³⁰⁹ İnsanın güvenliği devlet merkezli üretilen araçlarla çözümlenmeye çalışılırken, oluşan çifte standardın nasıl yönetileceği, insani müdahalelere olumlu bir araç olarak bakan aktörler tarafından çok net cevaplanamamaktadır. Ruanda ve Somali örnekleri gibi şiddetin kontrolden çıktığı iç çatışmalarda devlet müdahalelerinin etkin ve yetersiz kalması,

---

³⁰⁷ Gareth Evans, Muhamed Sahnoun, *op. cit.*, p. 101

³⁰⁸ *Ibid.*, p. 103- 105

³⁰⁹ *Ibid.*, p. 108

hatta sorunun müdahale öncesinden daha karmaşık hale gelmesi bunun en önemli örneklerindedir. Nitekim Evans ve Sahnoun'un vurguladığı Güvenlik Konseyi kararlarındaki problem, Kosova'da farklı bir yan örgütle çözümlenerek, güç kullanma yetkisi NATO'ya devredilmiş, Libya'da sadece uçuşa yasak bölge ve ambargo kararıyla ortaya çıkan 1973 no'lu güvenlik Konseyi kararı NATO müttefiklerinin müdahalesiyle daha da genişleyerek, politik olarak belirsiz bir ülke ve insan güvenliğinin sağlanamadığı bir alanı oluşturmuştur. Dolayısıyla Evans ve Sahnoun'un üzerinde daha umutla durduğu 2000'ler hala insani müdahalenin çerçevesi ve sonuçları açısından belirsizliğini korumaktadır.

2010 sonrası iki önemli müdahalenin gerçekleştiği uluslararası politik ortamda insani müdahalenin, müdahale gücüyle oluşan güvenli bölgelerin sayısının artacağı bir gerçektir. Yirmiiki Arap ligi ülkesinden dokuzu uçuş yasak bölgesi kararına destek verecektir. 1973 no'lu kararla uçuş yasak bölgenin başlamasından neredeyse iki hafta sonra ve ironik olarak ABD'nin Irak müdahalesinin yıldönümüne denk gelen Libya müdahalesi, Fransa İngiltere ve ABD'nin ortak komutasında NATO desteğiyle gerçekleşmiştir. Bölgeden, Katar ve Birleşik Arap Emirliklerinin verdiği destek dikkate değerdir. Libya müdahalesi hızlı ve sert bir etki yaratarak Kasım 2011'de Kaddafi rejiminin yıkılmasıyla sonlanmıştır.³¹⁰

Libya'daki müdahale Güvenlik Konseyi'nin aldığı uçuş yasak kararı ve ambargo kararların çok ötesinde orantısız bir hava bombardımanıya gerçekleşmesiyle ülkenin geleceğinde sürecin belirsiz olması dolayısıyla hala tartışılmaktadır. Kosova'daki Güvenlik Konseyi'nin onay vermemesi gibi, uluslararası hukukçulardan bazıları Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun kararları, Avrupa Birliği içindeki tartışmalarda ve benzeri kurumların teamüllerine de dayanarak, Güvenlik Konseyi'nin Libya uçuş yasak bölge kararı üzerine uygulanan sert güç kullanımının meşruluğunu sorgulamaktadır.³¹¹ Üstelik Kaddafi milislerinin komşu Mali'de siyasal ve insani krize yol açması, Libya müdahalesinin etkinliği

---

³¹⁰ Thomas G. Weiss, **Humanitarian Intervention**, p. 64

³¹¹ Francesco Francioni and Christine Bakker, "Responsibility to Protect, Humanitarian Intervention and Human Rights. Lessons from Libya to Mali", **Transworld, The Transatlantic Relationship and the future Global Governance-Working Paper**, April 2013, pp. 9-12

konusunda şüpheleri derinleştirmiştir. Nitekim bugün Suriye’de yaşanan iç savaşta sivil insanların kaybına rağmen, Güvenlik Konseyi’nde Çin ve Rusya’nın kararlı tutumları nedeniyle müdahale gerçekleştirilmemesi halen koruma sorumluluğu üzerindeki ikiyezölü tutumu devam ettirmektedir.³¹²

Aynı döneme denk gelen Fildişi Sahilleri’ne yapılan müdahale, koruma sorumluluğu konusunda sürecin belirsizliğini devam ettirmektedir. Aralık 2010 seçimlerinden galip çıkan Alassane Outtara’ya karşı, 10 yıldır devam eden Gbagbo hükümetinin iktidarı devretmemesi, sivil bir krize neden olmuştur. Muhalefetin şiddetle bastırılması, çıkan iç savaş ve binlerce kişinin yerlerinden edilmesine rağmen, Güvenlik Konseyi’nin karar almada gecikmesiyle, insani kriz daha da tırmanmıştır. UNOCI, Gbagbo hükümetinin varlığı sürdüğü müddetçe ülkeden çekilmeyi reddetmiş, 2011 Mart ayında çıkan Güvenlik Konseyi kararı ile gerekli tüm önlemleri almak konusunda yetkilendirilmiştir. Dört aylık sürede yaşanan kayıplardan sonra ancak şiddet bastırılabilmiştir.³¹³

2001 ICISS Raporu’nun doğrudan BM sürecini ya da uluslararası hukukta herhangi bir yaptırım gücünü şekillendirememesi bu açıdan en önemli eksikliklerden biridir. İnsani kitlesel zararın önlenmesi açısından kullanılması gereken müdahale araçları, özellikle güç kullanımı açısından, yasallık ve meşruiyet krizini hâlâ aşmamaktadır.

Yine tepki önleme ve yeniden inşa sorumluluğu olarak nitelendirilen koruma sorumluluğunun üçayağı, süreçte olacak aktörlerin temsil güçleri açısından sorgulanır niteliktedir. Meşru güç kullanımını elinde bulunduran devletler, bu gücü uygulayacakları devletleri seçerken belirleyecek acil insani krizleri nasıl belirleyecektir? Müdahale sonrası devletler çeşitli ortaklarıyla bu süreci denetleyecekse; uluslararası örgütler ve sivil toplumun denetiminin gücü ve genişliği nasıl tanımlanacaktır? Bu müdahale nedenlerinde varolan meşruiyet sorunları ortadan kaldıracak, devletin yeniden inşasını sağlarken insan güvenliği ile ilgili ortak bir akıl yaratabilecek midir? Tüm bu sorular bizi insan güvenliğine karşı

---

³¹² *Ibid.*, p. 13-14

³¹³ Thomas G. Weiss, *Humanitarian Intervention*, p. 65

devletlerin eliyle devletlere uygulanan yeni cebir politikalarının, insani müdahale kapsamında nasıl değerlendirildiğine götürecektir. Uluslararası eleştirel bir bilincin oluşması ise, bizi bir sonraki bölümümüze bağlayacak olan, yeni güvenlik kuramlarının hâlâ tartıştığı ve tartışacağı bir süreci tanımlamaktadır. İnsani eylemin, insani eylemin yönetemediği noktada devletlerin inisiyatifinde uygulanan askeri müdahalelerin sonuçları, düzenlenmesi, yeni aktörler olan sivil toplumun müdahalesi ve güvenlik teorileri perspektifinde bu soruları değerlendirilmesidir.

3.3 İNSANI MÜDAHALE ÜZERİNE ELEŞTİREL YAKLAŞIMLAR- İNSANI MÜDAHALENİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

İnsani eylem, insani prensipler altında kurulan ilkeler ve yardım araçları, sürecin içine, devletleri ve orduları içine alan askeri müdahalelerin, yani insani müdahalelerin katılmasıyla ve Dünya politikasının farklı aktörlerinin politika yapımına taraf olmasıyla, daha karmaşık bir şekilde güvenlik politikalarının gündemine oturmuştur. Teorik yönelimin pratikte yansımaları, klasikten inşacı yaklaşımlara kadar sürekli fikir ayrılıkları üreten, bu bağlamda da çok sesli, heterojen bir fikir ortamı yaratmıştır. İnsani müdahaleler üzerine eleştirel yaklaşımların çoğu içindeki devlet merkezli karar alma mekanizmalarıyla ve bu süreci devletlerin ne yönde güdümleneceğiyle ilgilendirir. İşin içinde cebir ya da şiddet olması, ama bunun aslında insan güvenliğini sağlayıcı bir araç olarak görülmesi akılları karıştıran en önemli unsurdur. Diğer organların özellikle sivil toplum kuruluşlarının karar alma ve politikaları yönlendirme süreçlerinde, devletlerle olan mesafeleri, kaynaklarını kullanımları, ilkeleri ise bu süreçte farklı örneklerle şekillenmektedir.

Bu başlık altında değineceğimiz tüm akademisyenler, Afrika, Balkanlar Ortadoğu içindeki çatışmalı bölgelerde aktif alan çalışmaları yapmış uzmanlardır. İnsani eylemden yeni savaş analizine kadar dönüşen yelpaze bu yüzden çok geniştir.

Bu çatışmalı alanlar genel olarak BM altında ya da değil tek veya çok taraflı insani müdahaleler yaşamış, hala da toplumsal gerilimlerin içinde barındırdığı örnekleri göstermektedir. Bu nedenle insani güvenlik çerçevesinde bu yeni çatışmalara gebe alanlar Dünya politikasını nasıl yönlendirecektir? Her iki alt başlıkta da aslında bu soruya cevap arayacağız.

3.3.1 İNSANİ EYLEM VE İNSANİ MÜDAHALELERİN SINIRLARI-İNSANİ GÜVENLİK VE KALKINMA EKSENİNDE YÖNETİM VE DENETİM İLİŞKİSİ

İnsani müdahalelere eleştirel yaklaşımlar altında iki önemli akım görmekteyiz; biri insan güvenliğine devletin müdahale alanlarındaki dönüşüm ve uluslararası sivil toplum perspektifinden bakan fikirler, ikincisi ise ekonomi politik çerçevesinde yardım ve kalkınmaya ilişkin sorunlara doğrudan yönetim ve liberalizm eleştirisiyle cevap veren yaklaşımlardır. Bu iki başlıkta genelde ortak isimlerin farklı analizlerini görmemiz mümkün olacaktır. Özellikle ekonomi-politik başlığında göreceğimiz Üçüncü Dünya ve başarısız devletler vurgusu bize tezimizin birinci bölümünde incelediğimiz kuramları bir de insani müdahale perspektifinden analiz etmemizi sağlayacaktır.

3.3.1.1 İNSAN GÜVENLİĞİ VE İNSANİ MÜDAHALELERDE SİVİL TOPLUMUN HAREKETE GEÇİRİLMESİ

Soğuk Savaşın bitimiyle birlikte BM'nin insan hakları rejiminde değişen güvenlik algısı bireyin de bu sürecin bir parçası olduğunu kabul etmektedir. 1991'de Irak uçuş yasak bölgesi uygulaması ile Kürt bölgesinin özerkliğini sağlayan ve bu bağlamda İran ve Türkiye sınırına akın eden Kuzey Iraklı mültecileri de güvenliği altına alan BM rejimi, koruma sorumluluğu kavramı altında BM Şartının 7. Bölümünde detaylandırılan, barış ve güvenliğin tesisi için müdahale ilkesini de genişletmeye çalışmaktadır. İnsani müdahaleler, BM Şartının devlet egemenliğini güvenceye alan, devletlerin içişlerine müdahaleyi yasaklayan maddeleriyle çelişse de, bugün çeşitli güvenlik ittifakları aracılığıyla ve Güvenlik Konseyi kararlarının

genişlemesiyle bu süreç ilerlemektedir. O zaman insan güvenliği doğrudan insani müdahalenin itici gücü, içindeki önemli unsurlardan biri olmaktadır. Sadece insani müdahaleler insan güvenliğini tüm genişliğiyle güvenceye alabilecek midir? Bu soru yeni dönem akademisyenleri tarafından tüm detayları ile tartışılacaktır.

İnsani müdahalenin, liberal güvenlik anlayışı tarafından sahiplenilmesi kalkındırma ve iyileştirme beklentilerini de beraber getirmektedir. Duffield, bu sahiplenme ilişkisinde gene devlet merkezli anlayışın bulunduğunu söyler. **“Etkatif bir devletin temel misyonunun, etki olmayan devlet içinde yaşıyor dahi olsa insanların daha iyi yaşaması için onları korurken aynı zamanda uluslararası güvenliği de sağlamasıdır. .”** Burada temel vurgu, başarısız olarak algılanan devletlere bağlı halkın, koruma sorumluluğunun, liberal güvenlik anlayışı çerçevesinde gelişmiş devletlerin sorumluluğunda olmasıdır. Nitekim 1994'deki UNDP'nin insan güvenliği raporuna bakarsak, insani güvenliğin doğrudan az gelişmişlikle ilişkilendirilmesi güvenlik ekseninin genişletilerek Dünyanın daha iyileştirilmesi ve korunması olarak tanımlanmıştır. Hatta insani güvenlik olgusu Dünyanın en fakir ve marjinalleşmiş insanlarıyla bütünleştirilmiş, yine gelişmişlik ölçüleri üzerinden değerlendirilmiştir.³¹⁴

2005'de BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen koruma **sorumluluğu ile birlikte Kaldor 1990'lar ve 2000li yıllar arasında müdahalelerin bilançosunu, barış koruma (Barış gücü), barışı güçlendirme barışı denetleme** amaçlı operasyonların artımıyla açıklamıştır. BM Barış gücü operasyonlarının 1990'da sekizden 15'e çıktığını, bu operasyonlarda görev alan birliklerin 10000'den 38000'e yükseldiğini belirtmiştir. Bu müdahalelerde yalnızca NATO gibi güvenlik ittifaklarının değil aynı zamanda AB gibi ekonomik ve siyasi birliklerin etkisini de vurgulayan Kaldor, insani müdahalelerde barışı denetleyen unsurlar arasında Küresel sivil toplumun nasıl oluştuğu ve bunun insani eylem ve müdahalelere etkisini incelemiştir.³¹⁵

---

³¹⁴ Mark Duffield, **Development, Security and Unending War**, Polity Press, 2007, p.2-3.

³¹⁵ Mary Kaldor, **Human Security**, , pp. 17-23.

İnsani müdahalelerin değişim çizgisindeki benzerlik, sivil toplum kavramının dönüşmesi yönünde de gözlemlenir. Kaldor, Chandler gibi daha katı eleştirellerin aksine sivil toplum kavramının dönüşümüyle Sivil toplum kuruluşlarının gelişimini bir tutmamaktadır. Sivil toplum kuruluşları İngilizce tam çevirisiyle hükümet dışı organizasyonlar, sivil toplumun örgütlenmiş ve düzenlenmiş bir yönünü vurgularlar. 1970'lerden Soğuk savaşın bitimine bırakılan miras Habermas'ın iletişim alanı, kamusal alan olarak nitelendirdiği devletten ayrı bir toplumsal alanı netleştirir.³¹⁶ İşte bu alan Dünyada sivil toplumun dönüşümüne işaret edecektir. Bu sivil toplum alanı kendi içinde farklı alanlarda örgütlenecek, 1990'lardan yeni binyıla, insani prensipleri ve insan güvenliğini şekillendirecek yeni küresel boyutunu kazanacaktır.

Chandler, 1960'lardan itibaren büyük insani krizlerde Sivil toplum örgütlerinin müdahil olduğunu belirtir. 1990'a kadar, Uluslararası Kızılhaç örgütü insani krizlerde tekil olarak kriz bölgelerinde yardım eylemlerini sürdürmüştür. Yeni insani prensiplerin doktriner bir baskı yarattığını ve bu bağlamda çeşitliliği artırdığını iddia eder. Sivil toplum örgütlerinin, insan hakları alanında güçlenmesi çeşitlenmesi, devletlere yönelik baskısının artmasına neden olmuş, aynı zamanda uluslararası örgütlere fon sağlayan kurumlardan gelen baskılar da bu süreci tetiklemiştir. Chandler 1993 Mohonk kriterleri ya da Uluslararası kızıl haç ve STK'lar arasındaki davranış kurallarını düzenleyen antlaşmaları yorumlamıştır. Burada ortak tespit insani müdahalelerin barış inşası, kapasite artırımı ve güçlendirme gibi süreçleri de içermesi gerektiğidir.³¹⁷

1967-70 arası insani yardım kuruluşları için bir dönüm noktasıdır, Uluslararası Kızılhaç örgütü tarafsızlığından ve rıza çerçevesinden çıkarak Biafra Nijerya açlığı döneminde insani krize etkin şekilde müdahil olmuştur. Bu dönem özellikle 60'ların öğrenci hareketinin desteğiyle Nijerya hükümetinin rızası dışında Biafra bölgesine uçak kaldırmıştır. Bu birçok sivil toplum kuruluşu için belirleyici bir olaydır.³¹⁸

---

³¹⁶ *Ibid.*, pp. 137-143.

³¹⁷ David Chandler, **From Kosovo to Kabul and Beyond, Human Rights and International Intervention**, Pluto Press, 2006, p. 27-28.

³¹⁸ Mary Kaldor, **Human Security**, p. 39.

1980'den itibaren sivil toplum kuruluşları, yerel otoritelerin de yeni müdahale araçlarına dönüşecektir. Güvenlik koridorları, güvenli bölgeler Mozambik ve Afganistan'daki siyasi krizlerde bu araçlar kullanılacaktır. Sudan'da Operation Lifeline eyleminde UNICEF doğrudan aktif olacaktır.³¹⁹Daha önce bahsettiğimiz gibi bu sivil toplum ve devlet otoritesi arasındaki otonom ilişkiyi zayıflatacak bir süreçtir. İnsani krizlere devletlerin bakış açısını yönlendiren bir güç haline gelen örgütler, Sınır Tanımayan doktorlar gibi, hızla müdahale hakkını savunurken, örgütün başkanı Kouchner doğrudan 1988'de İnsani Eylem Bakanı olarak Fransız hükümetinde yer alacaktır.

İnsani güvenlik noktasında Kupperman'ın ahlaki tehlike vurgusuna geri dönmek istemekteyiz. Kupperman insani krizlerde şiddet uygulayan ve krizi başlatan devletin iki yönelimi olduğunu söyler. Birincisi müdahale ihtimaline karşı şiddetin sınırlandırılmasıdır. Yalnız bu genelde isyancı bir muhalefet grubuna karşı yönelen bir şiddetse ki genelde Afrika'daki iç savaşlarda bunu fazlasıyla tespit ediyoruz, şiddetin dozu isyan bastırılana kadar devam etmektedir. Müdahale tehdidi, caydırıcılıktan çok bu süreci daha kanlı ve hızlı hale getirebilecektir.³²⁰

Küresel sivil toplum hareketinin uluslararası müdahalelerde etkin üç çeşit örgütlenme grubu olduğunu belirten Kaldor, ilk olarak doğrudan müdahaleyi destekleyen sivil toplum oluşumlarını incelemiştir. Bunların potansiyel olarak savaş mağdurları içinden çıktığı, daha çatışmanın sertleşmediği dönemlerde dahi savaş karşıtı hareketin hızla örgütlü hareket içinde oluştuğunu belirtir. İkinci grup ise daha çok Avrupa'da ortaya çıkan insan hakları ve kadın örgütleridir. Bunlar dönem dönem müdahalenin de ikinci savaş kadar yıkıcı olduğunu belirtmişler, örneğin Kosova sonrası NATO bombardımana yönelik eylemleri gözlenmiştir. Üçüncü grup ise milliyetçi ve radikaller olarak belirtilen gruplardır. Burada Kaldor, müdahale sonrası çıkan savaş lortlarını ya da milis güçleri sivil toplum hareketi içinde göstermek istemediğini belirtmiştir. Sadece asıl belirtildiği gibi, baskı grubu olarak çalışan

---

³¹⁹ *Ibid.*, p. 40.

³²⁰ Kuperman, "The Moral Hazard of Humanitarian Intervention", p. 53.

diaspora gruplarıdır. Filistin ve Kosova örneklerinde özellikle Sırp hareketinin temsili anlamında bu milliyetçi gruplar da etkili olacaktır.³²¹

1990'ların başından itibaren BM Kalkınma Programına göre 250 milyon sivil toplum kuruluşu ulaştıkları insan sayısını bir önceki on yıla göre ikiye katlayarak büyümüşlerdir. Bu nedenle Duffield, liberal yönetim probleminin uluslararası dönüşümünden yola çıkarak, insani krizler ve acil eylem planlarını güçlü bir küreselleşme dinamiği olarak değerlendirir; aynı zamanda bu yönetim sorunu merkezileşme ve devlet kurumlarının merkezi örgütlenmesine karşıt hareketleri de içinde barındırır. Bu insani acil eylemde sivil havacılığın gelişmesi gibi dinamiklerle daha çok gönüllü insan sirkülasyonu sağlar. Yalnızca her koruma isteğinin altında o ülkeyi iyileştirme ve kalkındırma motivasyonu da vardır. İşte bu güdüleme Duffield'e göre ucuz ve çözümsüz süreçleri ifade eder.³²²

İnsani eylem üzerine çalışan yazarların ortak noktası, sivil toplum örgütlerinin, Soğuk Savaş sürecindeki gelişimiyle, 1990'lar ve 2000'lerdeki büyüme ve örgütlenme hızlarını kıyasladıklarında, insani müdahalelerdeki yeni aktörler olarak etkinliklerini artırmışlardır. Bu süreçte göz ardı edilen en önemli tespit, konuşulan çözüm ve insani acil eylem planlarından çok buradaki yoksulluk, açlık gibi temel insan güvenliği krizlerinin sebepleridir. Soğuk Savaşın ideolojik kamplaşmasında sivil toplum örgütleri ABD'nin Afrika'da ve Latin Amerika'da yürüttüğü ideolojik yardım vurgusunu eleştirirken ve daha muhalif bir tavır sergilerken, bugün, devlet merkezli insan hakları söylemini, en azından gelişmişlik söylemiyle bütünleşen batılı devlet algısını yerleştirirler.³²³ Bu etik üzerine önceki bölümlerde gerçekleştirdiğimiz teorik tartışmaların, pratik yansımasıdır aslında.

İnsani krizlerde yardım ve yönetim sürecinin politikleşmesi, devletlerle sivil toplum arasındaki ilişkinin yönetim boyutunu da değiştirmiştir. İnsani yardımların nasıl kullanacağı ve yardımın refaha olan katkısı kalkınma sorunu içinde düşünülmektedir. Duffield, neoliberal politikaların bu ülkelerdeki istikrarsızlıktaki

---

³²¹ Mary Kaldor., **Human Security**, p. 30.

³²² Mark Duffield, **op. cit.**, p. 48.

³²³ David C. Chandler, "The Road to Military Humanitarianism..", p. 681.

etkisini Batılı devletlerin kabul etmemesi sebebiyle, her koşulda çözümün sınırlı kalacağını vurgulamıştır.³²⁴ Daha önce ki bölümlerde Barnett ve Weiss'in insani eylem süreci içinde akan paranın yarattığı yolsuzluk ekonomisi ise bizi çok boyutlu tartışmaların derinleştiği ekonomi-politik temelli eleştirilere yöneltecektir.

Sonuç olarak insani müdahalenin, değişen insan güvenliği algısıyla ilişkisi post modern bir analizde liberalizmin biopolitik, toplum insan ve çevresiyle politikleşmesi sürecini işaret eder. Biopolitik yaklaşım ise bugünün liberal güvenlik anlayışının devamını sağlar. Duffield gerek Foucault'un çalışmalarıyla gerekse post kolonyal süreçte batının değişen liberal müdahalesi arasında karşılaştırmalı bir analiz yapmıştır. Biopolitik ve liberalizm aynı kavramlar değildir; ancak biopolitik liberalizme ortam hazırlar. Yaşamın yönetimi ve nüfusun örgütlenmesini sağlayan bu olgu, uluslararası politikada çok daha alışkın olduğumuz jeopolitik kavramıyla da ilişkilidir. Jeopolitiğin işaret ettiği coğrafi alan yaşam alanı, nüfus ve yaşam süreçleri ile birlikte gelmekte, biopolitik olgusunu jeopolitikle ilişkilendirmekte ve sorgulamaktadır.³²⁵

Bir sonraki başlıkta neoliberal ekonomi politik ve bunun insani eylem ve müdahalelerle ilişkisi irdelenecektir.

3.3.1.2 EKONOMİ-POLİTİK DEĞERLENDİRME- EŞİTSİZLİK SORUNU VE ÜÇÜNCÜ DÜNYA İLİŞKİSİ

İnsan haklarının uluslararası ilişkiler gündeminde belirleyici bir yer almasının Soğuk Savaş'ın sonundaki gelişmelerle paralel ilerlemesi kuşkusuz bir tesadüf değildir. Dünya politikasının iki kutuplu bir yapıdan çok merkezli bir yapıya doğru evrilmesinde gerek ekonomik, gerekse siyasal dönüşümün birbirini etkilediği gözükmektedir. Doğrudan neoliberal ekonomik yapının Batı İttifakı sistemine muhalif devletleri, Latin Amerika'daki darbeler süreci ve serbest pazar uygulamalarını etkilediği gibi, ittifak içinde olan Türkiye ve benzeri ülkeleri de

---

³²⁴ Mark Duffield, "NGO Relief in War Zones. Towards an Analysis of the New Aid Paradigm", **Third World Quarterly**, Vol: 18, no.3, p. 530

³²⁵ Mark Duffield, **Development, Security and Unending War**, p. 5.

etkilemesi önemlidir. Üstelik Doğu Avrupa'nın, Sovyet liderliğindeki ittifaktan çözülüşü de bu liberalleşme gündemiyle gerçekleşmiştir.

Bir önceki bölümde yoğun olarak değindiğimiz insan güvenliği unsurunun doğrudan liberal politikaların gündeminde olması önemlidir. Hem Thomas hem de Duffield gibi ekonomi-politik analize sahip akademisyenler, eserlerinde ortaklaşacağı en önemli nokta bu güvenlik anlayışının doğrudan kalkınmayla ilişkilendirirler.³²⁶ Oysa liberalizm özellikle ekonomik siyasetini oluştururken daha fazla üretim, daha düşük emek ve hammadde ihtiyacını temel düsturuna koyacak ve bunun en önemli kaynağını da yönetimini başarısız olarak tanımladığı ülkelerden sağlayacaktır. Neoliberalizmin, başarısız devletlerin bünyesinde yaşayan insanları daha iyi yaşam daha güvenli hayat düsturuyla başlattığı, yine devlete yüklediği insan güvenliği bakış açısı, bu nedenle neo liberal devletin ekonomik kalkınma hedefleriyle çelişecek niteliktedir.

Hehir, Fukuyama'nın **Tarihin Sonu** tezine Dünya politikasındaki ideolojik dönüşümü açıklamak adına atıf yapmıştır. IMF ve Dünya Bankası'nın yapısal uyum politikalarını da bir müdahale aracı olarak değerlendiren yazar, Avrupa Birliği ve NATO'nun doğuya dönüşümünü, Çin'in ve Hindistan'ın sisteme adaptasyonunu örneklendirmiştir. Sisteme uyumda zorlanan ülkelerin saldırgan ve başarısız devletler olarak nitelendirilmesinin altında bu durum yatmaktadır.³²⁷

Post Marksist analizlerde, komünizm tehlikesinin Soğuk Savaş sırasında bir hegemonya aracı olarak görülmesi gibi, şimdi insan hakları rejiminin görülmesi gündemdedir.³²⁸ Bu dönem uluslararası hukukun yorumlanmasında Batı merkezli siyasetin etkili olduğu da vurgulanmıştır; örneğin Kosova müdahalesine G8 ülkelerinin açık desteği gibi.³²⁹

---

³²⁶ Kalkınmanın insani müdahalenin tarihi ile şekillendiren Duffield'in

³²⁷ Aidan Hehir, **Humanitarian Intervention-An Introduction**, p.2-3

³²⁸ David Rieff, **A Bed for the Night-Humanitarianism in Crises**, London, Vintage, 2002 p.201

³²⁹ John Holbrook, **op. cit.**, p. 138. NATO bombardımanın Yugoslav hükümetinin *G8 ülkeleriyle* uluslararası askerlerin bölgede bulunmasına izin veren belgenin imzalanmasına kadar 78 gün devam etmesi önemlidir .

Bir önceki bölümde değindiğimiz özellikle Duffield'in analizlerinde tespit ettiğimiz ortak sorun liberal güvenlik kuramlarının insan güvenliği yorumlarken yaşanan koruma sorumluluğu yanında iyileştirme ve düzenleme sorunudur. Yönetim sorununu doğrudan batılı liberal devletlerin hegemonyasına alan bu durum, BM, sivil toplum örgütü hatta özel şirketlerin zayıf devletlerin yönetiminin içine girmesine sebep olmuştur.³³⁰

1990 sonrası Güney'in çöküşü yoksulluk, kontrolsüz nüfus artışı, çevrenin bozulması, bölgesel krizler gibi sorunlarla şekillenmiştir. Bu aslında kalkınmanın güvenlikleşmesidir.³³¹ Bu yardım programlarının güvenlik politikalarının bir parçası olması sonucunu doğurmuştur. Kalkınmanın dolayısıyla yardımın güvenlikleşmesi ise diplomasi, politika, ticaret, askeri ve sivil yapıdaki inisiyatiflerin uyumlu çalışmasını gerektirmektedir Sivil toplum örgütlerinin sosyal devletin bir parçası olması, serbest piyasa ilişkisinin bu anlamda belirleyici hale gelmesi önemlidir.. Bu uyum süreci yardım politikaların merkezileşmesine, liberal uzaktan yönetimin Üçüncü Dünya'ya yönelik yönlendirmesini artırmaktadır. Bu sürecin sonuçları ve yan etkileri bu yüzden çok yakından gözlemlenmelidir.³³²

İnsani yardım programlarının, insan hakları rejimin bir parçası olduğu ve bunun ülkelerin demokratikleşme süreçleri içerisinde karar mekanizmalarını genişlettiği bir gerçektir. Duffield'in sorduğu, “ bu sürecin serbest piyasa ekonomisine dayalı batılı değerler bütünü içinde her biri farklı olan toplumlara entegre edilmesi başarılı sonuçlar doğurabilir mi?” sorusu, cevabını bulamamıştır. Gerek insani yardım gerek insani müdahaleleri kapsayan, **liberal müdahalecilik** insani güvenliğin gerçek unsurlarından biri olan yoksulluk ve açlıkla mücadele, insani yaşam endekslerinin iyileştirilmesi, eğitimin geniş kitlelere yayılarak, ekonomik ve politik katılımın artırılması gibi konularda başarısızlar göstermiştir. İnsani yardımın yönetimi uzaktan ve uluslararası özel ya da sivil yapıların etkisiyle dahi bu kadar karmaşık sonuçlar doğururken, insani müdahalelerin yani askeri

---

³³⁰ Mark Duffield, “Governing the Borderland. Decoding the Power of Aid”, **Disasters**, 2001, Vol: 25 no: 4, p. 309

³³¹ **Ibid.**, p. 310-311

³³² **Ibid.**, p. 316-318

yapıların, toplumlar üzerindeki etkisi nasıl yürütülebilir? Bu liberal müdahaleciliğin çok da açıklayamadığı bir durumdur.

Burada Kaldor'un, **yeni savaşların yeni ekonomisi** tezine bakmakta yarar görüyoruz. Küreselleşen savaş ekonomisi kapsamında değerlendirdiği, yeni savaş ekonomileri, özelleşen askeri yapılar, yardım fonlarından desteklenen milis güçler, kontrolsüz silah endüstrisi gibi son derece girift ilişkiler ağını oluşturmaktadır.³³³

Savaş ekonomileri şiddet kültürünü ve şiddetin büyüklüğünü daha da genişletirken, insani müdahalenin egemenlik boyutuna odaklanan Ayoob, egemenliğin bazı ülkelerin hakkı olarak görülüp gene o ülkelerin karar alıcıları tarafından başarısız addedilen ülkelerin egemenlik ilkelerinin elinden alınmasını sorunlu bulur. Tıpkı Duffield gibi müdahalelerin devletlerin post kolonyal alışkanlıklarının yansıması olup olmadığını sorununu Ayoob da dile getirir.³³⁴

Kaldor insan güvenliğini en önemli hedef olarak gösterilirken yoksullukla savaşı en belirgin noktaya koymaktadır. Burada yönetim sorununun önemi büyüktür. Neoliberal yaklaşımdaki mülkiyetçi ve rekabetçi bireysellikten ziyade insan onurunun temelini sağlayacak ihtiyaçlar temelindeki insan güvenliği algısı bu yüzden önemlidir. Devletler insanlar hatta özel örgütler arasında büyüyen maddi eşitsizlik de bu yüzden önemlidir.³³⁵

Yoksulluk olduğu bir Dünya'da güvenliğin olmayacağını savunan Kaldor bu nedenle DB ve IMF'den daha önce insan güvenliği kavramının, BM Kalkınma programı tarafından dile getirildiğini vurgulamıştır. Kalkınma ve güvenlik ilişkisinde önemli bir ilişki kuran Duffield ise buradaki neoliberal sahiplişin tehlikesine dikkat çekmiştir. Her iki araştırmacının ortaklaştığı nokta kalkınma ve yoksulluğun, insan güvenliği açısından farklı denetim mekanizmalarıyla yönetiminin kontrol edilmesinin önemidir. Duffield burada devletlerin daha bağımsız olmasına vurgu

---

³³³ *passim.*, Kaldor, **New Wars**, pp. 95-119

³³⁴ M. Ayoob "Humanitarian Intervention and State Sovereignty", **The International Journal of Human Rights**, Vol:6 No: 1, p. 89

³³⁵ Caroline Thomas, "Global Governance, Development and Human Security: Exploring the Links", **Third World Quarterly**, Vol. 22, No. 2, 2001, p.160-161.

yaparken³³⁶, Thomas, küresel ekonominin yönetimde kaynakların yeniden dağıtılmasını önermektedir burada özellikle DB ve IMF gibi oluşumlarda, Dünya nüfusunun çoğunluğunu temsil eden Üçüncü Dünyanın temsili önemlidir.³³⁷

Küresel sivil toplumun oluşumunda, küresel ekonominin yönetimine kadar son derece geniş bir perspektifte değerlendirilen insani eylem ve müdahale algısı, görüldüğü gibi insan güvenliği farklı algılarla da olsa doğrudan hedefine koymaktadır. Bu algının daha fazla temsil, denetim ve yerel demokrasinin güçlenmesiyle gerçekleşmesi, rekabetten çok eşitliğin egemen olması bu süreçte güvenliğin sağlanmasını gerektirecek çatışmaların azalmasını, insani müdahalelerin de kontrolünü sağlayacaktır. Günümüzde insani müdahaleleri yeni bir şiddet kültürünün parçası olarak değerlendiren eleştirel ekolün bir de yeni savaşı nasıl tanımladığına bakarak güvenlik insani müdahale ilişkisini bütünleştirmeye çalışacağız.

3.3.2 YENİ SAVAŞ KAVRAMI

20. Yüzyıl'ın yeni Yüzyıl'a miras bıraktığı politik olgu, savaşların değişen niteliğidir. İç savaşlar ve devletler arasındaki savaşların sınırlarındaki belirsizlik gittikçe artarken, 21. Yüzyıl'a yeni uzlaşma ve çatışma kanalları taşır. Hem sivil hem askeri operasyonların değişimi, savaş yapan insanlar ve yapmayanlar arasındaki bulanıklığı artırmıştır. Askeri harekâtların sivilleri kitleler halinde etkilemesi, savaşın günlük hayatın içinde kanıksanır bir rutinde devam etmesi, ölçülebilir maddi yıkımın çok daha üzerinde ciddi sorunlar doğurmaktadır. Uluslararası kamuoyunun sorunu olabilecek bir hale gelen yeni savaş olgusu, devletler ve kamuoyunun Dünya politikasını farklı etkilemiştir.

Clausewitz, modern savaş tarihinin en önemli kuramcısı olarak bilinir. Bunun en önemli nedeni, savaşı politikanın devamı, bir aracı olarak görmesidir; nitekim, topyekûn savaş deneyimi, modernleşmenin doğrudan bir uzantısı olarak, Dünya

---

³³⁶ Mark Duffield, *op.cit.* p. 316

³³⁷ Caroline Thomas, *op.cit.*, p. 168-170

tarihini şekillendirecektir. Savaş kavramını ele alan tüm literatürün ortak noktası barışın da, Clausewitz'in tanımladığı şekilde, politikanın aracı olduğudur; ancak, “cebir içeren büyük yıkımlara ve ölümlere neden olan savaş, devletler için neden bir araç olarak kullanılır?” sorusu bambaşka tartışmalara sebep olmuştur. Bu yüzden, yeni savaş - eski savaş ayrımını yapmadan önce, “savaşın bir geleneği var mıdır?” sorusunu cevaplamak önemlidir; daha da önemlisi, savaş nasıl değişir?

Savaşın sosyolojik her olgu gibi, toplumların değişmesi gibi, dönüştüğünü görüyoruz. Bu noktada, savaşın tanımı da ona bakan kuramcılar tarafından değişse de Clausewitz'in tanımıyla devletler açısından, içinde şiddet ve cebir barındıran ve düşmana isteklerini zorla kabul ettiren, bir eylem olduğunu görüyoruz.³³⁸ Savaşın hem hukuksal hem politik boyutu, üstelik bir de bu olgunun tarihsel dönüşümü, bize çok geniş bir literatür sunuyor; ancak bu bölümde, politik bir araç olarak görülen savaşın günümüzde hâlâ kaçınılmaz bir olgu olarak karşımızda durması, onun karşısında barışın bir politika aracı ve hedefi haline gelmesi, üzerinde duracağız: Bu savaşa getirilen politik ve hukuki sınırlamaların değerlendirilmesi ve araçsal olarak pozitif görülen tartışmalar ışığında yenilenen savaşı inceleyeceğiz. İnsan haklarının uluslararası politikada bir rejim inşa etmesi; bu açıdan tüm Dünya politikasının öğeleri ile birlikte kendini dönüştürmesi, ya da bazen dönüştürmeye zorlanması, savaşın hâlâ bir politik araç olarak kullanıldığını da gözler önüne seriyor. Değişen ise savaş olgusunun; sayı, kayıplar, silah teknolojisi, çatışma bölgeleri, nedenleri ve sonuçları gibi, çok sayıda değişkenle birlikte dönüşmesidir.

17. Yüzyıl'ın mutlakiyetçi devletinin kendi çıkarları için diğer hanedanlıklarla yaptıkları savaşlar, 19. Yüzyıl'da imparatorluklara karşı uluslaşma ve ulus devletlerin savaşımına dönüşmüştür. 19. Yüzyıl'ın profesyonel askerleri 20. Yüzyıl'ın başında kitle gücüne dönüşürken, yani askerlik bir vatandaşlık görevi olmaya başlarken, 20. Yüzyıl'ın sonunda bilimsel askeri stratejistler ve profesyonel ordular gündemdedir. Yani savaş endüstrileşirken ortak kalan, fenomen, merkezileşmiş, rasyonel ve hiyerarşik olarak düzenlenmiş, modern devlettir.³³⁹

---

³³⁸ Haldun Yalçınkaya; **op. cit.**, p. 20

³³⁹ Mary Kaldor, **New and Old Wars** p. 15

Hobsbawm'ın da tartıştığı gibi, “Bölgesel ayrılıkçı hareketler birer bağımsızlık ve kurtuluş hareketi midirler, yoksa terörist eylemi midirler? Sorusu; özellikle 1990'lardan itibaren yaşanan çatışmaların farklı sonuçları, bu tanımları daha da belirsiz kılmaktadır. Bu bulanıklığı, kimlik üzerinden çıkan, IRA örneğinde de vermek mümkündür. Gerilla tipi çatışmaların Amerikan Savunma gücüne önemli ölçüde direnç göstermesi, bu dönem içindeki dikkat çekici noktalardan biridir. Somali müdahalesi örneği ve 2003 Irak müdahalesi asimetrik güç direncinin en belirgin örneklerinden birini teşkil edecektir.³⁴⁰ Bu yüzden realist kuram, Dünya politikasında yeni savaşı, daha çok yeni bir kaos stratejisi, olarak tanımlamaktadır. Asimetrik mücadelelerinin yarattığı tüm bu örnekler, devletlerin egemenlik alanlarındaki güç kaybını gösterirken, devletler ve devlet merkezci kuramcılar bu açıdan savaş stratejilerini de dönüştürme eğilimine girmişlerdir: Örneğin Liotta 21. Yüzyıl savaşlarının kaos stratejisi ile yönetilmesi gerektiğini savunurken, yeni savaşın özelliklerini şu şekilde tanımlamıştır:

- Çok taraflı aktörlerin katılması
- Ordular için zayıflığa yönelik toleranssızlık
- Sivil halka yönelik şiddet
- Askeri mühimmat ve donanımın hızla artması
- Uluslararası normlara daha bağlılık³⁴¹

Liotta, devlet dışı aktörlerin kaos stratejisini kullanarak yeni bir savaş stratejisi yarattığını, iddia etmiştir. Bu nedenle, Clausewitz'in modern savaş kuramının kaos stratejisiyle birlikte bozulduğunu ve devletlerin bu yeni stratejiye göre ulusal güvenlik mekanizmalarını geliştirmeleri gerektiğini söylemiştir.³⁴² Yazarın insan güvenliği kavramına getirdiği eleştirilere realist kuram adı altında irdeledik: Çünkü neorealist güvenlik yaklaşımının, özellikle savaşın değişen boyutlarına yaptığı tespitleriyle, devletin yeni rolünü, eleştirel kuramların

---

³⁴⁰ E. Hobsbawm; **Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm**, Trans. by Osman Akınhay, İstanbul, Agora, 2007, p. 11

³⁴¹ P.H. Liotta, “Future of War”, PH Liotta - **Polemop. Journal of Interdisciplinary Research on War**, No. 1 Vol 2, p. 52

³⁴² P.H. Liotta, “Chaos as Strategy”, **Parameters- Us Army War College Quarterly**, Summer 2002, p. 56

vurguladığı; sivil toplum, kimlik, çevre ve gıda güvenliği perspektifinde genişlettiğini ayrıntılı olarak her bölümde değerlendiriyoruz.

19. Yüzyıl'ın modern savaşlarının nasıl değiştiğine baktığımızda, tepe noktasının Birinci Dünya Savaşı olduğunu görürüz. Hobsbawm'ın da ³⁴³vurguladığı gibi topyekûn savaşlar döneminin kırılması olan bu dönem; her ne kadar iki savaş arası dönemin idealist politikasıyla yumuşatılmaya çalışılsa da, bir sonraki kitlesel savaşın dinamiklerini yok edememiştir.

Ludendorff tarafından ilk kez kullanılan ancak Clausewitz'in de mutlak savaş olarak kullandığı bu tanım, Napolyon savaşlarından itibaren ele alınabilir. Savaşın hukuki anlamda sınırlanmasını gündeme getiren yüksek sivil kayıplar; Milletler Cemiyeti'nin oluşmasına ve self determinasyon kavramının ciddi olarak çatışmaları çözümleyecek bir araç olarak görülmesine neden olur. Bu süreç imparatorlukların yerine ulus devletleri getirirse de aralarındaki çatışmayı bitirememiştir; nitekim, İkinci Dünya Savaşı ve sonrası oluşan savaşın, devletin çıkarı adına kaçınılmaz olduğu görüşü, bütün Soğuk Savaş dönemine de hâkim olacaktır.

Clausewitz'in savaşı rasyonel bir araç olarak görmesi, bir bakıma savaşın nedenlerinin de sekülerleşmesidir. Ulus devletin oluşmasıyla birlikte haklı savaş geleneği klasik savaşın düzenine yerini bırakmıştır. Eski imparatorlukları ortaklaştıran dini değerler, modern devletin seküler meşruiyetinin gerisinde kalmıştır. Eski savaş - yeni savaş sınıflandırmasını uluslararası literatüre kazandıran Kaldor, devletin kontrolündeki orduların, meşru şiddet tekeli oluşturduğunu iddia eder. Bu ordular modern devletin doğal bir parçasıdır. Devlet çıkarı savaşın meşruiyetini sağlarken, haklı savaş da teolojik kaynağıyla savaşın adil gerekçelerini yaratmıştır.

344

Topyekûn savaşın iki önemli özelliğinden birincisi, ulusal enerjinin savaşın kendisini ve savaşı desteklemeyi (propaganda gibi) geniş olarak mobilize etmesidir.

---

³⁴³ Hobsbawm; **Age of Extremes**, pp. 21-54, V. The Age of Total War bölümüne bakmakta fayda görmekteyiz.

³⁴⁴ Mary Kaldor, **New and Old Wars**, p. 17

İkincisi ise, savaşın uzunluğuna bağlı olarak çok daha fazla insanla ilişkilmesi ve savaşmak için oluşan meşru zeminin, çok daha fazla nedene bağlanması gerekir. Çünkü, çok daha büyük kitleler yaşamlarını bu uğurda feda ederler. Bir bakıma savaşın kahramanlık meşruiyeti, bu insanların enerjilerinin meşruiyetinde kullanılır.³⁴⁵

Soğuk Savaş ise Kaldor'a göre, caydırıcılık esasına dayalı, kalıcı bir savaş psikozu yaratmıştır. Dönem, askeri ittifakları ve yükselen savaş teknolojisinin sürecidir. Bu dönemin en önemli unsuru kitle imha silahlarıdır. İşte bu gelişme, devletlerin çıkarları doğrultusunda, savaşın kullanılmasındaki ilk önemli engeldir. "Kitle imha silahlarının kullanılması ihtimali, modern savaşın en temel nedenini sınırlamış olabilir mi?" sorusu aynı zamanda dönemin Dünya politikasına ilişkin kuramlarının da dönüşmesine neden olmuştur.³⁴⁶

Soğuk Savaş sonrası dönemin yeni sorunları, savaşın ekonomisinin de küreselleşmesine, hatta ulus devlet temelli rasyonel savaşın değişmesine neden olmuştur. Bu, devletin yapısında bir kısım kuramcılar tarafından çözümlenmiş, bazı kuramcılar tarafından ise yeniden güçlenmiş, olarak algılanır.

Hobsbawm, küreselleşme olgusunun yarattığı; iletişim, sanat, kültür, bilim alanlarında kurulan hızlı ağı, siyasette devleti temel aktör olarak yok etmediğini, tam tersi, ciddi olarak koruduğunu söyler. Ancak Hobsbawm, bunun istisnasını da iki noktada tartışır: Birincisi; ulus devletlerin silah kullanımında tekeli kaybettiği, özellikle savaşın finansörlerinin özel sektöre kaydığıdır. İkinci ise; temel olarak devlet egemenliklerinin Soğuk Savaş dönemindeki egemenliğine nispeten saygı duyulsa da, artık çok daha müdahale edilebilir olduğudur.³⁴⁷

Yalçınkaya Soğuk savaş sonrası yeni savaşları Kaldor farklı kategorize eder ve şu şekilde özetler

"Yeni tip savaşlar, genellikle başarısız devletlerde
görülen etnik özelliklere sahip, sınırlı, düşük yoğunluklu diye

---

³⁴⁵ **Ibid.**, p. 27

³⁴⁶ **Ibid.**, p. 28-29

³⁴⁷ E. Hobsbawm; **Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm**, p. 13

tanımlanan, ancak yüksek şiddet içeren iç savaşlardır. ...Yeni dönemde yoğun olarak görülen iç savaşların iki temel nedeni vardır. Birincisi başarısız devletlerde yaşanan istikrarsızlık; ikincisi ise etnik milliyetçiliktir. Devletlerarasında savaş çıkma riskinin düşük yoğunluklu veya orta yoğunluklu devletler arası ve hatta orta çaplı çatışmalarda artış yaşanmıştır. Başka bir ifadeyle, yeni tip savaşlar artık birbirinin aynısı olan aktörler arasında çıkmamaktadır. Yeni dönemde meydana gelen savaşlar yoğunlukla asimetriktir.”³⁴⁸

21. Yüzyıl egemen ideolojisi serbest piyasa sistemi, askeri alanlar dahil tüm hizmetlerin profesyonelleşmesi ve özel sektöre aktarılması sonucunu doğurmuştur. Bu konuda farklı çalışmalarda bulunan Yalçınkaya, 2003 Irak savaşının askeri şirketlerin en yoğun kullanımının olduğunu belirtir.

“Irak’ta kesin olmamakla birlikte altmıştan fazla şirket, 20.000’i aşan çalışanıyla varlığını sürdürmektedirler. İlginç olan nokta Irak Savaşı’nda ve bölgede bulunan Koalisyon Kuvvetleri’ni sıralamasında en fazla katkıyı Amerika Birleşik Devletleri’nden sonra askeri şirketler yapmaktadır. Irak Savaşı’nda askeri şirketlerin rolünü anlatan bir başka çarpıcı örnek ise Kuveyt’te bulunan Doha Kışlası’dır. Askeri bir kışla olan bu bölge askeri şirketler tarafından yönetilmekte ve korunmaktadır.”³⁴⁹

21. yüzyılda savaşın niteliğinin birçok boyutta değişmesi, devletin meşruiyetine inanma, onun hegemonyasına boyun eğme eğilimi gittikçe azalmaktadır. İşte tam da bu yüzden devletler, hegemonyalarını yeniden tanımlama sürecinde, kolektif güvenlik araçlarının kapsamını değiştirecektir. Bu gelişmeler küreselleşmenin çok hızlandığı bir dönemde bölgesel sorunları hızla doğurmakta; emek göçünün Kuzey Atlantik ülkelerinde yarattığı krizler, ayrı bir çatışma kaynağı oluşturmaktadır. Bu krizlerin yaşandığı tarihsel dönemlerdeki büyük devletlerin, uluslararası politikayı tek başına oluşturma ihtimali kalmamıştır. Uluslararası politikaya egemen olunan geçmiş dönemler klasik teorilerde belirtilen bir devletler sistemini oluşturur ve ancak ancak devletlerin egemenlik haklarına müdahalenin korunduğu bir dönemdir anlatır. 20. yüzyılın sonuna kadar, bu sistem, özelliklerini

³⁴⁸ Yalçınkaya, *op.cit.*, p. 355

³⁴⁹ *Ibid.* p. 342

koruyabilmiştir; savaş ile barış arasında kesin çizgiler çizmiştir. Oysa 21. yüzyılda savaş ve barış arasında böyle kesin bir çizgi yoktur.

4. GÜVENLİK TEORİLERİNDEN ULUSLARARASI MÜDAHALEYE - BİR ÖRNEK OLAY OLARAK IRAK'A ÖZGÜRLÜK OPERASYONU

Çalışmanın ilk üç bölümünde teorik olarak analiz ettiğimiz güvenlik, Üçüncü Dünya ve insani müdahale olgusunun özellikle Soğuk Savaş sonrası Dünya politikasında yoğun olarak değişip şekillendiğini gördük. Son bölümde ulaştığımız yeni bilinmezlik, İnsani güvenlik algısının, uluslararası birçok aktörün sorumluluğunda gittikçe genişlemesi ve bunun gene devlet müdahalesi içeren bir cebir politikası ile ülkelere uygulanması durumunda nasıl denetleneceği sorundur. İnsani müdahalenin genişleyen sınırlarında devletlere verilen koruma sorumluluğunun, büyük ölçüde iyileştirme ve kalkındırma temelli liberal bir bakış açısına doğru gittiğini bu anlamda Üçüncü Dünya'nın güvenlik sorunlarının batının ya da güneyin yani gelişmiş ülkelerin sorumluluğunda bir hiyerarşi ilişkisinde tanımlandığı görüyoruz.

Şimdiye kadar değindiğimiz bütün Üçüncü Dünya tezlerini de göz önüne alırsak bir ülkenin özellikle insani nedenlerle müdahaleye uğraması için, nasıl bir yönetim problemi yaşaması gerekiyor? Bir müdahale gerçekleşmesi durumunda ülkenin demokratikleşme ve insan hakları sicili nasıl yenileniyor? Bu süreci kimler denetliyor? İşte bu soruların aklımızda uyanmasıyla bir örnek olay analizi yapma gereğini hissettik ve bu örnek olayın alan çalışmasıyla desteklenmesi önemliydi. Literatür taramalarında, insani müdahalenin sınırlarının çizilmesindeki en önemli faktörlerden biri müdahalelerin devlet dışı örgütler tarafından nasıl denetlendiği, müdahalenin sonuçlarının yeni devlet inşası sürecinde nasıl değerlendirildiğidir. Bu nedenle alan çalışmasında, müdahale sonrası sivil toplum ilişkisini gösterecek bir örnek bulunmasını gerekli gördük. Sonuçları yoğun olarak birçok çerçevede çalışılmış Kosova ve Somali gibi müdahaleler bize önemli bir kaynak sağlamıştır. Bu

açından Duffield Afrika örneğini ³⁵⁰ve Kaldor, Balkan’larda uzun süre bir dizi çalışmayla geliştirdiği tezlerini ³⁵¹bizlerle paylaşmıştır.

2000’li yılların 1990’lardaki insani müdahalelerinden sayıca daha farklı olması ve müdahalelerin büyük ölçüde BM yetkisindeki ülkelerin ve küresel sivil toplumun yönlendirmesiyle gerçekleşmesi önemlidir. 2000 sonrası müdahaleler, sonuçları açısından daha bakir bir alan sunmaktadır. Libya ve Fildişi sahili gibi ülkelere yönelik müdahaleler için sonucu gözlemleyebilecek ortamın daha çok yeni olduğu düşünülürse, 1990’dan 2003’e bir seri çok taraflı müdahaleye sahne olan Irak, bize önemli bir çalışma alanı sağlamaktadır. Bugün devlet oluşumunu yeniden gerçekleştiren, 2003 sonrası iki genel seçim yapabilmiş, bir iç savaş atlatmış, iki koalisyon hükümeti dönemi yaşamış olan Irak, federal bölgeleriyle, köklü siyasal partileri, yerel ve sivil toplum örgütlerinin aktif olduğu yeni bir yapılanmayı kurabilmiştir.

Irak’a 2003 yılında ABD destekli koalisyon güçlerince yapılan, Irak özgürlük Operasyonu 1990’dan itibaren ülkeye düzenlenen bir seri müdahalenin devamı niteliğinde görülmektedir. Kimyasal silah kullanımının vurgulandığı ve önleyici savaş kavramı içinde önemli bir örnek olarak görülen 2003 müdahalesi, müdahale sonrasında kimyasal silah söyleminin asılsız çıkmasıyla yön değiştirmiştir. ABD’nin ülkede 8 yıl süren varlığını meşrulaştıran politikalarının odağında, insani yardım amacı kullanılmaktadır. Nitekim bir önceki bölümde 11 Eylül sonrası sürecin ve Irak müdahalesinin tek taraflı oluşunun koruma sorumluluğu ilkesini ciddi şekilde etkilediğini de Weiss ve Evans’ın çalışmalarında belirtmiştik.

Bugün Irak gerek devletlerin gerekse devlet dışı aktörlerin ülkenin müdahale sonrası yeniden yapılanmasında aktif olduğu bir örnektir.

---

³⁵⁰ *passim*. Duffield ;Mark; “War as a Network Enterprise: The New Security Terrain and its Implications”, **Journal for Cultural Research**, Vol: 6, No: 1, 2002, ss. 153 – 165 bu çalışmada savaşın yeni bir yatırım alanı olduğu vurgulanmıştır.

³⁵¹ Mary Kaldor’un **Human Security** isimli eserinde Intervention in Balkans : Unfinished learning Process ve yayını yazarın **New and Old Wars** kitabında Bosna Hersekteki alan araştırmasının sonuçlarına bakılabilir

4.1 ALAN ÇALIŞMASININ METODOLOJİSİ

2012 Kasım ayında Bağdat merkezli İraç Al Amal Association insan hakları örgütünün sağladığı mekân, çevirmen ve organizasyon yardımı ile Bağdat ve Erbil’de 10 gün sürecek bir alan araştırması gerçekleştirilmiştir. İstanbul Üniversitesi Bilimsel araştırma Proje Koordinatörlüğü’nün doktora tez projesi kapsamında yolluk ve yevmiye fon desteği sağlanmıştır. Güvenlik koşullarının verdiği çekingenlikle iki önemli merkez belirleme gereği doğmuştur. Bu görüşmelerden 14’ü İraç’ın başkenti Bağdat’ta yürütülmüştür. Ülkedeki federal sistemde, önemli ölçüde özerkliğini sağlayan, Kuzey İraç’ta, Kürt Özerk Yönetimi’nin başkenti Erbil’de de, toplam 4 görüşme gerçekleştirilmiştir. Bunlardan bir temsilci hükümetin STK Sekreterliğinde , 2 uzman ise Parlemontodaki insan hakları ve STK komisyonu koordinatörleridir ; ayrıca, Erbil’de UNAMI’nin İnsani Destek ve Kalkınma ofisi temsilcisiyle görüşme fırsatı yakalanmıştır. Bu nedenle bu dört görüşmede sorulan soruların bazıları değiştirilmiştir.³⁵²

Görüştüğüm isimler ve temsil etikleri kurumlar sırasıyla

1. Ranau K. Assad - Norwegian People’s Aid (Norveç Halklara Yardım Kuruluşu) – İraç Bağdat proje Kordinatörü ve Medya Planlama
2. Intizar Meali - İraç Womens League (İraç Kadın Birliği) Kordinatör
3. Shamiran Marogel İraç Womens Leauge-Director
4. Muhammed Hasah Al Salami - National Association for the Defence of Human Rights (Ulusal İnsan Haklarını Koruma Derneği) -Director
5. Perwin Mohammed Emin- NGO Directorate-Assistant Director Manager Republic of İraç General Secretariat for the Council of Minister- İraç Bakanlar Kurulu Sivil Toplum Kuruluşlarından sorumlu birimin direktör yardımcısı
6. Hashim Al Assaf -İraç Coordination Comitee for İraç-(İraç Koordinasyon Komitesi)- İraç Sorumlusu

---

³⁵² V. sorular için Ek 1. ve Ek 2.

7. Bushra Obeydi - Human Right Commision in Baghdad Parliament.
Bağdat Parliamentosu İnsan Hakları Komisyonu Üyesi
8. Dafy Hasan - Ahmed Jaber Abbass -Iraqi Social Education Team-
Dafy Hasan is also Senior Technical advisor for UNICEF- Irak Sosyal
Eğitm Gurubu kurucu yöneticileri, Dafı Hasan bu dönemde Teknik
danışman olarak UNICEF’te de görev yapmaktaydı.
9. Kamil Mithad-Director-Council For Peace and Solidarity – Barış ve
Birlik Konseyi Direktörü
10. Salma D Jabou-Widow Center – Dul Kadınlar Merkezi Kurucu
Yönetici
11. Falah T. Al –Alwsi- Salam Alrafidian Organization- Alrafidian
Organizasyonu
12. Abbas Sherifi-Counceler for NGO Comitee in Iraqi Parliament
13. Hanaa Adwar Iraq-I Al Amal Derneği Bağdat Ofisi Kurucu Üyesi
14. Ala Ali Iraq-I Al Amal Derneği Erbil Ofisi Direktörü
15. Abdullah Khalid Al Mesalla Organization- Al Mesalla Derneği
Yönetici Direktörü
16. Jiwan Pistiwan -Women Enpowerment-Kadını Güçlendirme Derneği
Proje Kordinatörü ve Shahrazad Abbas Uzman Psikolog
17. Husain Botani –UNAMI - Kalkınma ve İnsani Destek Ofisi Program
yetkilisi

Görüşmelerin metodolojisi nitel araştırma metotları içerisinde, derinlemesine görüşme yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine görüşmeler içinde daha çok elit görüşme kapsamına giren bu çalışmada özellikle Irak’taki yerel sivil toplum kuruluşlarının yetkilileriyle görüşme fırsatı bulunmuştur. STK Temsilcilerine sorulan sorular iki temelde sınıflanmıştır. Birinci bölüm STK’ların kuruluşu üzerine genel sorulardır; bu sorularda, hem kuruluş tarihleri çalışma alanları irdelenmiş, hem de kuruluşların fon sağladığı devletler, örgütler ya da gruplar tespit edilmeye çalışılmıştır. Aylık veya yıllık yayınları, projeleri ve Ortadoğu ekseninde diğer kuruluşlarla ilişkileri de sorgulanmıştır. İkinci bölüm ise 1990’dan itibaren iki müdahale yaşamış Irak’ın genel olarak sivil toplum, insan hakları, hukukun

bağımsızlığı, kültürel yaşam ve müdahale eden askeri birliklerle olan ilişkiler araştırılmıştır. Tezin teorik kısmını, uygulamada aramaya çalıştığımız bu görüşmelerde; müdahale sonrası küresel sivil toplumun algısından önemli ölçüde etkilenen ülkenin, devlet, toplum ve müdahale güçleri ile toplum ilişkisi, sorgulanmıştır.

Irak'taki görüşmeler, ses kayıt cihazına kaydedilmiş, bu kayıtların deşifreleri yapılmıştır.³⁵³ Görüşmeler doğrudan İngilizce olarak yapıldığı gibi, Arapça görüşmelere devam etmek isteyen uzmanların görüşmeleri, İraqı Al Amal Derneği'nde Sivil toplum örgütleri alanında eğitmen olarak çalışan Zain Mohammed'in ardıl tercümesiyle gerçekleşmiştir.

4.2 ÜÇÜNCÜ DÜNYA GÜVENLİĞİ VE İNSANİ MÜDAHALE PARAMETRESİNDE İRAK ÖRNEĞİ

Tezin genel başlığıyla doğrudan ilişkilendirilen bu bölümde teorik akışın içindeki üç aşama Irak'ın bir örnek olay olarak analizinde kullanılacaktır. Birincisi devletten topluma hatta bireye yönelen güvenlik algısıdır. İnsan güvenliğinin 1994'den itibaren uluslararası toplumun gündemine girmesiyle birlikte kavramın çok boyutlu yapısı hem akademik olarak incelenmiş hem de ülkelerin dış politika yapımında bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Dördüncü bölümün başlığı her ne kadar Irak'a özgürlük operasyonu olarak tanımlansa da, 1990 sonrası süreci yani Saddam rejimin son 13 yılını şekillendiren ve ABD'nin Çöl Fırtınasından sonra ikinci müdahalesine kadar olan süreci de değerlendirmemize katma gereği duyuyoruz. Irak'ın Kuveyt'i işgalinden sonra yer alan ABD liderliğindeki çöl fırtınası müdahalesinin özellikle Irak'ın insani krizler açısından tarihini değiştirdiği bir gerçektir.

Irak'ın 1990 sonrası siyasetini anlamak için şu aşamaları gözden geçirebiliriz.

---

³⁵³ Örnekler için V., Ek 3

- İran Irak savaşı sonrası Saddam rejiminin Batı Dünyasından aradığı desteği bulamaması
- Daralan petrol gelirlerinin 10 yıl süren İran Irak savaşının maliyetini karşılayamaması
- Irak'ın tarihsel olarak Basra körfezinde üstünlük isteği ve Saddam rejiminin senelerdir üzerinde hak iddia ettiği ve hızla zenginleşen Kuveyt'i işgal fikrinin ekonomik ve siyasal kayıpları yok edeceği fikri
- 1980'lerin sonunda kendini daha da belirgin gösteren Şii ve Kürt muhalefetini bu yolla kontrol alma isteği
- Koalisyon güçlerinin müdahalesinin ABD'nin savaş teknolojisinin son derece değiştiğini göstermesi-Savaşın sanallaşması
- Batı müdahalesinin Saddam rejimi tarafından hep bir müdahale tehdidi olarak güvenlik politikalarında kullanılması, savunma harcamalarının artması ve Irak ordusunun daha güçlenmesi, bu toplum üzerindeki militerleşme baskısını da arttıracaktır.
- Bu süreçte Irak'ın Saddam yönetimi altında patronaj ilişkilerini ve aşiret vurgusunu arttırması, 2003 müdahalesi sonrası artan güvensizlik ortamının sebeplerinden biri eski rejimin miras bıraktığı bu kırılmalık olacaktır.

Irak'ı konu aldığımız örnek olay çalışmasında ilk bölümün kapsamı bu nedenle güvenlidir. Irak'ın güncel siyasetini değiştirecek olan, 1990'ların 2000'lere devrettiği kapsamlı güvenlik sorunlarıdır. Devletin sınır güvenliğinin ve bekasının defalarca sınındığı bu müdahalelerde aynı zamanda insan güvenliğini de doğrudan kapsayacak bir çok sorun yaşanacaktır.

4.2.1 DEĞİŞEN GÜVENLİK ALGILARI ÜZERİNDEN IRAK ÖRNEĞİ

Irak 1990 sonrası insani eylemlere ve müdahalelere doğrudan taraf olmuş bir ülke konumundadır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 668 no'lu uçuş yasak

bölgesi kararı, Saddam rejiminin insan hakları ihlallerine karşı olan ilk insani müdahalesidir. Bu kararın Irak'ın geleceğine en önemli etkisi, 1991'den itibaren Kürt Özerk Yönetimi'nin federal bir yapıya doğru evrilmesidir. Kürt Özerk Yönetimi'nin altında olan üç şehrin Erbil, Süleymaniye ve Dohuk'un, Irak'ın genel durumu ve güvenlik koşullarından tamamen farklı bir gelecek yaşamasının nedeni bu olacaktır.

Irak müdahaleleri üzerine yapılan sayısız çalışmada özellikle müdahalenin niteliğinin ve meşruiyetinin tanımlanmasında tartışmalar vardır. Bunlardan birincisi Irak Uçuş yasak bölgesinin iki aşamalı olarak genişletilmesi³⁵⁴ ancak Kürt bölgesinin özerkliğine rağmen, ki bu özerklik özellikle petrol havzalarının paylaşılması açısından Irak ve Kürtler arasında hala gerilimli bir alandır-Şii muhalefetine yönelik baskının engellenememesidir.

Irak'ta Şiiilerin direnişinin insani nedenlerle bastırılmamasının nedenini William Polk, Uçuş yasak bölgenin ilanından önceki ve sonraki aşamalarıyla şu şekilde açıklar.

“Marta (1991) girilirken, Basra'da başlamak üzere, Şiiilerin ağırlıkta olduğu kitleler hükümete karşı bir **başkaldırıya** (Arapça intifida'ya) girişti. Görünüşe bakılırsa kendiliğinden gelişen hareketin ilk kıvılcımını firar eden Iraklı askerler çaktı. Gerek İran, gerekse Amerikan hükümeti bu isyanı teşvik etti. Ne var ki, ikisi de isyancılara dişe dokunur bir yardımda bulunmadı. Tam tersine Amerika'lı komutan General Norman Schwarzkopf, Saddam rejiminin isyanını bastırmak için helikopterler kullanmasına göz yumdu. Karada ise Amerikan kuvvetleri saldırıya geçen Irak ordusu birimlerinin kendi mevzilerinin arasından rahatça geçmesine izin verdi ve hatta Şiiilerin silahlanmasını önlemek için askeri donanım depolarını savundu. İran'daki Şii hükümetine yönelik Amerika husumetini hatırlayan

---

³⁵⁴ V. Wheeler , **Saving the Strangers**, pp. 160-162, Wheeler bu bölümde Batı güçlerinin Şii bölgesini güvenli bölgeler içine almakta tereddüt ettiğini belirtmiştir. Burada Suudi Arabistan'ın İran destekli bir Şii özerk bölgesini istememesi ve Amerikan güçlerinin bu duruma yanaşmaması etkili olmuştur. İkincisi Kürt bölgesinde 36. paralelin güvenliğinin Türk uçakları tarafından sağlanması ve Türkiye'nin NATO üyesi olması bir kolaylık sağlamıştır. Güney'de bir güvenli bölge yaratılması ABD askeri bakışı için güç görünmüştür; ancak Wheeler'ın vurguladığı asıl sorun, Güvenlik Konseyi'nin yetkilerine referans verilmeden ve onun sınırları içinde devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda tek taraflı davrandıklarıdır.

Iraklı Şiiiler, Swarzkopf'un kendilerini zayıflatma amacıyla kasıtlı olarak böyle davrandığı kanısına vardı."³⁵⁵

Amerikan müdahalelerin genel amacıyla ilgili insani hedeflerden çok ülkenin bölgedeki çıkarlarının olması, görüşmelerde sıkça vurgulanan yargılardan biridir. Irak Sosyal Eğitim Grubu (ISET) yetkilileri bu vurguyu her iki müdahalede yapmıştır. Görüşmelerdeki genel görüş, Saddam rejiminin bitmesinin ancak ABD müdahalesiyle gerçekleşeceği, rejimin hiçbir toplumsal tepkiye izin vermeyecek kadar sert askeri önlemler uyguladığı yönündedir; ancak ISET uzmanları bu noktada istisnai görüş bildirmişlerdir. ABD'nin ve koalisyon güçlerinin 1990 sonrası Saddam rejimini devirmede tereddütlü olduğunu iddia etmişlerdir. Özellikle 36. paralelin kuzeyinden 32. paralele genişleyen Uçuş yasak bölgesi uygulamasıyla Güney'de Saddam karşıtı önemli bir ayaklanmanın olduğunu belirterek, Saddam'ın devrilebileceğini ancak koalisyon güçlerinin buna izin vermediğini söylemişlerdir. Güneyde sadece bir Şii direnişi değil topyekün bir halk direnişi olduğunu savunan yetkililer bu açıdan koalisyon güçlerinin Saddam rejimini devirmeye yanaşmadığını hatta bu bölgeye girişini izin verdiklerini vurgulamışlardır.³⁵⁶

Iraq-i Al Amal Derneği direktörü ve insan hakları aktivite Hanaa Adwar, sivil toplumun büyümesinin Irak'taki politik şiddet, sekte iç savaşa olan etkisini sorduğumuz soruda benzer bir şekilde uçuş yasak bölgeye rağmen Amerika tarafından Saddam'ın uçaklarına Şii direnişinin bastırılması için 1991'de izin verildiğini belirtmektedir. Adwar bu açıdan aynı zamanda güvenlik ilişkisiyle sekte iç savaşın arasındaki bağı kurmuş ve şunu belirtmiştir.

“Saddam'ın Şii ayaklanmasını bastırması mezhepsel ayrımı ve şiddeti tetikleyen bir olay olmuştur. Yeni politik sistem, politik partilerin temsili ve ve parlamentodaki sandalyelere kadar mezhepsel ayrıma göre düzenlenmiştir bu nedenle hala tehlike vardır. Bakın Bağdat'a artık karışık mezhepte insanların yaşadığı mahalleler gittikçe azaldı. Çeşitli bölgelerde toplumlar ayrı ayrı yaşıyor ve homojen. Bağdat

³⁵⁵ William R. Polk, **Irak'ı Anlamak**, çev: Nurettin Elhüseyni, İstanbul, 2. Basım, NTV Yayınları, 2007.

³⁵⁶ 4 Kasım 2012, Dafy Hasan ve Ahmed Jaber Abbass ile görüşme - ISET, ses deşifreleri.

ayrışıyor. Bir arada yaşanan bölgelerin sayısı gittikçe azalıyor.
357

Görüşmelerde, 2003 müdahalesinin, Saddam yönetiminin devrilmesi dışında ülkeye büyük bir kaos bıraktığı yönünde ortak bir algı gözlemlenmektedir. Özellikle görüşmeye katılan örgüt yetkililerinin tamamı 2010'da ülkeden çekilen Amerikan birlikleriyle, ya da ABD ile doğrudan bağlantılı örgütlerle hiçbir şekilde bağlarının olmadığını belirtmektedirler. Hanaa Adwar müdahaleye olan karşıtlıklarını vurgulamıştır. 2003 öncesinde Amerikan'ın sadece yeni bir müdahaleye ortam hazırladığını belirten Adwar, 2003 öncesinde Saddam rejiminden dolayı kendi derneklerinin 1992'den itibaren önce Şam'da, 1996 sonrası ise Erbil'de merkez aldığını söylemiştir. Müdahalenin sinyallerinin çok daha önce alındığını, Eylül 2002'de bir grup STK ile yapılan toplantıda, müdahalenin olması durumunda, hiçbir şekilde ABD birlikleriyle ilişki kurmayacaklarını deklere ettiklerini belirtmiştir.³⁵⁸

Uçuşa yasak bölgesi kararı ile güvenli bölgelerinin oluşturulmasında Kürt Özerk Bölgesinin özellikle bir avantaj sağladığını söyleyebiliriz. 1991'den itibaren gerek Sivil toplum örgütlerinin gerekse uluslararası şirketlerin ve Uluslararası örgütlerin Erbil'i merkez almasının nedeni budur. İraçî Al Amal Derneği Erbil merkez temsilcisi Ala Ali'ni bu konudaki vurgusu ilginçtir.

“Kürt bölgesindeki ekonomik durum 1998'den sonra düzelmeye başladı ve burada legal bir çerçevede çalışmaya başladık. İnsani yardım ve insani gelişme en önemli odağımız oldu. 2003 müdahalesiyle birlikte Kürt bölgesindeki durum güvenlik boyutuyla daha iyi gitmeye başladı, hatta bir rahatlama oldu diyebilirim. Yerel STK'lar çok daha profesyonel işlemeye başladı. Bağdat ve Kürt Özerk Yönetimi arasında bilgi ve eğitime başladılar. 2005-2006 -2007'de Bağdat'ta güvenlik koşulları çok kötüydü. Tabi aynı zamanda güneyde de durum aynıydı. Bu yüzden bu bölgedeki STK'ların %80-90'ı Amman ve Beyrut'a faaliyetlerini taşıdı. 2008'de uluslararası STK'lar için durum değişti. Yeniden Kürt Özerk Yönetimi'nde etkin

---

³⁵⁷ 6 Kasım 2012 görüşmeleri, Hanaa Adwar İraçî Al Amal Association Bağdat, ses deşifreleri.

³⁵⁸ 6 Kasım 2012 görüşmeleri, Hanaa Adwar İraçî Al Amal Association Bağdat, ses deşifreleri.

olmaya başladılar. 2009 itibariyle bu etkinliklerin önemli bir merkezi olarak Erbil görülebilir. Hem BM aktiviteleri hem de uluslararası sivil toplum örgütleri için.³⁵⁹

Saddam rejiminin 1970'lerden itibaren uyguladığı üç önemli politikaya 1990'larda hızla artan aşiret baskısı da eklenecektir. Saddam rejimi merkezi ekonomi ve merkezi yürütme ve planlamaya önem verirken aynı zamanda büyük ölçüde savunma ve askeri harcamaları da artıracaktır. Kürt bölgesinin fiilen genişlemesi kimlik politikalarını, aşiret ilişkilerini ve Sünni İslam vurgusunu tetikler. Bunun yanında Saddam'ın kendine özel güvenlik birimleri önem taşır. Cumhuriyet Muhafızları, özel Cumhuriyet muhafızları ve istihbarat örgütlerini güçlendirecektir. Başkanlık Koruma Birimi, Fırkat Fidayen Saddam gibi yapılar bunlara örnektir.³⁶⁰

İki müdahale arasındaki dönemde ABD'nin Irak yönetimi üzerinde doğrudan denetim sağlayacak politikalar uyguladığını görürüz. Burada özellikle kitle imha silahlarının denetlenmesi, silahlanma harcamalarının kontrolü için petrol ambargosunun uygulanması başlıca hedefler arasında görülebilir.

ABD'nin bu hedefleri Irak'ın güvenlik politikalarını ve bölgedeki Arap güvenliği algısını doğrudan etkileyecektir. Kimlik bazlı bir sahip çıkışın yani ulusal bir Arap güvenliği olgusunun ilk olarak Şam deklarasyonu içinde Körfez ülkeleriyle birlikte olduğunu söyleyen Bilgin, bu hareketin merkezinde bireylerin, halk tabanlarını temsil eden organizasyonların ve sivil toplum aktörlerinin de bulunduğunu söylemektedir.

“Örneğin Saddam Hüseyin'in bu süreçte Irak'ın eylemlerini meşrulaştırmak adına Arap ulusal güvenliği söylemini kullandığını ve sesinin bir çok Arap ülkesinin gösterilerinde yankılandığını söyleyebiliriz. Arap insanına ulaşmasıyla birlikte özellikle sempatiyle karşılanması Arap dışı yabancı unsurların Arap petrolünü gasp etmesine ve petrol fiyatlarını düşük tutarak uluslararası ekonominin istikrarını

---

³⁵⁹ 8 Kasım 2012 görüşmeleri, Ala Ali Iraq-i Al Amal Association Erbil, ses deşifreleri.

³⁶⁰ Kaldor, *op.cit.*, s. 156-157.

sağlayan müttefiklerine karşı ortak Arap tavrını desteklemiştir.”³⁶¹

Ambargo ve uçuş yasak bölgeler ve biyolojik silah denetiminin Irak'ta bıraktığı izleri ise Kemal İnat şöyle özetlemiştir.

“Irak'ta yapılan BM Ambargosu , temel amacı olan Irak'ın kitle imha silahlarından arındırılması konusunda sadece sınırlı bir başarı sağlarken, Washington yönetiminin umduğunun aksine Baas rejiminin zayıflamasına yol açmamış, tam tersine; iktidarı boyunca Irak'ı sürekli felaketlere sürükleyen Saddam Hüseyin'in kendi başarısızlıklarını örtecek şekilde, ülkedeki ekonomik durumun bozukluğunun yalnızca BM yaptırımlarından kaynaklandığını iddia etmesine ve halkın büyük bir kısmının buna inanmasına yol açmıştır.”³⁶²

Bağdat'ta ve Güney bölgesinde Nef Basra gibi şehirlerde güvenlik eksiliğinin 2003 müdahalesi öncesi ve sonrası büyük ölçüde devam etmesinin nedenini sadece Saddam rejimin bıraktığı otoriter mirasa bağlamak güçtür. 1990 sonrası Irak'ta yaşanan müdahalelerin savaş algısını dönüştürdüğünü söyleyen Kaldor, gelişmiş savaş teknolojilerinin uygulandığı ama eski geleneksel savaş vurgusunun yapıldığını iddia etmektedir. Soğuk Savaş öncesinde ABD'nin kötüye karşı Dünya'yı savunan bir güç olduğu imajı, Soğuk Savaşın bölgesel çatışmalarında daha da güçlenecek ve çok yönlü bir değişim gerçekleşecektir. Savaşın televizyon kanallarından verilmesi, Hollywood yapımlarına konu olması bu algıyı güçlendirecektir. Kaldor'a göre savaşın sanallaştığı bir dönem başlayacaktır.³⁶³

Bu tezi destekler nitelikte bir görüş, insan hakları aktivisti Muhammed Hasan el Salami'den de gelmiştir. Irak yönetiminde kuruluşundan itibaren , bir militer algının olduğunu belirten Al Salami, Irak İran savaşından itibaren halkın silahlarla tanıştığını, bir şiddet kültürünün bütün topluma yerleştirildiğini iddia etmektedir. İngiliz manda yönetimi ve Kral I. Faysal'dan itibaren Irak'ta sürekli hortlayan bir

³⁶¹ Pınar Bilgin, **Regional Security in the Middle East**, London, Routledge, 2005, s. 13.

³⁶² Kemal İnat, “Irak: ABD ve Saddam Hüseyin “İşbirliği” İle Gelen Yıkım”, Dünya Çatışmaları-Çatışma Bölgeleri ve Konuları, ed. Kemal İnat, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, Cilt I, 3. Baskı İstanbul, Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s. 25.

³⁶³ Kaldor, **op.cit.**, s.152.

militerleşme siyaseti olduğunu söylerken, Kasım dönemi, Saddam yönetimi hepsinin askeri müdahalelerin sonucu olduğunu belirtmektedir. Bu dönemler, toplumsal kutuplaşmanın yaşandığını ancak 1980’den itibaren bu şiddet trendinin hızlandığını belirtmiştir. 2003 sonrası batılı devletlerin algılayamadığı milisleşme ve 2005 ve 2006’daki iç savaşın nedeni budur. Saddam döneminde kontrolden çıkan aşiretleşme silahların devlet kontrolündeki özel birliklere geçişini hızlandırmıştır. 2003 sonrası ise bu silahlar devlet kontrolünden çıkmış ve sekter milislerin eline geçmiştir. Fırat Fidayen Saddam’ın eski üyeleri bu milislerin içine katılmıştır. Nitekim El Kaide’nin İran’la mücadele için ABD’nin desteğiyle Irak’ın sınırlarına girmesi bize hiçbir askeri bağın insani krizlerde çözüm olmadığını göstermektedir. Bu nedenle Irak’taki birçok sivil toplum örgütü doğrudan ABD ve koalisyon birlikleriyle ilişki kurmaktan kaçınmıştır.³⁶⁴

1995 -2003 arası dönemde sivil toplum algısının, Kürt bölgesi dışında Irak’a giremediğini söyleyebiliriz. 1995 sonrası Kuzey Irak yaşanan iç savaş bu bölgede de insan hakları rejimini ve sivil toplum denetimini baltalayan olaylar arasında yer almıştır. KYB ve KDP arasında ortaya çıkan iç savaşta Saddam rejiminin müdahalesi de yaşanmıştır. Eylül 1996’da Barzani’nin KYB’ye karşı destek istemesinin bu müdahalede etkisi olmuştur. ABD’yle ilişkileri gittikçe geren ve sonuçta uçuş yasak bölgeyi 32. Paralelden 33. Paralele taşıyan bu süreç 2003’e kadar uzanan gerginliğin önemli etkenlerinden biri olmuştur.³⁶⁵

Baas’ın 1963’den itibaren Irak’ta kontrolü eline alması, 1979 Saddam rejiminin, Hüseyin Bakr’ı altederek sürdürdüğü 35 yıllık totaliter rejim, 2003 müdahalesiyle birlikte son bulmuştur. Bu süreç Irak’ın toplumsal hafızasına nasıl yer edecektir? 2003 müdahalesi sonrası insani parametrelerin en kapsamlı şekilde STK’lar tarafından değerlendirilmesi, özellikle yerel STK’ların bu sürece katılımı önemli hale gelmiştir.

Ala Ali’nin vurguladığı gibi;

---

³⁶⁴ 3 Kasım 2012 görüşmeleri, Muhammed Hasan-al Salami, Human Rights Activist- Director of National Association for the Defence of Human Rights in Iraq, ses kayıt deşifreleri.

³⁶⁵ Kemal İnat, “Irak: ABD ve Saddam Hüseyin “İşbirliği” İle Gelen Yıkım”, s. 29

“İlk başta kapasite geliştirme, farkındalığı artırma çalışmaları ile başlayan ve bu kavramlara son derece yabancı Irak toplumu kendi tanımlarını ve kavramlarını geliştirmeye başladı. Çünkü ilk başlarda yani 2003’te demokrasiden bahsettiğiniz zaman demokrasi ABD demokrasisi olarak algılanıyor ve KBY’de dahi tepkiyle karşılanıyordu. Hem Irak geneli hem Kürt Özerk Yönetimi, insan hakları ve demokrasi bağlamında, kavramlarını oluşturmaya başladı. 2004 ve 2005’de eşitlik, toplumsal cinsiyet demokrasi ve insan hakları kapsamlı şekilde gündeme oturdu.”³⁶⁶

Bu açıdan Amerika menşeli sivil toplum örgütleri ile Irak’ta kurulan yerel sivil toplum örgütlerini kıyaslayan Muhammed Hasan Al Salami, Irak STK’larının kendi güncelini ve gündemini oluşturmaya başladığını söylemiştir. 2003 sonrası iki türlü sivil toplum hareketi oluştuğunu belirten Al Salami, bu alanda Amerika’dan Irak’a büyük bir fon akışının söz konusu olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle STK’lar da Irak yönetiminin bir parçası olduğu yolsuzluğun aktörleri haline geldiler. ABD’nin fon desteğini alan STK’lar gündemlerini ABD’nin Irak’a bakışıyla şekillendirirken, yerel Irak STK’ları bu açıdan gündemlerini daha bağımsız oluşturmuşlardır.

Irak’ta yaptığımız görüşmelerde insani güvenliğin sağlanmasını engelleyen bireysel ve toplumsal birçok güvensizlik alanı olduğunu vurgulayabiliriz. Irak’ta görüştüğümüz çoğunluğu yerel sivil toplum yetkilileri, bir dizi alanda güvensiz alanları işaret etmiştir. Yoksulluk, gelir bölümünde adaletsizlik, su ve elektrik gibi temel kaynaklarda yetersizlik, altyapı sorunları, yerel sivil toplum temsilinde yaşanan problemler, kadın ve gençlerin politik temsilinde sıkıntılar, Taciz, tehdit, sekte baskılar altında varolan toplumsal cinsiyet sorunu, azınlık hakları, temel kültürel ihtiyaçlarda bile toplanma yasakları, basın ve ifade özgürlüklerinin, fikir birliğine varılan konulardır. Bu unsurla özellikle Irak’ın Musul ve Kerkük gibi çatışma alanları, Bağdat, Güney’de Necef ve Basra gibi kentlerde hala ağırlıklı varolan sorunlardır. Kürt Özerk Yönetimi’nde ise özellikle aşiret yapılarından kaynaklanan gerilim ve kadınlar üstündeki töre baskısı vurgulanmıştır.

---

³⁶⁶ 8 Kasım 2012 görüşmeleri, Ala Ali Iraq-i Al Amal Association Erbil, ses deşifreleri.

2003'ten itibaren Irak'ta mayın temizleme alanında çalışan uluslararası sivil toplum örgütü Norweigian People's Aid'in Bağdat temsilcisi Rana Assad ile yaptığımız görüşmede güvensizlik alanını birçok yönüyle işaret ettiğini görüyoruz. Özellikle Kadın ve çocukların temel insani ihtiyaçlara ulaşmada çok zorlandığını söyleyen Assad, şehir yaşamında özellikle Bağdat'ta güvenlik duvarlarının artmasıyla birlikte kadınların şiddetin daha büyük kurbanı haline geldiklerini söylemektedir. Özellikle sekter şiddetin hatta şehirde cinsel saldırıların doğrudan hedefi olan kadınların yaş, mezhep veya din, yaşam tarzı farketmeksizin büyük güvensizlik yaşadığını söylemiştir. Bunun yanında gençlerin ve genç temsiliyetinin güvenlik koşullarında azaldığını belirten Assad, özellikle, toplanma ve örgütlenme hürriyetinin iç savaş döneminde son derece sınırlandığını ancak 2007'den itibaren Bağdat'ta sosyal yaşamın sınırlı da olsa normale döndüğünü ekler.³⁶⁷ Bu nedenle Irak'ın gelişen sivil toplum yaşamı içerisinde kadın hareketi önemli bir temsil alanı bulmaya başlamıştır.

Irak'ın en eski STK'larından biri olan, 1950'lerden itibaren örgütlenen, Women Leauge Kadın Birliği'nden konuştuğumuz derneğin koordinatörlerinden İntizaar Meali buna daha da açıklık getirecektir.

“ Irak Kadın Birliği Irak'ın kayıtlı ilk sivil toplum örgütlerinden biridir; tamamıyla demokratik ve kamu desteği ile yürüyor. Çalışmalarımızda gönüllük esası hakim, Irak'ta 11 ilde 11 kolumuz var. Ad-Dar Al Diwaniyah, and Musul doğrudan çatışmalı bölgeler burada da şubelerimiz bulunuyor. Arap Kadın Mahkemesinin üyesiyiz ve Avrupa'da çeşitli kollarımız var. Amacımız kadın ve çocukların korunması, barış sürecinde kadın temsiline artırılması...”³⁶⁸

İntizar Meali 1990 sonrası politik şiddet ortamını sorduğumuzda ilginç bir cevap vermekte,

“1991'den sonra politik bir şiddet yok sadece savaş vardı. Toplumda bir çatışma yok çünkü tüm kontrolü Saddam

³⁶⁷ 3 Kasım 2012 görüşmeleri, Ranau K. Assad - Norwegian People's Aid -Media Program Manager-Iraq Baghdad Project Coordinator, ses kayıt deşifreleri.

³⁶⁸ 3 Kasım 2012 görüşmeleri, Intizar Meali Iraqi Womens League-Coordinator, ses kayıt deşifreleri

elde etmiş durumdaydı. Devrimci güçlerin tamamen yok edildiğini ve öldürüldüğünü söyleyebilirim. 2003'e kadar Saddam dışında Irak'ta kimse konuşamıyordu. 2003'ten sonra şiddet dolaylı hale geldi. 2004 ekstrem Müslüman grupların şiddete başlamasıydı, El Kaide, İslam ordusu, Mehdi Milisler durum son derece zordu. Hükümet son derece zayıftı bu dönemde, güvenlik güçleri durumu kontrol altına almakta yetersizdi. Bu dönem hareketimizi STK eylemi olarak tanımlamadık. Herkes kendi bireysel alanında savaşın sonuçlarını ve farkındalığı artırmaya çalışıyordu. 2006-2007'de Kadınlar Birliği sesini yükseltmeye başladı çünkü kurbanların sayısı binleri buldu. Özellikle Basra'da kadın şiddeti, Hristiyan kadınlara yönelik şiddet çok artmıştı ve Basra için imza kampanyası düzenledik. Her koşulda bu eylemlerinizi dolayı tehdit alıyorsunuz. Benim evim bombalandı. Hicap giymediğinden dolayı öldürülen çok kadın var Irak'ta. Aşiret baskısı devam ediyor.”³⁶⁹

2003 Amerikan müdahalesi kadınların güvenliğini sağlamada özellikle yetersiz kalmaktadır. Sivil toplum örgütlerinin direnişinin önemini Adwar kadın mücadelesinde de vurgular.

“2003'den itibaren kadınlara yönelik şiddetin büyüklüğünü görebiliriz. Irak yönetim Konseyi üyesi Aqilla Hashimi suikastı ilk tetikleyicilerden biridir. 2004'de arkadaşımız kadın konusunda hükümete danışmanlık yapan arkadaşımız Amal Al Mamalichi, 30 yıldır Irak'ta yaşayan İngiliz insan hakları aktivisti Margaret Hasan'ı kaçırılıp öldürüldüler. 2004'te iki İtalyan aktivistinin kaçırılması büyük ses getirdi ve son anda kurtarıldılar. Bu nedenlerle sesimiz daha yükseldi. Hala büyük bir yasal düzenlemeye ihtiyacımız var Kürt bölgesi dışında Bağdat ve diğer şehirlerde hala kadın sığınma evi yok Kazanımlarımız ise federal mahkemede yerel seçimlerde de yüzde yirmi beş kotasını kabul ettirdik. Herşey bitti mi hayır hala kadına karşı şiddete yönelik yasaya ihtiyacımız var. Şunu belirtmek çok önemli iç savaşta birçok örgüt yeraltına indi. Biz tabelasız çalıştık. Birçok arkadaşımız tehditlerden dolayı örgütten ayrıldı. Ama durmadık Irak'ın ölüm yolu denilen Necef kербela Babil, Bağdat Musul arasında gittik geldik toplantılar yaptık. Buna rağmen Basra'da 1030 kişiden fazla kadının ölümü 2007 kampanyamızı tetikledi nitekim Basra emniyet şefi, STK'larla son derece işbirliği içerisinde davrandı. Ortak

---

³⁶⁹ Ibid.

toplantılarla bu şiddete karşı çıktık. Bu da toplumu terörize eden milislere güzel bir cevap oldu.”³⁷⁰

1990 sonrası Kürt Özerk Yönetimi’nde ise durumu Jiwan Pistiwan daha olumlu değerlendiriyor.

“Bağdat ve buradaki kadınlar aynı durumda değiller. Orada özellikle mezhep farklılıkları çok önde . Burada kadınlar çalışabiliyor ve özgür. Irak’ın genelinde ise evliliğe zorlanıyor, eğitimlerini yarıda bırakıyorlar. ... Diğer çatışmalı bölgeleri Kürt kadın nüfusunu değerlendirirsek, Kürt bölgesinde politik partilerle ilişkili kadınların temsili biraz problemlidir. Çünkü partilerinden bağımsız değiller. Şu an KBY’de, federal mecliste %25 kadın temsili var. Ayrıca BM’nin 1325 sayılı kararını uygulamaya çalışıyoruz. Irak Eylem Planı bu açıdan önemli. Planın üçayağı var önleme, koruma ve katılımı sağlama, ... Kürt bölgesinde iki kadın bakan var; örneğin bunu artırmaya çalışıyoruz. Aynı zamanda Erbil’de iki Süleymaniye ve Dohuk’ta bir hatta Musul’da bir sığınma evine destek verdik.”³⁷¹

Güvenliğin, örgütlenme ve temsil üzerinde doğrudan etkisini bu görüşmelerden anlamak mümkün gözüküyor. 2003 sonrası 2005’e kadar devletin daha zayıf olduğu dönemlerde Irak’ta sivil toplum örgütleri hızla yayılmaya başlamakta, özellikle BM’nin birçok kolu bu insani oluşumları desteklemektedir. 2005-2007 arasındaki iç savaşta ise STK’lar önemli ölçüde faaliyetlerini gizleyerek yürütmüşlerdir. 1996’dan sonra Kürt Özerk Yönetimi’nde ise STK’ların daha aktif ve örgütlü çalıştığını söyleyebiliriz.

Bir sonraki bölümde Irak’ta özellikle 2003 sonrası oluşan yapıyı, STK’ların gözünden Devletin yeniden örgütlenmesini, buradaki sivil toplum, insani eylem ve devletin bunlara yaklaşımını irdelemeye çalışacağız. İnsan güvenliğinden, Irak’ın post-kolonyal bir devlet olmasının yarattığı çelişkiler ve müdahale sonrası bir Üçüncü Dünya ülkesi olarak güvenliğinin nasıl inşa edildiğini ve Batılı devletler tarafından nasıl algılandığını bu bölümde değerlendirmeye çalışacağız. Bu açıdan

³⁷⁰ 6 Kasım 2012 görüşmeleri, Hanaa Adwar Iraq-i Al Amal Association Bağdat, ses deşifreleri.

³⁷¹ 8 Kasım 2012 görüşmeleri, Jiwan Pistiwan -Women Empowerment-Project Manager, ses kayıt deşifreleri.

görüştüğümüz yerel STK'ların değerlendirmeleri 1990 sonrası gelişmeleri aktarmak açısından bize yol gösterici olacaktır.

4.2.2 LİBERAL SORUMLULUK VE IRAK: ÜÇÜNCÜ DÜNYANIN KIRILGAN GÜVENLİĞİ VE BAŞARISIZ DEVLET ALGISI

11 Eylül 2001'de gerçekleşen ABD'ye yönelik bir dizi terörist saldırının en çok bedelini ödeyen iki ülke Irak ve Afganistan olmuştur. Üçüncü bölümde hem hukuki hem teorik perspektifte işlediğimiz insani müdahale ve koruma sorumluluğu algısının geniş yorumu, 2003'te Irak'a yönelik tek taraflı müdahalenin gerçekleşmesinin sebebidir. Yalnız, şunu da belirtmek de fayda görüyoruz, 1990'da Irak Uçuş Yasak bölgesin kararın çıkışında Saddam rejimine yüklenen birçok suçlama 2003 müdahalesinde de Saddam rejimine yönelik devam etmiştir. 2003'ün belki de en önemli farkı, Irak sadece başarısız devlet değil aynı zamanda teröre destek veren saldırgan devlet olarak nitelendirilmiş, **insani müdahalenin** hukuki zeminleri aranırken, **önleyici savaşın** kuralları oluşturulmuştur.

Her iki müdahalede de,

- Irak'ın kitle imha silahları ürettiği tezi
- Irak'ın kendi toplumu içindeki Şii veya Kürt unsurlara karşı insan hakları ihlalleri gerçekleştirdiği tezi etkili olmuştur.
- 2003'te farklı olarak, bu kitle imha silahlarının 11 Eylül'le birlikte ortaya çıkan radikal İslamcı terör gruplarına satıldığı tezi, terörle işbirliği yapıldığı tezi ortaya atılmıştır.

Irak'ın içinden geçtiği müdahale sürecinin, yirmi üç yılını anlamlandırmaya çalışırken, insani müdahalenin meşrulaştırılması sürecinde, liberal algıların normatifleştiğinin belirtilmesi gerekir. Chandler'ın, liberal ideallerin kurula dökülmesi olarak ifade ettiği bu süreç, Batının Üçüncü Dünyaya gerçekleşecek

müdahalelerin meşruiyetini sağlayacaktır. ³⁷²Şimdiye kadar insani müdahalelerin teorik analizinde gördüğümüz bu müdahale algısının, Üçüncü Dünyayı nasıl okuduğu önemlidir. Irak'ın güvenlik sorunlarının, Soğuk Savaş sonrası ortamda Üçüncü Dünya Güvenliği, başlığı altında irdelenmesinin nedeni, 1920'den itibaren İngiltere'nin, ardından blok politikalarının, Soğuk Savaş sonrası ise Amerikan hegemonyasının etkisiyle, son derece çatışmalı olan Irak politikasının eleştirel güvenlik yaklaşımıyla analiz edilmesi isteğidir.

Irak'a 2003'te yapılan tek taraflı müdahalenin, diğer müdahalelerden farklı algılanmasının nedeni Amerika liderliğindeki Koalisyon güçlerinin BM Güvenlik Konseyinin desteğini almamış olmasıdır. ABD'deki yeni muhafazakar yönetimin, Kitle imha silahları ile ilgili iddialarının gerçek çıkmaması müdahalenin meşruiyetinin daha çok sorgulanmasına neden olmuştur. Chandler bu yaklaşımı Üçüncü Dünyaya uygulanan iyileştirme algısını genel batı sorumluluğu ve görevi üzerinden eleştirir. Etik merkezli evrenselciliğin, bu motivasyonla Irak'a uygulanması gözardı edilmiş, bunun yerine ABD'nin bu açıdan tek taraflı müdahalesi sorgulanmıştır. Chandler, Kaldor ve Wheeler'ın egemenliğin insan hakları lehine sınırlandırılması gerektiğini savunan görüşlerini birleştirmiş ve eleştirmiştir. ³⁷³

Kaldor ve Wheeler aslında, insani müdahalenin koşulları konusunda bir fikir birliğinde değillerdir. Kaldor, 2003 Irak müdahalesi üzerine yazdığı yeni savaş eserindeki güncel değerlendirmesinde, ABD'nin bu müdahalede sadece etik değerleri gözetmediğini, savunma teknolojilerindeki gelişmeyle birlikte eski savaş niteliğinde bir güç gösterisi üzerinden baktığını söylemiştir. Irak müdahalesi sonrası oluşan sonuç ise ABD'nin beklediğinin aksine yeni savaş ortamını doğurmuştur. Saddam döneminde var olan özel güvenlik birimlerinin silahların çeşitli gruplara geçtiğini bir

---

³⁷² V. Chandler, **From Kosovo to Kabul**, s. 237 Afterword-Introduction Kosova to Kabul to Baghdad, yazarın yeni baskıya eklediği Irak müdahalesi sonrası değerlendirme bölümü ABD'nin insan hakları vurgusunu ve insani müdahaleye bağlayan meşruiyetini açıklaması açısından önemlidir.

³⁷³ V. Chandler, **op.cit.**, s. 238-239

önceki bölümde belirtmiştik. Bunun yanında, İran destekli Muqtada El Sadr'ın etrafında toplanan Mehdi ordusu da önemli bir güç oluşturacaktır.³⁷⁴

Wheeler ise, özellikle Irak'a yönelik Uçuş yasak müdahalesine insani değerler açısından daha önem vermektedir. Burada Şii bölgesiyle Kürt bölgesine yönelik çifte standardı, ülkelerin gizli çıkarlarından ziyade uçuş yasak bölgesinin hukuki sınırlarının, Irak'ın egemenliğine yönelik sınırlı müdahalesinde bulmaktadır. Bu müdahalenin, Irak'a uzun vadede devletlerin müdahale alanını açtığını da vurgulamıştır; ancak her koşulda ilk defa bir grup ülke Güvenlik Konseyi kararının sınırlarını zorlayarak insan hakları lehine bir karar aldırıştır. Kuşkusuz Şii bölgesinde insani krizin devam etmiş olması bir yöntem olarak uçuş yasak uygulamasının ve güvenli bölgelerin insani krizlerde zayıf yöntemler olduğunu göstermektedir.³⁷⁵

Bu yaklaşımda naif bulunabilecek taraf, devletlerin bu uygulamada kendi çıkarlarını gözetmediği tezidir. Oysa birçok Iraklı yetkilinin vurguladığı gibi güneydeki direniş güçlü bir şekilde Saddam tarafından bastırılmasa, Rejimin Irak halkının inisiyatifiyle daha erken devrilmesi ihtimalidir. Burada ABD'nin, İran destekli bir harekettten korkmasının etkili olduğunu ve devlet merkezli realist politikaların, insani güvenlik tezlerinin önüne geçtiğini iddia edebiliriz.

Chandler ve Ayoob, insan hakları rejimine devlet merkezli olarak, etik-eşitlik ilişkisinden bakan teorisyenlerdir. İnsani müdahalenin uluslararası toplum içinde egemen eşitler arasındaki ilişkiyi yadsıdığını savunurlar. Batı'nın egemenliğe bakışı bu nedenle sorgulanır. Örneğin Irak'a uygulanan uçuş yasak bölgesi kararının farklı çifte standart içerdiğini düşünen Ayoob, Kürt kimliğinin tanınmaması sorununun komşu İran ve Türkiye gibi ülkelerde de yaşandığını ancak bu müdahalenin Irak'a yapıldığını belirtir.³⁷⁶ Kuşkusuz gözden kaçan çelişki Saddam rejiminden kaçan Kürt mültecilerin özellikle Türkiye sınır kapısına gelmesi ve bunun artan genişleyen teknolojiyle evimize kadar uzanmasıdır. Bu da insani krizlerin,

---

³⁷⁴ Kaldor, **op.cit.**, s. 159-160.

³⁷⁵ Wheeler, **Saving the Strangers**, s. 170.

³⁷⁶ M.Ayoob, "Humanitarian Intervention and State Sovereignty", s. 87.

bireylerin ve toplumların iradesinde yeniden değerlendirilmesine neden olur. Devletlerin politikalarını da yönlendirecek bu irade, sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte örgütlü hale gelir.

Özellikle demokrasi ve insan hakları kavramını, Üçüncü Dünya içinde şekillendiren, gene bu ülkelerin içindeki halkların talepleridir. Bu talepler, müdahaleler tek taraflı veya çok taraflı olsun müdahale sonrasındaki tüm değerleri inşa eder ve denetler; nitekim daha önce vurguladığımız gibi, Irak'ta Saddam rejiminin bitmesi, Irak sivil toplumunun Amerikan müdahalesinin tek başarısı olarak gördüğü durumdur. Özellikle Irak'ta, uluslararası sivil toplum örgütleriyle nispeten daha bağımsız ve seküler diyebileceğimiz yerel sivil toplum örgütleri arasındaki gündem farklılığı da buna işaret eder. Aynı zamanda yerel sivil toplum örgütleri, yeni devlet sisteminde ve anayasada sınırlı da olsa güvence altına alındıkları için, devletle ilişkilerinde yolsuzluk, ya da kayıt altına alınma prosedürlerinde yaşanan sorunlarla gibi farklı problemlerle de yüzleşmektedir.

Bu bölümde STK'ların yeni Irak'ı nasıl değerlendirdiğine bakmak, bu nedenle önem arz eder. STK yetkilileriyle görüşmelerde, müdahale sonrası sivil toplumun gelişmesi, kültürel alan, politik şiddet gibi olguları değerlendirirken, yalnızca toplumsal yaşamı değil, aynı zamanda insan hakları, demokratikleşme, seçimler ve müdahale sonrası uluslararası örgütlerle ve Ortadoğu'yla ilişkileri ele alan sorular yöneltilmiştir. Belirten soruların yanında, hükümet, sivil toplum ve İngiliz okulunun değerlendirmesiyle, uluslararası toplum ilişkisi de irdelenmiştir. Bu bağlamda 2003 sonrası oluşan 2005 Anayasası, 2010 'da çıkan sivil toplum yasası, iki kere gerçekleşen ve Dünya kamuoyunda bağımsız seçimler olarak kabul edilen Irak genel seçimleri, politik partiler, görüştüğümüz yetkililerce değerlendirilmiştir.

Bu açıdan, Saddam rejiminin yıkılması sonrası varolan en önemli fark, Irak'ın büyük ölçüde, özellikle Kürt bölgesinin özerkliği ile ilgili olarak, sancılı bir şekilde, federalizme yasal çerçevesiyle de geçmesidir. Özellikle 1991 müdahalesiyle birlikte, kısmen başarılı ancak 2005 Anayasasıyla onaylanan Irak'taki federal yapı, bugün hala merkez Maliki hükümetinin, federal hükümetleri kontrol altına alma isteğiyle devam etmektedir.

ISET yetkilileri, 1990 öncesi sert bir merkezi hükümetin varlığının ve Bağdat'ın, her koşulda merkez olmasının, desantralizasyon fikrine alışılmamasına neden olduğunu belirtmektedir.

“Federalizme tepki, Irak'ta doğal bir reaksiyon; sonuçta bundan öncesinde bir diktatörlükten geliyoruz. Birçok insan ve STK demokrasinin koşullarından birinin desantralizasyon olduğunu kabul etti. Bence bu yapı STK'lara daha destek sağlıyor ve daha geniş çalışma alanı sunuyor. Bağdat'ın dışında çalışan, çok iyi işler yapan bir çok sivil toplum kuruluşu var. Herkes bölgesindeki federal hükümete daha yakın oldukça daha çok iletişim kurabiliyor. Yerel yönetimler insanlara daha yakın. Örneğin burada sizinle görüşme yaptığımız kulüpte, bu bölgenin yerel hükümetinin bir temsilciyle karşılaşp, daha rahat konuşabiliyorum. Parlamentoda olan birine ya da bir bakana göre daha ulaşılır. Birçok STK yerel yönetimlerle çalışıyor ve çok da başarı hikayesi var.”³⁷⁷

Uzun süren askeri vesayet ve anti demokratik uygulamaları, federalist yapıyla kırmaya çalışan Irak, 2003 sonrasında bu başarısız devlet algısını, mümkün olduğu kadar yerel gündemle kırmaya çalışıyor. Federalizmin batı Dünyasından bir çeşit dayatmayla gelmesi STK'larda görüş ayrılıklarına sebep oluyor örneğin insan hakları alanında uzman, Bağdat üniversitesi öğretim üyesi ve Parlamentoda İnsan Hakları Komisyonu üyesi Bushra Obeydi, federalizme iki yönden tereddütlü bakmaktadır.

“Bir kere şu an Maliki hükümeti, federal hükümetleri merkez hükümetten daha çok kontrol altında tutmaya çalışmakta. Hükümet bu şekilde Anayasa'ya da aykırı davranıyor. Federal yönetimlerin özgür çalışmasına izin vermiyor. O yüzden benim kişisel görüşüm federal sistemin Irak'ta işlerliği bence tartışılır. İkinci yönü ise Irak için federal bir yönetim ve yönetimin dağılımı şu an uygun bir zaman değil. Bunun için hem fikirlerin oturması, hem siyasi kültür hem de iyi bir yönetim gerekli. Bu güç dağılımı sadece çeşitli grupların kişisel çıkarlarını kullanmasına neden oluyor.”³⁷⁸

³⁷⁷ 4 Kasım 2012, Dafy Hasan ve Ahmed Jaber Abbass ile görüşme - ISET, ses deşifreleri.

³⁷⁸ 4 Kasım 2012, Bushra Obeydi ile görüşme - Human Right Commision in Baghdad Parliament, ses deşifreleri.

Kuşkusuz federalizme yönelik beklenti, Kürt Özerk Yönetimi'nde biraz daha farklıdır. Bunun sebebi güvenliğin sağlanması ve ekonomik ilişkiyle açıklanabilmektedir.

“Kürt bölgesi özerklik isteği, tüm Iraklılar tarafından kabul gördü. Avantajı, Bağdat'a bağlı yeni bir diktatörlüğün oluşmasını engellemektir. Yerel yönetim ve ekonomik ilişkiler açısından politik avantajlarından daha fazla yarar sağladık. Kürt bölgesi iki yönden de Irak'ın genelinden çok farklı. Güvenlik boyutundan bakıldığında ise, yerel yönetimler güçlü olursa bölgeye giren teröristler azalıyor.”³⁷⁹

Irak'taki federal yapının işletilmesi, birçok etnik, mezhepsel grubun olması ve bu bölgelerde farklı dinlerden, soylardan azınlık gruplarının da yer alması, federalizm tartışmalarını alevlendirmektedir.

Bağdat merkezli İraqı Al Amal'ın, Kürt Bölgesindeki özerklikle ilgili değerlendirmesi son derece önemlidir. Ala Ali'ye, “Federal hükümetin pozitif etkisini gördünüz mü?” sorusunu yönelttiğimizde aldığımız yanıt bir dizi konuyu da değerlendiren niteliktedir.

“Evet, ademi merkezi yönetimin avantajını gördük ama çatışmalı da bir alan. Özellikle gaz ve petrol maddelerinde, 2005 Anayasası'nda ciddi ayrışma var. Merkez hükümet petrol ve gaz konusunda yabancı şirketlerin yatırımlarını KBY kontrolünden çıkartmak istiyor. Özellikle Musul ve Kerkük sorunu yani tartışmalı bölgelerde, Madde 140'da büyük çatışma var merkez KBY arasında.”³⁸⁰

Özellikle ilk Irak genel seçimlerinde, Kuzey Irak'ın katılımı çok yüksekken, Kürt Özerk Yönetimi'nin gittikçe Irak genel seçimlerine duyduğu ilgisizliği, Ala Ali merkezle KBY'nin arasındaki tartışmalı noktalara bağlamaktadır.³⁸¹

---

³⁷⁹ 8 Kasım 2012, Abdullah Khalid ile görüşme Al Mesalla Organization- Executive Director, ses deşifreleri

³⁸⁰ 8 Kasım 2012 görüşmeleri, Ala Ali, İraq-i Al Amal Association Erbil, ses deşifreleri.

³⁸¹ **Ibid.**

Bu ayrışma noktasında, Bağdat'taki STK'lara dönersek, 2005 anayasasının federalizm boyutuna en keskin tepkiyi Salam Al Rafidian Organizasyonundan Falah T. Al –Alwsi'le görüşmemizde alıyoruz.

“ 2005 Anayasasındaki federal yapıyı ben şahsi olarak demokratik görmüyorum. Merkezi Yönetim ve yerel hükümetler arasında artan boşluk ve uçurumu tehlikeli buluyorum. Yerel oluşumlar ve onların kurucu yasaları anayasayla da çelişiyor. Hukuk sisteminde ve yönetimde büyük bir ikilik var. Ne yazık ki Kürt Özerk Yönetimi tek örnek değil. Necef, Kerbela, Basra, Musul, hepsi ayrı yapılar, ayrı sektör oluşumların temsilini gerektiriyor ki bu aslında ademi merkezîyetçilik değil, ayrışmaya sebep olacak durumda. Bence 2005 Anayasası'nın öngördüğü federalizm değil, konfederalizmdir.”³⁸²

Görüldüğü gibi, Irak'ta, 2005 Anayasası'nın getirdikleri, federal sistem ve uygulaması, özellikle Batı'nın reçeteleriyle oluşturulmuş politikaların, ülkenin müdahale sonrasında problemlerle yüzleşmesine neden olmaktadır.

Üçüncü Dünya Güvenliği bölümünde, T. Call'ın sınıflandırdığı, başarısız devlet algısına baktığımızda, özellikle gözümüze çarpan, **terörizme destek olgusu**, aslında bu ülkelerin müdahaleler sonrası dış ülkelerin etkilerine daha açık olmalarıdır. Göze çarpan diğer olgu ise, tarihsel çelişkilerden kaynaklanan sorunların, rejimin devrilmesiyle patlamasıdır.

Örneğin El Kaide'nin İran'la mücadele içinde 2003 sonrası Irak sınırlarına girmesi Muhammed Al Salami tarafından vurgulanmıştı. Falah T. Al –Alwsi bu açıdan Saddam rejiminden kalan kırılma noktalarının, 2003 sonrası politik partilerin de etkisiyle patladığını belirtmektedir.

“Saddam kendi güvenliğini sağladığı için mezhepsel şiddet bu dönem bastırıldı. Saddam kendini Sünni olarak tanımladı İran'dan dolayı Şii'lere karşı durdu.. Şii'lere ve Kürtlere yönelik katliam bundan kaynaklandı. Bu Irak için bir şiddet kültürü yarattı. 2003 sonrası ise özellikle siyasi partiler bu durumu kullandı. Partilerde siyasi bilincin olmaması şiddeti büyüttü. Ancak şu da bir gerçek ki Irak, iç savaşı 3 yıl, Lübnan 50 yıl yaşadı. Yani daha şanslıyız”.

³⁸² 5 Kasım 2012 görüşmeleri, Falah T. Al –Alwsi, Salam Alrafidian Organization, ses deşifreleri

Irak'ta çalışan ancak Irak'ta uluslararası sivil toplum örgütü olarak görev yapan NGO Coordination Comitee for Iraq - NCCI Irak koordinatörü Hashim El Asaf ise bu sürecin büyük ölçüde STK'lar tarafından çok etkin olarak yönlendirildiğini belirtmektedir. Bu nedenle iç savaşın etkileri daha kısa sürmüştür. Irak'ın özellikle ambargolarla çok zor durumda kaldığını vurgulayan Assaf, insani eylemin gerekliliğini savunur.

“Irak'ta, acil insani eylem gerekliliği, ekonomik ambargolarla birlikte başladı. 2006'daki şiddet patlaması bu durumu daha tetikledi. Bunun için birçok fonda vardı. Ancak doğru denetlemenin ve değerlendirmenin yapılamaması ayrıca uluslararası aktörlerin eksikliği Irak'taki yerel sivil toplumu yalnız bıraktı. BM üzerindeki sınırlamalar, Yeşil Bölge'de, gündemleri ayrı, kopuk örgütlerin olması, Irak sivil toplumunu uluslararası deneyimden uzak tuttu. Zaten onlardan birşey öğrenme fırsatı da yoktu. İfade özgürlüğü gibi temel insan hakları kuralları güvenlik sebebiyle sağlanamadı. Hala da bu nedenle olmadığını düşünüyorum. Politika ne kadar istikrarlıysa, örgütlenme ve ifade özgürlüğü o kadar pozitif yöne gidiyor. Bunun için yasal düzenlemeler var ancak bu uluslararası deneyimden ne kadar pay alabilir tartışılır.”³⁸³

Irak'ta STK'ların ve STK'larla çalışan kurumların sivil toplumu 2003 sonrası nasıl değerlendirdiği, insani eylem pratiği içinde gelecek bölümde değerlendirilecektir. Charles Tripp, Irak'ın, 2003 müdahalesiyle birlikte, doğrudan insani alanının içinde yer almıştır.³⁸⁴

Gelecek bölümde, 2003 Müdahalesi sonrası değişen sivil toplum algısı, ifade özgürlüğü, politik partilerle toplum ilişkisi ve tabi 2003'ten 2010'a kadar ülkenin yönetimini doğrudan etkileyen Koalisyon güçleri ile ilişkiler, görüştüğümüz sivil toplum örgütlerinin değerlendirmeleriyle analiz edilecektir.

---

³⁸³ 4 Kasım Görüşmeleri, Hashim Al Assaf ile görüşme, NCCI- NGO Coordination Comitee for Iraq-Iraq Coordinator, ses deşifreleri.

³⁸⁴ Charles Tripp, **A History of Iraq**, Cambridge, Cambridge Press, 2007, p. 279 .

4.23 UÇUŞ YASAKTAN ÖNLEYİCİ SAVAŞA: İNSANİ MÜDAHALE VE İRAK

Amerika Birleşik Devletleri liderliğinde, 2003 yılında Irak'ta gerçekleşen müdahale, Saddam Hüseyin rejiminin, kitle imha silahları üretmesi ve terör örgütlerine destek verdiği, savıyla yapılmıştır. Bugün hala hukuki kapsamı ve uluslararası güvenlik çalışmalarındaki niteliği ile tartışılmaktadır.

Irak'ın insani müdahale kapsamına girip girmediğini tartışırken, çalışmamızın koruma sorumluluğu bölümünde değindiğimiz, Evans'ın yaklaşımını hatırlatmakta fayda görüyoruz. Evans, 2003'teki Irak müdahalesinin, kitle imha silahları teziyle koruma sorumluluğu kapsamında, kesinlikle değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir. ABD'nin kitle imha silahları konusunda yanılması ve müdahalenin Güvenlik Konseyi kararı olmadan başlamış olması, dış politikasında yeni bir meşruiyet alanı aramasını sağlamıştır. ABD, Irak'ta varlığını meşru kılmak için, insani nedenlerin bu müdahalede etkili olduğunu belirtmiştir. Saddam'ın, Şii ve Kürt bölgesinde uyguladığı, Sünni ve milliyetçi politikanın da, koruma sorumluluğu ilkesine girdiğini iddia etmiştir. Evans, ABD'nin geçmişe yönelik bir uygulamayı, koruma sorumluluğu altına almasını sorunlu bulmaktadır.³⁸⁵

Hehir bu tartışmanın uluslararası hukuk, uluslararası politika ilişkisini ortaya koymaktadır. Özellikle Bush'un 2003'deki söylemleri, ABD'nin müdahalesiyle devrilecek rejimin Irak'ın tek kurtuluşu olarak vurgulamıştır.³⁸⁶ Kitle imha silahlarının Irak'ta bulunmaması ve müdahalenin gerçekleşmiş olması müthiş bir istihbarat hatası olarak nitelendirilmiş ama aslında 2003 müdahalesinin insani boyutu da bu dönemde vurgulanmaya başlanmıştır. Özellikle Tony Blair'in Kosova ve Irak'a özgürlük operasyonu ile kurduğu paralellik, Uluslararası Toplumun Doktrini konuşması altında yinelenmiştir. Hehir'e göre, ABD, 2003 müdahalesinde, istihbarat hatasıyla yaşadığı güven kaybını ve Güvenlik Konseyi kararının olmamasının yarattığı meşruiyet krizini, müdahale sonrası, müdahaleyi uluslararası topluma

---

³⁸⁵ Gareth Evans "From Humanitarian Intervention to the Responsibility to Protect", p. 714.

³⁸⁶ Hehir, *op.cit.*, p. 61.

yeniden pazarlayarak çözmüştür. Bunu da ancak müdahalenin BM tarafından herhangi bir yaptırıma uğramayacağını bildiği için yapmıştır.³⁸⁷

Bellamy'e göre ise Irak müdahalesini insani bir istisna, ve insani eylemin sömürülmesi kapsamında yorumlar. ABD'nin müdahaleye karşı tutumunu koalisyon güçlerinin içinde İngiltere ve Avusturalya'nın tezleriyle de destekleyen Bellamy özellikle Afganistan müdahalesinin etkisini vurgular. Burada iki tezi görmek mümkündür

1. Terörle savaşa karşı oluşturulan stratejik mücadele
2. 11 Eylül ve Irak'ın El Kaide'yle ilişkisini vurgulayan meşru müdafaa hakkı.³⁸⁸

Irak, alan araştırmamızın sonuçlarını irdeleyeceğimiz bu son başlıkta, Irak'ta yerel sivil toplum örgütlerinin müdahaleyi nasıl algıladığını ortaya koyacağız. 2003 Irak müdahalesinin, Irak'ta insan hakları ve demokrasinin gelişmesi bağlamında ne ölçüde ve ne şekilde, bir etkisi olduğunu algılamaya çalışacağız. ABD'nin insani tezleri, uluslararası kamuoyunda destek görmese de BM'nin ve diğer uluslararası örgütlerin varlığının, burada insani eylem alanını açtığını söyleyebiliriz. Araştırmamızın başında belirttiğimiz gibi 10 gün süren, Bağdat ve Erbil'deki çeşitli sivil toplum kuruluşlarını içeren bu görüşmelerde, görüşme yapılan yetkililerin ortaklaştığı yargı, Irak'ın 2003 müdahalesinin yarattığı ortamla sivil toplum alanının açılmasıdır. ABD müdahalesinin insani eylem alanı içinde yarattığı gelişmeleri sırasıyla şu şekilde özetleyebiliriz;

- BM'nin Irak'ta UNAMI'yi kurarak insani eylem sınırlarını geliştirmesidir. UNAMI 2003 Yılında koalisyon güçlerinin Irak'a girmesinden altı ay sonra görevine başlamıştır.
- Irak'ta sınırlı sayıda Sivil toplum kuruluşu olsa da ülkenin politik parti geçmişiyle birlikte sendikal ve sol hareketlerle bağlantılı baskı grupları vardır. Bu yapılar Saddam Hüseyin'in merkezi yönetimi

---

³⁸⁷ **Ibid.**, pp.62-64.

³⁸⁸ Alex J. Bellamy, "Ethics and Intervention: The 'Humanitarian Exception' and the Problem of Abuse in the Case of Iraq", **Journal of Peace Research**, Vol. 41, No. 2 (Mar., 2004), p. 134.

içinde sindirilmiş ve ülkeden uzaklaştırılmıştır. Genelde Lübnan ve Ürdün gibi çevre Arap ülkelerinde faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bazıları ise, Bağdat'a ancak müdahale sonrası geri dönebilmiştir. İraç El amal ve Widow Center bunlardan ikisidir. İrak kadın birliği bunun en önemli örneklerindedir. İrak Barış ve Birlik Konseyi 1949'dan itibaren Komünist partiyle yakın ilişkiler kurmuş, 2003 sonrası ise yapı değişikliğine giderek müdahale sonrası özellikle ABD tarafından İraklı askerlere uygulanan insan hakları ihlallerine odaklanmıştır.

- 2003-2005 arasında ABD ortaklığında yürütölen İrak Konseyi zayıf bir hükümeti temsil etmektedir. Bu nedenle STK'ların hızla kurulması ve desteklenmesi gündeme gelmiştir. Aracı ABD örgütleriyle aktarılan fonlar, özellikle sivil toplum alanında, yolsuzluk ekonomisinin gelişmesinde etken olmuştur. Ne yazık ki, her kuruluşun belirttiği gibi mezhep gruplarının, şiddetinin ortaya çıktığı 2005'e kadar, STK hareketi önemli bir ivme kazanmıştır. Bu iç savaşın bittiği 2007 sonrası yine denetleme ve tavsiye görevini daha yoğun olarak gerçekleştirmiştir.
- 2005'te Anayasal güvenceye alınan STK'lar için, yoğun bir politik baskıyla ancak 2010 STK yasası çıkarılabildiştir. Kürt Özerk Yönetimi'nde Aralık 2010'da yerel meclis tarafından onaylanmış ve merkezde uygulanan yasaya göre daha geniş sınırlar tanımıştır.
- Görüşme yaptığımız on üç kayıtlı STK'nın, ikisi uluslararası on biri yerel kuruluşlardır. Görüşmelerde, Fon destekleri UNAMI; UNOPS ve UNDP destekli projelerle sağlanmaktadır. Bu nedenle hepsi, ABD güçlerinden bağımsız olduklarını, iddia etmişlerdir. Amerikan sivil toplum örgütleriyle ilişkiler son derece sınırlıdır. Bunun nedeni de yerel örgütlerle, Amerikan Sivil toplum kuruluşlarının gündeminin farklı olmasıdır. Yerel kuruluşların gündemi özellikle İrak'taki demokrasi ve insan hakları gündemiyle şekillenmiştir.

- Genel özellikleri itibariyle kendilerini din ve mezhep dışı, seküler kurumlar olarak tanımlarlar ve doğrudan ülkedeki insan hakları ihlallerine odaklanmışlardır. 2005 itibariyle ortaya çıkan iç savaşta özellikle faaliyetleri sınırlanmıştır.
- 2010 seçimleri sonrasında Maliki başkanlığında oluşan Koalisyon hükümetine bağlı partiler, aynı zamanda kendilerine bağlı STK'lar da oluşturmaktadırlar. Bunlar daha çok gölge niteliğinde kuruluşlar olarak sınırlanmışlardır.

2003 ABD müdahalesini görüştüğümüz tüm STK'lar, **işgal** olarak tanımlamıştır; yani bu örgütler Irak'ın 2003'te insani nedenlerle müdahaleye maruz kaldığını düşünmemektedir. Buna karşın, rejimin değişmesi açısından sivil toplumun ilk tepkisinin olumlu olduğunu, Irak'ın geçmişten gelen dinamiklerinin ve müdahalenin iyi yönetilmemesinin bu süreçte kaos yarattığını belirtmektedirler.

2003'de Irak'ta sivil toplumun gelişmesinin iki önemli dinamiği vardır, birincisi Saddam rejiminin baskısından kaçan politik isimler ve insan hakları aktivistleri Irak'a geri dönmüştür. İkincisi UNAMI aracılığıyla sivil toplum örgütlerine büyük yatırımlar yapılmıştır.³⁸⁹

UNAMI'nin kurumsal internet sitesinde müdahale sonrası insani eylem yardımını dört noktada şekillenmektedir

1. Politik ve Anayasal ilişkilerin düzenlenmesi.³⁹⁰
2. İnsan Hakları – Yıllık raporlarla hükümet ve STK'lar arasında koordinasyon görevini üstlenmektedir.³⁹¹
3. Seçimlerin denetlenmesi ve destek sağlanması³⁹²

³⁸⁹ 3 Kasım 2012 görüşmeleri, Muhammed Hasan-al Salami, Human Rights Activist- Director of National Association for the Defence of Human Rights in Iraq, ses kayıt deşifreleri.

³⁹⁰ UNAMI–Political and Constitutional Affairs, (Çevrimiçi), V. Özellikle Musul Kerkük sorunlu bölgelerini önceliğine almaktadır.
<http://unami.unmissions.org/Default.aspx?tabid=2846&language=en-US>

³⁹¹ UNAMI-Human Rights, (Çevrimiçi).

<http://unami.unmissions.org/Default.aspx?tabid=4296&language=en-US>

4. Kalkınma ve İnsani İlişkiler³⁹³

UNAMI'nin Kalkınma insani ilişkiler Ofis'inden direktör Hüseyin Botani, Irak'taki gelişmeler ışığında BM'nin ve kurumun hedeflerini 1990'dan itibaren şu şekilde özetlemekte:

“Herşeyden önce UNAMI BM'nin bağımsız organizasyonlarından biri değildir. UNAMI barışı koruma operasyonlarının bir parçasıdır. Biz burada Güvenlik Konseyi'nin kararıyla himaye altındayız.³⁹⁴ BM'nin insani eylemler çerçevesinde Irak'taki varlığı 2003'ten önce gene güvenlik Konseyi ile düzenlenmiştir ve 986 Gıda için Petrol programı kapsamında sağlanmıştır. Bu Irak'ta önemli bir sivil toplum atılımına işaret eder. Şunu belirtmem gerekir, Irak'ta her dönem STK'lar ve sivil toplum içişlerin bakanlığı tarafından denetim altındadır. Her zaman katı rejim altında örgütlenmiştir. Uluslararası örgütler ise Dışişleri Bakanlığının gözetimi altındadır.. BM'nin etkinliği de merkezi hükümetin kontrolü ve yönlendirmesi altındaydı. 1990 öncesi ve sonrası süreç böyle gelişti, BM kuzey Irak'ta, Erbil Süleymaniye ve Dohuk şehirlerindeki özerk yapılarda, tartışmalı bölgelerde Kerkük, Minara ve Daila'da varlık gösterebildi. 2003'te koalisyon güçlerinin de varlığı BM'nin Amman'da yerleşmesine neden oldu. İşte, Güvenlik Konseyi kararıyla Bağdat merkezli ve Erbil'de de bir ofis kurulmak üzere UNAMI, görev yapmaya başladı.”³⁹⁵

UNAMI güvenlik koşullarının hala Bağdat'ta sıkıntılı olması nedeniyle STK'ların Irak'taki genel işleyişi açısından tereddütlü bir resim çizmiştir. Botani, özellikle çalıştığı departmanın bir köprü işlevi gördüğünü düşünmekte bu bağlamda

---

³⁹²UNAMI- Electoral assistance, V. BM örgütleri aracılığıyla sivil toplum ve hükümeti sağlık ve domratik seçimleri yapmak konusunda destek vermektedir. (Çevrimiçi)

<http://unami.unmissions.org/Default.aspx?tabid=2850&language=en-US>

³⁹³ UNAMI-Development and Humanitarianism, V. Kurulan Kalkınma ve İnsani ilişkiler birimi 18 federal bölgede düzenli raporlar sunmaktalar.

<http://unami.unmissions.org/Default.aspx?tabid=2848&language=en-US>

³⁹⁴ Security Council Resolution 1546, V. 13 Ağustos 2003'de kurulan UNAMI'yi göreve çağıran bu karar, Irak ve Kuveyt arasındaki ilişkiler üzerine alınmıştır. Irak'ın toprak bütünlüğü ve Bağımsızlığını güvence altına alır.

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1546\(2004\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1546(2004))

³⁹⁵ 8 Kasım 2012 görüşmeleri, Husain Botani, Programme Officer-Office for Development and Humanitarian Support, ses deşifreleri.

insani aciliyet gerektiren eylemler ve kalkınma ilişkisi açısından bir bağ kurmaktadır. Kalkınma sorunları ile güvenliğin paralelliği açısından vurgu yapan Botani, Kürt Özerk Yönetimi ve Irak'ın merkezindeki sivil toplum anlayışını 2003 sonrası için şu şekilde değerlendirir.

“KBY ile merkez hükümetin içinde yürüyen sivil toplum algısında son derece büyük farklılıklar var. KBY, uluslararası toplumla ilişki kurmayı, proje taslakları hazırlamayı, yönetimi daha iyi biliyor. STK'ların denetim ve destek yapısında olması önemli, hükümetin yerini almalıyız diye uğraşmamalı. Bu nedenle sivil toplumun kapasitesini artırmak gerekiyor ve tabii işlevsiz binlerce STK'nın kapatılması önemli. Yüzlerce aktif çalışan, gönüllük işlerini yürüten STK'lar var. Mantalite buna dönüşmeli. Geçmişte planlı ve sosyalist bir rejimin mirasıyla gönüllük ilişkilerini düzenlemek çok zordu. STK'lar bu zorluğu yaşıyor. Gençler son derece aktif STK'larda harekete geçmeliler.”³⁹⁶

UNAMI, uluslararası toplumun neoliberal kalkınma politikalarıyla, sivil toplum kuruluşlarını entegre eden, bu açıdan bu kurumlara fon sağlayan bir yapı olarak, insani alanda danışma ve koordinasyon işlevini sürdürüyor. Görüştüğümüz STK'larda, BM ile ortak projelerin son derece yoğunlukta olduğunu gözlemlemekteyiz. Botani'nin belirttiği kalkınma önceliğinden çok, STK'lar acil insani eylemler konusunda destek aradıkları zaman, hükümetin üzerinde daha yoğun baskı oluşturmaktadırlar. Burada BM daha bürokratik bir yapı olarak öne çıkmakta ve aslında Duffield'in³⁹⁷ işaret ettiği kalkınma öncelikli yönetimi uygulamaktadır.

Ranau Assad, uluslararası bir STK'nın temsilcisi olarak, gündemlerini özellikle basın özgürlüğü, kadın ve genç temsilinin yaygınlaştırılması üzerine olduğunu belirtiyor. Kurumlarının daha önce mayın temizleme alanında Irak'ta çalışmaya başladığını ancak 2003 sonrası özellikle Kuzey Irak'ta sivil toplum örgütlerinin geliştirilmesi konusunda aktif rol oynadığından bahsediyor.

---

³⁹⁶ **Ibid.**

³⁹⁷ **passim., Mark Duffield, Development, Security and Unending War.**

Assad, KBY'deki federal hükümetle ilişkilerinin direk, merkezi hükümet ile ilişkilerinin ise yerel ortaklarla yürütüldüğünü eklerken, BM ile işbirliği sürecinin sorunlu yanlarını da şöyle ifade ediyor;

“Hepimiz biliyoruz ki BM son derece bürokratik bir örgüt, özellikle yerel STK’lar bu nedenle onlarla çalışmakta tereddütlüler. Fon süreci, proje yazımı, projenin bitimi gibi süreçler çok uzun ayrıca sadece bu nedenle BM projelerinde uzman yeni personele ihtiyacınız oluyor. Hem raporlama hem de uygulama sürecinin çok uzun olması hedeflerimizde geri bırakıyor bu nedenle daha çok yerel ve uluslararası STK’larla çalışıyoruz.³⁹⁸

Irak parlamentosu, İnsan Hakları Komisyonu üyesi Bushra Obeydi ise BM etkinliklerinin farklı bir boyutunu vurguluyor. BM’nin 2010’da koalisyon güçlerinin çekilmesiyle birlikte daha geride durduğunu, insan hakları alanına daha etkin olarak Avrupa Birliği’nin girdiğini söylüyor. Avrupa Birliği, Avrupa merkezli STK’larla da Irak’ta ortak projeler yürütüyor.³⁹⁹

2003 müdahalesinin sivil toplum algısındaki en önemli dönüştüğünü, Hanaa Adwar vurguluyor.

Bence, kamu politikasında STK’lar, yepyeni bir aşamaya girdi. Bu anayasada da son derece açık, 2004-2005 arasında seçimlere sürekli müdahil olduk, hem bilinçlenme kampanyalı yaptık hem de süreci denetledik. Özellikle seçim yasası üzerinden, hükümete büyük baskı oluşturduk. İşte bu nedenle STK’ların rolü, Irak’ta çok önemli. STK’lar 2010 STK yasası için büyük etkide bulundu. Bu çok önemli bir örnek. Son seçimlerde parlamentonun ilk oturumunda müthiş bir korku vardı. Federal mahkemeye götürdüğümüz, davayla bu baskıyı hızlandırdık. Sivil inisiyatifi kullanarak, 800 kurumla 2000’den fazla STK personeliyle, bunu başardık. Bu talebi, federal mahkemeye götürdük. STK yasası Irak’taki en büyük sivil toplum inisiyatifini oluşturdu. Al Amal ve diğeri kurumlar bunun parçasıdır. Sadece bu kararın çıkması ve yasayı çıkmasını değil, 4- 5 ay içerisinde bütün ülkeyi etkileyecek gelişmeleri

³⁹⁸ 3 Kasım 2012 görüşmeleri, Ranau K. Assad - Norwegian People’s Aid -Media Program Manager-Iraq Baghdad Project Coordinator, ses kayıt deşifreleri.

³⁹⁹ 4 Kasım 2012, Bushra Obeydi ile görüşme - Human Right Commision in Baghdad Parliament, ses deşifreleri.

sağladık. Güvenlik krizleri, eğitim, sağlık, sivil toplumda medyanın rolü gibi konularda milletvekilleriyle doğrudan iletişime geçtik. Özellikle medyayı, bir baskı ve iletişim kanalı olarak kullandık. Bu bizim için büyük bir prestij oldu.⁴⁰⁰

2003 müdahalesi sivil toplumun ve STK'ların oluşum sürecini açıklayan Dafy Hasan ve Ahmed Jabar Abbas, STK'ların kurumsal yapılarının netlik kazanmadığını belirtiyor.

Sivil toplum hareketi Irak'ta belirsiz başladı. Birçok insan STK'ları kazanç sağlayabilecekleri bir alan olarak gördü. Uluslararası Organizasyonlar Irak'ta en az sınırla ve kuralla çalıştılar. Irak'tan çok da birşey beklemiyorlardı bu nedenle katersiz ve çok büyük bir para akışı oldu. Bu STK'lar arasında yolsuzluğu doğurdu. Şu an şirketleşen STK'lar var. Sayıları zamanla azalıyor tabi. Beş yıl içinde çok daha sağlam bir yapının oluşacağını düşünüyorum. Geçmişe baktığımızda hükümeti de epey etkiledi. STK'lar hükümete hem de insanlara yakın. Hükümet daha güçlü daha bürokrasi oluşturdu, tabi bu bazen politik sınırlamalara da neden oluyor.⁴⁰¹

Hükümetin 2005 Anayasasıyla yetkilendirdiği ve ilk aşamada Planlama Bakanlığı daha sonra ise Bakanlar Kurulu'nun yetkilendirdiği STK birimi, Irak'ın müdahale sonrası yeniden şekillenen devlet ve sivil toplum ilişkisini anlatmak açısından önemli bir örnektir. Bakanlıkta görüşüğümüz Direktör Yardımcısı Perwin Muhammed Emin, , kayıt, verileme ve destek amacıyla kurumsallaşmış bir birim olduklarını belirtmektedir. Irak genelinde 6600 kayıtlı STK olduğunu belirten Emin, özellikle kadın örgütlerinin öneminden bahsetmektedir. Saddam rejimi altında bu örgütlenmenin çok zor olduğunu söyleyen Perwin Muhammed Emin, bugün STK gelişimi için bunun önemli bir veri olduğunu belirtmektedir. STK direktörlüğü 2010'da çıkan No: 12-2010 sayılı STK yasasının yetkilendirilmesiyle kurulsada genel izlenimimiz, bu kayıt sisteminin zaman zaman hükümetin STK'ları izleme aracı olarak da kullanılabileceğidir. Özellikle sadece yerel STK'ların kaydını yapan bu birim, yasa gereği UNOPS ve UNDP ile ortak çalışmalar yapmaktadır. Özellikle

⁴⁰⁰ 6 Kasım 2012 görüşmeleri, Hanaa Adwar Iraq-i Al Amal Association Bağdat, ses deşifreleri.

⁴⁰¹ 4 Kasım 2012 görüşmeleri, Dafy Hasan ve Ahmed Jaber Abbass ile görüşme - ISET, ses deşifreleri.

2010'a kadar ABD birlikleri ve örgütleriyle birlikte STK'lara akan paranın denetlenememesi bu birimin kurulmasını da gerekli kılmıştır.⁴⁰²

Irak'ta 2006'da kurulan STK'larla ilgili Bakanlık kendini parlamentoda komiteye devretmiştir. 2011'den beri bu komisyonda görev yapan Abbas Sherifi, komisyonun amacını hükümetle ilişkileri bağlamında denetleme ve işbirliği olarak tanımlamaktadır. Komite parlamentoya proje önermektedir. Bunlar fonlama ve bağımsız bir komitelerin kurulması hedefleridir. Koordinasyon işlevi gören bu komite, parlamento ve STK'lar arasında ilişkiyi kurmaktadır. Özellikle STK'ların görüşlerinin parlamentoya aktarılması önem arz etmektedir.⁴⁰³

Irak'ta müdahale sonrası sivil toplum algısına dair değerlendirmelerde Baas rejiminin tek başlı yapısının artık değiştiğini söylemeleri önemlidir. Perwin Muhammed emin özellikle 2003 öncesi çok az STK'nın doğrudan Baas'a bağlı hareket ettiğini, bugün ise bu yapıların bağımsız STK'lara dönüştüğünü söylemektedir.⁴⁰⁴

STK'ların ve sivil toplumun gelişimi değerlendirildiğinde genelde iyimser bir tablo çizen STK'lar, özellikle anayasal güvenceden ve yasadan son derece umutlular. 2005 Anayasasının Madde 45⁴⁰⁵ ile güvenceye aldığı STK'lar, hukukla oluşturan barışı ve insan haklarını geliştirmeye yönelik amaçlara sahip. 45. Maddenin ikinci kısmında vurgulanan din ve aşiretlere saygı noktasında ise, her STK farklı

---

⁴⁰² 4 Kasım 2012 görüşmeleri, Perwin Mohammed Emin- NGO Directorate-Assistant Director Manager Republic of Iraq General Secretariat for the Council of Minister, ses deşifreleri.

⁴⁰³ 5 Kasım 2012 görüşmeleri, Abbas Sherifi- Counceler for NGO Committee in Iraqi Parliament, ses deşifreleri

⁴⁰⁴ Perwin Muhammed Emin, **op.cit.**

⁴⁰⁵ V. Iraqi Constitution, Article 45:

First: The State shall seek to strengthen the role of civil society institutions, and to support, develop and preserve their independence in a way that is consistent with peaceful means to achieve their legitimate goals, and this shall be regulated by law.

Second: The State shall seek the advancement of the Iraqi clans and tribes, shall attend to their affairs in a manner that is consistent with religion and the law, and shall uphold their noble human values in a way that contributes to the development of society. The State shall prohibit the tribal traditions that are in contradiction with human rights.

değerlendirmelerde bulunuyor. 2003 sonrası toplumsal yapıyı anlamlandırmak için bu aşiret yapısı ve dini bölünme önemli bir veri teşkil etmektedir.

Hanaa Adwar, politik sistemin böyle bir kastaşma yarattığı sürece çatışmanın da kaçınılmaz olduğunu vurguluyor.⁴⁰⁶ İnsan Hakları Komisyonu üyesi Bushra Obeydi'nin ise söyledikleri ifade özgürlüğü ve sivil toplum alanının gelişimi açısından önemli.

“Derine baktığınızda ifade özgürlüğü bulmanız çok zor. Eve 2005 Anayasası bize ifade ve konuşma özgürlüğü veriyor ama yasa önerileri ve yeni yasalar Anayasa ile çelişiyor. Hükümet özgürlüğe karşı. Hala kısıtlayıcı bir bilişim yasası gündemde... Toplum Kuran'a göre yaşadığı sürece hem dini şiddet devam ediyor, hem de toplumsal ayrışma artıyor, yerel bir yasa çıkarıldı din adamları tarafından, Kadhmiya bölgesine kadınlar örtüsüz giremiyor. Bu Bağdat'ın içinde ayrı bir uygulama”⁴⁰⁷.

Ranau K. Assad'ın 2005 Anayasası üzerine düşünceleri ise, bu politik sistemin ve sekter dağılımın etkisini ciddi olarak yansıtıyor.

“Biz anayasanın çeşitli Müslüman grupları koruduğunu düşünüyoruz. Örneğin gayri-Müslümleri koruyacak herhangi bir azınlık hakkı yok. Bu gruplar ne yapacağını bilmiyor. Birinci maddeden sona kadar Kuran'a referans var. Tamam Müslümanlar var ama ya diğerleri? ... İnsanlar için anayasa var evet, ama anayasanın anlamı ne bilmiyorlar”⁴⁰⁸

Kürt Bölgesinde konuştuğumuz sivil toplum örgütleri 2003 müdahalesini öncesi ve sonrasında farklı değerlendirmektedir. Bunun nedeni 1991'den itibaren Saddam rejiminin etkisini fazla yaşamamalarıdır. Abdullah Halid NGO yasası ve öncesini şu şekilde değerlendirir.

“2003'ten sonra biz Kürt bölgesinde farklı bir sorunla karşılaştık. 1995 iç savaşının iki tarafı stratejik antlaşmaya vardılar. Bölgede özgürlüklerin kısıtlanması ve hak ihlallerini

---

⁴⁰⁶ Hanaa Adwar, **op.cit.**

⁴⁰⁷ Obeydi, **op.cit.**

⁴⁰⁸ Assad, **op.cit.**

doğurdu bu. Çünkü muhalif gazeteciler ve yazarlar tutuklandı işkence gördü. İki partinin tarafı olmayan birçok yayın organı etkilendi. Irak'ta birçok kanal ve radyo istasyonu vardır. Ama en çok tutuklu gazeteci de bu ülkededir. Hem ifade özgürlüğünün ve hakkının yanlış anlaşılması söz konusu hem de hem de bazı kişiler bu hak ihlallerini kendi çıkarlarına kullanıyor.”

Abdullah Khalid Kürt bölgesindeki STK yasasının etkisinin de sınırları olduğunu söylüyor:

“Özellikle yasa önerisine katılan STK'larda farklar var. Hükümetin üzerinde etkili olan STK'lar var. Bazı STK'ların fikirleri ise kabul edilmiyor. İki yıl önce Kürt bölgesinde seçim kanunu ile ilgili fikirlerimizi federal hükümete ilettik, hükümet STK'ların fikirlerini reddetti. Bu tavır bizi dinlememeleri ile ilgili değil bu tavır, 2010'da kabul ettikleri yasaya aykırı.”

Irak'ta ABD müdahalesiyle gelen özgürlük alanın, zamanında ABD'li yöneticilerin vurgulamalarına rağmen bu kadar sınırlı olmasının nedenlerini soruyoruz. Örneğin Abdullah Khalid, bölgede 2003'ten önce zaten Amerikan etkisinin olmasına rağmen, ABD birlikleriyle işbirliği yapmanın bir STK'nın ismi ve itibarı açısından çok sorunlu olduğunu vurguluyor. Aynı zamanda ABD'nin tüm kararlılığına rağmen, Irak'a müdahalesinin son derece plansız ve sistemsiz olduğunu bu nedenle de Saddam rejimin devrilmesinin Irak genelinde özgürleşmeyi son derece sınırlı sağladığını vurguluyor.

Burada İraçi Al Amal'ın direktörü Hanaa Adwar en çarpıcı yorumu yapan uzmanlardan biri, toplumun Amerikan birliklerini nasıl karşıladıklarını sorduğumuzda en cesur cevabı da o veriyor.

“ Müdahalenin başında önemli bir grup müdahaleden memnun olduğunu söyledi. Şimdi hepsi kendini son derece çaresiz hissediyor. Özellikle Amerikan'ın Ebu Gharib'de Iraklılara işkencesi müthiş bir prestij kaybına neden oldu. İnsanlar çaresiz hissediyor çünkü kamu hizmetleri korkunç, hem yolsuzluk hem de artan şiddet insanları endişelendiriyor. ABD kaldığı dokuz sene boyunca hiçbir şey yapmadı. Halk onlar gelmeseydi Saddam'ı devirebilir miydi çok zor. Muhalefet tamamıyla bastırılmıştı çünkü ama biz yine de savaşı istemedik. Çünkü bakın, Bağdat'ta yeşil bölgeye, yatırımlar orada. ABD ortaklığındaki yönetim mezhepsel oranı hükümetler için kabul

etti; bu şiddetin başlangıcı oldu. 400 milyar dolar harcandı bu ülkede, yolsuzluk dışında bir iyileşme var mı yok. Sadece yeni hapishaneler inşa ettiler. Yeni hastaneler yeni okullar, yeni bir altyapı sistemi 10 senenin sonunda hala Irak'ta yok.”

Irak'taki müdahaleler politik sistemin, sınıfların ve toplumsal değişimin altüst olmasına neden olmuştur. Widow Center'in direktörü ve Talabani'nin danışmanlarından, Salma D Jabou, Irak'ta 1980'den itibaren dört etkenin Irak sivil toplumunu dönüştürdüğünü söylüyor.

- Baas rejimi hükümet dışı hiçbir yapı tanımadı ve kendine bağlı STK'lar geliştirdi. Bunlar bağımsız örgütler değildi
- İran Irak savaşı bu dönemde toplum üzerinde müthiş bir gerilim başlattı, Saddam bu dönem tamamıyla orta sınıfı ve entelektüelleri hedef aldı ve aşiret sistemini destekledi.
- 1989'daki Kürt ayaklanmaları bu süreci tetikledi, 1991'den güvenli bölgeler Suriye ve Kürt bölgesinde gizli bir örgütlenme başladı. 1992'de İraçi Al Amal ve Widow Center orada çalışmaya başladı. Irak'ta yerel STK'lar bu bölgede etkinlik gösterdi, ambargoya karşı eğitim ve sağlık etkinlikleri başladı.
- 2003'den sonra, yabancı STK'lar, gelmeye başladı. İlk başta acil insani müdahale içindi, hemen bu alan anlaşılmadı. Sadece yardım amaçlı algılandı. Hem rejimin etkisinden hem de on yıllık ambargodan çıkmış bir sivil toplumun hemen algılanması çok zor oldu.⁴⁰⁹

Irak'ta politik partilerin çeşitliliği ve demokratik seçimlerin gerçekleşmesi politik sistemdeki parçalanma yüzünden, insan hakları ve demokrasinin gelişimi konusunda önemli veriler verememektedir. UNAMI ve STK'lar, bağımsız seçimlerin izlenmesi konusunda etkindirler ancak ortak görüş, her geçen seçim katılımın daha fazla düştüğünü göstermektedir.

---

⁴⁰⁹ 5 Kasım 2012 görüşmeleri, Salma D. Jabou-Widow Center, ses deşifreleri.

İnsani Müdahalelerin, sadece militer müdahaleler ülkelere demokrasi ve insan hakları getirmesi, Irak örneğinde de görüldüğü gibi mümkün olmamıştır. Bu açıdan talep halkın içinden çıkan genç dinamik baskı grubu hareketlerinin hükümetlere karşı denetimlerini artırmasıyla mümkün olacaktır. İnsan güvenliğinin olmazsa olmaz koşulları içinde olan yoksulluk, eğitim, toplumsal cinsiyet, kentsel kalkınma taleplerinin, devletlerin bekası kadar önemli olduğu da bu müdahaleler sonrası, Irak'ın yeniden inşa edilen toplumsal yapısında ve devlet sisteminde görülmektedir.

4.3 ALAN ÇALIŞMASININ SONUÇLARI VE ÇALIŞMA ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Irak'ta yürütülen alan çalışmasının sonuçları kuşkusuz toplumun ve sivil toplum hareketinin dar bir bölümünü yansıtmaktadır. Nitel araştırmaların özünde yer alan araştırmacının bakış açısının etkisinin bu çalışmada tamamen dışlandığını söylemek güçtür. Bunun yanında özellikle Bağdat'ta gerçekleşen görüşmelerde, güvenlik koşullarının etkisi, araştırmacının ulaşabildiği yerel STK sayısını azaltmıştır. Görüştüğümüz on üç yetkili STK'nın daha seküler kesimi temsil etmesi okuyucunun değerlendirmelerinde göz önünde tutulmalıdır.

Çalışmanın bu sınırları göz önünde tutularak, **'bu çalışmanın tezini alan araştırmasıyla nasıl sınıadık?'**, bunu değerlendirmek önemlidir.

2003 Irak müdahalesinin insani müdahaleler kapsamında son derece sınırlı bir literatürde değerlendirilmesi, bu müdahaleyi yaşayan Iraklıların doğrudan insani eylemin bir parçası olmasına rağmen kamuoyunda seslerini duyuramamalarına neden olmuştur.

1980'den itibaren yaşanan insani krizler, bu sürecin 1991 ve 2003'de müdahaleler sonuçlanması ve ülkenin insani eylem alanına açılması Irak sivil toplumunun değişimini ifade eder. İlk önce Saddam yönetiminden dolayı, diğer Arap ülkelerinde gelişmesine, sonra Kuzey Irak'a taşınmasına ve 2003'te rejimin yıkılmasıyla birlikte merkeze gelmesine sebep olmuştur.

STK'lar daha önceki bölümlerde de incelendiği şekliyle insan hakları ve demokrasinin tek güvencesi değillerdir. Zaman zaman hükümetlerin çıkarları doğrultusunda hareket eden STK'lar olduğu gibi, hükümetin kontrolünde yaşayan STK'larda olacaktır. Bunun yanında uluslararası STK'lar ile yerel STK'lar arasındaki gündem farkı, aynı zamanda yolsuzluk olgusu, Irak'ta müdahale sonrası yapının denetlenmesinde sorunlar yaratmıştır.

Üçüncü Dünya'nın 'başarısızlığının' yanında şekillenen güvensizlik alanları Irak örneğinde, devletin sınır merkezli gündeminde belirlenen alanların ötesinde gelişmektedir. Örneğin kadın hareketi ve gençlerin eğitim, iletişim özgürlüğü ve işsizliğin yok edilmesi üzerine talepleri, kentlerin iyileştirilmesi ve şiddete karşı barış eylemleri görüşmeler sırasında yoğun olarak ortaya çıkan insan güvenliği unsurunu vurgulamaktadır. Bu güvensiz alanlara Kerkük, Musul gibi çatışmaları bölgelerde Irak'ın kurucu milletleri olarak kabul edilen ama azınlık haklarını almakta son derece zorlanan Asuri, Keldari, Rum Ortodoks, Ermeni ve Yahudi topluluklarda dahildir.

Bu nedenle insani müdahalelerin gene devlet temelli belirlenen neo liberal kalkınma temelli beklentileri ve Batı toplumunun algısından ülkenin çok mezhepli ve etnik yapısına dayatılan politik uygulamalar, hedeflenen insani gelişimin ve demokrasinin çok gerisine düşmektedir.

İnsan hakları lehine ülkelerin egemenliğinin gene başka devletler tarafından cebren sınırlanması, ancak gene o toplumun yereline inen bir siyasete denetimin derhal bırakılması önemlidir. Müdahalenin kaçınılmaz olduğu insani krizlerde son derece planlı siyasetin, çok taraflı uluslararası kurumlarca uygulanması önemlidir. Bugün uluslararası politikada devletlerin şiddet kullanma hakkına karar veren Güvenlik Konseyi'nin 1990'da Saddam'ın Kuveyt'e işgali sonrası uyguladığı ambargo, Irak'ın yirmi yıllık güvenlik politikalarını etkilemiştir. BM rejiminin, ABD'nin, 2003 Irak müdahalesine sessizliği ise, Irak'ın sadece başarısız devlet yapısıyla açıklanamayacak karmaşık bir çifte standardı ifade eder.

SONUÇ

İnsani Müdahale kavramının insan güvenliği ile ilişkisi, Soğuk Savaş sonrası tanımlanan yeni bir Üçüncü Dünya algısının oluşmasıyla gerçekleşir. İnsan haklarının uluslararası politikayı dönüştüren unsurlardan biri haline gelmesi bu sürecin başlangıcını teşkil eder. Bugüne kadar uluslararası ilişkiler ve uluslararası hukuk literatüründe, insani müdahale olgusuna birçok perspektifte bakılmıştır. Haklı savaş geleneğiyle doğrudan ilişki kurulan yaklaşımlardan, uluslararası hukukçuların devlet egemenliği üzerine geliştirdikleri tezlere kadar birçok yönüyle işlenmiştir. Bu çalışmada ise, insani müdahaleye eleştirel güvenlik tezleriyle dönüşen Üçüncü Dünya güvenliğinden bakılmıştır.

Uluslararası politik teorinin, güvenlik çalışmaları üzerindeki etkisi bu çalışmanın en önemli aracı olmuştur. Eleştirel güvenlik teorisinin bu tez çalışmasında temel yaklaşımımızı biçimlendirdiğini belirttik. Tam da bu teorik perspektifte liberal algı dışında biçimlenen özgürleşmeci bir birey algısının ve onun güvenliğinin araştırılması, bu tez çalışmasının en belirleyici hedefidir. Burada çelişki gibi görülecek en önemli unsur, öznemizin eleştirel birey olduğunu kabul edersek, devlet merkezli karar alımını ve güç kullanımını içeren müdahale biçiminin nasıl analiz edildiğidir. Bu çalışmada ulaşmak istediğimiz sonuç da zaten budur. İnsani müdahalelerin, büyük insani krizlerde, en son araç olarak kullanılması önemlidir. Bunun yanında müdahale sonrası oluşan ortamın müdahale eden devletlerin inisiyatifinden çıkartılarak, küresel ve yerel baskı gruplarının denetimine açılması gerekmektedir.

Tez çalışmamız, dört aşamada kurgulanmıştır. Birinci bölümü, Güvenlik teorilerinde klasikten eleştirele nasıl bir değişim olduğunu algılamak için oluşturduk. İkinci Bölüm, Üçüncü Dünya kavramının, Soğuk Savaş'tan sonra değişen kapsamını vurgulamak ve bu kavramın güvenlik teorilerindeki yeni yerini açıklamak için yazıldı. Üçüncü bölüm, insani müdahale olgusunun, tarihsel yaklaşımdan bugüne teorik perspektifleri ve uygulama biçimleriyle derinlemesine analiz edilmesinde önemliydi. Dördüncü bölüm ise ilk iki bölümdeki güvenlik teorilerinin, insani müdahale algısıyla ilişkilendirilmesi ve bunun bir alan araştırmasıyla ölçülmesini

içermektedir. Bu açıdan Irak'ta yaptığımız alan çalışmasında, sivil toplum üzerinden müdahale sonrasındaki sorunların neden yok olmadığını görmeye çalıştık.

Bu tez çalışmasında elde ettiğimiz sonuçları bölüm bölüm inceleyerek analiz etmeye özen göstereceğiz. Öncelikli olarak, klasik güvenlik çalışmalarının iki koluna odaklandık. Realizm ve liberalizmin temel ve yeni kavramlarını irdeleyerek, bu yaklaşımların güvenlik çalışmalarındaki yerini algılamaya yöneldik. Realist ve liberal teorilerin, anarşi yaklaşımında temel aldıkları filozofların güç ve devlet algılarına bakarak, klasik yaklaşımların nasıl güvenliği tanımladığını irdeledik.

Klasik teorilerde güvenlik, devletin bekasının devamını sağlayan temel unsurdur. Devletlerin halklarının güvenliği ise devletin sorumluluğundadır. İç ve dış güvenliğin keskin bir biçimde ayrıldığı bu yaklaşımda, uluslararası politikayı ilgilendiren devletin yaşamının devam etmesidir. Ken Booth ve Wheeler'in Güvenlik ikilemi üzerine çalışmaları bu bölümün oluşmasında önemli bir ilham kaynağı oldu. Burada literatüre kazandırılan kaderci güvenlik algısı, devlet merkezli güvenliğin kaynağını anlamamız açısından önemliydi. Devletlerin güç ve rekabet ilişkileri içinde sürekli çatışma ürettiğini, ister liberal ister realist yaklaşımda olsun ortak bir algı olarak gözlemlememiz mümkün oldu. Bunun temel nedeni bu yaklaşımların, doğal hal yaklaşımını güvenlik çalışmalarına taşımalarıydı. Özellikle sosyal sözleşmeciler filozofların yaklaşımına bakan Waltz, Meirsheimer ve Jervis gibi neorealistlerin, devletin güvenliğinde rekabet eden devletlerin niyetleri üzerindeki karamsar analizleri, güvenlik ikilemini devletler için bir kader haline getirmiştir. Devletler bu nedenle her koşulda varlıklarını koruyucu politikalara yönelmek zorundadırlar.

Rasyonel davranışın devletlerin ortak noktası olması güvenlik ikilemine bağlı olarak devletlerin çıkarları bütününde davranmasını gerektirmektedir. Liberalizmin ve realizmin ortak algısında bu rasyonalite, öncelikli çıkarların varlığıdır. Liberalizmde ayrıştırıcı fark, bu çıkarların aranmasında işbirliğinin daha önemli olmasıdır. Realizmin dönemlik güç dengesi üzerinden şekillendirdiği savaşızsız dönemler, liberalizmin işbirliğinde devletlerarası bir bağımlılık ilişkisiyle barışı oluşturur. Kuşkusuz burada devletlerin belirli niteliklerde kurumsallaşması önemlidir. Parlamenter demokrasilerle yürüyen bu devletler, serbest ticaret

ilişkileriyle de birlikte sistemin içinde çatışmasız bir ideale doğru yol alırlar. Bu yaklaşım bizi liberalizmin Üçüncü Dünya algısına taşıyacaktır. Nitekim 1990'dan sonra, liberalizmin insan haklarını devletlerin güvenlik politikalarının içine de entegre eden, insan güvenliğini sahiplenmesinin nedeni de budur.

Bireysel güvenlik – insani güvenlik kavramının uluslararası politik teorisinin bir parçası haline gelmesi, realist ve liberal güvenlik yaklaşımlarının, devletin güvenliğine tamamen yoğunlaşmasından kaynaklanır. Devletin bekasının, güvenliğin ilk hedefi, rasyonel davranışın en temel odağı olması, devletin bir aktör olarak toplumun ve insanın güvenliğinden sorumlu olmasını daha arka plana itmiştir. Bunun yanında ortaya çıkan sosyal inşacı tezler ve toplumsal güvenlik yaklaşımları, realist ve liberal güvenlik teorilerindeki metodolojiyi sorgularlar. Devletin, toplumun, kimliğin, hatta liderlerin söylemlerinin dahi inşa edilmiş ve değerler barındıran olgular olduğunu belirterek, iki noktada klasik teorilerin güvenlik yaklaşımlarını eleştirirler.

1. Devlet merkezli güvenlik analizi, devletin varlığını güvenliğin merkezine aldığı sürece, üzerinde yaşayan toplumların güvenliğini, sağlayamayabilir hatta doğrudan bireysel ve toplumsal güvenlikle çelişebilir.

2. Bu bakış, devletin, toplumun ve bireyin güvenliğini sağlayacak tek aktör gibi görülmesine neden olur. Halk için, halka rağmen oluşturulan, otoriter güvenlik politikalarına neden olur.

Her iki yönden geliştirilen bu yaklaşımlar, kuşkusuz, toplumsal güvenlik algısında farklı fikirlere ortam sağlamıştır. Örneğin, McSweeney gibi, bireyin değerlerinin ve kimliğinin, tam da güvenliğin konusu olması gerektiği tezini savunan bireysel görüşlerin bulunduğu, gibi, Buzan ve Waever'ın Kopenhag Okulunda ortaya koyduğu, “güvenlikleştirmenin yani kimlik temelli konuların, güvenlik alanının bir parçası olmasının sakıncaları olacağını” belirten görüşler de dikkati çeker

Eleştirel okul, özellikle bu yaklaşımlara daha da geniş bir bakış getirerek, özgürleşmeyi insan güvenliğinin olmazsa olmazı olarak tanımlayacaktır. Marksist literatürde, kapitalist sistemin neden olduğu yabancılaşma sistemini, yıkacak bir dinamiğin, başlangıcı olarak da kabul edilir. Şöyle ki, kapitalist sistemin içindeki

sınıf mücadelesi, ilk önce politik özgürleşmeye, daha sonra da insanın özgürleşmesine dayanarak gerçekleşecektir. Bu özgürleşme, kapitalist sistemin sonunu tanımlar. Ken Booth, gibi eleştirel teorisyenler, bu yaklaşımı, bugünün uluslararası politikasına taşırlar. Yalnızca kapitalist üretim ilişkilerinin değil, üst yapıyı etkileyen ideolojik dönüşümlerin, cinsiyet eşitsizliği, doğanın yok oluşu, yoksulluk, açlık, salgın hastalıklar, iç savaşlar gibi Dünya’da yaşanan, tüm krizlerin genel ortamını, bireyin yabancılaşmasına neden olarak görürler. Bu yabancılaşmanın ulaşacağı yeni mücadele, sınıfın değil, bireysel direnişin ürünüdür. Bireyin özgürleşmesi, insan güvenliğinin gerçekleşmesini sağlayacaktır.

Eleştirel teori, uluslararası politikayı, klasik teorilerden farklı analiz eder. Devletin yönlendirildiği bir sistem analizinin, yani değerlerden bağımsız bir neden sonuç ilişkisinin, pozitivist algısını eleştirir. Devletler, toplumlar, insan grupları, bireyler; yaşayan, gelişen, eylem ortaya koyan ve değiştiren olgulardır. Değer sistemleri ve kimliğinin yanında bireyin iradesiyle dönüşen bir yapıya sahiptir. Bu nedenle devlet bireyin iradesiyle dönüşür, yönlendirilir, farklılaşır. Bireyin güvenliği bu nedenle merkezdedir. Birey güvenli olduğu müddetçe özgürdür de.

Üçüncü Dünya güvenliği ve insan güvenliğinin ilişkisi de bu noktada doğar. Thomas ve Kaldor gibi yazarlar, pratikte özgürleşmenin tanımını yaparlar. İnsanın erdemiyle yaşayacağı tüm alanlar, yoksulluk ve açlıktan uzak durma, eğitim, sağlık, gıdaya ve suya ulaşma, sosyal güvenlik, kültürel, doğal, seçim hakkı gibi tüm haklar onun güvenliğinin vazgeçilmez unsurlarıdır. Özellikle Thomas, Üçüncü Dünya’nın bu güvenlik tanımında yoksun olmasının sebebini dünya politikasındaki kaynak dağılımındaki adaletsizlikle ve ekonomi politikte yaşanan sömürü bağlantısıyla ilişkilendirir. Bugün insani müdahalelerin oluşmasında, ya da müdahalelerin neredeyse yeni bir savaş alanına dönüşmesinde bu hegemonya ve sömürü ilişkisi etkili olacaktır.

Üçüncü Dünya’nın, Soğuk Savaş sonrası yeniden tanımlanması ile belirginleşen hegemonya ilişkisine bu kez devletler sisteminde de eleştiri getirilecektir, Ayoob ve Chandler gibi yazarlar, Üçüncü Dünya’ya yönelik insani müdahalelerin temelindeki, devletler arasındaki egemenlik ilişkisinin, eşit

tanımlanmadığını savunmaktadırlar. 21. yüzyılla birlikte bu, daha belirgin bir hal alacak ve uluslararası güvenliği etkileyen bir faktör haline gelecektir.

Sonuçta, Üçüncü Dünya, Soğuk Savaşın, bloklar arası soğuk çatışmasında, sıcak çatışmaları yaşayan en büyük alanlar ve nüfuslar olmuştur. Günümüzde de bu güvenlik kırılabilirliği devam etmektedir. Dünya sistemleri yaklaşımından, bağımlılık okuluna, ekonomik temelli dağılımın adaletsizliğinden, kuzey, güney ilişkilerine değin, her bunalım bugün yönetim sorunu ve başarısız devletler algısıyla eleştirilmektedir. Başarısız devletler kavramının, gene liberal batı devletlerinin algısıyla biçimlenmesi, bu devletlere “Üçüncü Dünyayı iyileştirme” misyonu da yükleyecektir.

1994’de, UNDP Kalkınma Raporu içinde verilen, İnsani Güvenliğin uluslararası devletler topluluğunun himayesi sürecine girmesi de, bu şekilde açıklanır. İnsan güvenliği, devlet merkezli analizde, liberalizmin etkisinde kalan özgürleşme eleştirel bakışla değil, kalkınmacı, liberal anlayışta, bireyin özgürleşmesi üzerinden değerlendirilmiştir. Kuşkusuz bunun en önemli uzantısı ise devletlerin alanlarıyla sınırlanmış, küresel sivil toplum ilişkileridir.

1990’lardan itibaren Sınır Tanımayan Doktorlar, Uluslararası Kızıl Haç gibi örgütlerin, batılı hükümetlerle koşturarak insani müdahalelerin tarafı olması, bu liberal bakış açısının ürünüdür. İnsani eylemin, insani yardım prensiplerinin daha demokrat ve insan haklarına saygılı bir Dünya yaratması beklenirken; batı tarafından tanımlanmış başarısız ülkelerde, yolsuzluk ve çatışmayı daha çok tetiklemesinin nedeni de bu kalkındırma, iyileştirme motivasyonunun yarattığı hayal kırıklığıdır.

1991’de, Irak Uçuş Yasak Kararı ve Güvenli bölgelerin oluşturulmasının ardından Kürt özerkliğinin sağlanıp, Şii ayaklanmasının şiddetle bastırılması, insani müdahale olgusuna bakışları eleştirel kılmaktadır. Bunun yanında, uluslararası hukuk perspektifinde tartışılan meşruiyet sorunu da bulunmaktadır. Anghie’den, Aidan Hehir’e Güvenlik Konseyi’nin yetkilerinin genişletilmesi ve koruma sorumluluğu kavramının netleşmemesini eleştiren akademisyenler bulunmaktadır. Uluslararası politik kuramda ise Bellamy ve Weiss gibi uluslararası insani müdahalenin sınırlarının çok net çizilmesini isteyen kuramcılar bulunmaktadır. Bu kuramcılar

Ruanda deneyiminin kitlesel kıyımına devletlerin göz yumması açısından, acil insani eylemin gerekçelerini onaylarlar ancak eleştirilerini de eklerler. Ruanda da müdahale etmeyen devletler, Somali, Libya'daki gibi örneklerde insani krizi engellemede yetersiz kalmışlardır.

Çalışmamızda, insani müdahalenin kuramsal tartışması, realizmden İngiliz okuluna ve liberalizme kadar geniş bir perspektifte aktarılmıştır. Sonuçta, yirmi yılda hukuksal alanı ve müdahale nedenleri netleştirilen insani müdahale kavramının, eleştirel okulda ise birçok farklı tarafı olacaktır. Bu tartışmalarda, Wheeler gibi daha pluralist yaklaşımlar da olacaktır; Duffield ve Kaldor gibi daha tereddütlü yaklaşanlar da. Chandler ve Ayoob gibi insan güvenliğinin devlet merkezli ilişkisini çok daha şüpheli kuran gerçekçi eleştireller de bu kuramsal tartışmaya katılacaktır.

Tüm bu tartışmaların, Türkçe literatüre aktarılmasının yanında, bu tez çalışmasının ulaşmak istediği sonuç , insani müdahalenin, devletler tarafından uygulanan bir şiddet aracı olmasının, insan güvenliğinin özgürleşmeci yaklaşımıyla yarattığı çelişkiyi göstermesidir. Biz bu çalışmada, Ruanda gibi büyük insan hakları ihlallerinde, uluslararası kamuoyunun, dönem dönem hükümetleri bu cebir politikasını uygulamaya zorladıklarını analiz ettik. Devletlerin, bu çağrılara gene kendi rasyonel çıkarları doğrultusunda müdahale ettiğini de gördük. Burada önerdiğimiz çözüm ise sadece küresel sivil toplum değil, yerelden, yani insandan gelen tüm çözüm destek ve denetleme alanlarının, insani eylemin her türüne uygulanmasıdır. Devletlerin, liberal kalkınma önceliklerini, insani aciliyet gerektiren, tüm koşullardan önce tutması ya Somali'de yaşandığı gibi ABD askerlerinin güvenlik tehditleri etkisiyle bölgeden çekilmesini, ya da Ruanda'daki etkisiz barış güçlerinin soykırımı izlemesi gibi sonuçları doğurur.

Süreci bir örnekle incelemek adına yöneldiğimiz Irak alan çalışmasında, yerel STK'ların elit görüşme yöntemiyle ABD müdahalelerini değerlendirmesini bu nedenle tercih ettik. İnsani güvenliğin sadece liberal sahiplenişinin değil, insan temelli güvenliğin her alanında taraf olan farklı ideolojilerde, farklı görüşlerde örgütlenen yerel STK'ların her iki müdahalede açılan insani eylem alanını değerlendirmelerini istedik.

Irak'ta gerekleŒen BMGK'nin 1991'de 668'nolu UuŒ yasak bölgesi uygulaması ve Saddam Rejimi'nin bu müdahalenin nedeni olan, kitlesel imha silahı üretimine devam ettiği teziyle ve otoriter rejiminin sonlandırılması bahanesiyle, 2003'te bu sefer BMGK kararı olmadan gerekleŒen müdahalelerin Irak'ı nasıl deđiŒtirdiđini incelemek önemliydi. Yeni bir devlet sistemi, yeni bir anayasa hatta yepyeni bir olgu olarak karŒılaŒtıkları sivil toplum deneyimini incelediğimiz, Bağdat ve Erbil merkezli grŒmelerde ulaŒtıđımız sonuçları, tezimizin teorik kurgunun ıŒıđında değerlendirdik.

Böylelikle Irak iki müdahaleye rağmen her müdahale sonrası insan güvenliği bağlamında önemli bir güvensiz alanla karŒılaŒmıŒtır. Bu müdahalelerin tek avantajlı grubu olarak kabul edilebilecek Kürdistan zerk Yönetimi, Erbil Süleymaniye ve Dohuk bölgesinde dokunulmaz bir alan kurmuŒ hatta KDP ve KYB arasında 1995 yılındaki i savaŒın sonunda bir güvenli alan yaratabilmiŒtir. Yalnız, Œunu da belirtmek gerekir ki petrolden, yönetim iliŒkilerine değin pek çok konuya yer veren, düzenleyen, 2005 Anayasası'nın yabancı ülkeler desteğinde gerekleŒen federal yapısına rağmen Irak merkezi hükümeti, federal hükümetlerin varlığından ve yetkilerinden hoŒnut değerdir.

1991 sonrası, Saddam rejiminin otoriter yapısı, uluslararası ambargoyla insani güvenliği tehdit eden büyük unsur haline gelmiŒtir. 2003'ten 2011'e değin Irak'ta ABD askerinin varlığı, büyük fon aktarımları, altyapıdan, yoksulluğa, savaŒın kadınlar üzerindeki etkisinden, okuma yazmadaki dŒk oranlara kadar hiçbir süreçte güvenli alanı geniŒletememiŒtir. Bugün 2010'da STK'ların baskısıyla çıkartılan 2010 STK yasası, daha bağımsız ve seküler STK'ların efektif alıŒmasını rgtmeye alıŒmaktadır. Politik partiler ise, eski totaliter rejimin mirasını bu kez mezhepsel milislerin çıkarları doğrultusunda yeniden yaŒatmaktadır. 2005-2008 arasında tamamen güvenlik nedenleriyle Bağdat'ın yeraltına inen demokratik hareketler, baskı grupları, gençlik hareketi, 2008'den ve 2010'da ABD'nin çekilmesiyle birlikte yeniden meydanlara ve parlamentoya ıkıŒ yolları aramaktadırlar. Bağdat'ın Tahrir'i, bugün gençlerin barıŒ istekleriyle inlemekte, internet blogger hareketiyle STK'lar üstü bir gönüllük iliŒkisi kurulmakta ancak hükümet için biliŒim alanları ve sosyal medya terörist eylemlerin alanı olarak tanımlanmaktadır. Bugün terörün, hem ABD

gibi küresel güçlerin elinde, İran gibi bölgesel güçlerin elinde ve Irak içinde İran'la mücadele adına kullanılması acıdır. İran etkisi, Irak'ın bugün ABD'den sonra korktuğu en önemli ülkedir ancak İran'ın batı tarafından şer ülkesi içinde tanımlaması, Irak üzerinden yürüyen müthiş bir güvensiz politika alanını yaratır. 1991'de Şiilere karşı kullanılan Saddam'ın helikopterlerinin yerini, bugün El Kaide'nin Irak sınırlarında yaptığı kontrolden çıkan kısımların aldığını görmek, devletlerin, terörü devletin bekasını korumak adına bir araç olarak kullanmaktan çekinmedikleri, anlamına gelmektedir.

Sonuç olarak, Irak, insani aciliyet gerektiren eylemlerden çok her iki müdahalede de ne yazık ki devletlerin çıkar merkezli yaklaşımının kurbanı olmuştur. Koruma sorumluluğunda Evans'ın tanımladığı müdahalelerin en son uygulanacak araçlar olması, hukuki sınırlarının ve BM yetkilerinin daha net belirlenmesi, sadece ICISS gibi bağımsız bir örgütün inisiyatifinde yürüyen bir alanda değil, çok aktörlü bir yapıda düzenlenmeye devam edecektir. İnsan güvenliğinin, devlet merkezli güvenlik algısının sahiplenilmesinden çıkarak, doğrudan insanın erdemiyle yaşadığı bir Dünyaya dönmesi ise insanın eleştirel güvenlik anlayışında özgürleşmesini, insani müdahalelere neden olacak kısımların da çoktan bitmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Anghie, Antony: **Imperialism, Sovereignty and the Making of International Law**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.
- Ayoob, Mohammed: **The Third World Security Predicament-State Making, Regional Conflict and the International System**, London, Lynne Rienner Publisher, 1995,.
- Ayoob, Moohammed: **The Many Faces of Political Islam: Religion and Politics in the Muslim World**, Michigan, Michigan Press, 2008.
- Ayub, Nazih N.: **Over-Stating the Arab State, Politics and Society in the Middle East**, Tauris, 1995.
- Baktiaya, Adil: **Osmanlı Suriyesi'nde Arapçılığın Doğuşu – Sosyo-Ekonomik Değişim ve Siyasi Düşünce**, İstanbul, Bengi Yayınları, 2009.
- Barlett ,C.J.: **Peace War and European Powers 1814-1914**, New York, St Martins Press , 1996.
- Barnett, M., Weiss, T. G.: **Humanitarianism Contested-Where angels fear to tread**, Oxon, Routledge, 2011.
- Bilgin, Pınar: **Regional Security in the Middle East**, London, Routledge, 2005.
- Booth K. - Smith S. (ed.) : **International Relations Theory Today**, Polity Press, 1995.
- Booth, K. and Wheeler, N.: **The Security Dilemma-Fear, Cooperation and Trust in World Politics**, y.y, Palgrave Macmillan, 2008.
- Booth, K.: and Dunn, T.: **Terror in Our Time**, New York, Routledge, 2012.
- Booth, Ken (ed.): **Critical Security and World Politics**, y.y, Lynne Rienner Publisher, 2005.

- Booth, Ken: **Theory of World Security**, London, Cambridge Press, 2007.
- Bull, H, Watson, A.(ed.): **The Expansion of International Society**, Oxford University Press, 2. baskı, 1989.
- Bull, Hedley: **The Anarchial Society**, 3. baskı, y.y.,Palgrave, 2007.
- Bulut, Faik : **Arapların Gözüyle Irak İşgali**, İstanbul, Berfin Yayınları, 2003.
- Buttolph- Johnson: **Political Science Research Methods**, y.y., Congressional Quaterly, 1995, pp.261-293.
- Buzan, B. and Hansen, L. : **International Security Vol III Widening Security**, New York, Sage Publishing, 2007.
- Buzan, B., Hansen, L.: **The Evolution of International Security Studies**, New York, Cambridge University Press, 2009.
- Buzan, Barry: **People, State and Fear**, y.y, ECPR Classics, 2007.
- Calvert, Peter (ed.): **The Central American Security System : North-South or East-West**, New York, Cambridge University Press, 1988.
- Campbell, David: **Writing Security**, Minneapolis, University of Minnesota Press, 1998.
- Canatan, Yaşar: **Türk Irak Münasebetleri**, Ankara, TC Kültür Bakanlığı, 1996.
- Carey- Salmon, (ed.): **International Security in the Modern World**, London, Macmillan Press Ltd. 2. baskı, 1996.
- Carr, E.H.: **The Twenty Years Crises 1919-1939-An Introduction to the Study of International Relations**, 12. baskı, y.y., The Macmillan Press 1981,.
- Cassel, Alan: **Ideology and International Relations in the Modern World**, Routledge, 1996.
- Cebeci, Münevver: **Multi Dimensional Security Concept and Its Implications for Post-Cold War Europe**, PhD Thesis Marmara University European

- Community Institute department of EU Politics and International relations İstanbul-2004.
- Chandler, David: Empire in Denial - The Politics of State-building, London, Pluto Press, 2006.
- Chandler, David: From Kosovo to Kabul and Beyond: Human Rights and International Intervention, Pluto Press, 2006.
- Dunne and Wheeler: **Human Rights in Global Politics**, Cambridge Press, 1999.
- Dunne, Cox and Booth: **The Eighty Years Crises**, Cambridge University Press, 1998.
- Dyson, Tom: Neoclassical Realism and Defence Reform in Post-Cold War Europe, London, Palgrave Macmillan, 2010.
- Elman C.- Elman M. (ed.): **Progress in International Relations Theory**, BCSIA Studies in International Security, MIT Press, 2003.
- Enloe, Cynthia: **Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler-Feminist Bakış Açısından Uluslararası Siyaset**, çev. Berna Kurt, Ece Aydın, İstanbul, Çitlembik Yayınları, 2003.
- Evans, Tony: The Politics of Human Rights-A Global Perspective, Pluto, 2005 Press, 2005.
- Fay, Margaret Alice: **1844 Economic and Philosophic Manuscripts of Karl Marx**, A Critical Commentary and Interpretation, PhD Dissertation, Berkeley, University of California, 1980.
- Fierke, K.M.: **Critical Approaches to International Security**, Cambridge, Polity Press, 2010.
- Ghani, Lockhart: Fixing Failed States-A Framework for Rebuilding a Fractured World, New York Oxford Press, , 2008.
- Gramsci, Antonio: **Hapishane Defterleri**, çev. Adnan Cemgil, İstanbul, Belge Yayınları, 6. Baskı 2011.
- Hans J. Morgenthau: **Politics Among Nations-The Struggle for Power and Peace**, gözden geçirilmiş 7. baskı,

- Kenneth W. Thompson, W. David Clinton, New York, McGrawHill, 2005.
- Harp akademileri Komutanlığı: **Avrupa Güvenlik ve Savunma kimliği, Avrupa Birliği ve NATO ilişkilerinin Geleceği, Türkiye'ye etkileri** 11-12 Ocak 2001 Bildiriler, Soru-Cevaplar, katkılar ve Konuşma Metinleri, İstanbul, Harp Akademileri Basım evi, 2001.
- Hehir, Aidan: Humanatarian Intervention After Kosovo, Iraq, Darfur and the Record of Global Civil Society, London, Palgrave Macmillan, 2008.
- Hobbes, Thomas: **De Cive- An English Version**, Edward Warrender (ed.), New York, Oxford University Press, 1983.
- Hobbes, Thomas: **Leviathan ve ya Bir Din ve Dünya Devletinin, İçeriği, Biçimi ve Kudreti**, çev. Semih Lim,8. Baskı ,İstanbul, Yapı Kredi Yayınlar, , 2005.
- Hobbes, Thomas: **Leviathan**, Richard Tuck(ed.), Cambridge University Press, 1996.
- Hobsbawm, E. : **Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm**, çev. Osman Akınhay, İstanbul, Agora, 2007.
- Hobsbawm, E.: **Globalization, Democracy and terrorism**, London, Little Brown Abacus, 2007.
- Hobsbawm, E.: **Age of Extremes 1914-1991**, London, Abacus, 2006 .
- Hobsbawm, E.: **Yeni Yüzyılın Eşiğinde**, çev. İbrahim Yıldız, İstanbul, Yordam, 2007.
- Hobsbawm, Eric: **Globalization, Democracy and terrorism**, London, Little Brown Abacus, 2007.
- Holsti, K.J. ,: **The state, war, and the state of war**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.
- Holzgrefe-Keohane (ed.): Humanitarian Intervention-Ethical, Legal and Political Dilemmas, Cambridge, Cambridge Press, 2003.
- Hoyt, T.D.: Military Industry and Regional Defense Policy-India Iraq and Israel, Routledge, 2007.

- Jones, Richard Wyn: **Security Strategy and Critical Theory**, Lynne Rienner, 1999.
- Jorgensen, K.E.: **International Relations Theory- A New Introduction**, London, Palgrave Macmillan, 2010.
- Kaldor, M.- Vashee, B. (ed.): **Restructuring th Global Military Sector**, Pinter, 1997.
- Kaldor, M.: **New and Old Wars-Organized violence in a Global Era**, Oxford, Polity Press, 1999.
- Kaldor, M.: **Human Security**, Cambridge, Polity Press, 2011.
- Kant, I.: **Perpetual Peace**, New York, US Library Association, 1932.
- Kaplan, L.S.: **NATO and the UN A Peculiar Relationship**, Missouri Press, 2010.
- Katzenstein, P. J. : **Cultural norms and national security : police and military in postwar Japan**, Imprint Ithaca, N.Y. : Cornell University Press, c1996.
- Kienle, E.: **Ba'th v Ba'th – The Conflict between Syria and Iraq 1968-1989**, New York, I.B. Tauris, 1991.
- Kissenger, H.: **Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var Mı?**, Ankara ,ODTÜ Geliştirme Vakfi, 2002 .
- Kissinger, H.: **Diplomasi**, çev. İbrahim H. Kurt, İstanbul, Türkiye İş Bankası, 2007.
- Klare - Thomas (ed.): **World Security - Challenges for a New Century**, New York, St. Martin's Press 2. baskı, 1994 .
- Krasner, S. D.: **The Structural Conflict - The Third World Against Global Liberalism**, Berkeley, University of California Press, 1985.
- Leysens, A.: **The critical theory of Robert W. Cox : Fugitive or guru?**, London, Palgrave, 2008.
- Lott, A.: **Creating Insecurity-Realism, Constructivism, and US Security Policy**, Ashgate, 2004 .

- Machiavelli,N.: **The Prince**, çev. W.K. Marriott, Icon Classics, 2005
- MacQueen, Norrie: **Peacekeeping and the International System**, Routledge, 2007
- Marx, K., Engels, F.: **Collected Works Vol 29**, New York, International Publishers, 1987
- Marx, K.: **Yahudi Sorunu**, Ankara, Sol Yayınlar, 1997
- Marx, K.: **Selected Writings**, David McLellan(ed.), Oxford Press, 2000
- Marx, Karl: **1844 Elyazmaları – Ekonomik ve Politik Felsefe**, çev. Kenan Somer, Sol Yayınları, Nisan 2011
- May, E. R., Rosecrance, R.: **History and Neorealism**, New York, Cambridge University Press, 2010
- McCormack, Tara: **Critique, Security And Power The Political Limits To Emancipatory Approaches**, Routledge, 2010
- McQueen, Carol: **Humanitarian Intervention and Safety Zones**, New York, Plgrave Macmillan, 2005,
- McQueen, Carol: **Humanitarian Intervention and Safety Zones - Iraq, Bosnia and Rwanda**, New York, Palgrave-Macmillan, 2005,
- Alagappa -Inoguschi (ed.): **International Security Management and United Nations**, Tokyo, United Nations University Press, 1999.
- McSweeney, Bill: **Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations**, Cambridge University Press, 2004
- Morghenthau, H. J.: **Politics in the Twentieth Century**, Chicago, University of Chicago Press, 1962.
- Neack, Laura: **The New Foreign Policy Power Seeking in a Globalized Era**, Rowman & Littlefield Publishers, 2008
- Newey, Glen : **Routledge Philosophy GuideBook to Hobbes and Leviathan**, Routledge, 2008.

- Polk, William R.: **Irak'ı Anlamak**, 2007 çev: Nurettin Elhüseyni, NTV, 2. Basım Nisan 2007
- Rich, N.: **Great Power Diplomacy 1814-1914**, New York, MacGrow Hill, 1992
- Rieff, David: **A Bed for the Night - Humanitarianism in Crises**, London, Vintage, 2002
- Roe, Paul: **Ethnic Violence and the Societal Security Dilemma**, New York, Routledge, 2005
- Rousseau, J.J.: **Rousseau on International Relations (Selected Writings)**, Stanley Hoffman , David P. Fidler(ed.), Oxford, Clarendon Press, 1991,
- Agnew, John, **The New Shape of Global Power**, Temple University Press, 2005.
- Schmitt, Carl: **The Leviathan in The State Theory of Thomas Hobbes Meaning and Failure of a Political Symbol**, London, Greenwood Press, 1996.
- Shani, Sato, Pasha(ed.): **Protecting Human Security in a Post 9/11 World**, Palgrave Mac Millan, 2007.
- Sheehan, Michael: **International Security-An Analytical Survey**, Lynne Rienner, 2005.
- Smit, C.R-Snidal D., (ed.): **The Oxford Handbook of International Relations**, New York, Oxford University Press, 2011.
- Solomon, Hussein: (ed.): **Challenges to Global Security Geopolitics and Power in an Age of Transition**, London, I.B. Tauris, 2008.
- Sutterlin, James S.: **The United Nations and the Maintenance of International Security**, Praeger, 2003.
- Sylvester, Christine: **Feminist International Relations An Unfinished Journey**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.
- Thomas C.- Wilkin P. (ed.): **Globalization Human Security and the African Experience**, Colorado, Lynne Rienner Publisher, 1999.

- Tripp, Charles: **A History of Iraq**, Cambridge, Cambridge Press, 2007.
- Vergin, Nur: **Siyasetin Sosyolojisi Kavramlar, Tanımlar, Yaklaşımlar**, İstanbul, Bağlam Yayınları, 2003.
- Waever O. et al: **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, London, Pinter Publishers, 1993.
- Wallerstein, I.: **Historical Capitalism**, New York, Verso, 1997.
- Waltz, K.: **Realism and International Politics**, Routledge, 2008.
- Walzer, Michael: **Arguing About War**, London, Yale University Prepp., 2004.
- Weber, Max: **Vocation Lectures-Science as Vocation, Politics as a Vocation**, David Owen, Tracy B. Strong(ed.), çev., Rodney Livingstone, Cambridge, Hackett Publishing, 2004.
- Weiss, Thomas G.: **Humanitarian Intervention-Ideas in Action**, Malden, Polity Press, 2012.
- Welsh, J. M.: **Humanitarian Intervention and International Relations**, New York, Oxford press, 2004.
- Westra Joel H. (ed.): **International Law And The Use Of Armed Force The UN Charter And The Major Powers**, Routledge, 2007.
- Wheeler Nicholas J.: **Saving Strangers - Humanitarian Intervention in International Society**, Oxford University Press, 2000.
- Williams, M.C.: (ed.): **Realism Reconsidered The Legacy of Hans Morgenthau in International Relations**, Oxford University Press, 2007.
- Williams, Michael C.: **The Realist Tradition and the Limits of International Relations**, Cambridge, 2006.
- Yalçinkaya, Haldun: **Savaş-Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı**, Ankara, İmge Yayınları,2008.
- Yalvaç, Faruk: **Rousseau ve Uluslararası İlişkiler**, Phoenix, 3. Baskı, 2008.

Makaleler

- Adler E., Barnett M.: “Security Communities in Theoretical Perspective”, **Security Communities**, (ed.) Emanuel Adler, Michael Barnett, Cambridge University Press, 2002, pp. 3-29.
- Algozaibi, Ghazi A. R.: “The Theory of International Relations: Hans J. Morgenthau and His Critics”, **Background**, Vol: 8, No: 4. Feb., 1965, pp. 221-256.
- Allen Buchanan: “The Internal Legitimacy of Humanitarian Intervention”, **The Journal of Political Philosophy**, Cilt 7, Sayı 1, 1999, pp. 71-87
- Ayoob, Mohammed: “The Third World in the System of States: Acute Schizophrenia or Growing Pains?” **International Studies Quarterly**, Vol: 33, No: 1 Mar., 1989, pp. 67-79.
- Ayoob, Muhammed: “Humanitarian Intervention and State Sovereignty”, **The International Journal of Human Rights**, Vol:6 No: 1, pp. 81-102
- Ayoob, Muhammed: “The Security Problematic of the Third World”, **World Politics**, Vol: 43, No: 2, Jan., 1991, pp. 257-283
- Ball ,Nicole: “Demilitarizing the Third World”, Michael T. Klare and Daniel C. Thomas (ed.) **World Security - Challenges for a New Century**, New York, St. Martin’s Press 2.baskı 1994, pp:216-235
- Bariş, Emrah: “Egemenlik kavramının Tarihsel gelişimi ve Geleceği Üzerine, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 53,1, pp.56-80
- Bellamy, Alex J.: “Responsibility to Protect or Trojan Horse? The Crisis in Darfur and Humanitarian Intervention after Iraq”, **Ethics & International Affairs**, 38, 357
- Bellamy, Alex J.: “Humanitarian Responsibilities and interventionist claims in international society”, **Review of International Studies**, 2003, Vol: 29, pp. 321-340

- Bellamy, Alex J.: “Ethics and Intervention: The 'Humanitarian Exception' and the Problem of Abuse in the Case of Iraq”, **Journal of Peace Research**, Vol. 41, No. 2 (Mar., 2004), pp. 131-147
- Bellamy, McDonald: “The Utility of Human Security': Which Humans? What Security? A Reply to Thomas & Tow”, **Security Dialogue**, 2002 Vol:33 No:3, pp. 373-377
- Bilgin, P., Morton, A.D: “From ‘Rogue’ to ‘Failed’ States? The Fallacy of Short-termism”, **Politics**, 2004 Vol:24(3), 169–180
- Bilgin, P., Morton, A.D: “Historicising representations of 'failed states': Beyond the Cold-War Annexation Of The Social Sciences?”, **Third World Quarterly**, Vol:23, No:1, pp. 55 – 80
- Bilgin, Pınar , Bilgiç, Ali: “Consequences of European Security Practices in the Southern Mediterranean and Policy Implications for the EU”, **Inex Policy Brief** no. 12, January 2011, pp. 1-7
- Bilgin, Pınar: “Individual and Societal Dimensions of Security”, **International Studies Review**, 2003 5, pp. 203-222
- Bilgin, Pınar: “Turkey’s changing security discourses: The challenge of globalisation”, **European Journal of Political Research**, No: 44, 2005, pp. 175–201
- Bilgin, Pınar: “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları, **SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Yıl 8, Sayı 14, Ocak 2010, pp. 69-95
- Bilgin, Pınar: “Securing Turkey Through Western-Oriented Foreign Policy” **New Perspectives on Turkey**, no. 40 -2009 pp.105-125
- Bilgin, Pınar: “The Securityness of Secularism? The Case of Turkey”, **Security Dialogue** No: 39, 2008, pp. 593- 613
- Bilgin, Pınar: Whose ‘Middle East’? Geopolitical Inventions and Practices of Security, **International Relations** 2004, Vol:18, No:25, pp. 25-41

- Boettcher III ,W.A.: “Military Intervention Decisions regarding Humanitarian Crises: Framing Induced Risk Behaviour”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 48, No: 3 (Jun., 2004), pp. 331-355.
- Boettcher III, William A.: “Military Intervention Decisions regarding Humanitarian Crises: Framing Induced Risk Behaviour”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol: 48, No: 3 (Jun., 2004), pp. 331-355
- Booth, Ken: “Security and Emancipation”, **Review of International Studies**, Vol: 17, No: 4 (Oct., 1991), pp. 313-326.
- Booth, Ken: “Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice”, **International Affairs**, Vol: 67, No: 3, pp.527-545
- Brecher, M.: “International Studies in the Twentieth Century and Beyond –Flawed Dichotomies, Synthesis, Cumulation ”, **International Studies Quarterly**, Vol:43, 1999 pp. 213-264
- Brown, Seyom: “World Interest and the Changing Dimensions of Security”, Michael T. Klare and Daniel C. Thomas (ed.) **World Security - Challenges for a New Century**, New York, St. Martin’s Press 2. baskı, 1994, pp. 10-27
- Bruce Russett, Christopher
- Butler, Michael J.: “A Republic of Statelessnepp. Three Years of Humanitarian Intervention in Iraqi Kurdistan U.S. Military Intervention in Crisis, 1945-1994: An Empirical Inquiry of Just War Theory” , **The Journal of Conflict Resolution**, Vol: 47, No: 2, Apr., 2003, pp. 226-248
- Buzan, B.-Wæver O.: “Slippery? Contradictory? Sociologically untenable? The Copenhagen school replies”, **Review of International Studies**, No:23, British International Studies Association, 1997, pp. 241–250.
- Buzan, B.: “Economic Structure and International Security: The Limits of the Liberal Case”, **International Organization**, Vol: 38, No: 4, Güz, 1984, pp. 597-624

- Buzan, B.: "The English School: An Underexploited Resource in IR", **Review of International Studies**, Vol: 27, No: 3, Jul., 2001, pp. 471-488
- Buzan, Barry: "Introduction: The changing security agenda in Europe", in **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, Ole Waever et al. (ed.), London, Pinter Publishers, 1993.
- C.A.S.E. Collective: "Critical Approaches to Security in Europe: A Networked Manifesto", **Security Dialogue**, 2006, 37, pp. 443-487
- Call, Charles T.: "The Fallacy of the 'Failed State'", **Third World Quarterly**, Vol: 29, No: 8, 2008, pp. 1491-1507
- Cardoso, F. H.: "Dependency and Development in Latin America", **New Left Review**, I/74, July-August 1972, pp. 83-95
- Chandler, David C.: "The Road to Military Humanitarianism: How the Human Rights NGOs Shaped a New Humanitarian Agenda", **Human Rights Quarterly**, No: 23 Vol: 3, 2001, 678-700
- Chesterman, S.: "Legality Versus Legitimacy: Humanitarian Intervention, the Security Council, and the Rule of Law", **Security Dialogue**, cilt. 33, no. 3, September 2002, pp. 293-307
- Coulomb, F. Dunne, J. P.: "Economics, Conflict and War", **Real-World Economics Review**, no. 46, 20 May 2008, ss 147-157
- Cox, Robert W.: "The Point is not Just to Explain the World but to Change It", Smit Christian Reus and Snidal Duncan (ed.) **The Oxford Handbook of International Relations**, Chapter 4, New York, Oxford University Press, 2011, pp. 84-94 .
- Cox, Robert W.: "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", **Millennium**, Vol:10 No 2 pp.126-155
- Cox, Robert W.: "Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations Theory", **Millennium**, Vol:10 No 2 pp.126-155

- David Wetham: “The Just War Tradition: A Pragmatic Compromise”, (ed.) David Wetham, **Ethics, Law, and Military Operations**, London, Palgrave Macmillan, 2011, pp. 65-90
- Deutsch, Karl W.: “The Growth of Nations: Some Recurrent Patterns of Political and Social Integration”, **World Politics**, Vol: 5, No: 2, Jan., 1953, pp. 168-195.
- Doyle, Michael W.: “Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs, Part 2”, **Philosophy & Public Affairs**, Vol: 12, No: 4, Güz 1983, pp. 323-353
- Duffield ,Mark: “War as a Network Enterprise: The New Security Terrain and its Implications”, **Journal for Cultural Research**, Vol: 6, No: 1, 2002, pp. 153 - 165
- Duffield, Mark: “Governing the Borderlands: Decoding the Power of Aid”, **Disasters**, 2001, Vol: 25 No: 4, pp. 308–320
- Duffield, Mark: “NGO relief in war zones: Towards an analysis of the new aid paradigm”, **Third World Quarterly**, Vol:18, No: 3, 1997, pp. 527 – 542
- Erhan, Çağrı: Human Security in the Middle East ‘broader Middle East and North Africa Initiative’ and Beyond”, **Regional In/security: Redefining Threats and Responses**, Mustafaya Aydın, Çağrı Erhan, Sinem Akgül Açıkmeşe (ed.), Ankara University of Political science Publication No: 593, 2005 pp. 149-167
- Evans, G. - Sahnoun, M.: “The Responsibility to Protect”, **Foreign Affairs**, No 81, Vol: 6, November- December 2002, pp. 99-110
- Evans, G. - Sahnoun, M.: “The Responsibility to Protect” , **Foreign Affairs**, Vol: 81, No: 6, Nov. - Dec., 2002, pp. 99-110
- Evans, Gareth: “From Humanitarian Intervention to the Responsibility to Protect”, **Wisconsin International Law Journal**, Vol: 24, No: 3, 2006, pp.703-722

- Farer, Tom J.: “The Prospect for International Law and Order in the Wake of Iraq”, **The American Journal of International Law**, Vol: 97, No: 3 , Jul., 2003, pp. 621-628
- Fenwick, C. G.: “Intervention: Individual and Collective”, **The American Journal of International Law**, Vol: 39, No: 4, Oct., 1945, pp. 645-663
- Fenwick, Charles G.: “Intervention: Individual and Collective”, **The American Journal of International Law**, Vol: 39, No: 4, Oct., 1945, pp. 645-663
- Fixdal - Smith : “ Humanitarian Intervention and Just War” , **Mershon International Studies Review**, Vol: 42, No: 2, Nov., 1998, pp. 283-312
- Forde, Steven: “International Realism and the Science of Politics: Thucydides, Machiavelli, and Neorealism”, **International Studies Quarterly**, Vol: 39, No: 2, Jun., 1995, pp. 141-160
- Francioni, F –Bakker, C.: “Responsibility to Protect, Humanitarian Intervention and Human Rights: Lessons from Libya to Mali”, **Transworld, The Transatlantic Relationship and the future Global Governance-Working Paper**, April 2013, pp. 2-19
- Gowan, P. : “The NATO Powers and the Balkan Tragedy” **New Left Review**, March-April 1999, pp. 83-105
- Gozzi, Gustavo: “History of International Law and Western Civilization”, **International Community Law Review**, 9, 2007, pp. 353–373
- Gülboy Burak S.: “Pax Britannica’dan Pax Americana’ya?”, Toktamış Ateş Ed. **Kartal’ın Kanat Sesleri, ABD Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2004, pp.64-155
- Han, Ahmet K.: “Tarafsız Olmayan Savaş Yeni Muhafazakar Komplo(?) ve Bush Doktrini”, Toktamış Ateş Ed. **Kartal’ın Kanat Sesleri, ABD Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ankara, Ümit Yayıncılık, 2004, pp.115-153

- Han, Ahmet K.: “Shortcoming on External Intervention as a Way to Combat Terrorism: Lessons Learned from Afghanistan”, **Regional In/security: Redefining Threats and Responses**, Mustafaya Aydın, Çağrı Erhan, Sinem Akgül Açıkmeşe (ed.), Ankara University of Political science Publication No: 593, 2005 pp. 175-183
- Hans J Morgenthau; “Love and Power , Commentary”, **Public Affairs**, No:33 Vol: 3 (1962:Mar.) pp. 247-251
- Hehir, Aidan: “Autonomous province building: Identification theory and the failure of UNMIK”, **International Peacekeeping**, 2006, 13: 2, 200 -213.
- Hehir, Aidan: “Kosovo's Final Status and the Viability of Ongoing International Administration”, **Civil Wars**, 9: 3, 243 – 261.
- Hehir, Aidan: “The Impact of Analogical Reasoning on US Foreign Policy towards Kosovo”, **Journal of Peace Research**, Vol: 43, No: 1, Jan., 2006, pp. 67-81.
- Herz, J.: “Idealist Internationalism and Security Dilemma”, **World Politics**, Vol: 2, No: 2, Jan., 1950, s: 157-180.
- Holbrook, Jon: “Humanitarian Intervention and the Recasting of International Law”, David Chandler (ed.), **Rethinking Human Rights Critical Approaches to International Politics**, Palgrave Macmilan, 2002 pp. 136-157.
- Holzgreffe, J.L.: “The humanitarian intervention debate”, **Humanitarian Intervention-Ethical, Legal and Political Dilemmas**, Holzgreffe-Keohane (ed.), Cambridge, Cambridge Press, 2003, p.17.
- Huysmans, Jef: “Language and the Mobilization of Security Expectations: The Normative Dilemma of Speaking and Writing Security”. **Paper for the ECPR Joint Sessions** , Mannheim 26-31 March 1999.
- İnat, Kemal: “İrak: ABD ve Saddam Hüseyin “İşbirliği” İle Gelen Yıkım”, **Dünya Çatışmaları-Çatışma Bölgeleri ve Konuları**, ed. Kemal İnat,

- Burhanettin Duran, Muhittin Ataman, Cilt I, 3. Baskı İstanbul, Nobel Yayın Dağıtım, 2010.
- Jepperson, - Wendt- Katzenstein: “Norms, Identity and Culture in National Security”, **The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics**, Peter J.Katzenstein(ed.), New York, Columbia University Press, 1996.
- Joffé, George: The European Union, Democracy And Counter-Terrorism in The Maghreb, **Journal Of Common Market Studies**, Cilt 46, No 1, pp. 147–171.
- John M. Owen: “How Liberalism produces Democratic Peace”, **International Security**, Vol:19 No: 2, Güz 1994, pp. 87-125.
- Kaldor-Martin-Selchow: “Human security: a new strategic narrative for Europe”, **International Affairs**, Vol: 83, No: 2, 2007, pp. 273–288.
- Kaldor-Vejvoda: “Democratization in Central and East European Countries”, **International Affairs** (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol: 73, No: 1, Jan., 1997, pp. 59-82.
- Karakoç, Jülide: “ABD’nin Soğuk Savaş Sonrası Hegemonya Çabaları Etkisinde NATO’nun Kosova Müdahalesi”, **Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, No: 8 Vol:1 2006, pp. 227-242.
- Kay, S.: “Globalization, Power and Security” **Security Dialogue**, Vol: 35 2004, pp. 9-25.
- Keskin, Funda: “İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, cilt 3 sayı 12 kış 2006-2007 pp. 49-70.
- Kratochwil, F., Ruggie, J.G.: “International organization: a state of the art on an art of the state”, **International Organization**, 40, 4, Güz 1986, pp. 754-775.
- Krause, Jütersante: “Peace, Security and Development in Post Conflict Environments”, **Security Dialogue**, Vol: 36, no: 4, December 2005, pp. 447-462.

- Krause, K.: "Theorizing Security, State Formation and the 'Third World' in the Post-Cold War World", **Review of International Studies**, Vol: 24, No: 1, Jan., 1998, pp. 125-136.
- Kut, Şule: "Kosova Milliyetçiliğinin Kördüğümü", **Foreign Policy-Türkiye Baskısı Kosova Sorunu**, Güz 1998 cilt 3, pp.53-64.
- Linklater, Andrew: "Marx and Marxism", **Theories of International Relations**, Burchill, Linklater, et.al. (ed.) 4. baskı, Palgrave, Macmillan 2005, pp. 111-136.
- Liotta, P.H.: "Chaos as Strategy", **Parameters- Us Army War College Quarterly**, Yaz 2002, pp. 51-63
- Liotta, P.H.: "Future of War", **Polemos: Journal of Interdisciplinary Research on War**, No: 1 Vol: 2, pp. 48-56
- Londsdale, David J.: "A view for realism", **Ethics, Law and Military Operations**, David Wetham(ed.), Palgrave MacMillan , 2011, pp. 29-44
- Macfarlane, Weipp. "The United Nations, regional organisations and human security: building theory in Central America ", **Third World Quarterly**, Vol: 15, No 2, 1994, pp. 277-295.
- Macfarlane, S. Neil: "Taking Stock: The Third World and the End of the Cold War", **The Third World beyond the Cold War- Continuity and Change**, Louise Fawcett, Yezid Sayigh(ed.), New York, Oxford Press, 2. baskı, 2003, pp. 15-34.
- McSweeney, Bill: "Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School", **International Security Volume III Widening Security**, Barry Buzan, Lene Hansen (ed.) Sage, 2007, pp.121-135.
- McSweeney, Bill: Durkheim and the Copenhagen School: a Response to Buzan and Waever", **Review of International Studies**, No: 24, 1998, pp. 137-140.
- Mearsheimer, John J.: "Back to the Future-Instability in Europe After Cold War", **International Security**, Vol: 15, No: 1, Yaz 1990, pp. 5-56.

- Michael W. Doyle: “The Democratic Peace”, **International Security**, Vol: 19, No: 4 Bahar, 1995, pp. 164-184.
- Owen, Taylor: “Human Security - Conflict, Critique and Consensus: Colloquium Remarks and a Proposal for a Threshold-Based Definition”, **Security Dialogue** cilt. 35, no. 3, September 2004, pp. 373-387.
- Özcan, Gencer: “Türkiye Dış Politikasında Karar Alma ve Uygulama Süreci” s: 829-894, Faruk Sönmezoglu (ed.) **Türk Dış Politikasının Analizi**, 3. Baskı, İstanbul, Der Yayıncılık, 2004.
- Paris, Roland: “Human Security: Paradigm Shift or Hot Air”, **International Security**, Vol: 26, No: 2, Güz 2001, pp. 87-102.
- Regan, Patrick M.: “Conditions of Successful Third-Party Intervention in Intrastate Conflicts”, **The Journal of Conflict Resolution**, Vol: 40, No: 2, Jun., 1996, pp. 336-359.
- Rengger, Nicholas: “On the Just War Tradition in the Twenty-first Century **International Affairs** (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol: 78, No: 2, Apr., 2002, pp. 353-363.
- Robert O. Keohane: “International Institutions: Two Approaches”, **International Studies Quarterly**, Vol: 32, No: 4, Dec., 1988, pp. 379-396.
- Roberts, Adam: “Humanitarian War: Military Intervention and Human Rights”, **International Affairs** (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol: 69, No: 3, Jul., 1993, pp. 429-449.
- Roe, Paul: “Is securitization a ‘negative’ concept? Revisiting the normative debate over normal versus extraordinary politics”, **Security Dialogue**, Vol:43 No: 3, pp. 249-266.
- Ruggie, John Gerard: “International Regimes, Transactions, and Change: Embedded Liberalism in the Postwar Economic Order”, **International Organization**, Vol: 36, No: 2, International Regimes, Bahar, 1982, pp.379-415.

- Russett, Layne, Spiro, Doyle: “The Democratic Peace”, **International Security**, Vol: 19, No: 4, Güz 1995, pp. 164-184.
- Salmon ,A. , Kaldor, M.: “Principles for the use of the military in support of law enforcement operations Implementing the European security strategy”, **A Human Security Doctrine for Europe Project - principles, practicalities**, Marlies Glasius, Mary Kaldor (ed.), New York, Routledge, 2006, pp. 231-244
- Scheurman, W. E.: “Carl Schmitt and Hans Morgenthau: Realism and Beyond”, **Realism Reconsidered-The Legacy of Hans Morgenthau in International Relations**, Michael C. Williams (ed.) New York, Oxford University Press, 2007,s: 62-64.
- Sørensen, Georg: “Dilemma of Liberal Values, After the Security Dilemma: The Challenges of Insecurity in Weak States and the Dilemma of Liberal Values”, **Security Dialogue**, Vol: 19, Sayı 2, September 2005, pp. 31–54
- Stanley Hoffmann: “Rousseau on War and Peace”, **The American Political Science Review**, Vol: 57, No: 2, Jun., 1963, pp. 317-333
- Stein, Arthur A.: “Neoliberal Institutionalism”, **The Oxford Handbook of International Relations**, Chapter 11, Christian Reus Smit, Duncan Snidal (ed.) New York, Oxford University Press, 2011, pp.201-222
- Stowell, Ellery C.: "Non-Intervention" and Personal Freedom”, **The American Journal of International Law**, Vol: 31, No: 2, Apr., 1937, pp. 313-315.
- Stowell, Ellery C.: “Humanitarian Intervention” , **The American Journal of International Law**, Vol: 33, No: 4, Oct., 1939, pp. 733-736
- Theiler, Tobias: “Societal Security and Social Psychology”, **Review of International Studies**, 2003, 29, pp. 249–268.
- Theiler, Tobias: “Societal Security”, **The Routledge Handbook of Security Studies**, M.D. Cavelty, V. Mauer, (ed.), London, Routledge, 2011.

- Thies, Cameron G.: “Progress, History and Identity in International Relations Theory: The Case Of The Idealist–Realist Debate”, **European Journal Of International Relations** 2002, Vol: 8, pp. 147-185.
- Thomas, Caroline: “A Bridge Between the Interconnected Challenges Confronting the World”, **Security Dialogue**, cilt. 35, no. 3, September 2004, pp. 353-354.
- Thomas, Caroline: “Global Governance, Development and Human Security: Exploring the Links”, **Third World Quarterly**, Vol: 22, No: 2 , 2001, pp. 159-175
- Thomas, Caroline: “Third World Security”, **International Security in the Modern World**, London, Macmillan Press, 2. baskı, 1996, pp. 90-114 .
- Thomas, Caroline: “Where is the Third World Now?”, **Review of International Studies**, Vol: 25, Special Edition-The Interregnum: Controversies in World Politics 1989-1999, pp. 225-244.
- Thurer, Daniel: “The "failed State" and international law” **International Review of the Red Cross**, No: 836, 31-12-1999 pp. 9-47.
- Tickner, J. Ann: “Hans Morgenthau's Principles of Political Realism: A Feminist Reformulation”, **Millennium - Journal of International Studies**, 17: 429 1988, pp. 429-440
- Tosun, Fatih: “Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma ve Karışma Kavramlarının Değişen Anlamı”, **ULAKBİM Veritabanı**, 2009, pp.1-28.
- Waever, Ole: “Societal Security, The Concept”, **Identity, Migration and the New Security Agenda in Europe**, Ole Waever et al.(ed.), London, Pinter Publishers, 1993.
- Waever, Ole: “Securitization and De-Securitization”, **International Security-Widening Security Vol: III.**, Barry Buzan, Lene Hanson (ed.), Sage, 2007, pp. 66-99.
- Wallerstein, I.: “Dependence in an interdependent World: the

- limited possibilities of transformation within the capitalist World-economy”, **African Studies Review**, Vol: 17, No. 1, Apr., 1974, pp. 1-26
- Wallerstein, I.: “The Rise and Future Demise of the World Capitalist System: Concepts for Comparative Analysis”, **Comparative Studies in Society and History**, Cilt 16 No:4, 1974, pp. 385-415.
- Waltz ,Kenneth: “Origins of War in Neorealist Theory”, **The Journal of Interdisciplinary History**, Vol: 18, No: 4, Special edition-The Origin and Prevention of Major Wars Bahar, 1988, pp. 615-628
- Waltz, K. N.: “The Emerging Structure of International Politics”, **International Security**, Vol: 18, No: 2, Güz 1993, pp. 44-79.
- Waltz, Kenneth N.: “International Politics is not Foreign Policy”, **Security Studies**, Güz 1996, pp. 54-57
- Weil, C.: “The Protection-Neutrality Dilemma in Humanitarian Emergencies: Why the Need for Military Intervention?”, **International Migration Review**, Vol: 35, No: 1, Special Issue: UNHCR at 50: Past, Present and Future of Refugee Assistance, Spring, 2001, pp. 79-116.
- Weiss, T. G.: “The Sunset of Humanitarian Intervention?, The Responsibility to Protect in a Unipolar Era”, **Security Dialogue**, cilt. 35, no. 2, June 2004. pp. 135-153.
- Weiss, T.s G.: “Researching Humanitarian Intervention-Some Lessons “, **Journal of Peace Research**, Vol: 38, No: 4 (Jul., 2001), pp. 419-428.
- Welsh, Jennifer M: “Taking Consequences Seriously: Objections to Humanitarian Intervention”, Welsh, Jennifer M (ed.) **Humanitarian Intervention an International Relations**, Oxford 2006, pp. 52-71.
- Wendt, Alexander: “Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of World Politics”, **International Organization**, No 46 Vol:2 Bahar 1992, pp. 391-425.

- Wheeler ,N.J.: “ ‘To Put Oneself into the Other Fellow’s Place’: John Herz, the Security Dilemma and the Nuclear Age”, **International Relations**, Vol 22 No: 4, pp. 493–509
- Wheeler, N.J. : “Reflections on the legality and legitimacy of NATO's intervention in Kosovo”, **The International Journal of Human Rights**, 4:3-4, pp. 144-163
- Wheeler, N. J. : “The Humanitarian Responsibilities of Sovereignty: Explaining the Development of a New Norm of Military Intervention for Humanitarian Purposes in International Society”, Welsh, Jennifer M (ed.) **Humanitarian Intervention an International Relations**, Oxford 2006, pp. 29-52.
- Williams, M. C.: “Modernity, identity and security: a comment on the ‘Copenhagen controversy’”, **Review of International Studies**, N.24, 1998.
- Williams, M. C.: “The Discipline of the Democratic Peace: Kant, Liberalism and the Social Construction of Security Communities ”, **European Journal of International Relations**, December 2001 Vol: 7 No: 4, pp. 525-555.
- Wivel, Anders: “The Power Politics of Peace: Exploring the Link between Globalization”, **Cooperation and Conflict**, Vol:39, 2004, pp:5-25.
- Wyn Jones, Richard : “Massage in a Bottle? Theory and Praxis in Critical Security Studies”, **Contemporary Security Policy**, Vol: 16, No: 3, December 1995, pp.299-319.
- Zedner, Lucia: “The Concept of Security: an Agenda for Comparative Analysis”, **Legal Studies**, pp. 154-176.

Birleşmiş Milletler Metinleri, Raporlar, Elektronik Kaynaklar

- ICISS** Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty, **The Responsibility to Protect Report 2001**, Ottawa, International Development Research Centre, 2011

Human Development Report 2011 , Human development statistical annex
Sustainability and Equity: A Better Future for
All, Published for UNDP, Palgrave Macmillan
2011 (Çevrimiçi),
<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2011/>,
(20.04.2012)

The Failed State Index 2011 Interactive Map and Rankings-Foreign Policy: 2011
http://www.foreignpolicy.com/articles/2011/06/17/2011_failed_states_index_interactive_map_and_rankings, (16.08.2012)

UN Security Council Resolution No: 688, 1991 yılı kararları web sitesi :
(Çevrimiçi)
<http://www.un.org/docs/scres/1991/scres91.htm>
(15.05.2013)

UN Security Council Resolution No: 1546, 2003'de yılı web sitesi: (Çevrimiçi),
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symb ol=S/RES/1546 (20.5.2013)

UNDP 1994 Human Development Report, New York
Oxford University Press, (Çevrimiçi)
<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1994/>
(02.03.2011)

UNDP 2007-2008 Human Development Report,
United Nations Development Programme, New
York, 2007, (Çevrimiçi),
<http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr2007-8/>
(10.02.2012)

UNAMI–Political and Constitutional Affairs, (Çevrimiçi)
<http://unami.unmissions.org/Default.aspx?tabid=2846&language=en-US>, (20.5.2013)

UNAMI-Human Rights, (Çevrimiçi)
<http://unami.unmissions.org/Default.aspx?tabid=4296&language=en-US>, (20.5.2013)

UNAMI- Electoral assistance, (Çevrimiçi)
<http://unami.unmissions.org/Default.aspx?tabid=2850&language=en-US>, (20.5.2013)

UNAMI-Development and Humanitarianism,. (Çevrimiçi)
<http://unami.unmissions.org/Default.aspx?tabid=2848&language=en-US>

Hehir, Aidan: “Structural Imperatives and The ‘Globalisation’ of Human Rights”,
(Çevrimiçi),
<http://www.peacestudiesjournal.org.uk/dl/Globalisation%20of%20HR%20final%20version%20edited.pdf>, pp: 1-27, (15.06.2012)

Alan Araştırması Ses Deşifreleri

- 3 Kasım 2012 görüşmeleri: Ranau K. Assad - Norwegian People’s Aid - Media Program Manager-Iraq Baghdad Project Coordinator, ses kayıt deşifreleri.
- 3 Kasım 2012 görüşmeleri: Intizar Meali Iraqı Womens League-Coordinator, ses kayıt deşifreleri.
- 3 Kasım 2012 görüşmeleri, Muhammed Hasan-al Salami, Human Rights Activist- Director of National Association for the Defence of Human Rights in Iraq, ses kayıt deşifreleri.
- 4 Kasım 2012 görüşmeleri: Perwin Mohammed Emin- NGO Directorate-Assistant Director Manager Republic of Iraq General Secretariat for the Council of Minister, ses deşifreleri.
- 4 Kasım 2012 görüşmeleri: Dafy Hasan ve Ahmed Jaber Abbass ile görüşme - ISET, ses deşifreleri.
- 4 Kasım 2012 görüşmeleri: Bushra Obeydi ile görüşme - Human Right Commision in Baghdad Parliament, ses deşifreleri.
- 4 Kasım 2012 görüşmeleri, Hashim Al Assaf ile görüşme, NCCI- NGO Coordination Comitee for Iraq-Iraq Coordinator, ses deşifreleri.
- 5 Kasım 2012 görüşmeleri: Falah T. Al –Alwsi, Salam Alrafidian Organization, ses deşifreleri.
- 6 Kasım 2012 görüşmeleri: Hanaa Adwar Iraq-i Al Amal Association Bağdat, ses deşifreleri.
- 8 Kasım 2012 görüşmeleri: Ala Ali Iraq-i Al Amal Association Erbil, ses deşifreleri.

8 Kasım 2012 görüşmeleri:

Abdullah Khalid ile görüşme Al Mesalla
Organization- Executive Director, ses deşifreleri.

8 Kasım 2012 görüşmeleri:

Husain Botani, Programme Officer-Office for
Development and Humanitarian Support, ses
deşifreleri

EKLER

EK I. ALAN ARAŞTIRMASINDA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARINA SORULAN SORULAR. (İNGİLİZCE)

Explanation to the interviewer

These interviews are going to be used in the case study part of the ‘Third World Security and Humanitarian Intervention’, in my PhD Thesis. I want to observe, Non Governmental Organizations evaluations of Iraq, after Iraqi Freedom Operation, though also interviewer can consider several interventions (which have also humanitarian aims like no no fly zones etc.) from 1990’s in the country. Please do not hesitate to expand your answers in this perspective. These data only will be used in my personal academic study. I don’t have any intend to share with other institutions or any other organizations. Therefore these interviews are under my-researchers responsibility. You have a right not to answer the questions or criticize the question so I can open, or pass to other questions. You can end the interview and stop the recording whenever you want.

Introduction Question:

1. Can you summarize your foundation and organizational history?
2. Can you explain your organizational mission (in Middle East and) in Iraqi politics?
3. What are your organizational vehicles for affecting policies in the perspective of you mission? Do you use, Aids, supports, and conferences, monthly or annual reports?
4. Can you briefly summarize your previous works and your future programs that is on the agenda in Iraq?
5. How are your relations with the Iraqi government? Can you tell the support and limits in civil society movement, and liberation of the field as an NGO in Iraq?

6. How was your relation with the coalition forces after the Iraqi Freedom Operation and before the withdrawal of the US Troops in Iraq as a NGO?

7. How is your organizations relations with international organization like UN? Do you have common projects?

8. Do you have relations with International NGO's and local NGO's in other States?

9. Do you have regional connections in Middle East? An supervisor foundation or a confederation linked?

General Questions:

10. How do you evaluate civil societies evaluation in Iraq historically

- a) After 1990 till Iraqi freedom operation
- b) After Iraqi Freedom operation

11. How do you evaluate human rights evaluation in Iraq historically in the perspective freedom of speech and representation?

- a) After 1990 till Iraqi freedom operation
- b) After Iraqi Freedom operation

12. How do you analyze political violence in your country?

- c) After 1990 till Iraqi freedom operation
- d) After Iraqi Freedom operation

13. How do you evaluate human rights evaluation in Iraq historically in the perspective of freedom of law, and minority rights

14. Optional question gender issue: involvement in the representation, and political life

- e) Reaching to their basic needs sanitary, education health and conditions for their children

15. How do you analyze 2005 Constitution and more de-centralized governance in Iraq? What are the progresses or are there this advantages in representation of minorities (considering also gender issue)

16. How do you evaluate social and cultural life in Iraq after Iraqi Freedom operation?

f) Specifically in Baghdad (Erbil) can you compare social and cultural life after the intervention. Are there any destructions in historical heritage?

17. Iraq experienced several democratic elections after Iraqi Freedom intervention? How do you evaluate Iraqi's society in political matters, how is the social movements in Iraq after Arab Spring?

18. How do you interpret coalition forces involvement in society previously? How do you interpret the reflection they get from the society? For example the remained troops after Status of Forces Agreement, for training Iraqi army; how society looks to this issue, are there differences in different parts of the society?

19. How do you evaluate society and political parties relationship in Iraq?

EK 2. ALAN ARAŞTIRMASINDA SİVİL TOPLUM VE İNSAN HAKLARI ALANINDA UZMAN KOMİSYONLARDA ÇALIŞAN IRAKLI YETKİLİLERE SORULAN SORULAR

Question Task for the Iraqi official experts about NGO's

The NGOs Department in the Secretariat of the Council of Ministers

These interviews are going to be used in the case study part of the 'Third World Security and Humanitarian Intervention', in my PhD Thesis. I want to observe, Non Governmental Organizations evaluations of Iraq, after Iraqi Freedom Operation, though also interviewer can consider several interventions (which have also humanitarian aims like no no fly zones etc.) from 1990's in the country. Please do not hesitate to expand your answers in this perspective. These data only will be used in my personal academic study. I don't have any intend to share with other institutions or any other organizations. Therefore these interviews are under my-researchers responsibility. You have a right not to answer the questions or criticize the question so I can open, or pass to other questions. You can end the interview and stop the recording whenever you want.

Introduction Question:

20.Can you explain your departments establishment and mission?

21.What are your organizational vehicles in relations with NGO'S Do you provide Aids, supports, for NGO's ?

22.What is your relations with the government, which ministry you are specifically connected?

23.How is your Comitee relations with international organization like UN? Do you have common projects? United Alliance of Progressive States

24.Do you have relations with International NGO's and local NGO's in other States?

25. Do you have regional connections in Middle East? An supervisor department in state based cooperation

General Questions:

26. How do you evaluate civil societies evaluation in Iraq historically

- g) After 1990 till Iraqi freedom operation
- h) After Iraqi Freedom operation

27. How do you evaluate human rights evaluation in Iraq historically in the perspective freedom of speech and representation?

- i) After 1990 till Iraqi freedom operation
- j) After Iraqi Freedom operation

28. How do you evaluate human rights evaluation in Iraq historically in the perspective of freedom of law, after 2003, 2010 NGO LAW how the monitoring of law for the NGO's established in Iraq?

29. According to basic domestic security variables how do you analyze the violence between social groups religious, ethnic etc. Do you have vehicles to control violence between them using NGO initiative?

30. How do you analyze 2005 Constitution and more de-centralized governship in Iraq? What are the progresses or are there this advantages in representation of social groups (considering also gender issue)

31. How do you evaluate social and cultural life in Iraq after Iraqi Freedom operation?

- k) Specifically in Baghdad (Erbil) can you compare social and cultural life after the intervention. Are there any destructions in historical heritage?

32. Iraq experienced several democratic elections after Iraqi Freedom intervention? How do you evaluate Iraqi's society in political matters, how is the social movements in Iraq after Arab Spring?

33. How do you evaluate society and political parties relationship in Iraq?

34. How do you interpret coalition forces involvement in society previously? How do you interpret the reflection they get from the society? For example the remained troops after Status of Forces Agreement, for training Iraqi army; how society looks to this issue, are there differences in different parts of the society?

EK 3. ALAN ARAŞTIRMASINDA GERÇEKLEŞEN DEŞİFRELERDEN SEÇMELER

6 Kasım 2012 Görüşmeleri: Hanaa Adwar İraqi Al Amal Association Bağdat, Ses Deşifreleri.

G: How are your relations with the İraqi government? Can you tell the support and limits in civil society movement, and liberation of the field as an NGO in İraq?

H: I think now the NGO's have entered to a new stage on impacting on public policy. And this has been very clear when we met on the constitution. From the 2004-2005 and we also interfered in the elections. We did awareness campaign and we did monitor the election process. we also made evaluations and also pushing on the electoral law. So this is a very effective role of the NGO's in İraq Now NGO's have really important part now in İraq. In 2010 – NGO law. There is a very important example now, after the last election. When parliament has joined her first session. There was really a fear in the country everybody feared what had happened. And we interfered immediately we raised the issue of lawsuit to the federal court. We made the creations of civil initiative constitution, more than 800 institutions and nore 2000 personals joining the campaign of very specific demand. And when we raised the issue to the federal court, Al amal and other instutions raised the lawsuit to the federal court and that was the hall initiative of the NGO's in İraq. And that's not just we won the federal court decision no. We did a lot of action in 4 or 5 months. We did all sit in. And it affected hall country. We did dialogs with the leaders of the political blocs. We did a lot of media question. We did discussion dialogs with MP's inside the parliament. It was unofficial but in three weeks dialog on certain points. On each day, political crises like security situation, education, health, the media role the civil society role and it's a already very fruitful subjection for them. And it was a big reputation for us.

Are you still experiencing limits from the government:

H: Also we did not only that. After forming the new government. We did our protest for women presentation in the government. We have only one women among 27 ministries'. In the beginning we have 42 ministers and 2 women. We made a big campaign. We could really succeed it when the state ministry for women. The expert committee for fight against domestic violence they include us. Amal and two other NGO's. That was October 2010 we finished this drafting and now we presented also, last October. This is the process of recognizing the work of the NGO's. We hold several meetings in Amal also discussing the draft. We are expecting this can be passed in the parliament. This year or next but we worked hard on this issue. Also we are the member of the planning ministry and we are members of initiative comitee for population policies. This is NGO's and we are active in public relation policies. We are members of labor and social affair ministry. we are in consultant meeting on child care. We have been recognized. Policies now can seen from for example you have talked with Dafy Hasan, ISET is monitoring three ministries'. Other organizations also monitoring. The involvement of NGO's is increasing. Two weeks ago federal court passed a very good decision on electoral law and it was the demand of civil society pressure. It is about the empty seats in the parliament how it will be distributed. That was used be used with the winners of the election now but now we asked to be distubruted for the blocs who didn't won. they are good in the numbers if they behave collective and they have to be represented in the parliament. It is a lot of work have been made by NGO's. We are trying to work together in a network, it is central for us to found a network.

G. So you are moving over the limits and imposing your demands to the government?

Yeh for instance, even we hold workshop in Erbil. We collect different members of parliament about experts freedom of expressions law. The draft law. Now tomorrow we are holding the session on the draft of minority rights. Maybe in new things we really overcome this charity role.

G: Did you have any relations with the coalition forces after the Iraqi Freedom Operation and before the withdrawal of the US Troops in Iraq as a NGO?

H: With the troops no - never. Our decision september 2002 before the war start we made our meetings no cooperations with the Americans if they invade Iraq.

G: How is your organizations relation with international organization like UN? Do you have common projects?

H: We have close relations from 1990's. In our reports we have relations with UNDP, UNICEF HABITAT, WFP, UNOCS, they funded us

G: Do you have relations with WB?

H: No

G: With Eu?

H: Indirectly, we have worked with some European org. but we have several visits.

G: Do you have relations with International NGO's and local NGO's in other States?

H: A lot more than 40 organization. European NGO'S after the invasion some American, like central committee for international education

G: Do you have connections with Middle Eastern countries.

H: Oh yes we are the co funder of the Arab NGO's networking for development, and we also one of our member Jamal is in the coordinating committee. AMND we are part social forum. It is published. It is published during the

G: How do you evaluate civil societies evaluation in Iraq historically After 1990 till Iraqi freedom operation

H: During 1990 there was no civil society in Iraq they are called by the regime. Not allowed. we established ourselves in 1992 Damascus. it is forbidden and even in that time there is no free media they are linked to the regime. You cant see any independent voice through the Iraq at that.

b) After Iraqi Freedom operation

After 2003 after coalition forces entered the idea of civil society and idea of media has come. No, Individual media, independent media. it is new steps for Iraqi people. always exists the fear of the dictator and its harassment was still it is very hard for the people to understand.

G: can you separate the times, 2003-2006 and after it.

H : yes of course. At beginning there was a huge voice in the street because the state was very weak, everything is free for the people. But it was a movement for organizing things.

so it wasn't very strong because there is still the mentality of the dictatorship people doesn't understand the meaning of the human rights, gender and what is the civil society. Even now, a lot of people doesn't understand what is the role of civil society. And only the ordinary people, people in power they don't know. for instance, You now we had with the prime minister himself there was a delegation 24 feb 2011 we have meeting with him before the big demonstration in 25 feb. and when delegation raised our members from amal has raised the question meaning of partnership with the government. He was very hesitated he said that: ' I have already announced my government, there is no empty seats for ministries. ' when we speak about partnership, he thought that we need to be part of the government. And we explained to him that, it is not meaning that we need to be in the government, how can we share the ideas. So still the Iraqi mentality is not free from the past. Still we don't have traditions of democracy. we are still under state hegemony, we are under the big leader. This our catastrophe. Then it comes immediately 2006. (19.04) feb 2006 it was terrible. 22 february flame up of the sectarian war. it was 3 years of nightmare. That has reflected in displacing people, killing people because of their religion or sects. confiscating of their properties, harassment of the women. Women have been affected from beginning in 2004 or lost many of that, 2003 in actual fact it was the member of governing council of Aqilla Hashimi assassinated. In 2004 we lost our friend Amal Mahmelichi, we lost a wonderful woman, activist Margaret Hasan, half

british irish who she lived in Iraq for 30 years and she kidnapped and till now we dont now. and kidnapped of two italian women, we made a big campaign and fortunatley they had released in 2004. But immediatly we ascalate our demand against violence for women. That was started very early days in Baghdat thats why we had started to make our self heard by the politicians when we sad violence against women. it hasnt come immedaitly we have worked for that. and different occasions. We need an important law for violence against women. and they were really against shelters for women, and the thing is we dont have shelters in Baghdat accep kurdish region. so but they do understand now. and this is the importance of civil society. Or national strategy for women- pushes of the quato in provincial elections. We took federal courts decision for quato in general but also local government. These our big success but i can tell you one thing it is very important to mention, during the sectarian war, of course a lot of org. ares stopped we have taken out the logo. You can't find any of this bec. of the security reason. Still we dont have. 10 people left from our org. some of them their families killed some of them threatened. Some of them felt very desoerated for the sit and left. We didnt stop. The way to necef to babil to kerbela they are the most dangerous the ways- death road. our people continued to come and go to attand conf. and meetings. They saw alot of horrible things.even the road to kerkuk to bagdat is one of the dangerous way. There wasnt a plane before and the land was wonderful but very dangerous. We didn't stop. Our campaign 2007 there are horrible killings in Basra.

More than 1030 women killed in Basra. Honor, secterian both effected. Chief police officer in Basr he raised his voice against it. We invited him and he attended to our meetings. We have very good relations. And that was a good response to terrorists about it.

G: So i will ask that part, does political violence decreased in Iraq with the civil society evolution and NGO development.

H:The secterian violence decreasing its not easy because it links to the politival situation. If the political system depends on propotions of secterianism it is very

dangerous to the future of Iraq. This is what we suffer from. In fact there has been always a sectarian division, but there wasn't any hatred before.

I

G: So it appeared suddenly in the 1990's how did it happen?

H: I think Saddam has worked to flame up the society in sectarian pieces it wasn't like that before. Where he always tried to massacre the Shiites. In 1991 there was a Shiite rebellion a big massacre against the rebellion. He prevented them to take post in different state org. and blocked their representation

G: BUT How did it happen? In that part there was a no fly zone

H: No no American let Saddam to use airplanes against rebellion in the south. He crushed down the big rebellion. That was a flaming event. And after that with the new regime. Because of the sectarian representation political parties. With the new system it still has danger. 2006-2009 some places in Baghdad have been cleansed from diversity. Before we had some areas mixed. It is decreasing

G: 2005 Constitution is it a progress? How you interpret federalism.

we have a good constitution generally. (29.48) Specially speaking on the federalism. Democracy human rights, increasing area of civil society. The question is that practicing to this. All the political parties are breaking the constitution. There is no rule of law within the state. We have integrity commission, against the corruption nothing happened, we have independent commission for election nothing happened. They try to make every time, now it changing to be distributed in the political blocs. It is not independent it is politically involved in the situation. They try to make everything politicized and distribute around themselves. The political parties. We have no state not because of the federalism or decentralization, the local governments. They don't have the limits, they don't know what are the limits of power among them and because of not efficient people ruling in the local government or in the

differen instutuions, there is really we are living in a chaos not in a state. It is stateless situation. We are living in a system of producing critical crises. Chronic crises, chronic conflicts, crises after crises without solution. And it becomes now it is in very very dangerous situation I fear about.

G: 1. How is freedom of speech and representation after 1990's?

H: Of course, the main big change after 2003 that has broken the hegemony and now you can see the free thinking of Iraqi people within herself. And that was not possible for us before. 1990's never during Saddam times. Everyone was feeling fear to think sth independent from what is going on in the situation that's always people say let us be away from politics. Problems. to be away from things that's safe. But that's wrong. After 2003 this is the emancipation of mentality the freedom of thinking and I think the main privilege for us though with all this chaotic with all this chaos.

G: And 2010 you sent me lots lots of documentation about monitoring NGO's, how do you see the monitoring mission of the NGO's?

H: Yes.

G: So how are you affecting the legal system as Iraqi Al Amal association?

H: We try to make our work to justify our work with the constitution in generally there is important things for that for instance, in 2006 when there is a suggestion of referendum for the constitution we are against it. We cannot make it in three months for people to understand what is the constitution is and to vote for it. In one of our meetings for raising awareness about constitution with the government. One woman stood up and ask tell me please what is the constitution. Is it a woman or is it a man. Very simple things. But that is the meaning that people don't have any idea about the things. We were against it. And after that we are against the article 41 of the constitutions. The referendum passed and we stood against it too. 2006 when there is amending in the constitution one of the issues are article 41. Integrated 41 is one of the controversial article among 6 and 9 articles to be discussed in the amending that was a very good success. Al Amal participated actively. they are campaigning with

other civil society. And even we pass the NGO law. 2005*2010 it was very difficult because the government has purposed a very bad draft law. and they want to make to control of the work of NGO's but we said, advocacy, and UN. And now we have one of the advanced NGO law i the region.

And even when we speak about the freedom expression which come after the demonstrations in 2011, we are duing alot for advocy and lobbying. That is the new tactic not only going in the demonstration in Tahrir square. but we are raising this different way using media, using awareness campaign, using kobyng inside the parliament. workshop trainig though incase i can tell you it is not a big group. we are small, but we have the high voices and this is the wonderful, the important thing.

G:Ok. we saw in Turkey that there is high involvement in 2010 general elections. But how is the real representation in Iraq?

H: Yeh of course you know at the begining the people are so enthusiastic about participating in the elections. and it was very wonderful time women and all people contributes. they are going to vote. but lost two elections was not like that people are fed up with the situation. (38:49) As Amal we did a survey and we saw the change of the mood of the people in the elections.

But we did a lot, we participate awareness program before elections. this is the way to make people a active citizens not only neutral citizen not participating to elections bec. of he is fed up with the situations. We are encouraging him to vote even to say his thought. The problem with us, the sectarian the religious propaganda is very high on the people especially during the election time. And they have huge amounts of forums they can afford. And we are so small in this case. they can reach allot of people for that. And this is hindering the voices to how to develop the civil state. It is becoming much more towards religious state. This is very dangerous for us

G: So what do you think about minority rights for example? (40:43)

H: still we are suffering for that minority is not a clear term in Iraq.

G: it is general in the interviews they couldn't identify the minority, how do you identify the minority?

H. of course the minorities they are what we call them, they are the original people of Iraq especially we speak for the Assyrians the Keldus, the Mendhai, The Turkmen they are all original people of Iraq The other people come from Arabic peninsula during the Islamic time, they move to Iraq. And the important is 2003 they were attacked and this is the background. During the Saddam time and because of the economic sanctions, it was very negative affect on people international sanctions in Iraq. it become Iraq not isolated from the world even each cities, isolated from the others. People lost their awareness about the political agenda. And because of this separations during Saddam time, people don't understand what is. People don't know the provinces where they are located. they don't have any awareness of them. Because people are isolated from each other and this is one of the questions that, the minorities are also coming among themselves that was the terrible things they are weak and without any protections. Especially, theft robbery, deforcement, murder, The minority is like in hidden in the society because they constructed identities.

So we are trying to rise awareness, when there is an attack in the church of lady salvation Al amal we did a big celebration new years eve. and we invited people from different religion AND people were very kind. 31 December of 2010.

Now we are working in the parliament of the draft law of the minority rights. That is very important.

G: The gender issue. How do you see the women involvement in the representation, and political life, Reaching to their basic needs sanitary, education health and conditions for their children. (45.19)

The representation had decreased, last gov we had 6 ministers, it is now 1. 10*12 deputy minister we have general directors. in ministry of industry 4 general directors now no women. Ministry for education most of the employees are women

but there is no deputy minister. The patriarchic mentality is increasing, male mentality they don't want women in the high post even the women in the parliament. they are brought to politics because they are qualified in the gender question. many of the women in the parliament don't believe in the quota but they come to parliament with the quota.

G: condition of the women Reaching to their basic needs sanitary, education health and conditions for their children

1979 UNESCO indicate the illiteracy in Iraq. we did a field survey in 2009-2010 now 40 percent of women in Iraq are illiterate . and is not only women and young. there is no campaign illiteracy and they are lack of sources they have just started. The sanction have affected the school establishment. our schools are very old. it is impossible to reconstruct it because there is a lot of corruption in projects . even in Baghdad in one class there is 50*75 students.

the girls are dropped of the school after primary schools, they are prepared for marriage. In Necef there is children bride issue. 4 month and divorced without doc. and nothing. recognition of the child. the personal status law from 1959 in Iraq it was a wonderful law. And it was one of the best among all Arabic countries, but now it is abandoned with the religious influences. Children brides, polygamy, temporary marriages are new in Iraq. temporary marriages are imported from Iran, the marriage outside the court it is forbidden in our law. there is no insurance for the rights of the women and the children. if we recognize the women in a high position upon they take decisions on her nation

life, when she goes home he cannot take decision about her family. It is terrible. a big dilemma

G: How do you evaluate parties in Iraq?

I blame them. they are not practicing real politics inside their structures, the religious, liberal and national all of them they don't have any politicians understanding the inner situation. for instance, during the election you will here women

propaganda, I remember one slogan women is the lover women is the sister, women is the wife, women is the mother, I said what is it is all role of the women. the communist parties slogan was that and it was terrible. They are missing the main point of the gender issue, and still is the mentality. the groups the women, is not in the full partnership. Just recently communist have include 4 - 4 equal directors in the head of party. But still it is missing, gender issue not only for women.

How do you evaluate social and cultural life in Baghdad?

There is no social life.

G: And 2003 it has destructed lots of things?

I don't think it is because of invasion it is before that during the sanctions the social life became very very limited. Visits among families. The invasion open the clubs, the culture, but immediately it has come with the wave of Islamist they try to crush down everything. Women is banned from social life alcohols, no entertainment, there is no cinema still in Baghdad and in past it our main entertainment.

Only we have the theater and the people are going very limited.

After the sectarian conflict it has increased bit. yes it is better.

G: Last question:

How do you interpret coalition forces involvement in society previously? How do you interpret the reflection they get from the society? For example the remained troops after Status of Forces Agreement, for training Iraqi army; how society looks to this issue, are there differences in different parts of the society?

H: A good number of sector of people said they are happy; they were waiting from American to do sth. I think all of them are now feeling very desolate from Americans. Nothing changed and the situation became worse, especially when you saw the torture of Iraqi person in US prisons. The terrible disasters in public services, they did nothing of that, the corruption has increased the terrorist groups so people

feel very desperate now. I always told to Americans that, from the beginning, to have done it is becoming very bad for your reputation.

G: Do you think that if there is no invasion Iraqi people have the initiative to overthrow Saddam?

It was very difficult. Because of the regime cleaned all opposition. Anyhow, we didn't even want that, we didn't want to war but it became reality and they did a lot of failure, after the invasion too. When they agreed on the provision of a sectarian system in Iraq, this is the worst part, they also support the Islamist parties and that was the big challenge now too. And even though when they encouraged the corruption they spent 400 billion dollars you can find them. What did you do in Iraq, they just built the green zone, the new prisons, no hospitals, no new schools, no infrastructure, no electricity for what. The life is more difficult.

G: Thank you Hanaa for all your patience and help

8 Kasım 2012 görüşmeleri:Husain Botani, Programme Officer-Office for Development and Humanitarian Support, ses deşifreleri

Gizem: Today we are talking with UNAMI Director Hussein Botani. I'm going to ask questions about the NGO mission in the autonomous region and also the rest of Iraq. There are two layers to my work: One is about NGOs in general and the second is about democracy in Kurdistan. As I mentioned before, this is part of my PhD research which focuses on humanitarian intervention. I know that NGOs are very efficient and important in monitoring state-building after such interventions. You can both consider Gulf War and Iraqi No Fly Operation, I mean all the forces that intervened to the Iraqi borders. Can you summarize the organizational mission of UNAMI? How was it founded?

Botani: First of all, UNAMI, Assistance Mission for Iraq, is not agency. It belongs to the department of Peace Keeping Operation, so we are here mandated by the resolution of the Security Council. As you know, UN presence in Iraq prior to 2003 was normal ??? (2:10) program and then later developed to also Security Council Resolution 986 which is Oil-for-Food Programme and it was massive in terms of funding, presence and activities. Let me start there by referring to the civil society and non-governmental organizations. For Iraq, it had been always very strict regime, so the activities of NGOs were always monitored by the Ministry of Interior if they were local ones and by Ministry of Foreign Affairs/Security Entities when they were international. UN was not an exception of any international presence in Iraq which had always been controlled and guided by the central government policies. This is of course when were talking about the period prior to 1991 and then during 1990s, the rest of Iraq the exception to north of Iraq, the three governments: Suleymaniye, Erbil and Dohuk (3:41) and some parts of disputed areas which is parts of Kirkuk, MINARA 3:50) and Diala. In 2003, post-events just accompanied MNF (Multinational Forces) activities in the country, the UN presence declined to the extent that they left only national staff behind to continue some of the activities and regional offices were relocated to Amman mostly. They returned ater that(4:47)

within resolution and you know what happened to the first SRSG, Special Representative of the Secretary-General in Iraq in the Canal Hotel bombing. Security deteriorated to the extent that it was impossible to have a normal UN presence in the field. Since that time, UNAMI returned as an integrated mission for other UN entities, agencies to logistically support their activities. The main office is in Baghdad, regional office here in Erbil and they maintained presence in Amman and Kuwait as support offices. It was just a year ago when the Deputy Special Representative of the Secretary-General, she is also the resident coordinator and humanitarian coordinator for the country, decided to bring the centre of gravity to Baghdad, so no more presence outside Iraq to support operations for Iraq. If you want to work for Iraq, you need to come to Iraq. That was the clear message to all the UN agencies and affiliated offices. Still, in my opinion and in many internal managerial-level thinkers that it's too early to shut down the mission and give the freedom to agencies to work as ??? (6:52) like in normal context, because security is not stable yet. However, the regional presence here in northern Iraq, and it's obvious as you see from the diplomatic and other private sector investors presence here, it is almost normal. That was the reason that UNAMI had made special security assessment, risk assessment for this region and we gave sort of flexibility for our international workers to work, move, live, not freely but in very flexible conditions. So, that's a little bit about UNAMI. What we do is available on the website, it's a policy to maintain everything transparent, mandate, ongoing activities. So I can't add much to that, but I can shed a light on what you asked about our relation with civil society and NGOs, how the mission sees them. UNAMI mandate consists of 2 sections, 2 pillars. One of them is purely political, to stabilise the conditions in Iraq and avoid conflict and bring consensus among political entities for a peaceful life. Of course, what follows that is democracy, stabilization, etc. The other mandate is different, it's development and humanitarian, support for the government, communities and other stakeholders. I fall under that mandate, I don't deal with the political pillar. Of course, political mandate is our daily issue, so we have to know the elements, understand the ??? (9:20), map the actors. We should do that, everybody does. But our mandate is not political in the end. It is more about how we

work closely with stakeholders to bring more efficient and better services and upgrade the level, conditions of Iraqis, that's our goal. How do we do that? We do it in a couple of ways. Our office per se is not operational. UNAMI doesn't go out and fix water projects or deliver aid items or conduct.. What we do is to extend our support to the coordination and establish coordination.

G: With the government and NGOs?

B: I'll explain. You know OCHA (UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs)? They are mandated to do humanitarian coordination. Iraq condition is a little bit different, because we are post-crisis, post-conflict country, we are bridging to more development than emergency. In some cases, yes, there is such a bridge. We see Iraq as a rich country with a lot of resources, natural and also human resources, and young population. By that, immediately donors who will not be very keen to invest in such a country. It's now de facto that no donor will put money in such a rich country. We work in 2 areas to fix the situation. First of all, work with the government and explain and advocate that you have enough money to do your own quick fix and also long term development projects, and sometimes if you are not able to do it alone, we bring the necessary technical expertise to do it for the Iraqis but with Iraqi money. This has been translated into many funding mechanisms, we can't say they are all successful, but it's on the way to be implemented and have cultivated the product. Now we are coming to the level that you mentioned. Where are the voluntary, the communities themselves? How initiative people are? 986 Resolution Oil-for-Food was not such a great mechanism to encourage what we call community participation. It was massively funded, there were some negative elements like the public distribution system, it was almost for free. You imagine the chain of logistics which can bring corruption, laziness, etc. Also, malfunction to the very critical sector in Iraq which is agriculture. It was almost paralyzed, because everything was imported. The basic food basket was and still coming from outside.

G: From where? From the other Arabic countries?

B: Products come from Egypt, Turkey and other countries producing rice, wheat. You can refer to the MOT (Ministry of Trade) website where they have more information on that and also WFP assessment on public distribution system reform. Those references are very good to understand the pricing and lending system, etc. But still, it is considered a social safety net for many people that depend on minimal income in the region.

NGOs and INGOs previously, during that period, even after 2003 were the multi-national forced entered Iraq and major donors were behind all these operations. So they really funded those NGOs in a way just to implement, because the presence was vital for them. There was good side and bad side. The good side was, by funding they learned how to do it, practice their sectoral mandate, etc. They built their capacity, but on the other hand, they are now used to getting funds from external resources instead of depending on internal ones, what we call fishing for money. Also, availability of such funds, as you know, encourages the creation of new entities, new NGOs. A very politically contaminated post-crisis, NGOs, they can very easily get affiliated with the political agenda. These are the major diseases that NGOs suffer from. I cannot say that they are all like this, we have really good ones, they are really good in what they do and those NGOs nowadays, they are one of the pillars that international community and the government depend on them to implement projects where nobody even bothers to ask where they are getting the funds, because they have their own ways of funding and capacity building.

G: So, how do you evaluate the freedom of NGOs in Iraq now?

B: We have to go back to the source because the legal framework which is then approved by the parliament (2010 NGO Law) and this was supported by UNOPS. It's not in practice yet, so NGO registration, evaluation, monitoring, these mechanisms are not in practice yet. Going beyond the policies, doing monkey business, it's very easy. There are no rules or regulations guiding them. I think the process is ongoing

and it will eventually happen, because civil society actors are pushing towards that. At least that's what I know at the regional level that there were attempts to create sort of department that reports to the council of ministers to deal with NGO affairs. This department is totally paralyzed, it doesn't work because of political disputes.

G: In the Kurdistan region?

B: Yes. The central level is not better, you know. But again, they had a system prior to that and they have different priorities: security is at the top of the list. Now, the department of NGOs, I'm aware, it did a lot of background work, preparation to come up with a ??? (19:25) international level standards accepted such as transparency and avoid this governmental money going into the pockets of NGOs to keep their operational costs running. But they had a different mechanism to fund them which depends on competition and fine tuning of projects, but the money is very little, it's like 15 million dollars.

G: To NGOs?

B: For all Kurdistan NGOs. This is just to keep them live until they find their own way to survive, because we have thousands of them.

G: In the region?

B: Yes. There are many small NGOs, a small room or a building, they pay operational costs, but they do nothing. But some others are very active, I can see that young generation is coming with a new approach. You know information technology helped them a lot to understand what's voluntary work.

G: I was impressed with that in Baghdad, I don't know much about how it is here in Kurdistan.

B: I think the level is very good here, but the problem is people you can meet. Because going beyond what I call the traditional cliché in the KRG, you go and meet some people, everybody meets the same people. Director of Ministry of Planning, etc. They are all technocrats..

G: Is it about the political parties?

B: Level of presentation and how the region deals with foreign affairs is really immature. That is something they are developing. But there are also success stories. I'm impressed sometimes, a very young and inexperienced government does such a massive job. I particularly like the new prime minister, he's young and active, a good listener. He's also very powerful politically, so he can make things happen. And he believes in the youth.

G: In the KRG region?

B: Yes.

G: One more question about UNAMI's work with the NGOs. Do you have any relations with the other Arab countries in the Middle East? You said that you had a mission in Jordan..

B: We have a logistic base in Kuwait. It has nothing to do with our operations. It just provides support to our mission. Do we maintain relations with the neighbouring countries? Yes.

G: That was my question. Do you have any cooperation with them?

B: Yes. Because some of the issues effecting Iraq are important issues rising from external factors, so of course not everything is open and transparent in that regard because it is sensitive. But UNAMI has office in Tehran, I don't know about the future of that office but I'm sure that there are political contacts. Yet, we can't interfere with transborder issues unless we are asked officially by the government of Iraq. Just not to forget, I told you we are not operational. We don't do projects, but there is an exception to that. We thought internally in UNAMI that being coordinator is fine, it's an added value to our work, but people would appreciate also if we can fund some small projects, we call them QUIPS (quick impact projects). We allocated approximately 1.8 mil dollars in total to fund projects that cost only 25.000 dollllars with a quick impact.

G: I heard the name before. Everytime I speak with the local NGOs in Baghdad too, also in here NGOs working on women's empowerment...

B: You see how the little money, 25.000 dollars, is very attractive for the NGOs. It keeps them close to us and we can also evaluate and filter them closely. When they approach us, we can go and have a right to ask questions. But their closeness to UNAMI is not only because of the funding, we were also doing coordination. The level of non-governmental, governmental and other entities, and donor coordination too.

G: I'm dividing my questions into 2 groups: 1990s and from Iraqi Freedom Operation onwards. How do you generally evaluate the civil society's development in Iraq?

B: I think Iraqis ... (G: You can also consider the KRG.) But there is a big difference between the two. I think communities, even the NGOs themselves, they had bigger exposure to such experience. They know how to deal with the international community, they know how to write proposals, get things done, but like I said, the government should step back first of all and take the role of monitoring and evaluation and support them instead of interfering with the work of NGOs. And NGOs should do the same. They should monitor and evaluate the performance of the government, support and fill the gaps and not replace the government when it comes to governmental work. To distinguish these two, we need to build the capacity of the civil society and also minimize the number of the thousands of empty NGOs. There are a couple of hundreds that are active and good and also encourage voluntary work. This requires a change in the mentality. When you have a country that socialism and government pampered the system and suddenly you ask people to do voluntary work, it's really hard. Forget about the old generation, we don't count on them anymore. Because their mentality is not any useful. Young generation, on the other hand, they seem very active.

G: So, do you think that 2003 is an important turning point for this?

B: Absolutely. Also, the openness now, access to information, people can travel abroad, receive people from outside.. We've been exposed, so it will have some positive impact I hope, but we should have a call to donor countries that "Yes, this is a rich country. You don't have to build a bridge or dams, but invest your little donation in capacity building, in bringing good governance and support the youth". Because they will force change, they will bring added value, clean and transparent judgement to the regional and central government. This is what we are counting on. UNFPA is expanding its activities.

G: How do you evaluate freedom of speech and representation in both entities (KRG and central government)?

B: I think in this region and in Iraq generally, we have many open channels. People know how to express themselves, yet of course, it should be within a certain framework. Legislation, parliament should create the right environment. Because expressing ideas and freedom of speech, it doesn't mean chaos. It should be controlled but not censored. In this, we are working very closely with the government and the civil society. I can criticize personally, not as a UNAMI staff, the role of other major donors like USAID, they spend billions of dollars but because of the security and some other elements, the money was spent in vain. They couldn't build what they were aiming to. On the other hand, small initiatives but with a sincere feeling of responsibility, can bring a lot of change.

G: Like the embassies?

B: Yes. Also sharing experience, study tours, scholarships and we really need a professional touch in the region. Because it's becoming a little bit annoying what you hear. Most of the media are voices of the political entities.

G: There is no independent media?

B: Independent media needs support, private sector. In every country, in such a phase, I don't think you'll ever have independent media, because we don't have private sector yet. It hasn't developed, so who would pay for the media? Of course you need political affiliation, then it means media is not free. But we have a couple now and with the movement of the opposition, it's moving.

G: You mentioned it before, but I would like to go back to the 2010 NGO Law again. You think that there must be a development but the freedom of law for example, they are monitoring in the law. Is it continuing with the 2003 process? Is it established?

B: Do you mean the legal framework itself?

G: I mean their monitoring mission, is it continuing with these developments?

B: First of all, we have to have the legal framework, the updated one.

G: So the 2010 Law is not updated for you?

B: No, it is, but it's not being implemented. So, it's just ink on paper. It's partially working. The framework itself, we cannot criticize it, because the process of drafting involved international standards and communities, civil society, NGOs, they were part of the process. You cannot criticize that part, nobody forced a pre-draft and put it in front of the parliament. There were sessions, workshops. We cannot say it's bad or evil.

G: Do you think that this NGO initiative maybe effect the domestic violence in Iraq? In Baghdad, I heard a lot of concerns about sectarian violence for example. With Al Amal, we talked about the 1993 civil war in Kurdistan, I think it's a good example of dealing with the violence and constructing a new state on this. Do you think NGO initiative will reach to stop this kind of violence and cause a decline?

B: I think developing a healthy, non-governmental civil society, voluntary concepts will certainly decline the trend. When people know their rights and practice their

participatory role in the community in a healthy way, that should minimize the tension. Of course, that will also give the youth freedom to express their ideas, gender issues will be tackled, and imagine that all the remedies that we are waiting to be done by the government which will never happen, can be tackled by other parties. By parties, I mean NGOs and civil society. Maybe less financial resources is needed for that, because then people are just helping themselves. This is not a secret, it's happening in other experiences and countries. Everywhere you see that when the civil society develops and takes the leading role in the communities, things will go much smoother. Apart from the Arab spring, we can interpret it in many ways, but that was purely political.

G: What is the effect of the Arab spring in Iraq do you think? Maybe Iraq effected the Arab spring?

B: If we go deep into that, I have my personal opinion, but it would take long to explain. I was in Egypt at that time when it all started and also participated in the mission to Libya with the UN. I was very close to the people when it happened. However, in Iraq there was a influence of opinion and wave of demonstrations. We need more than that to change Iraq, we need change in the mentality. I'll give you 2 very concrete examples: One of them is what I mentioned as voluntary work, because people expect always something in return. That's not humanitarian or human. You don't do things and expect things in return. Go to your neighbours, to the street.. This is how developed people have become developed. Voluntary work is very important and it won't happen immediately. The second issues is the mentality around gender sensitive issues, cultural.

G: Mentality of democracy maybe?

B: I will give you a small example. We have excellent health facilities. UNDP built a fancy hospital in Halabja, the place affected by the chemical attack. You know, there was no single nurse in the building. ??? (Because people don't want to work as nurses?? 38:58)

G: But people in that region were faced with harsh economic sanctions from 1990s and the poverty increased in that period.

B: Why do you not want to work? You have to ask such questions to Iraqis. Is cleaning the streets not a job? It's classified as a low level job. Why do you not work as a waiter in a hotel? Why do we have to bring a Philippino or Bangladeshi? I'm saying these as an Iraqi and I know the answers, but the mentality has to change. A lot of things has changed since then.

G: Thank you for your contribution.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

İstanbul Üniversitesi

İktisat Fakültesi

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Beyazıt

GSM: 0533 5189129

E-posta: gizembilgin@gmail.com

Doğum Tarihi: 13.02.1982

Uyruk:T.C.

Doğum Yeri: İstanbul

Eğitim

2008-2013 İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler A.B.D Doktora Programı

2012 – 1 Ocak 2012- 31 Temmuz 2012 39. Madde YÖK bursu kapsamında araştırma dönemi Università di Bologna, ITALY

2004 - 2007 Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans (İngilizce)

02 2006-06 2006 Bahar dönemi erasmus öğrenci değişim programı kapsamında
Università di Bologna, ITALY

2000 – 2004 İstanbul Üniversitesi

Siyasal Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi - Lisans

Profesyonel Deneyim:

Aralık 2006 - ... İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi

Siyaset Bilimi ve Bölümü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Araştırma Görevlisi

İlgi Alanları:

Uluslararası İlişkiler Uluslararası Güvenlik, Türkiye Dış Politikası, Türkiye Yakın Siyasi Tarih,

Yabancı Dil

İngilizce ileri Düzey – Şubat 2004 IELTS 6.5 – 2005 ÜDS 82,500

İtalyanca Üst orta seviye

Ulusal Yayınlar

Gizem BİLGİN AYTAÇ; “Türkiye’nin Ulusal Çıkar Söylemi İçinde Batı Merkeziliğinin Yeniden İnşası: Bandung Konferansı Örneği ”, Türkoloji Kültürü C: IV - N: 7 Kış 2011 pp.65-80

Türkoloji Kültürü, Current Abstracts, Linguistics Abstracts, Linguistics and Language Behavior Abstracts, Humanities International Index, Humanities International Complete, MLA International Bibliography ve TOC Premier tarafından taranmaktadır.

Genel Yayınlar:

“Afrikalı Mülteciler” – Genç Sosyal Bilim Forumu Agora 2006/ Ocak-Şubat (İki Aylık Süreli Yayın)

Edisyon kitap bölümü:

Gizem BİLGİN “İktidardan Ana Muhalefete – Milliyetçi Cephe Karşısında CHP Politikaları ”, Türkiye’de Siyasal Muhalefet, der. Ayşegül Komsuoğlu, İstanbul: Bengi Yayınları, 2008, pp.277-299

Gizem BİLGİN AYTAÇ “Soğuk Savaş Dönemi Doğu Avrupa Çingeneleri”, Roman Olup Çingene Kalmak, Der. Leven Ürer, İstanbul: Melek Yayınlar, 2012

Uluslararası Bildiri

Gizem Bilgin Aytaç, Uluslararası İnsani Müdahaleler Kapsamında Kıbrıs Barış Harekatı, Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, 17- 20 Ekim 2012 Mersin Üniversitesi,

Gizem Bilgin Aytaç Gül Pınar Erlem Gülboy; “Critical Approaches for Identity Policies Minority Rights as a Concept of Modern Security Studies” Kocaeli Üniversitesi 1-2 Kasım 2011 ULUSLARARASI ORTA DOĞU KONGRESİ (Basıldı)

G. Bilgin Aytac; “Contemporary Security Discourse of the Turkish Foreign Policy”, WISC Third Global International Studies Conference, 17-20 August 2011, University of Porto, Portekiz (Basılmadı)

H:Emre Ertem-G.Bilgin-“Securitizing the Immigrants as a Way to Build a European Identity” 3rd ECPR Graduate Conference 30 August-1 September 2010 (Basılmadı)

G.Bilgin; “Security Perceptions in Post Cold War as Source of Conflict”, Girne Amerikan Üniversitesi, Globalization, as a source of Conflict or cooperation, 13-16 Mayıs 2008 (Basılmadı)

Ulusal Bildiriler:

G.Bilgin-P. Özden Cankara; Bir Hammadde Mücadelesi – Hidrokarbon Enerji Kaynakları Ekim 2009 Siyasal ilimler Türk Derneği Lisansüstü Konferansı İstanbul- İstanbul Bilgi Üniversitesi (Basılmadı)

G.Bilgin; Eylül 2009 YEBKO İzmir Dış Politika karar alma mekanizmaları Bağlamında Özal dönemi Ortadoğu ile ilişkiler (Basıldı) Turkey SİYASET, DEVLET ve DIŞ POLİTİKA Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi ve Dış Politika Üzerine Bildiriler , Cilt 5 2.Ulusal Yönetim ve Ekonomi Bilimleri Konferansı’nda Sunulan Bildiriler Kitabı 24-25 Eylül 2009

G.Bilgin; Ekim 2007 Siyasal ilimler Türk Derneği Lisansüstü Konferansı Kayseri-Erciyes Üniversitesi “Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güvenlik Kavramı ve Türkiye” (Basılmadı)

G.Bilgin; Şubat 2007 ODTÜ Sosyoloji Günleri Bu ne Şiddet? Konulu program içersinde 70'lerden Günümüze Politik Şiddet ve Güvenlik',” (Basılmadı)

Katılan Seminerler:

12-16 Haziran 2009 Ürgüp UİKD Güvenlik Akademisi 2009

Haziran 2010 Şile Işık Üniversitesi Kampüsü Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği
Güvenlik Akademisi